

VARAMU

N6 JAANIKUU 1939

VARAMU NR. 6 • SISUKORD

Valmar Adams: Värsid kerguse valmist. Luuletusi	569
August Mäik: Kivid tules. Romaan	573
Juhan Sütiste: Lääs ja ida. Poeem	591
Maks Päss: Dr. Jakob Hurt kirikupoliitilise mõtteliikumise juhina. Artikkel	597
Henrik Visnapuu: Lembit Võidumees. Massmäng Otepää all	604
Mall Jürma: „Vanast“ ja „uuest“ tänapäeva inglise kirjan- duses. Artikkel	622
Valmar Adams: Päikesene aeg on tulnud. Suvilürisme	629
Richard Antik: Eesti bibliograafia seniseid saavutusi ja tulevikuülesandeid. Artikkel	632
Gerhard Rägo: Keskkooli- ja gümnaasiumilõpetajate ette- valmistamisest	638
Erna Tilleman: Arvi Järventaus surnud. Artikkel	644
Rudolf Paris: Ado Vabbe. Artikkel	647
Aleksander Salu, Art. Pihlapuu, Meinart Jürna, Johannes Selg, Leo Mõtus: Noor mets. Luuletusi	659
Valmar Adams: Kokkupuuteid Ernst Tolleriga. Artikkel	662
René Lalou: Roger Martin du Gard. Artikkel	664

RINGVAADE:

Erni Hiir: Tartu teatrielu 1939. a. kevadhooajal	666
Erika Viirsalu-Nivanka: Kirj Helmingist	669
Edith Oltorp: Kirj Brüsselist	670

ARVUSTUS:

Harald Paukson: Oskar Loorits — Oma rada	672
Paul Ambur: Oskar Luts — Mälestusi X	673
Juhan Jaik: A. Tšehhov — Valik novelle	675

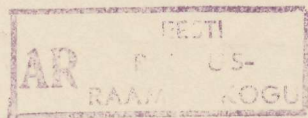
VARIA	676
-----------------	-----

ARHITEKTUURI LISA:

Elmar Lohk: Kehakultuurihoone eelprojektide võistlusest	49
R. W. Ühe Tallinna moodse korteri sisustus R. Wunderlichilt	59

Reproduksioone (16 lk.)

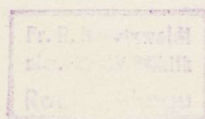
Ado Vabbe: 584/585, 600/601, 624/625, 632/633, 648/649, 656/657.

VARAMU

1939

I

V A R A M U

KIRJANDUSE · KUNSTI · KULTUURI AJAKIRI

1939

TEINE AASTAKÄIK
I POOLAASTA

Nr. 1 – 5

TOIMKOND: JUHAN AAVIK, A. ADSON, A. GAILIT,
V. PAAVEL, A. PERANDI

VASTUTAV JA TEGEV TOIMETAJA: H. VISNAPUU
KUNSTIOSAKONNA TOIMETAJA R. PARIS
ARHITEKTUURI OSAKONNA TOIMETAJA A. KOTLI

VÄLJAANDJA: KIRJASTUS O/Ü «KULTUURKOONDIS»

V A R A M U

RIIHANEN - FENST - RANTONIEMI

1933

1933

1933

1933

TRÜKITUD A/S «ÜHISELU» TRÜKIKOJAS, TALLINNAS, PIKK 42. 1933.

TRÜKITUD A/S «ÜHISELU» TRÜKIKOJAS, TALLINNAS, PIKK 42. 1933.

TRÜKITUD A/S «ÜHISELU» TRÜKIKOJAS, TALLINNAS, PIKK 42. 1933.

TRÜKITUD A/S «ÜHISELU» TRÜKIKOJAS, TALLINNAS, PIKK 42. 1933.

TRÜKITUD A/S «ÜHISELU» TRÜKIKOJAS, TALLINNAS, PIKK 42. 1933.

SISUKORD

	Luuletused.	Lk.
Adams, V.	Raamatu süünd, Vana-aasta, Lemb astroloogilises aspektis . . .	29
Adamson, H.	Looja, Päritolu	141
Antson, A.	Üheksa epigrammi	216
Hilir, E.	Õõ, Vastuseid	113
	Õhtupoolik, Taat	477
Süttiste, J.	Sonett, Töö algus, Viimne telegramm, Kurvale sõbrale . . .	1
	Valgus ja varjud	154
	Lääs ja ida	233, 345, 457
Under, M.	Valik tšehhi luulet — Luuletuste tõlkeid	301
	Kahevahel, Hüljatu viimne teekond, Nende vari, Kes	410
Romaan		
Mälik, A.	Kivid tules	117, 239, 389, 480
Novellid		
Krusten, P.	Väejooksik	464
Metsanurk, M.	Sander Pähklimäe suur unistus	352
Ruven, J.	Eksitus	5
Artiklid		
Aavik, J.	Miina Härma 75-aastane	149
Adams, V.	Lürisme ja mõtisklusi	506
Adson, A.	Erna Villmeri tähendusest eesti teatrile	269
Ambur, P.	Olulisimaid jooni Ernst Sārgava loomingu probleemistikus .	381
Ast-Rumor, K.	Muljeid Pekingi teekonnalt. Reisikirjeldus	69, 203
Genss, J.	Otto Friedrich Theodor Moelleri elust ja loomingust	33
Jaik, J.	Adson ja Sanna	167
Hilir, E.	Sihilikkuse „loogikast“	429
Karling, S.	Moodsest rootsi skulptuurist	143
Kangro-Pool, R.	Kristjan Raud	276
Keevesk, K.	Eesti välislepingud ja siseõigus	306
	Neutraliteet	524
Kogerman, P.	Eesti maapõuevarad ja energiaallikad	187
Kompus, H.	Adamson-Eric	414
Kārsna, A.	Millise täpsuseni võivad areneda ilmaennustused	405
Laaman, E.	K. Pātsi poliitiline ideestik	171
Mihkla, K.	A. Mālgu loominguline tõusutee	514
Nuut, J.	Eksaktiteaduste kriisist	58
Pau, I.	Pearl S. Buck	65

	Lk.
Paukson, H.	Artur Adson näitekirjanikuna 161
	Vanade eestlaste probleemist kirjanduses 290
	Jaan Lõo luule omapärast 318
Päts, R.	Lühijooni Rudolf Tobiase elust ja loomingust 49
E. Roots ja A. Perandi:	Õppejõudude ettevalmistuse küsimus Tartu Ülikoolis Eesti iseseisvuse kestel 195
Saareste, A.	Teine seisukoht eesti rahvakeele-sõnaraamatu ja murdekogu- mise küsimuses. M. Toomse järelsõna 435
Tilleman, E.	Eesti luule pale a. 1938 195
	Eemil Nestor Setälä mälestuseks 314
	Evald Aav. In memoriam 426
	Pilk läinud aasta lühi-proosaepikale 548
Toomse, M.	Eesti rahvakeele-sõnaraamatust ja murdekogumisest 323
Veerus, J.	Energiamaajanduse ülesandeist Eestis 535
Visnapuu, H.	Artur Adson luuletajana 155

Ringvaade

Adson, A.	Hooaja esimene pool Tallinna teatris 88
	Betty Kuuskemaa suurjuubeli puhul 217
	Suursündmus teatri-elus 336
	Tallinna teatrid teisel poolhooajal 556
Ambur, P.	Eesti proosa- ja näitekirjanduse tõlkeist võõrkeeltesse 442
Antson, A.	Maalavade repertuaarist 333
Hiir, E.	„Vanemuise“ teater sügishooajal 94
Keevesk, K.	Välispoliitiline ringvaade 81, 330, 447
Pau, I.	William Butler Yeats 222
Paris, R.	Aasta esimese veerandi kunsti-ringvaade 449
	Kunsti kevadnäitus 560
Viirsalu- Nivanka, E.	Kiri Helsingist 96, 224, 337
Vaičilulattis, A.	Leedu kaasaegsest kirjandusest 219

Arvustus

Adson, A.	E. H. Vragel: Valged rannad 341
Ambur, P.	August Jakobson: Uus inimene 226
Jürma, M.	A. Antson: Sina ei pea mitte himustama 228
Kangro-Pool, R.	Kaks raamatut Eesti tööst 452
Leinjärv, A.	Eesti Vabariigi President Konstantin Päts 106
Paukson, H.	Richard Roht: Inimsaatused 225
	Valik prantsuse esseid 339
Raudsepp, H.	E. Tammlaan: Raudne kodu 100
Sulk, A.	Erni Hiir: Palgest palgesse 104
	Peet Vallak: Lambavarga Näpsi lorijutte 562
Tilleman, E.	Rudolf Sirge: Häbi südames 97
	Vana Kannel III 338
	Alessandro Manzoni: Kihlatud I 563
Visnapuu, H.	„Meie“ eestlased 102

Varia

Nr. 1	109
Nr. 2	230
Nr. 3	343
Nr. 4	454
Nr. 5	564

Varamu arhitektuuri osakond

Bülau, K.	Kodukaunistamisest laiemas mõttes	25
Koolmar, R.	Kodumajanduse Instituudi hoone	38
Kotli, A.	Riiklikud ehitused	11
	Ajakohasest koolihoonest	33
Lohk, E.	Riiklike esindusehituste sisearhitektuurist	17
Ostrat, J.	Arhitektuurilise loomingu peategurid	7
Soans, A.	Haljasaladest meie linnades	29
Viitak, N.	Saateks	3

Reproduktioone

Adamson-Eric:	värvitrükk 344/345, raamatutrükk 360/361, 376/377, 392/393, 408/409, 416/417, 424/425, 440/441
Bach, A.	488/489
Bergman, A.	512/513
Gentalen, J.	520/521
Greenberg, E.	536/537
Haamer, E.	496/497
Johani, A.	496/497
Jõesaar, E.	520/521
Kits, E.	512/513
Kollom, E.	271/272
Kull, N.	512/513
Liimand, K.	496/497
Miikmaa, H.	488/489
Moeller, O. F.	0/1, 16/17, 32/33, 40/41, 48/49
Murakin, A.	512/513
Ole, E.	472/473
Raud, K.	sügavtrükk 128/129, 144/145, raamatutrükk 160/161, 176/177, 192/193, 208/209
Rüga, E.	536/537
Uutman, R.	496/497
Viiralt, E.	472/473

VARAMU
KIRJANDUSE-KUNSTI-KULTUURI
AJAKIRI
1939 **JAANIKUU** **№ 6**

VALMAR ADAMS

Värsid kerguse vaimust

ON LAHTI PÄÄSTET IGATSUSE VENE

n lahti päästet igatsuse vene
ja süda triivib sinisesse taas.
Jäi pävikusse viimseks notabene:
„Sest aastast saagu — palmides oas!“

Kui Lendav Hollandlane tahan sõita
võib-olla tegevteos, või mõtteis vaid,
et raskusvaimu k e r g u s e g a võita
ja uusi avastada hingemaid.

Et leida avarust! Sest liiga tuttav
on inimeste ahendet maailm:
end ajab ora otsa aru ruttav
kui sukavarda otsa järgnev silm.

Kuid hinge meri — tuntud ainult rannalt —,
kui igatsusest kaksat ankrukett,
on uljareid kui ema süles kannud
kesk imeõilmestatud ulguvett.

Ei sõua kaugele, kes pelgurina
ei lase silmist argipäeva kaid.
Kuid unistaja leiab taevasinas
uut Vaimu-Indiat ja Luule-Paraguaid.

MÄLESTUS

Muistend, lõhnav kui mürt ning ambra,
hinges januses õitsele löi;
ja — kui sangari võidusamba —
kadund kodu mu hinge tõi.

Puritaanlik kodu ja rumal
— tuhat reeglit taga ja ees —,
mida saamatult headuse jumal
juhtis — maailm ujus ta sees.

Täis nüüd aastad kui padrunitalved.
Tardund talviseks elu seis.
Aga huuled vormivad palveid —
kogu maailm upub neis.

TRIOLETT V

La belle dame sans merci
on minu südamele armas.
Sind olen oodand ikka nii:
La belle dame sans merci!
Ekstaasi pingutet esprit
ja lemb — Su riide küljes narmas...
La belle dame sans merci
mu hingel ratsutaja varmas!

ÕINE SUURLINN I

Meil Mekaks oli põrand „Moka”
— Meil mokkapidi oli see —
Seal võlusid meid kunstid koka
Ja kunstikokk — conférencier.

Et paradiisi kõik ei mahu,
Meil ammu ette tellit laud
Ja — hinged koos, kuid kassad lahus! —
Saab tehtud õhtule knock-out.

Kes pole alatik¹⁾ ses baaris,
See kindlasti ei leia ust,
Sest tuled siin ei tõmba kaari
Ning aknaid matab kate must.

Kuid doktor Step, keskööde kompass,
Teab alati, kus põrgu keeb:
Ta ööst kui sukast läbi kompas
Meil „Moka“ juure tehes teed.

Meid võtab vastu uksehoidja,
Galantsuseks dresseerit poiss,
Lokaali kainussaar ja oid ja
Vergilius infernois nois.

Me tulles juba töötab käitis:
Jazz marsib juba täies väes.
On — nagu asjatundja väitis —
Baar täis ja baaripublik täis.

Siin koos on tüdrukud ja daamid,
Villpluus ja uhked dekolteed.
Ja mustis riideis mehed kaamed —
Suurlinna öine tēte-ä-tēte.

Siin igaüks, kel kallis Eros,
Sööb, flirdib, suudleb, tantsib, joob...
Ma vaatan palkonilt kui Nero,
Kuis põleb kire öine Room.

Ja varjupalistatud silmis,
Kus võitleb igatsus ja aist,
Näen, mida muidu näeb vaid filmis
Ja tulejoobund unelmais.

ÖINE SUURLINN II

Nüüd muusik vaikib — umbselt kajab
Kolm korda gongi tam-tam-tam.
Livree paar lauda nurka ajab
Ja katab põrandat programm.

¹⁾ alatik — lokaali alatine külaline

Programm on rikas, prantsuskeeli
Sel uhkelt nimeks pand „revue”...
Siin püüab ülendada meeli
„Danseuse Gilette — la plus nue —”.

Siis tuleb mingi sinne ilbak,
Siis neegrite macabre danse —
Kunst, tüdind pilke vahuks vilpav,
Kunst jalgade par excellence.

Kel mõtteks, luuleks taip on nohus,
Sel ikka uudne naise säär.
Siin rahvale, „mis rahva kohus”
Ant täiesti. Siin kunsti sfäär!

Kuid miks orkester peab siis pühi!
„Maestro! Tangokest üks vox!”
... Programm on haihtund. Rahvas rühib.
Taas algab surematu foks.

Taas paukuvalt kui August Alle
Lööb takti nahkne hiiglatrumm
Ja vinguv viiul vastab talle
Ja klaver — närimisekumm.

Taas kehi kergeid kannab tango,
Ja tuju rasket tõstab vein.
Mees naiselt veidi lemme mangub,
Ja pole kombeks öelda „ei”.

Kuid kadund näitsikute ringis,
Kus ikka tundmuste aprill,
Näeb äkki nautlemise mingis,
Kuis sirgub puhta hinge lill.

Ja varjupalistatud silmis,
Kus ajab taga lemme aist,
Näed, mida muidu näed vaid filmis,
Ja tulejoobund unelmais...

Kivid tules

13

ikalt oli pimedust ja lühidalt valgust — nii möödusid jõulueelsed päevad.

Kui hommikul vara mindi kaevandusse, otsiti teed peagu käsili, sest kuud polnud paistmas; ja kui see olekski paistnud, siis ainult pilvede tagant. Ammugi polnud enam selget päeva, millal oleks näinud päikest, ega ööd, millal oleksid säranud tähed. Isegi vabrikuhoovi ja suurte hoonete lambid olid ähmased, sest nende märgade klaaside külge kleepus nõge ja tolm. Need lambid põlesid kaevandusse minnes ja sealt tulles. Et lühikene keskpäev möödus maa-all, siis tundus, nagu polekski enam päeva, vaid üksainus niiske, külm ja lõputu öö.

Kui tuldi jõulude eelnädala lõpul kaevandusest, kutsus Elmar Joosepit restorani.

— Tead, sööb vere seest ära. Peab pisut särtsu tegema, seletas.

— Ega sest tule paremat, kahtles Joosep, sest ta ei tahtnud minna.

— Kui võtad, on parem. Pärast muidugi jälle parem, kui poleks võtnud. Aga palju, mis hiljem!... Kui tükk aega läheb lilla, siis pärast hingamine nagu parem. Noh, kas lähme, viskame paari või?...

— Ei. Ei viska... Pole kohe tahtmist! vaidles Joosep.

— Kas jälle töbi kallal? Noh, viinasuutäis kuluks siis just nagu kork pudelile — lööb vea seisma. Aga kui sa ei taha... Nojah, ega ma sind nõnda painaks, aga mul rahad lasevad mööda taskusoppe nii väledasti ringi, et ei saa teisi kätte.

Joosep otsis peenrahakoti ja võttis kahekroonise.

— Jatkub, kiitis Elmar. Naeratas siis ja lisas:

— Liits tunne, kui pead teise käest võtma. Tead ise, et saad kätte, eks ole? Aga ikkagi räbal olemine, aga — let go!...

Ta pöördus Kiriku tänavale, et minna kõrtsi. Joosep aga astus pikkamisi kodu poole, vahtides tänavale, kuhu eelkäijad olid jätnud oma raskete saa-

bastega pehmesse lumelortsi poriseid, musti jälgi. Joosep viivitas ukse ees, enne kui astus barakki. Ta mõtles, et kuidas nüüd lõunaga, kui Easte Leena on selle valmis keetnud?

Kuid Leena tuli samal hetkel rutates mööda tänavat lähemale.

— Kas juba kodus? Ma arvasin küll, et ei jõua...

— Elmar tuleb ka hiljem. Pole viga.

— Ei, mis ta viga, aga saad's... Lapsed ka üksi — kui üks ei pista teisel silma peast välja. Ning pesuga on nii, et ma ei jõudnud pali õieti ette tellida ja siis oli üsna küünili kiskumist, kuni sain pesema.

— Noh, pesupäev, arvas Joosep. — Ja meie särgid ka!

— Nojah, särgid ka. Vanamehel ka teine nagu koeranahk — higiga ja tolmuga üsna must ja korpas. Enne küüri mustus maha, kui hakkad pesema. Saab siis näha, kuidas selle kuivatamisega — vabriku poolt tuul ja taevas ka seesugune, et ei võta suitsu vastu — ajab uuesti mustust täis!... seletas naine ja otsis võtit, sest ta oli pannud lapsed luku taha. Tuba on ikkagi tuba ja suuremad ei pääse siis väiksemate juurest ära jooksma.

Lapsed olid pörandal. Üks viie-aastane ehitas voodis põlevkivitükikes-test karjaaedu ja lautasid, üks suuremaist kobistas pliidi ees ja tuli sealt ukse poole, närides kuivanud leivakoorukest. Emal tulek ei ärritanud neid palju, sest ema tuli enamasti ikka tühja käega ja tihti kurja sõnaga. Kui endal pihk tühi ja kehvus kaasaliseks, ei saa vedada lastele alati suupärasusi, ja kui nad olid olnud pikemat aega üksi, nagu täna, siis oli tehtud pahandustki. Nüüd vaadati ema poole kartvalt ja küsivalt, et kuidas nüüd on? Ainult väike, vaevu roomav rinnalaps lalises, sirutas sõrmekesi ja naeris. Ta oli veel nii väike ja mõistis nii vähe. Ta rõõmudki olid lühikesed, väikesed ja lihtsed.

— Nüüd peaks siis... Kasvõi kohe pliidiga. Vanamees ka oodata! seletas naine, kuid Joosep tõrjus:

— Oh! Nüüd ma-alt tulles — polegi isu. Kui keegi jookseks poodi...

Paar suuremat olid kohe püsti ja Joosepi juures. Nad juba teadsid, et vahel jäi mõni sent üle ja need libisesid laste kätte. Seesugused rahad on suured, kui sa saad neid nii harva. Ja nende eest saad midagi, mida saad veel harvemini.

— Üks heeringas ja veerand kilo vorsti. Ning mis üle jääb — saia, õpetas Joosep ja andis raha. Lapsed tülitsevad, kes pääseb poodi. Lõpuks jooksid kaks vanemat — üks teisele abiks meeles pidama, mis ja kuidas.

Siis tuli pereisa — kõhiv, väsinud vanamees, kellelt tuli osta sõna, kui ta polnud saanud, nagu ta ise ütles, „suuvõiet“. Pilg hiljem jooksid lapsed tagasi, heeringas ja vorstitükk paberis, saiapäts lahtiselt kaenlas.

Joosep võttis heeringa ja vorsti, aga saiapätsiga käsi viivitas. Siis lükkas pätsi järsult pereema poole ja käskis ära jagada.

— Tervelt puha? imestas Leena.

— Ega igamehe tükk nii suur tulegi, arvas Joosep.

— Kes neid saiaaga... Kui seda söövad — kas niipalju siin poodides saia ongi? Aga harjuvad sedasi saama — pärast ootavad ja...

— Noh, olgu midagi oodata, ümises Joosep ja läks oma tuppä. Seal ta hakkas sööma leiba ja heeringat, otsides kastet hommikul järelejäänud piimatilgast.

Siis heitis voodisse — riietes ja ristseliti — nagu ikka. Ei raamatute lugemist, ei maadluse pärast rahvamajja minekut — nagu oli algul mõtelnud. Allmaa töö oma kihuga ikka suurema ja suurema palga pärast võttis ihust muud ihad ja oli hea, kui sai nii lamada. Ka suutäis viina ihu elustamiseks tundus nüüd temalegi üsna hea ja ta oleks kõndinud meelsasti Elmariga või Karlaga, kui tal poleks olnud oma muresid ja mõtteid ning elujagamisi, mis õpetasid teda otsima üksindust ja olema endamisi.

Õhtul tulid Elmar ja Karla sinna. Üle-tee barakist tuli veel üks mees ja nad võtsid kaardid. Õhtu möödus joogiraha klappimata ja sellest kõnelematagi, kuni Karlal oli jälle aeg minna öövahetusse. Nii läks aeg uneni, nagu oli läinud paljudel eelmistel õhtutel, ja nii läks see järgmisil pärastlõunailgi — väikeste kõikumistega siia-sinna, kuni kalender näitas jõulupühasid.

Need olid olnud kodus, Kaarnamäel, suured pühad.

Täisealisena ei leitud neist lapseea suurpühadest muidugi enam nii palju. Vana ootus oli küll veres, et tulevad, aga kui nad olid saabunud, ei annud nad ilmiski kätte kõike seda, mida neilt oli oodatud. See oli küll vist aastast hinge jäänud tunne. Lapseeast, millal maailm oli kitsam, kuid rikkam, ja jõulupühad nii suured ja säravad. Kuid hilisemadki pühad Kaarnamäel olid küllalt suured selleks, et helendada talvekeskust ja elustada südant.

Küllap see ongi nii, et seal on vanu kombeid, vanu pärimusi ja vanu kõnelusi üle põlvede tagasi. Ükskord aastas kuldseid kompvekke ja kooke, küünlasära ja laste värisevate häältega üteldavaid jõululaule. Ning siis piilumist ahju poole ja kilkamist, kui vana hea kombe kohaselt tuakse veel jõulupahnad tuppä ja viiakse loomadelegi leiba. Küllap seal on palju niisugustki, mida käega ei saa katsuda ega silmaga näha, kuid mis elab südameis, vana põlisrahva südameis, kus üks põlv võtab hoone ja õue teise käest ja ikka jälle tuleb jõulukuusk sama lae alla. Iga uue põlve laste ninakesed on jälle kuuse poole ja silmad säravad võidu küünaldega.

Väikese toa saab kergesti soojaks ja valgekski, ja nii see on vist lastega. Vanemad — neil nagu puhub kusagilt tuul läbi. Kas on ihu väsinud või hing torgitud auklikuks — see jääb küsimata. Aga täit rõõmu nad enam ei saa. Siin kaevanduses ei lootnud Joosep pühadest üldse rõõmu. Aga mida ligemale nad tulid, seda rahutumaks ja ärevamaks muutus.

Sõdurid tulevad pühadeks lühikeseks puhkuseks koju — kel on õnne. Töömehed tulevad... Perekonnad on koos. Kuid siin vabrik ei vaiki. Ikka

samad tuled, sama gaaside sahin, sama kondensaatori torustiku räga, kol-
lased gaasipilved, lõhnad ja katlamaja suits ning suurtööstuse jõuline kõik
päevad ja ööd, nagu oleks tema enam kui kõik muu. Ometi oleneb temagi,
ehkki seda on imelik mõelda, ainult inimestest. Pühad on hoopis vanemad,
ja ometi läheb vabrik neist üle, nagu poleks neid olemaski.

— Ikka maamehe hais veel nii küljes, ümises Joosep endamisi, sest pol-
nud märgata, et Elmar oleks mõtelnud midagi seesugust. Et Joosep oli hil-
juti tulnud siia oma uue elu rajale ja et tal polnud nii lihtne see minek pü-
hadeks ei Kaarnamäele ega Pikaluhale, siis mõtles ta, et mis siis: pühad
pole pikad — küll need saab siingi üle.

Ta mõtles, et pärast sauna on siingi olek üsna hea. Kuid saun ise pol-
nud see, mis oli kodusaun. Kaarnamäel suitsutati siis sealihha, mis hiljem
kanti aita. Pärast seda siis mindi... Nojah, mindi siingi. Ja saunas oli lõbuski,
sest rahvast oli palju koos, üleliia paljugi, nii et laval oli üsna vähe ruumi
ja igaüks ootas oma järge. Nii ütles Joosepilegi üks habemik mees, et kui
üks lossutab nagu hauduja kana laval, kas teine peab siis oma kallid jõulu-
pühad siin all oodates nahka panema? Kuid see polnud üteldud tüli moodi
ja paar viinalõbusat meest vihtlesid ahju lähedal võidu, kuni keegi hoiatas,
et ärgu tehku endale liiga. Kuid ometi jätkus habemiku ütlemisest, et Joo-
sep viskas viha lavale ja tuli alla. Ta arvas, et pole midagi kahetsedagi.
Küllap vesi oli siin õline, sest leilis tundus sedasama kustunud priimuse
vingu nagu mujalgi ja see tundus hakkavat pähegi.

Kui Joosep saunast tagasi tuli, koguneti kuuekesi Joosepi tuppa. Poest oli
saadud osta verivorsti. Easte Leena oli toonud kuuseoksi, mis olid tühjas
moosipurgis. Kuigi Elmar arvas, et siin pole lapsi, seadis ta siiski okstele
küünlad ja viinad nihutati lauale hoolikalt ja korraldavalt, nagu kaetaks
pidulauda ja nagu oleks oodata väärt külalisi.

Söödi ja joodi. Ja küünlad põlesid maha.

— Eh, lähme hulkuma. Ühes paigas ei taha!... ütlesid kooslijad.

— On seal väljas midagi? Tea, kus? kaheldi.

— Noh, hakkamise puudust juba pole. Ega kaevandus ole kurb koht? Ja
ega me ole tulnud maamunale niisama kükitama? Kui on pühad, siis olgul

— Noh, on ka... Kui pead minema jõuluööl vabrikusse! sähvas Karla
nii tigidana, et kasvõi lööks kedagi.

— Sina ära nurise, õpetati. — On jõulupühade ajal mindud maamulda ja
otseteed pörgussegi! Sina võta väike pudelike kaasa, nilpsa ahju varjus
ära ja laula koraali. Aga meil siin priius kallis anne ja... nojah, mis on's?

Kõik olid nõus. Kui oldi juba minekul, siis alles märgati, et Joosep jääb
maha.

— Ei tule? küsis Elmar.

— Eh, läheb see mees siin nii mõistlikuks, et hakkab seda kasvõi
müüma, arvati.

— Olen ka. Jõululaupäeva öösel ei taha. Kutsuge homme...

— Homme? Siis on inimesed haiged ja rahakotid tühjad.

— Nojah! Siis saate siit tipsu. On hea ka, kui keegi kodu hoiab, arvas Joosep.

— Noh, mis sa siin õige oled? Elmari naine või? pilgati.

— Mis, naine! Vaata, tahab oma käe peal minna noolima, arvas Karla.

— Just nii teen, nagu tahan, urises Joosep ja tundis, et ta ei kannata seda nõökamist ja äkki võib viha tõusta veereni. Ta pööris teistele selja ja istus voodi servale. Kuid teisedki ei kiusanud enam, vaid heitsid käega ja läksid ja nende vali jutt ja hõiked kajasid veel tänavalt.

Joosep tõusis, läks akna juure ja vaatas välja. Üle-tee baraki aknasilmad valgustasid tänavat ja valguses näis langevat peent lumepuru. Kusagilt kajas nõrgalt raadio-laul ja eemal üks aken oli helevalge. Seal vist põles jõulupu. Inimesed on koos, võib-olla oma perekond, võib-olla istuti küla- listega. Siit läksid needki — võib-olla leiavad ka seltsi. Ainult tema on siin, on nii mõistlik, et kasvõi hakka müüma, aga on üksi.

Noh, vähe nad lõpuks mõistavad! Mõistlikkuseni tema juurest on siiski pikk maa. Tea, mis mõistlik mees tema kohal teeks? Tema kohal?...

Ta oli jälle samas umbtänavas. Nina vastu külma klaasi, silme ees barakkide tulederida ja see üks helevalge aken. Võib-olla et täna oleks parem olnud minna teistega ühes. Nüüd ta ehk lähedski. Aga siis kui nad läksid, lõi süda äkki vastu — ta ei tea, miks. Ja nüüd on ta üksi toas — midagi pole peale hakata ja niisama olla on ka nagu kitsas.

Asta oli saatnud pühadekaardi. Helmilt polnud midagi... Ja Veera oli alles samal päeval küsinud, et mis sa pühade ajal teed? Mis ta teeb? Midagi... Ja sellega see jäi. Tundub imelikuna, et kõik on nagu jäänud „sellega“ ja paljugi on nagu jäänud kõnelemata, palju tegemata, palju ütlemata. Nüüd ta ainult liigutab end rahutult, äigab käeküljega üle lauba ja seisab siis jälle endiselt, ehkki südames pole parem.

Ta oli ikka tahtnud, et saaks olla omaette toas. Noh, nüüd ta on. Ta ehk saaks edaspidi päriselt korteri — uuematesse barakkidesse — toa ja köögi- giga, sest seda on nüüd nagu lubatud ja varsti võib-olla ehk saab mõni seesugune vabaks. Sealpool nagu märgatakse, et ta on, jah, mõistlik, et ta on sinne ja ta lugu tõsine. Muidugi — neil seal postkontoris ja majade- valitseja juures on tuhandetega tegemist. Siis ei saa jagada alati nii kohe igauhega!...

— Ega üks tule teise küüru kandma, oli isa vahel kodus ütelnud, kui oli küllalt kirunud ja lõpuks leidnud, et ikka enda teha ja taluda jääb kõik.

Nii oli siingi, et ühe elu oli ühtepidi, teise oma teistpidi kõver, aga pea- vool läks oma teed. Mõni sai keerata end sellest kõrvale, kohendada en- dale kusagile saarekese ja elada oma elu. Kuid suur hulk elas laia, mu-

retut ja hooletut kaevanduse-elu. Ja rahad, mida siin saadi rohkem kui ehk mitmes paigas mujal, läksid kiiremini kui mitmes paigas mujal.

Ei, tal on natukene pangas. Ta on saanud panna. Salamahti. Ta teadis, kuidas Päär teeb — viib pankka ja oigab, et kodused pruugivad ta verevaeva ära, et tema peab ainult kandma risti ega saa õiget kõhutäitki. Temaagi libistas pisut pankka, et sõbrad ei saaks tulla närima, et vaat kus koi meeste seas!... Kuid see kõik on muu. Mis täna õhtul äkki lõi vastu ja mis teeb rahutuks, pole õigupoolest see, et tal on muret siinsest elust, Helmist ja sellest kolmandast, kes kasvab iga päevaga, ehkki praegu veel maailma eest varjatult. See rahutus ja tujutus tuli muust. Ta ei teadnud, mis või kes see on, või oli selles mitu asja ja tunnet koos.

Tuli meele, et Kaarnamäel nad olid sel õhtul kannud vanaema voodi ettetuppa ja sealt oli vanaema siis vaadanud jõulutulesid. Pikaluhul oli vali kord ja seal loeti jutlusi, kuid ikkagi kõneldi jõulurõõmust, mitte jõulumurest, nagu siin nüüd tükib tunduma. Veera oli küsinud, et kus ja mismoodi need pühad. Ta polnud ütelnud midagi. Oleks võinud ütelda. Oleks võinud kuidagi kokku leppida. Nagu mingisugune eksinud tunne oli see, mis mitmet rada mööda roomas hingesse, mis tegi tujukaks ja rahutuks ja mida ei saanud hästi matta viinasuutäiega ega katta ka hulkumisega töökaaslaste hulgas.

Nii aknast välja vaadates ja rahutult tulesid ja lumekübemeid jälgides tundis ta end äkki hulkurina. Oleks tahtnud olla küll kõige meelsamini Kaarnamäel — vanaema ja Asta ja isa juures, sest võõrasemagi oli ju see-suguseil õhtuil leebe ja hea. Nii — omas kodus, lühikest aega, see oleks hea, kui ta ainult poleks lahkunud niisuguste ütlemistega. Teine asi, kui oleks läinud Helmi juure ja kõnelnud selle isalegi, et nii!... Aga selleks pidanuks olema rahulikum päev ja küll seegi tuleb. Ja siin see Veera — palju mis ta küsis, et mis ja kuidas! See küsib niisama. Teeb silmi ja ajab samas valeks. Teeb end mõistlikuks ja nukraks ja siis jookseb jälle tea kus ringi. Easte vanamees ütles õieti, et need tüdrukud siin paigas on nagu värskel lihal suvel: pilgu seisab — juba lehk ja porid küljes. Nii see näib ja nii seda peab võtma. Ega Veeragi ole enam laps.

— Äh, heitis käega ja aknalaas klirises tumedalt, sest sõrmed sattusid selle vastu.

Valas endale viina ja jõi. Vaatas pilgu voodi poole, kuid astus sammu võrra sellest eemale. Rüüpas siis veel klaasist ja heitis jälle käega, pomisedes, nagu pomisetakse, kui õpetatakse iseennast:

— Eh, teised elavad. Mis asja!...

Surus mütsi pähe ja läks välja.

Vaikne oli öö ja vaikselt langesid lumekübemed. Aknad olid ikka valged, sest tund oli veel varane. Kuid nüüd ei helendanud enam see aken, mis oli olnud helevalge — vist jõulupuu helendusest. Üle-tee kuuludus ühest aknast

laia juttu ja naeru, teisest summutatud suminat ja siis valju häält, nagu sele-taks üks ja tülitseks teine. Valgete barakkide poolt, kus asus venelasi ja poolakaid, kuuldus kellegi huige ja siis jorinat, paari naisekilkega sekka. Mõni aken oli üsnä tume, teine hoopis kustunud, nii kuidas kusagil oli elu. Ehkki toad olid ühesugused nagu kärjeaugud, olid elud hoopis erisugused ja looklesid ristipõiki kahe aia vahel — üheks piiriks rõõm, teiseks kan-natus.

Pääri ja Karla toa aken oli valge. Karla ei saa olla kodus, sest nüüd on ta tööaeg, mis algab juba kümnest. See peab olema Päär, kes vabriku-mehena ei pääsnud nüüd jõuluks koju.

— Tea, kuidas tema ka nüüd on? küsis ja juba astuski ukse poole.

Vanamees istus laua juures, raamat ja paberid ees. Niipea kui Joosep avas ukse, kohendas ta pealmise kaustiku kõrvale. See oli sinine, määrdu-nud ja poolrebenenud kaustik ja sinna oli ta märkinud vahel palgapäeval midagi ja sinna kirjutas ta paar sõna — vahel pärast pikka mõtlemist. Seda ta vaatas, kui pilkajaid polnud toas. Vaatas paari numbriga ja pliiaatsi-märgiga lehekülge, nagu oleks see suur ja lai maailm, mis avatuna annab niipalju vaatamist, et ei tüdine ega tüdine. Nüüd ta kohendas kaustiku kõrvale ja asetaski sõrme palveraamatu jämedatrükilisele veerule — sinna, kuhu see just juhtus.

— Tulin sisse, et kuidas pühad lähevad, ütles Joosep.

— Tänu küsimast. Läheb!... Sai siin loetud! ja ta osutas palveraamatule.

— Täna seks kohane aeg, kinnitas Joosep.

— Jah!... Täna, jah... Kui sa lepid, siis ma loeksin epistli läbi, ütles, nagu oleks ta kummardunudki just palveraamatu üle ja nagu poleks olnudki ta sinist rebenenud kaustikut.

— Mul pole lugemise vastu midagi, ütles Joosep, aga lisas äkki:

— Aga kui juba loed, siis valjusti.

Vanamees tõstis pilguks pead, nagu tahaks ta vaadata ütleja suule. Siis kohendas raamatu ilusasti enda ette küünarnukkide vahele, kõhatas, seadis prille, nihutas end paremini istuma ja algas:

„... Aga palju on kutsutud, aga pisut äravalitsetud ja palju südameid on, mis jäävad pimedaks ja kuhu jõulutähe sära ei ulatu hoopiski mitte. Sest kui inimene ei ava oma südant, siis ep ole temal midagi, mis saaks valgus-tatud, sest südame seest kasvab välja kõik, mis on, ja kui sel ep ole valgust, siis kasvatab ta pimeduse vilja. Aga Jumala suur armunõu oli oma Poja läkitamisega, et pisut oleks haganaid, aga palju õiget eluvilja, et pisut oleks kurjust, aga palju enam headust, et pisut oleks pimedust ja palju enam elu-valgust, mis ulatuks üle kõige ja et tõeks saaks, mis taevase sõjaväe hul-gad laulsid Betlehema väljade kohal...”

Ta luges kõrge ühetoonilise häälega — ta häältundus olevat nagu kitsa-tiivalise putuka pirin. Ta häält kostis läbi nina ja lugedes ta noogutas peaga.

Kuna Joosep kuulis ta häält ja vaatas ta pealiigutusi ja sõrme liikumist vana raamatu lehtedel, sai ta sellest kõigest vähe osa. Ta kõrvad ei tabanud enam sõnu nende õiges tähenduses, ta ainult istus ja vaatas, kuni vanamees lükkas raamatu eemale pärast pikka ja tähtsusega üteldud aamenit.

— Loen ikka endale... ütles. — Ma käisin küll kirikus ka. Aga mis sa ise loed — saab tähele panna.

— Jah, saab tähele panna, kordas Joosep.

— Siin toas saab seda harva. Ikka pead vaatama ukse poole... pomises Päär, nihutas aegamisi sinise kaustiku sülest ära ja läks voodi juure. Ta varakast oli selle serva alt väljas. Selg Joosepi poole, talitas ta seal paar pilku. Siis kuuldus tabaluku naksatus ja kasti lohin voodi alla.

— Pole siin midagi, et pakuks... Käsi pole nii rikas. Mis saad, sel oma paik.

— Selgel kiitis Joosep järele ja see ajas vanamehe pisut segadusse, sest ta oli harjunud, et ta pettekõnedele vastatakse lõõpimisega.

— Peab ju kodule ka mõtlema, seletas. Kui sa ise midagi varna ei pane, siis pole seal ka midagi võtta.

— Eks see kuluks igaühele, oli Joosep nõus.

— Kuluks? Eh, sa jutustad nagu oma laps... Paremini veel ütled — just kui oma südamest. Nüüd pakuks küll midagi, aga...

— Astu minu poole. Seal on veel paar piiska, kutsus Joosep.

— Sinu poole. Aga teised? Seal on kõmas seda laia paabelijuttu, kui tulin kiriku jõulupuult. Võtavad seal inimese ette nagu hagiad... Ei ma tule.

— Seal pole kedagi. Kui läheme, siis oleme ainukesed.

— Ei noh, siis... Siis, jah, küll! ning Päär lükkas raamatu kõrvale, surus mütsi pähe, sõlmis vana halli salli hooletult kaela ja nad läksid piki maja paar ust edasi — Joosepi tuppa.

Kõrvaltuba oli vaikne. Easte lapsed vist juba magasid. Kusagilt läbi teise seina kuuldus vaikne, sõbralik mõmin. See perekonna-jutt enne magamajätmist tundus nii läbi seina kuuldues, nagu kobistaksid kuldnokad seina külge asetatud puuris enne ööd.

Nad istusid laua juure ja Joosep seadis toidud külalisele käepärasemaks.

— Me kaks maameest. Võtame! õpetas.

— Maameest? Eh-heh! Küll tahaksin olla maamees, kui oleksin. Maad aga pole ja mis siin meestki enam suurt! Vanadus hambuli jaol, seletas vanamees, lõbus helk silmis.

— Kuni elus, seni mees, arvas Joosep.

— Eks seni ikka roni. Ajab kuidagi edasi. Jõuad's... Inimese elu on nagu see maa-alunegi siin — vahel pehmem, vahel puuri nagu paetükki. Mis sa sedasi jõuad? Aga kuhu inimesel on jõudagi? Hauda ikka jõuab... Annaks ainult, et ei lähleks sinna paika nagu hulguks ukse taha...

Samal pilgul müristas keegi rusikaga uksele.

— Ma ütlesin: kuri kihutab omasid! lausus vanamees, ise juba jalul.

— Kes see? Ei see ole meie poistest! lausus Joosep ja astus ukse juure.

— Noh? Mis siin on? küsis ust avamata.

— Tee lahti! Jalamaid. Kurat, ma kihutan püssist, nii et jääte kõik! kajas väljast vihane hääl ja rusikas raksatas jälle vastu ust.

Joosep viivitas veidi. Hääl oli nagu tuttav, kuid ometi võõras. Kuid ikkagi — ega uks hoia inimesi, kui pole muud hoidu.

— Mis sa lahtisest uksest lõhud? küsis ta ja tõmbas ukse järsku lahti. Kruusberg ühes kaitseliidu püssiga pahvatas sisse.

Seisis lambi all, püss peos ja juuksed segamini. Vaatas ringi ja pööritas silmi nagu see, kes on kaotanud meele.

Noh, kas nüüd on parem? küsis Joosep.

— Mis? Ah? küsis ja äkki nagu langes koomale, kael lõtvus ja pilk kobas põrandat.

— Pole sedasi, kui mõtlesin. Lollisti tulin. Lähen jälle. Ja üldse kõik see värk... pole rääkidagi!

— Kui oled tulnud, istu pilguke, kutsus Joosep. — Pane püss ära ja istu. Praegu pole jahiaeg.

— Kristuse sündimise ööl tapariistaga... noomis Päär.

— Poe minu nahka, kõnnid ka, vastas teine ja istus laua ääre.

— Mõni kõnnib liiga ruttu, arvas Joosep.

— Ruttu? Sina ei tunne minu elu. Vaata, kui tunneksid, ei ütleks. Eh, raisku läinud, nii et isegi püss ei päästa. Parempaku viina!

Joosep pakkus. Nad jõid ja vana Päär leidis õpetusi ning pruukis samuti viina nagu teisedki. Ta ütles, et ei tema võta siin viina viina pärast, vaid seepärast, et saab ajada niisugust mõistlikku juttu. Kruusberg aga, enam purjus kui tulles, tükkis teisi kaelustama nagu venelane, halisedes, et teie olete veel mehed ja sõbrad, teisi maailmas ei ole. Et tema peab olema nagu koer — vedama aga kokku raha, et katta võõra mehe ihurõõmusid. Siis vahel tõuseb veri üles, et kas või tapa!...

— Ega viha ehita midagi, ütleb kiri, lausus Päär.

— Midagi ei ehita. Mis sa mädest asjast enam ehitad. Mis sa puusärgist veel ümber teed — nii raisus elust ka. Muudkui viina ajab võitma ja lollust tegema, aga head pole... ja purjus mees hakkas nutma. Et oli juba sügav öö ja Päär tahtis minna magama, talutas Joosep õnnetu ja oma elu kahetseva mehe üle tänava ja saatis uksestki sisse. Ise jäi ta veel pilguks vaiksele tänavale — laskma tuult üle pea.

Taevas oli nüüd selge.

Tänavad olid kaetud lumekorraga ja tuled olid kustunud peale üksikute. See-eest aga sirasid nüüd taevas tuhanded tähed. Suur Vanker oli oma teel ümber Põhjanaela ja lumekihikene helkis kõigile vastu.

Üle kõige aga paistsid vabriku ja tuhaliini tuled. Katlamaja paks suits kattis taevast ja tähti, kuid ometi oli neid säramas veel nii palju ja vaikne lumine õhtu oli nii rahulik, et Joosep seisis mõnuldes ja tõmbas pilguks kraegi lahti. Jahedus paitas ta kaela ja rinda ja ta tundis, et tal on hea olla.

älle liikusid lampide tuled piki kaevanduse hämarat käiku ja jagunesid kõrvalkäikude suudesse.

Töölised nagu äsja unest ärrganud kärbsed lohistasid uniselt jalgu mööda peastolli roopavahe kollakat pori. Nad poleks veel tulnud siia maa-alla, ehkki pealmaalgi päevad on lühikesed ja pimedust samuti palju. Kuid tubades on sooja, ühel-teisel ehk veel jõulu-roogi ja kui pole muud, siis ometi väsimus kehas meelitab väljamagamisele. Kuid tunneliahjud hõõguvad, üks koorem teise järele läheb ahjukurku ja tuhk viiakse välja kustutamisele ja siis tuhamäele. Vabrik ei oota ja ka õli-tahtjad ei oota, sest aeg on rahutu, täis sõjajutte, ja õli on siis hea ja armas nagu rikas pruut kosilasele. Et ei tekiks pausi ega puudust kivist, on kümnikud eriti nüüd nõudlikud ja töökirju vaadatakse teravamalt kui muul ajal. Nii oli maa-alune jälle täis puurikõrinat, plahvatusemütsatusi ja kirkade väikesi nokitsemisi. Viimaste kaja kustus laia kaevanduste piirkonda. Peakäigus oli vaid kuulda, nagu uuristaksid ja krõbistaksid rotid pimedais urgudes ja nagu poleks siin inimesi.

— Ihu on veel sappi täis, kaebas Elmar, sest viimane öö enne tööd oli läinud lõbusasti nagu teisedki.

— Higi ajab vana vaevakõntsa ihust välja, arvas Joosep ja nad hakkasid tööle.

Jälle päekivi eraldamine õlikivist. Jälle ammoniidisuits ja läkastamine ning kiire õlikivide loopimine vagonettidesse. Käed olid juba nii harjunud, et isegi seinatäiteks minevaid päekivitükke võis otse loopida, ikka nad satutsid parajale kohale. Laengute topiseid keerutasid käed nagu mängides — ikka parajaid, nii et aega ei kadunud kusagil tühja talitamisega, katsetamise ja proovimisega.

Oli jälle sadanud vihma.

Õhuke lumekord, mis sadas maha jõuluööl, nagu teaks taevast, missugust aega kalender juba näitab, kadus ja vanaaasta lõpp oli jälle sula. Töölised ootasid Venemaa poolt tuuli. Või jälle põhjast. Need tooksid külma ja maa tarduks. Neil siin all on küll ühtlaselt niiske jahedus, kuid vihmaveed olid hilissügisel leotanud läbi maapinna ja nüüd nõrgus seda päekihtidegi vahetsi ja tugipostide teravad otsad suruti sügavalt käigupõrandasse.

See oli juhtunud pühade ajal, et nende käigus oli paar posti koguni kaardunud ja ühel neist olid murdepinnud küljes. Kümnik vaatas ja vangutas pead. Seletas, et siin on hooletust enam kui süüd käigulael. On pandud vähe tugiposte, külgein on hooletult täidetud ja siis veel lagi — selle puhastamine jätab soovida.

— Kui midagi juhtub, kelle kondid siis vastutavad? küsis. — Ega kõike mis teha tuleb, saa arvata rahaks. Üks häda, et kivi võtate välja nagu mehed, aga hooldustöid — netu!

— Oli ilusasti, seletas Elmar. — Aga näe, kui lõristab sadada — siis hakkab vussima. Ja andke tugiposte, saatannahinged. Ega ma ise jõua seda seitset silda maa-lage tassida ja ega ma ise jõua ka kõike maailma propse ära osta.

— Aga kord peab ka igas majas olema ja nii ka siin. Kas teate, kuidas kord on?

— Noh, ära seleta. Kui midagi viltu on, siis tehakse töömees tumedaks.

— Tumedaks ei tee, aga seda ütlen küll, et kui te ise oma elust niipalju hooliksite, et vaataksite lakke, siis oleks lugu parem. Teil tuleb siit ilusat kivi, aga lagi on räbal... Pange paar tugipuud lisaks, kohendage küljetäidet ja... vaadake ette. Vanad kaevurid, näete ise ära... Ja ma kõnelen ülal insenerile. Võib-olla tuleb teid viia uude kaevandusse, kuni siin vesi väheneb...

Ta läks omateed.

— Seletab tükk aega... Mis me nüüd saime? Töö seisis! urises Elmar. Vihaselt kargles ta kirka kividel ja jälle ja jälle kolisesid õlikivi kambakad terasseintega vagonetis.

Oli üsna vahetuse lõpp, kui Elmar tuli väljast tühja vagonetiga. Nad olid parajasti teinud uue lõhkerinde ja kivi oli külluses. Et suitsugi oli veel pisut käigu lae all ja et polnud ka palju aega vaatamiseks, ei teadnud märgata midagi. Nagu naljatades virutas Elmar kirkapäraga pinnulisele postile külje pihta ja ümises:

— Noh, ei talu enam? Mis?...

Samal hetkel kuuldus pehme krobisemine, nagu valaks keegi kartuleid salve. Sinna sekka kõlas paar raskemat kolksatust ja mehekarje. Joosep nägi sõpra kõhuli maas, õlg ja külg kivide all. Murdunud posti kohalt oli käiku varisenud osa külgeina ja lage. Paar rasket kivilahmakat aga rippus alles laes — igal hetkel langemas, et lõmastada kõik.

Joosep jahmus.

Võib-olla variseb veel. Nad ütlesid, et vahel juhtub nii, et esmalt langeb tükikene, siis tuleb kogu käigulagi. Ja siis — ta ei pääse siit enne, kui... Ja kui varisemine tuleb siia käigutippu, siis ei pääsegi. Ta surus end pilguks nagu kaitset otsides vastu seinat. Kaks lampi — tema ja Elmari oma —

pöles rahulikult kivipankadel ja vagonet, millega Elmar oli tulnud, oli poolenisti maetud kividest. Selle ees lamas tööpaariline silmili maas.

Joosep haaras äkki lambi ja jooksis välja. Kiire hüppega oli ta rippuvate kivilahmakate all ja juba peksis ta lambiga vastu suruõhu torustikku, hüüdes:

— Minõör! Appi! Õnnetus üheteistkümnendas!...

Peakäik oli tühi ja keegi ei vastanud.

Ta ei saa ju joosta otsima ega hüüdma kaugemale, kuna teine on kivide all. Kuid ta ei saa ka jätta jooksmata, sest ühe abi on siin lühikene. Nii kisendas ta ja tagus, kuni nägi inimesi kõrvalkäigu suus.

— Inimesed... Üheteistkümnendas varisemine. Mees jäi alla. Viige sõna ja aidake! kisendas ta neile ja sööstis tagasi käiku.

Lihtsem oli rutata kui aidata.

Kobistamine ja pörutamine otse sisselange all võis tuua kaela rippuvad mitmetonnised paelahmakad. See oleks ohuks nii endale kui ka maaslamajale. Viimane ei pääseks enam, kui on praegu veel pääsja. Kuid küllap ta oli, sest kui ta enne vaikus, siis nüüd ta juba oigas ja püüdis tõsta pead.

— Elmar! Elmar! Oota! hädaldas Joosep, hääli nutune, sest tal olid käed ja tal oli rammu, aga ometi ta ei saanud teha midagi.

Ettevaatlikult, et hoiduda pörutusist, libistas ta kõrvale kaugemaid kive. Elmari jalad ja puusad olid vabad. Pea ka. Kuid teine külg ja õlg — mis on nendega?

Samal ajal jooksid mehed käiku. Mitmed töölised ja minõör esmaabi kotikesega. Kiire ja vilunud silm taipas silmapilkselt, kuidas on olukord. Joosti tagasi tugede järele. Need seati nii, et nad ei puudutanud ülemisi päetükke, sest puudutus oleks võinud tuua nad alla, küll aga ehitati ripnevaist laekividest sentimeetri võrra allapoole kaitsepostistik. Siis hakati tõstma kõrvale kive ja paari pilguga, kui kohale oli jõudnud kandraam, oli ka mees kivide alt väljas.

— Noh? küsis minõör, sest Elmari silmad liikusid.

— Sadas... selga. Tegi tüki ära! ümises Elmar.

— Nüüd arsti! hüüdis Joosep.

— Kaevanduses? Ära kisa, pilkas naabertööline. — Siia niisugust asja ära küsi!

— Kõike saab, arvas minõör. — Nüüd muudkui üles, ja siis...

Ta ei teadnud, mis siis. Keegi ei teadnud. Kui kaevandus kedagi tabab, kes siis teab? Võib-olla ainult uimastus ja verised kriimud palgel, võib-olla luumurrukene, aga võib-olla on tegemist ka katkise selgrooga või mõne sisemise rebenemisega. Siis jumalaga kaevandus ja jumalaga ka pealmaalilm. Siis ei ole mehest enam kaevurit, vaid tuleb lasta teistel kaevata enda jaoks viimne ase.

A. Vabbe

Kompositsioon. Tušš

A. Vabbe

Kompositsioon „Silm“. Õli

Joosep ruttas kandraami järele. Seal oli veel teisigi mehi.

— Noh, kõigil valu või? küsis vastutulev künnik ja mehed pöördusid käikudesse. Ainult Joosep ruttas ühes minööriga kandjate järele, sest tema käik oli ohtlik ja ta sõber siin kandraamil. Mida pidi ta veel ootama ma-aal? —

Ambulantsis anti Elmarile nuuskpiiritust ja mees ise küsis pisut viina, üteldes, et „süda lekib“. Järelevaatusel selgus, et tal polegi suurt häda. Arst seletas, et häda on ikka väiksem kui arvatakse, või jälle suurem. Ikka enamasti nii, kui hakkad vaatama... Ja siin oli katki vaid paar riolet, öla muljutud, peas muhke.

— Aga kord löi pimedaks, ümises Elmar ja ta polnud praegugi sellest kaugel, sest nagu oli tuhkjas nagu surnul, kuigi suu kiskus naeru.

— Pähe andis. Seepärast... ütles Joosep ja naeratas omakorda. Tal oli aeg lahkuda ambulantsist, sest haige vajab ravi ja rahu. Öhtuse rongiga seisis Elmaril tee ees Narva haiglasse.

Kodus leidis Joosep, et ta oli jätnud lambid kaevandusse. Mõlemad. Kaevur tavaliselt ei unusta neid, sest lambiga ühes kõnnib valgus ja elu. Kuid kui niisugune asi — ükskõik. Küllap pärast mindi seadma hädatugesid lae alla ja küll tuuakse lambidki üles ooteruumi. Eks homme...

Ta sai teisel hommikul oma lambi kätte. Selles oli veel karbiiti ja vett. Aga ta kõrval polnud enam paarilist ja ta sammus üksi käiku — sedapuhku uude kaevandusse ja uue, lühikese streki juure, kus tuli minna edasi esiotsa kitsalt — nagu tõuk. Kiht oli siin kõvem, aga laed tugevamad. Artelli-paarilised nurisesidki pisut, et siin teenib vähem, kuid pärast seda, mis oli juhtunud, tahtis Joosep meelsamini olla siin kui mujal. Kevade poole, kui Elmar, nagu arvati, on tagasi, siis nad lähevad tagasi vanasse kaevandusse. Kahekesi... Sest töö oli teinud sõpradeks. Ja nüüd oli esiotsa nii töö kui ka puhkus tühi ja nukker.

Aga üteldakse, et surmaga jäljed on teravad ja löikavad astumise päeval, kuid hiljem nad langevad kiiremini või aeglasemalt kinni, nii kuidas pind, kuhu nad sattusid. Siin aga oli tegemist vaid tööõnnetusega, mis võis tabada igaüht ja mis ei hammustanudki sedapuhku liialt hirmutatavalt. Nii kadus mõte sellest teiste mõtete taha ja mida enam sündmus kauges, seda enam see vähenes ja madaldus, nii et sellest ulatus hästi vaatama üle ja mööda.

Nii sellest üle ja mööda vaadates leidis Joosep end mõtteilt, et lõpuks — mida inimene ise ei saa, seda korraldab teinekord saatus. Ühe halb saatus võib seada teise päikesepaistesse — seda juhtub tihti. Ta oli ikka kavatsenud ütelda Elmarile, et kas see ei läheks ja otsiks endale siiski teise toa, sest ta tahaks küünlakuu lõpus suurendada peret ja panna nime abielukirja. Ja nüüd oli tuba äkki vaba. Polnud nüüd muud vaja kui kirjutada Helmile ja kirjutada, kui just on tahtmist, ka Elmarile. Kirjaga on see liht-

sem. Lõpuks on Elmar ju ikkagi sõber ja saab aru. Ta on üksik inimene ja võib minna igale poole, sest barakk on barakk, ja ta annab ise Joosepile õiguse.

Ta oli lootnud majadevalitsejale. See oli talle lubanud. Nüüd tuli ta paar päeva pärast õnnetust Joosepile vastu ja ütles, et noh — tuba on käes? Ega nüüd teist meest sinna enam saadeta!

Joosep noogutas pead ja naeratas. Muidugi, nüüd on tuba. Nüüd on, nagu ta tahtis siia tulles. Nüüd ollakse sellest tõkkest üle.

Ta kirjutas sel õhtul Helmile. See oli selge ja lihtne kiri, kuid andis siiski mõelda, enne kui kõik oli paberil. Ta kirjutas, et nüüd on tuba pliidiga, on voodi ja tema on ainukene, kes seal toas elab ja on. Nüüd võiks Helmi tulla... Kuid nüüd peab kõnelema sellest kõigest ka Pikaluha peremehele. Ta võiks ise kirjutada, kuid võiks ka nii, et Helmi kõneleb ja annab isale lugeda seda kirja. Sest on, mis on, aga õige tahtmine on olnud kummalgi, ainult elutee ei ole olnud nii lai, et oleks saanud minna ilusasti kõrvuti juba algusest. Nii peab sellest aru saama igaüks ja isa ka. Ja kui isa on ikka pahane, siis Helmi võiks tulla kohe ära. Hiljem alaneks pahanduski, kui nähakse, et ega ole tahetud midagi pahasti. Kui tahetakse sealpool teisiti, siis ta võiks tulla Kaarnamäele (Ei! Ta tõmbas sellele sõnale kriipsu peale)... ta võiks tulla Pikaluhale ja siis võiks selle kõik korda ajada seal. Aga siis ta peaks lahkuma töökohalt ja andma ehk ära toagi. Võib-olla lubatakse, kui küsida, aga võib-olla on parem, kui sa ei lähe seda luba otsima, vaid siin tehakse kirjad ja siin hakatakse elama ja häda pole midagi...

Ta läks teisel päeval postkontorisse ja saatis kirja teele. Nüüd see läks Pikaluha poole. Küllap seal siis jagatakse ja jõutakse mingi värava taha.

Ta elas nüüd selle ammu otsustatud sündmuse ootuses ja ärevuses. Muidugi — sedasi oli see algusest juba mõteldud, kuid nüüd ta oli elanud palju aega siin ja Helmi seal ja nüüd see kõik näis nagu uuesti algamine. Aga siin polnud teid peale selle ja aeg oli kasin — kiri pidi minema kohe ja kõik muu toimuma nagu kord ja kohus, sest ega ta ole unustanud ega kahelnudki...

Paar päeva pärast kirja saatmist, kui rahvamajas pidi olema spordipidu ja Joosep ajas habet ning otsis puhast kraed, tuli Päär teda vaatama.

— Noh, ise siin peremees, eks ole? küsis lõbusalt.

— Sedapuhku.

— Hea ka! Oma tuba, oma tegemine...

— Ammu tahetud, arvas Joosep.

— Eks seda taha igaüks. Aga ega ühemehe tube siin ole. Nägid ise, kuidas sügisel olime, mis? Ja panevad sulle siia jälle, nii et...

— Ega enam lase. Mis oma, hoiad omaks.

— Vabriku maja, mis sa siin hoiad. Tuleb töölisi juure, üteldakse, et sinna ja sinna. Ega need jää taeva lae alla, mis? Parem siis juba, kui saad

olla tuntuga. Näe, ma seal ei saa... Selle Karlaga. Ta ei küta tuba. Käisin majadevalitseja juures ja kutsuti meid ette. Tema seletab, et ta ei küta, sest ta ei saa kuumas toas magada. Aga ta ei pane ühtki kivi pliidi alla. Ja tal ei olegi välja panna, sest ta teab, et mina panen. Noh, eia's!... Ja minu puhta voodilina ta on viinud kusagile viinapandiks. Et ära nurise — seisab sul seal uus, ega keegi sellel maga. Kasvõi mine kohtusse. Aga mis sa krantsiga... Nii et andku Jumal talle ise silmanägemist, kui Jumal sellest kõverast puust veel midagi tahab teha, aga mina tuln siia kõnelema sinuga, et kuidas on?...

Joosep vaikis pilgu. Siis ütles tõrjuvalt:

— Ei. Sellest jutust ei tule vilja.

— Ei? Ei taha? Ka põlgad...

— Ei põlga. Olid esimene, kellega läksin tööle. Aga...

— Noh, kui Elmar tuleb tagasi, kondid jälle koos, siis olen ehk mina ära. Ma mõtlen nimelt kevadel lahkuda... Jatkub vanainimesele. Noh, niikaua?

— Ei. Mina ei saa... Ja siis ütles Joosep lausa välja:

— Ma nimelt võtan naise. Tuleb kohe perekonna-tuba, nii et...

Vanamees jäi vai. Sügas hõredat habet. Vaatas paar korda uurivalt Joosepile, nagu kaheldes, kas see pole vaid ettekääne. Siis ta lausus ohates:

— Nojah... Ütlejal on ikka õigus, nii sul ka. Kui nii ütled ja nii tuleb, siis muidugi... Peab siis ära kannatama, ütles ja kobis välja, kuna Joosep sõlmis kitsaks rullunud kaelasideme ette ja ruttas rahvamajja, sest poksivõistluse alguse aeg oli juba möödas.

Suur saal oli alles pooltühi. Einelaua ruumis seati lauale kooke ja ukse vahel, mis viis eraldatud kuningriiki — üles ametnike poolele — seisis keegi kurja näoga noormees ja seletas võõras keeles midagi kellelegi õhtu-tegelasele, kes püüdis sealt tea mis tarbeks läbi minna. Kojas õiendasid paar meest oma mulluseid asju ja nad ei teinud seda sugugi sõbralikult. Tüdurukud seisis riidevarnade juures, kohendades endid või uudistades tulijaid.

Joosep läks saali. Seal tuli oodata, ehkki eesriide taga juba kobistati. Kõrvalistujad aga teadsid, et seda on tehtud juba pool tundi ja võib-olla neil on seal palgatud kobistaja, et publik ootaks kannatlikult, et näe, toimetavad.

Lõpuks ometi tõusis eesriie. Selleks ajaks oli saalgi kogunenud peagu täis ja kuna poisid, kes pidid poksima — narvakad ja kohalikud — asetusid laval ritta ja loeti nende nimesid, kõneles publik poolvaljult, üteldes lavalolijate kohta nalja ja tõtt.

Pisut hiljem hakkas „etendus“. Natuke poksi õppinud noored püüdsid tüksteist lüüa, väsisid ruttu ja publiku vali rõkkamine ja üsna intiimsed ning vahel nõökavadki hüüded ei suutnud ka palju muud kui vaid anda hüüdejatele tegevust.

Vaheajal vaatas Joosep toolidel istujaile. Seal polnud tuttavaid peale Ohja ja Karla. Neist pisut eemal ühe venelasest laborandi naise kõrval istus Veera. Ta noogutas Joosepile, kes aga pöördus ruttu ära — vaatama lavale. Pärast seda ta ei tahtnud enam vaadata seda „etendust“. Ning samas tuli äkki mõte, et nüüd ta otsib päris kindlasti ühendust siinsete raskejõustiklastega, ja siis vaadaku nad alt saalist, kuidas õigupoolest sporti tehakse...

Pärast võistlusi pidi järgnema tants.

Enne seda aga hakkas alkoholita einelaud juba elama. Kojas joodi otse- teed pudelist ja mitmes limonaadi-pudeliski oli hoopis midagi muud. Vaik- selt ja libistamisi, julgemalt ja praalivamalt, kuidas kellegi komme, sõbrus- tuti viinaga ja lõbu ning ülendatud meeleolu oli üsna ohrasti.

Joosep nägi nüüd Veerat Karla kõrval. Seal see sädistas ja naeris. Las naerab!... Joosep klappis ühe töövanemaga ja hiljem poisiga, kes oli tul- nud tagasi São Paulo kohvipõrgust, raha esmalt ühe, siis teise pudeli jaoks ja siis mindi lõbusana tantsuruumi.

Karla tantsis. Jälle Veeraga. Ning üle Karla õla vilksas tüdruk teise sil- maga ja naeratas Joosepile. Joosep oli teda näinud kord einelaual, siis jälle kojasa. Võib-olla pääsis üles ametnike poolele ja trimpas konjakit, et nüüd nii elab? Aga tema asi — Joosep ei ärrita end seepärast!

Oli isu tantsida, kuid ta ei osanud neid moodseid. Tantsu vaheajal tuli aga Veera äkki ta kõrvale tühja koha juure ja, jättes Karla üksi seisma, ütles:

— Oh, üks tühi plats. Just kui minu jaoks... ja juba istuski. Siis tegi suured silmad ja imestas, et näe, kohe tuttavate kõrvale, tervitas ja küsis, kuidas läheb?

— Noh, sind kasvõi pane lavale. Aga näitled! ütles Joosep.

— Leiad? küsis Veera, sõna lõppu kõrgeks keerutades ja ripsmeid liigu- tades, nagu nad siis oskavad, kui nad tahavad äkki olla huvitavad.

Järgnes valss. Seda Joosep oskas ja Veera just küsis, et kas ta tantsust lugu ei pea? Nii ta viis selle rahutu tüdruku põrandale.

Veera tantsis imelikult ligidal. Ta oskas kuidagi painduda ja olla nagu humal. Tüdruk ise vaatas üles, silmad nagu unised, hambarida pooleldi avatud huulte vahelt kiusamas. Nii ta tantsis ja ütles, et nii võiks tantsida lõpmatuseni.

— Ma kutsun Karla siia, ütles Joosep torgates, sest ta oli juba pool õhtut tusane ja tige.

— Karla? Küll ta tuleb, kui teisi pole.

— Lased teised ka puha läbi? Õige jõudjas tüdruk!

— Ei. Kui sa ei jäta maha, ei hooligi teistest, ütles ja surus end äkki üsna tugevasti ligi. Joosep vastas samaga...

Joosep oli joonud pisut rohkem kui harilikult. Ta ei märganud, kuidas see õigupoolest tuli, et nad olid pidu lõpposa koos ja lõpuks, kui hakati palituid selga panema, nad olid Veeraga kõrvuti. Karlat polnud näha ja Veera võttis tal käest kinni, tõmmates teda ukse poole.

— Ruttu! Või ootad kedagi?...

Juba nad olidki väljas külmanud lumetul teel ja läksid piki raudteeäärset edasi, hoidudes üsna teineteise ligi.

— Ma pole sinuga üldse veel jalutanud... ütles Joosep.

— Noh, aga mina sinuga olen.

— Oled?

— Jaa! Aga ainult unes. Ja võib-olla mõtetes. Tütarlapsed saavad sellega hakkama. Tead, tõsine elu ise, see on hoopis muud...

— Tõsiseks eluks peab olema tõsist tahtmist, arvas poiss.

— Palju, mis tahetakse... Tütarlaps peab keelma ennast ja keelma teisi.

— Noh, kas oled suur keelja!

— Proovil ärritas Veera ja nad seisid vana, pimedusse mähkva kabeli ees.

Nad olid teineteise ligi ja kuum hingeaur paitas nende nägusid, enne kui jahtus külmas talveõs. Vana kuu veerand ujus esile pilvetükikese vahelt ja siis kummardus Joosep äkki allapoole ja tüdruku lühike oh! katkes. Tõrjuv käsi vajus lõdvalt alla ja õlad ainult värisesid.

Üks teine paar läks neist mööda ja pilkav hääl soovis jõudu. Nad ei märganudki seda. Nad sülelesid teineteist ja siis hakkasid aegamisi astuma barakkide poole.

— Nende asi! lõõtsutas Veera. — Mingu oma teed. Ärgu piilugu teisi. Siis aga lausus ta äkki vaikselt, haarates Joosepi õlast:

— Sinule poleks ma tohtinud nii ütelda!

— Kuidas ütelda?

— Noh, et... kiusata!

— Ära nimetagi. Tead... Keegi pole niisugune kui sina.

— Aga ikkagi ma poleks tohtinud sinule nii ütelda, kui endal pole jalgu all. Sinu vastu, tead... Aga mis me sest räägime!

Nad läksid edasi, kõneldes tantsust ja peost. Jõudsid viimaste barakkide juure ja peatusid. Nad olid Veera kodu ees. Siin tuli lahkuda.

— Sul pole nüüd enam kedagi, ütles Veera, mõteldes Elmarile.

— Täna on, kiitis Joosep. Viin ning vahepeal olnu tegi ta ettevõtlikumaks ja ta süleles jälle tüdrukut.

— Ei. Ei. Mitte! tõrjus see nüüd.

— Ükskord Friida juures sundisid.

— Siis ma teadsin, mida tahan.

— Ja nüüd?

— Võib-olla et nüüd ei tea. Siis mõtlesin, et kiusu pärast. Aga nüüd... endast pole enam asjal! Tüdruk peab siis vaatama ette, sest... Ah, ma ei tea, mis ma kõik lobisen!

— Noh, ära siis tea! ütles Joosep ja asus jumalaga jätma. Kuid ta kätt ei lastud lahti, kuigi ei tulnud ka kõnelemisest enam palju.

— Kas sa tahaksid mind jälle näha? Ütle? sundis tüdruk sosistades.

— Kui sa ise tahad, vastas Joosep.

— Mina? Kas ma tahan?... Võib-olla et sa ükskord märkad ja saad aru! Ja tüdruk surus oma põse Joosepi põse vastu ning tormas siis eemale barakitrepile. Joosep seisis pilgu, ütles vaikse jumalagajätku ja läks aegamisi põiktänavasse, mõteldes, kui imelik on siiski see Veera kogu oma olemisega. Süütus ja patt koos ühes anumas ja mida on tas kõige rohkem, sellest ei saa aru...

Ta pea kumises, kuid samm oli kindel. Pidu oli möödas — olgu nii. Oli tulnud sedasi — kahekesi... Kord olla lõbus — mis siit maailmast muud saab ja mis siit tööbarakkide vahelt enamat leidagi. Nüüd ei oska muud kui magama, ehkki õigupoolest nagu ei tahaks...

Ta läks väikesesse, kahe kortertoa vahel asetsevasse kotta. Seal otsis ta taskust võtit, kui keegi puudutas teda. Ta jahmus pisut.

— Noh?

Keegi heitis end talle kaela. See oli Veera. Joosep tundis ta kohe. Ta oli jätnud ta barakitrepile, aga nüüd ta oli siin — kuum, sõnatu.

— Jooksid siia. Sinat ütles, asetades käe ta ümber.

Teine ei vastanud. Surus end ligi, nuuksatas ja vabises pisut, endal suu ikka vait. Siis kriuksatas lukukeel. Joosep avas ukse ja viis ta enda juure — toa soojusesse ja pimedusse.

(Järgneb)

Lääs ja ida

4

unstsõnniku ja soola lisaks
on pardal habemete last,
kui vastuvoolu ähib visalt
pool-läbiroostetanud kast.

Ta Aleksander Viimse ajal
võis olla päris uhke laev,
kuid nüüd see vana kirstunael
uut valuahju jälle vajaks.
Ent milleks uus, kui püsib veos
ausõna najal muistne stiimer
ja jõe käänakute piires
jääb ratta manu tüürimees!
Nii demokraatselt vabas vaardis
meid ülespoole tõukab vint,
võör silmsi mööda paindub saarist
ning ahtris valkab vahu lint.

Ju tõmbab puudesalga varju
Pikk Hermann kandilise pää,
Kreenholmi punetavail harjul
suits längu lainetama jääb.
Ja üle heinamaade puhub
erk tuuletõmbus ida pooit,
all võimsaks paisuv jõevool
meist kohisedes mööda uhub:

siin keereldes ta kallast sööb
ning maha murrab kõrkjaparvi,
sääli vahutades nagu sarvi
ristpööris tõrkjalt püsti lööb.
Ma vaatlen, kuidas hoiab sõudu
keerdvõrendikus emapart —
ja juba purju juua jõudnud
on kogu meie aurusark.

Lai slaavi hoog ning jutumõnu
on pääd ja keeled kokku viind
ning mitmekordseid piparsõnu
puhtsüdamest toob suhu viin.
Kõik põlisvenelikud tujud
nüüd plahvatavad mitmes jaos
ja varsti nagu meeltekaos
lööb trallima grotesksel kujul:
kord luikab naer, et kaigub rand,
kord kisab riid, kord nutab vendlus,
kord uljast kasatšoki lendu
sliin pardalopil pillub kand.
Ning üleval komandosillal,
kus madrus kriiskab palja päi —
end kaptengi on joond gorillaks
ja rohkem käpakile käib.

Mu meele tuleb teine parras
ning kõrgekombeline retk,
kus meremeeste kuldses karras
me ümber hiilgas üladekk.
Ma näen, kuis saadab valget laeva
ringsaarestik ja kiirgav päev,
all helgib Aadria ning mäed
rand otse merest viskab taeva.
Ja lõunamaise õhtu eel
Dinaarid kumavad kui veres,
öövaikust kogu rännupere
jääb unistama üle vee.
Ning siis kui pimedusest valla
lööb koit ja värvest hõögub õhk,
me juure jõuab maismaa kaldalt
akaatsia- ja roosi-lõhn.

Ja päikses naudib sõidu võlu
maailma vaimsuse eliit:
Wells lamab naerataval põlul
ning vilistab bretagne'i viit.
Romains. Ta kaameraga hüpleb
ja riideid vahetab kui vokk.
Sääl futurismi luulekokk —
must Marinetti vilus küpseb.
Lai friisi daam kui lillekorv
lornjetti tõstab. Randa vaatleb
õlgkübaras natsismi aadel.
Käib üksi Toller — vait ning morn.
Pilkpilgult nõuab puudritoosi
von Urbanitzky luigelõug
ning kõige vahel otsib poosi
me Doonau-hõimu nuttev tõug.

Kell kõliseb. — Kas lõuna juba?
— Tööpoolest. — Vara kaunil maal.
— Üks hetk, madaam: ma palun luba
te kõrvale. Siis kihab saal:
eeltoidud, klaasid, kahvlid, teenrid,
ja salateid — ah, terve aed!
Supp, kalad, merivähjad, praed,
puuvili, juust ja külmad kreemid
ning Montenegro mustav vein,
mis silmad varsti tõmbab halliks.
— Veel klaas. Kuis on te pealinn? Tallinn!?...
Kuid te ei joo. Miks? On teil lein?...
Mind peatselt tüütas kogu krempel,
kõik tühjad fraasid, toidumäed —
sain mõistuslikuks nagu Semper
ja lihtselt puhtaks pesin käed.

Sääl tuiskas mitmes aateleeris
nats, demokraat, fašist ja juut,
ei-millegagi lõppes keeris —
sest päikse all ei sünni uut.
Siin hõiskab lihtne vaim ning keha,
mis keisrilt päranduseks saand
on lapi liivast hingemaad,
näo, sibula- ja eetrilehad.

Ma ütleks — muretute laev,
kus üle voolab naps ja nali,
kus pudel meest ning suud ei vali,
kui õhku lendab kork või kael.
Ka võhivõõra kisub kaasa
see teesklematu tujutuur —
kui peaks võidukas Poltaavas
ürguljast pidu Peeter Suur.

Ja ligineval õhtukumal
aur väsinuna lõõtsutab —
võib arvata, et ainult jumal
meid rannast randa õõtsutab.
Käil tuigerdades vahtu viskab
ning paasi müksab vindi tiib,
kuid ikka õnnelikult viib
kõik külast külla vene Issand.
Sääli süljest laksatavad peod
ja mehi kägarasse murdes —
kott koti järel üle purde
käib maale nagu imeteol.
Ning vastu võtab kaldaharjal
neid naiste kätsatus ja siun,
vees sulistavad lastekarjad
ja kostab rõõmus koertekiun.

Siis liigutab end õhtu viinas
Vasknarva luitund esikülg,
laev silla vastu rohmab nina
ning lõpeb kohmakas idüll.
Ma tänan kaptenit ja loojat,
kes rooli hoidsid ühel nõul —
nüüd kaldal rändur omal jõul
võib leida jahedat või sooja.
Kuid märgin kohe — sinne seis
ei meeldi üllashingedele,
veel vähem sobib tervisele
see aasialik jõereis.
Peen olend mõtleks: kuidas pääsen
siit kergelt minema kui vaim,
et maha jääks need hullud sääsed,
kehv rannaliiv ja kalahais.

Ent kelle tervist pole purend
neuroos või lootusetu arm,
ei sellele tee elumuret
üks nobe kihulaste parv,
mis surub, sumiseb ning mühab,
et pead appi võtma käed.
Ja pole ime — homne päev
on prohvet Eelia suur püha,
seepärast sääsedki ei täi
jõe ääres hoida oma vourust,
kui tanumitel külanoorus
ju täna hõiskel ringi käib.
Laul luikab Kaasanist ja Volgast
ning balalaika sekka lööb,
kurb-laiad viisid kogu kolgast
nüüd hõljutavad läbi öö.

Mul varsti päris võõras majas
on leib ja soolaihes ees.
Teemasin laual nurru ajab
ning mõttes vaikib peremees.
Ta nahk on kibras, pruun ja vintske,
kottpükstel läikiv vene pluus
ja ümber südamliku suu
hall habe nagu lubjapintsel.
Tuld tilgutab lampaada taht,
kus taga kolmandana istub
ikoona mustaks suitsend Kristus —
see vaese vara ainus vaht.
On lahti pärani kõik aknad
ning lõunas sinab järve lõik,
aegajalt kostab küla takka
erk huigatus või pilli hõik.

Ja kõmistades aerudega
siis kuskil randa sõuab paat,
see mõtiskluse rahu segab
ning toolil liigutab end taat:
— Eh, rõõmupäevad, päevakesed!
Kord mulgi oli tore poeg.
Ei jäänud isakese toeks
ja naisegi, vaat, jättis leseks.

Ei seisnud ast, ei püsind ist...
Jalg tantsus osav. Käsi kerge.
Käis sõjas. Koju tuli tervelt —
tärn mütsi ees ja rinnal rist.
Läks võrkudega. Pole laita.
Torm tuli. Peipsi kees ja käis.
Kui surm, siis jumalgi ei aita —
kaks pääsesid, kuid tema jäi...

— Vaat, jäi ning kadus külma vette
mu tuvikese viimne põrm...
Ja ristimärgi otsa ette
lööb isakese kolmiksõrm.
Taas vaikime. Ja pühast tulest
käiks nagu läbi harras vilk
ning samovari kraanist tilk
sel hetkel langeb kandikule.
Ja unistuslik lauluviis
on vaibund uitlejate ringis —
aeg minulgi on tõusta pingilt
ning minna, kuhu tee mu viib.
Kui sõbrad lahkumise hakul
me pikalt pigistame kätt
ja mitmekordselt lävepakul
veel õnnistab mind usklik ätt.

Õö-ähm ju hommikusi viire
kui pilvi üle Peipsi veab.
Mul kuhugi ei ole kiiret —
jään seisma kaldapuude seas.
Sest nagu teada — juba ammu
mu nõrkuseks on sinne järv,
ta avarus ning taeva värv,
ta virvenduse vaiksed sammud,
ta kajakate liuglev sõud,
ta üliuhked tormilöögid,
mis kahe ilma vahevöödil
siin kohisevad võimsal jõul.
Kord sellest kõigest laulsin julgelt —
nüüd sõnatumalt jatkan teed
ja vaatlen, kuidas mähib tulle
kroit idas minu lemmikvee.

Dr. Jakob Hurt kirikupoliitilise mõtteliikumise juhina

Kiriku mõju meie rahvusliku kultuuri, rahvakooli ja hariduse ajaloole on vaidlematu. Seda väidet tõendab kõige elavamalt Wandt-Kõlli trükiteos, mis on seniste andmete järgi esimeseks eestikeelseks trükisõnaks. Esimene trükitud piiblitõlge on jätnud varjamatuid jälgi meie kirjandusajaloole. Kuid on olnud ka aegu, kus kirik on olnud takistavaks piduriks meie rahvuslikus arenemisloos. Nii nõuti elavalt möödunud sajandi kuuekümne- ja kaheksakümne- aastates, et rahvakool vabaneks mõisnike ja kiriku mõju alt. Ja nii nagu mujal, nii on meilgi kirik aeg-ajalt haaranud välise võimu järele. Meiegi rahvuslikus ajaloos on kirik oma tähendust üle kannud puhtpoliitilisele areenile. Eriti teravaks muutus meie avalikkuses kirikupoliitiline võitlus möödunud sajandi viimasel poolel, millal kirikukantsli üleminekuga eestlaste kätte muutus kirik rahvuspoliitiliseks relvaks ja millal algas äge heitlus ilmaliku ja vaimuliku rahvuspoliitilise mõtteliikumise vahel. Selle heitluse kulminatsioon langeb ühte möödunud sajandi kaheksakümne- aastatega, kus C. R. Jakobson läkitas „Sakala“ kaudu väljakutse vanabalti võimutsevale sakslusele. Vastandina C. R. Jakobsoni mõtteliikumisele esineb meie tolleaegses tõusvas avalikkuses kirikupoliitiline mõttevool dr. Jakob Hurda

juhatusel, keda toetavad kirikuõpetajad M. Jürmann, M. Lipp, R. Kallas, J. Bergmann, W. Eisenschmidt, Sperlingk ja teised. Neile sekundeerib J. V. Jannseni ja K. A. Hermannini „E. Postimees“ ja „Ristirahva Pühapäevaleht“. Loomulikult toetab kirikupoliitilist mõtteliikumist tolleaegne balti-saksa ajakirjandus.

Jakob Hurt — kirikupoliitilise mõtteliikumise keskses kuju ja juht — sündis 19. VII 1839 Põlva kihelkonnas Vanakoiola vallas Himmaste külas, kus ta isa oli kooliõpetajaks. Alghariduse sai ta kodus oma isalt, kuna hiljem õppis ta Põlva kihelkonnakoolis ja Tartu keskkoolis. Tartu ülikoolis õppis ta usuteadust ja tõlkis üliõpilasena eesti keele talurahva-seadused. Ülikooli lõpetamise järel töötas ta Kuressaares ja Tartus pedagogina. J. V. Jannseni poolt a. 1869 korraldatud laulupeol esineb J. Hurt pidukõnelejana ja ta valitakse järgmisel aastal Aleksandri-kooli peakomitee esimeheks ja aasta hiljem Eesti Kirjameeste Seltsi presidendiks. Mõlemas rahvuslikus organisatsioonis oli J. Hurt innukalt tegev, sattudes vastuollu rahvusliku partei juhtidega — C. R. Jakobsoniga, dr. M. Veskega ja prof. Joh. Köleriga. J. Hurt valiti a. 1872 Otepää kirikuõpetajaks ja a. 1880 Peterburi Jaani koguduse õpetajaks. A. 1886 ta tunnustati Helsingi ülikooli poolt filosoofia doktoriks. Tema ajaloolisest töödest olgu nimetatud „Pildid isamaa

sündinud asjust“, mis paistab kumeralt välja oma rahvusliku ainekäsitlemise vaatekohalt. Asunud Peterburisse, ei olnud tal enam võimalik niipalju kaasa töötada kodumaa kirikupoliitilisel väljakul. Eesti rahvalaulude väsimatu kogujana võis ta aga seda tähendusrikkamalt mõjule pääseda rahvuskultuurilisel alal, kus ta näibki enam kodus olevat kui rahvuslikus poliitikas.

Dr. J. Hurda avalik tegevus algas paeetiliselt pidukõnega meie esimesel laulupeol a. 1869. Siin kandus ta nimi laiade hulkade teadvusse. Ta toimetas J. V. Jannseni „Eesti Postimehe“ lisa, aga kui „Sakala“ ilmuma hakkas, oli ta kaastööliseks sealgi. Nõnda teatab ta 9. jaan. a. 1878 Otepäält C. R. Jakobsonile, et ta on kogunud „Sakalale“ 20 tellijat (v. EKLA). Aga veel samal aastal ei jäänud tulemata tüli C. R. Jakobsoni ja J. Hurda vahel. Nii kirjutab Hurt 4. V 1878 moraalitsevalt C. R. Jakobsonile: „Aga kui Teie näituseks vagadust üleüldise pilgate, siis on see küll ise suure karistuse väärt.“ (EKLA) Ja me teame, et veel sama aasta juulis lahkus J. Hurt „Sakala“ kaastöölise hulgast, motiveerides oma lahkumist sellega, et „Sakala“ toimetaja laual ei põle puhas „evangeeliumi lamp“. J. Hurda lahkumine „Sakala“ kaastöölise hulgast oli suuründmuseks meie tolleaegses avalikkuses. Eesti üliõpilaste ainus organisatsioon, kuhu kuulus ka J. Hurt, võttis oma koosolekul päevakorraliselt kõne alla J. Hurda lahkumise „Sakala“ kaastöölise hulgast. J. Hurda samm kiideti heaks, talle määrati väike annetus, 50 rubla, mis saadeti temale ühes läkitusega, kus üteldakse peale muu: „Teie ep ole mitte kartnud ega hirmunud oma parema teadmise ning südametunnistuse häält kuuldes avalikult ristiusu ning temaga oma rahva tõsise õnne eest välja astuda ja vendile näidata, kust umbrohtu oodata ning karta: See on ausa kristlase ning tõsise rahvajuhataja viis ning kohus“. Sellele vastab J. Hurt seletusega, et tema ei olevat „Eesti vaimu ja loomu ära salanud ja Saksa leeri üle läinud“, missugune süüdistus olevat alusetu. Ja samas jätkab

J. Hurt: „Ma usun tõesti, et Jakobson oma rahvale kasu tahab saata, seda tahan mina ka, meie sihid käivad see poolest ühte, aga see tee, mis tema käib, see kombe, kuidas tema sihile tahab ligi saada, on minu südametunnistusele vasta, sest umbrohtust ei või nisu välja kasvada. Tema ütleb küll, et ka tema ristiusu põhja ülemaks ja esimeseks vaimuharimise põhjaks arvavat, aga Sakala seda tõeks ei tee...“ (EÜS'i arhiiv). See on sisult sama jutt ja põhjendusedki on samad, mis J. Hurt avaldas „Sakala“ ja C. R. Jakobsoni vastu oma avalikus kirjas. See ilmus „E. Postimehe“ lisalehes nr. 38 a. 1878. J. Hurt kirjutab seal: „Teie (C. R. Jakobson — M. P.) kipute avalikult usu põhja alt ära kaevama ja kiriku müürisid maha kiskuma... Et Teile küll mitmelt poolt ja mitu korda seda meele on tuletatud ja Teie leht siiski selle poolest ei parane, siis on mull kaastöötegemine Teie seitungi põllul võimata ja palun mina, minu nime oma kaastöötegijate hulgast maha kustutada.“ Nii põhjustasid kirikupoliitilised kaalutlused ja erinevad vaated avaliku tüli J. Hurda ja C. R. Jakobsoni vahel. J. Hurda häälekandjaks saab J. V. Jannseni toimetatud „E. Postimees.“ Kui aga J. V. Jannseni kohta tekkisid kahtlustused, et ta on ainelistel kaalutlustel hakanud töötama balti-saksa huvides (v. A. Kruusberg — „Ääremärkused J. V. Jannseni müüdavuse asjus“ — E. Ajaloo arhiiv nr. 2, a. 1922), siis tekkis üliõpilaste ringides teatav kindlusetu suhtumine koguni ka dr. J. Hurdale. Nii otsustati saata kaks saadikut (Hesse ja Raska) J. Hurda juure, kes pidid tema käest selgust nõudma selles kurikuulsas „Jannseni asjas“. Nagu on näha aruandest 15. III 1879 (EÜS'i arhiiv), on J. Hurt ütelnud, et tema ei tundvat enesel olevat ei „kohust ega põhjust“ J. V. Jannseni küsimuses seletusi anda, sest ta ei olevat „E. Postimehe“ salasekretär. Ta olevat küll kuulnud mingisugusest kontrahist, aga tema arvamane olevat, et „E. Postimees“ oma patu ise peab kandma. Tema, J. Hurda arvates olevat kodumaa ainsaks positiivseks ajaleheks — „Ristirahva Pühapäevaleht“. Nii jäi kirikupoliit-

tiline orientatsioon kõige puhtamal kujul J. Hurda lipukirjaks.

C. R. Jakobsoni ja J. Hurda lahkkelides olid süüdi ennekõike nende erinevad orientatsioonid. C. R. Jakobsonile kui rahvuslikule võitlejale oli talumatu balti-saksa härraskirik. Usuküsimus oligi see, mis viis lahku kaks töömeest ühel ja samal rahvuslikul tööväljakul. C. R. Jakobsoni vaatekohalt oli põhjendamata vaenuline sallimatus ristiusu üksikute doktriinide ja õpetuste vahel. Seda vaatekohta ei saanud aga kirikuõpetajana omaks võtta J. Hurt. Nii kirjutab „Sakalas“ nr. 17 a. 1880 C. R. Jakobson: „... Sellest kõigest paislab siis välja, et õige kristlane ilmaski tõist tema tõise usu pärast vihata ei tohi, sest Jumala ees ei maksa kombe, kuidas meie „Issand! Issand!“ hüüame ühtegi, vaid tema vaatab üksi meie tegude peale“. Kirikuõpetajana ja koguduse hingekarjasena nägi J. Hurt C. R. Jakobsoni „Sakalas“ ainult ketserlust. Seal kus J. Hurt hindas, nagu nägime, „Ristirahva Pühapäevalehte“ kui ainsat kodumaa positiivset ajalehte, vaatas C. R. Jakobson küsimusele hoopis teisiti. Ta kirjutab 9. aug. a. 1880 „Sakalas“ nr. 32: „... Ei, „Ristirahva Pühapäevaleht“ ei ole kellegi kirik, olgu küll, et kirikherrad teda välja annavad. Ta on pealegi meie kirikule teutuseks, kui ta rahu ja vastastikuse usu austamise asemel muususulistest põlgamist edendab“. Neis põhimõttelistes küsimustes ei olnud kerge tasandada lahkkelisid. Seda raskem oli seda teha, et nad ei piirdunud ainult „usukiisimustega“. C. R. Jakobson oli ühiskondlikult meelestatud, vabamõtteline „volterriaanlane“ ja liberaal, kuna J. Hurt oli traditsioonilise vana-balti mõttemaailma ja klerikalismi esindaja. Neis tingimustes puudusid eeldused lepituseks. Ja nii kandus tüli „rahvusliku partei“ ja „kirikupartei“ vahel kõigi oma teravustega meie tõusvasse avalikkusse, ta kandus a. 1897 peetud laulupeo korraldusse, Eesti Kirjameeste Seltsi ja Eesti Aleksandri-kooli tegevusse ja avaldus isegi meie tolleaesges „välispoliitilises aktsioonis“ — memorandumi esitamisel a. 1881 Vene keskvalitsusele.

Nii Eesti Kirjameeste Seltsi kui ka Eesti Aleksandri-kooli ümber oli koondunud mõlema partei pooldajaid. See oli kirev hulk, distsiplineerimata ja raskelt ohjeldatav seltskondlikuks avalikuks tegevuseks. Nii omandas J. Hurda ja C. R. Jakobsoni tüli sissisõjalise iseloomu, kus löödi lahinguid, valimata selleks vajalisi vahendeid. Keelepeks ja intriig olid siin hinnatud relvadeks. Nii korraldati juba a. 1879 peetud laulupeol asjaolud nii, et mitte võimaldada rahvusliku partei tegelelastele sõnavõtmist. J. Hurt pidas laulupeol 20. juunil a. 1879 pidukõne „usu, lootuse ja armastuse“ kulunud retsitatiivil. Esinesid praost Willigerode, pastor Hörschelmann ja teised kirikupartei tegeled, ainult rahvuslik partei oli täiesti välja lülitatud. See jättis rusuva mõju rahvuslikult meelestatud pidulistele. Ja nii kirjutab näit. 11. juulil a. 1879 Jaak Järv dr. M. Veskele: „Laulupidule minemast keelsivad mind: esiteks teadused pidu puhtast, paksust paplikust vaimust ja võimust ja tõiseks: natukene ka mõned kodused juhtumised“ (EKLA). See oli aeg, kus intriig ja poliitiline võitlus olid sünonüümid. Nii saadeti C. R. Jakobsoni pooldaja Jaan Pintmann ainult selletõttu maalt välja, et kirikuparteisse kuuluvad „vähemad vennad“ avasid omavoliliselt Jaan Pintmanni kirja ja toimetasid selle kohalikule pastorele, kes ei jätnud seda esitamata kohtu võimudele. Ja nii oli C. R. Jakobsonil põhjust kurta oma raske seisukorra üle, kus oli tõesti vähe kadestamisväärsust. Ta kirjutab 25. I 1879 Valdemarile: „Ja kõigis neis võitluses seisan ma siin üksi, ainult vana dr. Kreutzwald saab minust aru ja julgustab mind.“ Kõigi rahvaste ajaloos tuleb ette ajajärke, kus vanadele traditsioonidele seatakse vastu uued põhilased ja hüüdsõnad. Seesuguseks murdeliseks ajajärguks olid meie avalikkuses kahtlemata kaheksakümnendad aastad ja pöörettekitavaks osutus ka C. R. Jakobsoni ilmumine meie ühiskondliku mõtte aastasadu sөөtis seisnud väljakule. Seda ei saanud takistada ükski vastuvool.

J. Hurda ja C. R. Jakobsoni vahekorda,

mis katkes J. Hurda keeldumisega olemast „Sakala“ kaastööliseks, ei tulnud ka hiljem lepitust. See tüli kandus „Sakala“ puhtajakirjanduslikult alalt kulutulena ka teistele aladele, haarates peale muu ka Eesti Kirjameeste Seltsi tegevust. Nii kirjutab 21. märtsil a. 1879 C. R. Jakobson dr. M. Veskele, et ta ei saa isiklikult osa võtta E. Kirjameeste Seltsi koosolekust, mis pidi aset leidma sama aasta 5. aprillil. „Ma saan aga enese asemel,“ nii kirjutab C. R. Jakobson, „oma 13 numbri „Sakalat“ Tartu saatma. See on üks suuretükki pauk meie kiriku-herrade parteile nagu seda varem ei ole olnud“. Ja tõesti: „Sakala“ nr. 13. a. 1879 sisaldab artikli, milles ei ole halastust kirikupoliitilisele mõtte liikumisele. E Kirjameeste Selts oli nagu esimene parlament, kus leidis avaldust meie tollaegse rahvusliku liikumise kääriv element. E. Kirjam. Seltsi presidendiks oli J. Hurt. Oli tavaliseks kombeks, et koosoleku lõpul lauldi koosoleku juhatajale „elagu“, kuna presidendi pooldajad serveerisid talle aeg-ajalt tänukirju ja ovatsioone. Nii kirjutab 9. detsembril a. 1879 C. R. Jakobson dr. M. Veskele: „Mo veri kees selle üle, mis Hurt jälle Kirjameeste Seltsis korda saatnud. Omale püüab ta Seltsi käest pool väe-kaupa auutunnistusi ja teisi püüab ta teutada“. C. R. Jakobsoni kiri lõpeb äärmiselt terava tooniga J. Hurda vastu. See on ka arusaadav, sest J. Hurdale määratud tänukirjas olid teravused sihitud C. R. Jakobsoni aadressil. C. R. Jakobsoni pooldajana kisti võitlusesse ka dr. M. Veske, kes tagandati võitluse hoos E. Kirjam. Seltsi Aastaraamatu toimetamisest. E. Kirjam. Seltsi koosolekud avati tavaliselt J. Hurda presideerimisel arhailise ja vanamurdelise koraaliga:

„Me Jummal om üts kinni liin

Nink müür, mis tett me ette,

See pästap hädast ära siin,

Mes tuleb meie kätte“,

millele reageerisid aga H. Treffner ja dr. M. Veske ettepanekuga laulda Vene riigihümni. Nii võisid pooled ennast avaldada lauludeski, mis tõi küll võitlusse elevust, aga mis ühtlasi näitas, et lepitus poolte

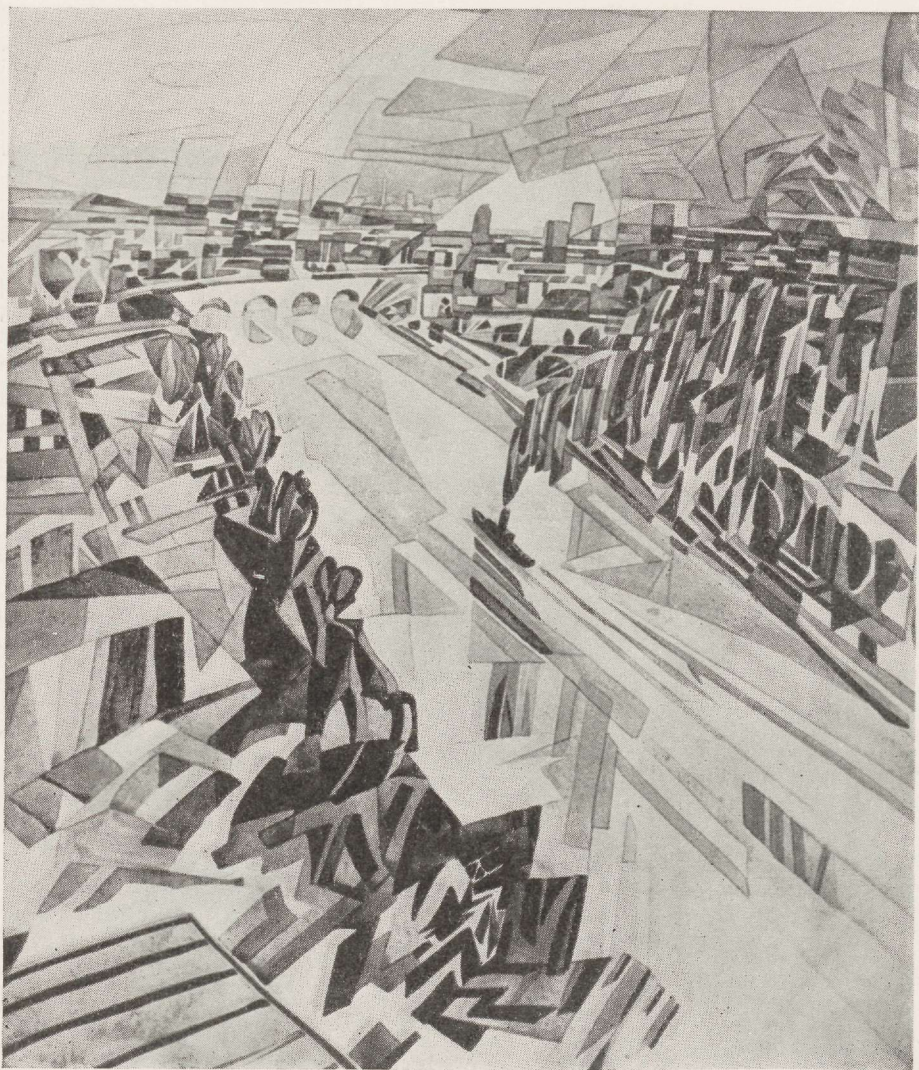
vahel on üsna kaugel. Ja me teame, et J. Hurda ja C. R. Jakobsoni vahel lepitus ei leidnudki aset ja J. Hurt puudus ka C. R. Jakobsoni matusel Kurgjas 15. märtsil a. 1883.

15. juunil a. 1881 jõudis eestlaste rahvuslik saatkond Peterburi ja 19. juunil a. 1881 see võeti vastu Aleksander III poolt. Saatkond esitas eesti rahvusprogrammi poliitilistes, hariduslikes ja majanduslikes küsimustes. Memorandum koosnes 9 nõudepunktist ja selles leiavad täiendavat kordamist nõudmised, mis esitati Vene keskvalitsusele juba a. 1864 vendade Peeter ja Adam Petersonide poolt. Aga seal, kus vennad Petersonid saadeti nõudmiste esitamise järel Liivimaalt välja, jõudis seekordne saatkond tagasi võidukalt. Saatkonda kuulusid peale C. R. Jakobsoni, dr. M. Veske ja prof. Joh. Köleri ka J. Hurt, K. A. Hermann ja teised. Selle ajaloolise memorandumi puhul kirjutab prof. Joh. Köler: „Seda 9. punktilist palvekirja on Hurt oma silmaga näinud, aga keegi pole teda palunud oma nime palvekirja alla panna“. Nii peab järeldama, et J. Hurt, kes võttis osa saatkonnast Aleksander III juure, ei kirjutanud memorandumile alla. Prof. Joh. Köler valgustab edasi neid väliseid asjaolusid, kuidas esitati kõne all olev memorandum: „Ja et Hurt juba ammugi rahva usaldust oli kaotanud, siis ei võinud ka temal varemalt seda asja teadustada, enne kui see ei olnud võimatuks saanud teda rikkuda“, millest ilmneb, et nõudekiri hoiti saladuses ja selle sisuga võimaldati J. Hurdal tutvuda alles viimisel silmapilgul, kus oli võimatu muuta nõudmiste sisu (v. EKLA). Memorandumis avaldatud rahvuslikud nõudmised olid ulatuslikud ja resoluutsed. Siin nõuti eestikeelseid kohtuid eestlaste jaoks, nõuti ühise rahvusliku kubermangu loomist Põhja-Liivimaast ja Eestimaast. Et aga nõuti ka rahvakooli vabastamist mõisnike ja kirikuõpetajate ülevõimu alt, siis näib, et J. Hurdal ei oleks olnud kerge allkirja andmine ja sellest loobumist tulebki võtta kui J. Hurda tõenäoliselt vaikivat protesti. J. Hurda loobumisest kirjutab hiljem „Sa-

A. Vabbe

Viiuldaja. Värviline joonis

A. Vabbe

Seine'i jõgi. Akvarell

kala“, kuna J. Hurt võttis avalikult sõna „St. Peterburger Zeitungis“, kus ta süüdistas saadikuid, et nad on memorandumi esitamiseks üle astunud neile antud volitustest. See J. Hurda avalik seletus mõjus rusuvalt rahvuslikult meelestatud ringidele. Arvati, et J. Hurt ei hooli meie rahva üldhuvidest, vaid hoiab kitsarinnaliselt kinni oma kirikupoliitilistest vaatekohtadest. Neil asjaoludel oli J. Hurda positsioon E. Kirjam. Seltsiski oluliselt vankuma löönud. Ja J. Hurt läkitabki E. Kirjam. Seltsi üldkoosolekule, mis peeti Tartus 28. augustil a. 1881, teadaande E. Kirjam. Seltsi presidendiameti mahapanemise kohta. E. Kirjam. Seltsi uueks esimeheks J. Hurda asemele valiti C. R. Jakobson. Selle järel lahkusid E. Kirjam. Seltsist üle 25 seltsi liikme ja need juhatuse liikmed, kes toetasid J. Hurta. Pereheitmine oli ette kavatsatud. Lahkumisteate endiste juhatuse liikmete poolt kandis ette meie rahvuspoliitiline Needra — kirikuõpetaja M. Jürmann, kes rajas Balti hertsogiriiki Riias a. 1918. Sissisõda C. R. Jakobsoni ja dr. M. Veske vastu kestis aga edasi ja nüüd levitati mõtteid, et C. R. Jakobson on tahtnud ainult E. Kirjam. Seltsi varanduse juure pääseda. Neist kallaletungidest said hoogu ka kohalik rüütelkond ja ametivõimud, kellele „Sakala“ oli ikka olnud pinnaks silmas. C. R. Jakobsoni ootamatu surm tegi lõpu tagakiusamistele ja jättis hali-sema kogu rahva ja maa. R. Kallas arvas, et nüüd on tulnud aeg, kus kaks lahku-läinud mõtteliikumist võiksid jälle ühi-neda. Oma kirjas J. Hurdale toetab ta mõtet, et J. Hurda poolt astutud samm — C. R. Jakobsoni matusele minemine — „ka kõige verisemad haavad kinni saaks sulu-ma“. J. Hurt puudus C. R. Jakobsoni matusel ja on kõigiti küsitav, kas antud välistes tingimustes oleks üldse mõteldav olnud reaalne lepitus kahe mõtteliikumise vahel. Seda takistas ennekõike kahe mõf-terühma ülepääsmatu maailmavaateline vahe, mis laiutava kuristikuna lõhestas meie tolleaegse avalikkuse.

Nii nagu E. Kirjam. Seltsis, nii oli J. Hurt tegev ka E. Aleksandri-kooli pea-

komitee presidendina. Tema nimel on saa-detud üleskutsed rahakogumiseks E. Alek-sandri-kooli heaks ja aruanded kogutud summade üle. Nii saatis ta a. 1876 kõigile Eesti vallavalitsustele üleskutse Aleksandri-kooli toetamise asjas. Ta kirjutab: „Võt-kem märku rüütli ja ka linna kodanikkude seisusest, kudas mõistavad nemad kokku astuda ja kulu kanda, kui midagi nende seisuse hääks ja auuks teha tuleb. Hilja aegu on Liivimaa rüütliid Villandis uue kooli asutanud ja asutamiseks ühe kor-raga 80 tuhat rubla kokku pannud ja kõik (J. Hurda sõrendus M. P.) osa võtnud. Ma ei ole mitte kuulnud, et keegi rüütlistest oleks piüdnud sellest maksust lahti saada. Ja nemad pole ka mitte kõik rikkad.“ Aga seal, kus J. Hurt lahkus E. Kirjameeste Seltsist a. 1881, pidi ta ometi lahkuma a. 1883 ka E. Aleksandri-kooli presidendi kohalt. C. R. Jakobsoni surm ei tasanda-nud sisetülisid kahe võistleva poliitilise leeri vahel. Nii avaldasid rahvusliku partei pooldajad „Valguses“ nr. 16 a. 1883 avaliku teadaande, milles mõisteti J. Hurt lahti Aleksandri-kooli peakomitee presi-dendi kohalt. Sellele teadaandele oli alla kirjutanud 21 esindajat: J. Herms, J. Jür-genstein, J. Paulmeister, J. Vöhrmann, J. Kõrv, D. Bruck, F. Vahtrik, M. Vares, G. Muld, G. Villmansen, N. Sõrd, J. Reis-berg, J. Kotkas, P. S. Eiche, J. Tarkpea, Märt Mitt, A. Sõrd, J. Orro, J. Tõnisson, J. Sommer ja M. Veske. Nimetatud vastasrinna hoogsaks organiseerijaks oli Tartu usuteaduse üllõpilane A. Sõrd, kes hiljem õppis Peterburi ülikoolis õigusteadust. Oma avalikus vastuses, mis on avaldatud „Eesti Postimehes“ a. 1883 nr. 13 ja t., tungib J. Hurt ägedalt kallale kõigile, kes on osa võtnud tema lahtivalimisest. Edasi pareerib J. Hurt neid etteheiteid, mis talle tehti lahtimõistjate poolt. Sellele J. Hurda „Avalikule kirjale“ vastab dr. M. Veske omalt poolt avaliku kirjaga, mis ilmus „Sakalas“, „Virulases“ ja „Valguses“. Dr. M. Veske süüdistab J. Hurta peale muu asjaolus, et ta on võimaldanud M. Jür-mannil esitada n. ü. „valepõhjuskirjad“ E. Aleksandri-kooli õppekavades ja kura-

tooriumi koosseisus, kus mõisnike ülekaal on tunduv ja eestlaste mõju E. Aleksandri-kooli valitsemises piiratud. On väljapaistev, et pärast dr. M. Veske „Avaliku vastuse“ ilmumist „Eesti Postimees“ asub lepitava tülitsevaid pooli. Nii kirjutab „Eesti Postimees“ nr. 37 a. 1883 artiklis „Veel mõni sõna parteidest“: „Meie ei hakka enam järele katsuma, mis seda lõhet sünnitas. Meie ei hakka mitte järele katsuma, kes selle juures rohkem süüdlane oll“. Aga seesama „Eesti Postimees“ nr. 37 a. 1883 toob ära prof. Joh. Köleri kirja, mis heidab oluliselt varju J. Hurda tegevusele. Teadaandes avaldatakse, et J. Hurt on esinenud kaebusega valitsusvõimude ees. Seal üteldakse: „Toimetuskond on mineva suure koosoleku otsust täitnud ja uut koosolekut 30. Augustil kokku kutsunud. Et nüüd kuberneril valitsuse poolest see koosolek keeldud sai, võib üksi õp. Hurti kaebuste läbi tulnud olla. Meie peame neist kõikidest õp. H. sesse antud kaebustest kas ministeeriumis või pärast kuberneril valitsuselt ära kirjasid paluma, et teada saaksime, mis meile süüdi pantud ja et selle vastu ennast siis vabandada võiksime. J. Köler“. Me teame, et E. Aleksandri-kooli abikomiteede tegevus keeldi J. Hurda kaebuse tõttu ja siit peale soikus E. Aleksandri-kooli tegevus. Sel puhul kirjutab prof. Joh. Köler: „Selle kooli heaks korraldatud rahakogumine edenes hoogsalt nii kaua, kuni peakomitee esimees oli kooliõpetajaks, aga kui ta sai enesele pastoraadi, hakkas ta lõhkuma kõike, mida ta varem ise vaimustatult ehitas; et anda aga lõplikku hoop, süüdistas ta oma raportis siseministrile kõiki, kes nõudsid seaduslikku korda ja aruannet, lugupidamatuses autoriteetide vastu ja tahtmises üle võtta kassat. Sealjuures oskasid baltlased niivõrd ära hirmutada kuberneril, et see keeldus vastutamast rahu eest temale usaldatud kubermangus, kui siseministeerium ei otsusta lõpetada korjandust kooli heaks“ (EKLA — tõlge vene keelest — M. P.). See oli ohtlik tee, millele oli asunud J. Hurt. Isiklik võitlus „presidendi koha pärast“ nõudis ohvriks

terve ettevõtte ja sai saatuslikuks kogu organisatsioonile. Aga see osutus saatuslikuks ka J. Hurda kirikupoliitilisele avalikule tegevusele. Endisest kirikupoliitilisest „rahvajuhatajast“ oli saanud tavaline hingekarjane Peterburi Jaani kogudusele, kelle tegevusala oli oluliselt piiratud. Nii said E. Kirjam. Selts ja E. Aleksandri-kool J. Hurda tõelisteks valulasteks ja ta oli sunnitud lahkuma, sattudes tülli C. R. Jakobsoniga ja viimase pooldajatega. Peterburi asumisega pühendas J. Hurt kõik oma jõud teaduslikule tööle ja a. 1886 tunnistas Helsingi ülikool J. Hurda filosoofia doktoriks. Tema rahvuskultuuriliseks teeneks oli hoogus ja väsimatu rahvaluule kogumine, mis toimus tema otsesel juhatamisel. Kõik see, mis ebaõnnestus dr. J. Hurdal tema kirikupoliitilises tegevuses, õnnestus temal täiel määral rahvuskultuurilisel alal — rahvaluule ja folkloori vallas.

Siirdudes kirikupoliitilise mõtteliikumise üldhinnangu juure, peab küll ennekõike tähendama, et kirikupoliitiline mõtteliikumine oli iseenesest ainult ajalooline anakronism, mis leidis meie avalikkuses aset alles siis, kui aeg tõi Läänemerele hoopis uued hüüdsõnad. Aeg nõudis uut töökava, uut tööprogrammi meie rahvuslikul tööväljakul, kus puudusid välised eeldused balti-saksa mõttemaailma poolt mõjustatud kirikupoliitilisel liikumisel. Selle vajalise „uue sõna“ ütles C. R. Jakobson. Paljas isikute vahetus kirikukantslil ja eestlaste trügiv pealetung kirikumõisatele ei õigustanud iseenesest laiemat kirikupoliitilist liikumist. Pealegi halvas seda liikumist tolleaegsete kirikuõpetajate kahtlane rahvuslus, kus kirikumõisast piiluti parunimõisasse. Sellel oli väga vähe ühist tõelise rahvuslusega. Nii oli J. Hurda „paremaks käeks“ tolleaegses avalikkuses kirikuõpetaja M. Jürmann, kelle reetlikku rahvuslust võidi lähemalt tundma õppida veel Saksa sõjalise okupatsiooni päevil a. 1918. Nimelt oli M. Jürmanni vähekuulsaks ülesandeks Riias mõjustada Lõuna-Eesti hertsogiriigi rajamist. Dr. J. Hurda poliitiline kool ei piirdunud M. Jürman-

niga. Siia kuuluvad peale M. Jürmanni ja tema käli J. Bergmanni veel M. Lipp, K. A. Hermann, andekas Jaan Tõnisson ja teised. Dr. J. Hurda taktilised võitlusvõtted leidsid „puhtastiililist“ järeleaimamist A. Grenzsteini ja J. Kõrvi poolt. Ja nii nagu a. 1881 ei nõustunud J. Hurt memorandumiga allakirjutamisega, kus nõuti Põhja-Eesti ja Lõuna-Eesti ühendamist rahvuslikuks kubermanguks, nii ei nõustunud a. 1917 ka Jaan Tõnisson sellega, et Põhja-Eesti ja Lõuna-Eesti saaks ühendatud rahvuslikuks kubermanguks ühise Eesti Maapäeva all. Nii elavad poliitilised traditsioonid, paleused ja aated, poliitilised

võitlusvõtted ja võitlustaktika edasi ka veel siis, kui on vaheldunud inimpõlved.

Dr. J. Hurda 100 a. sünnipäeva puhul ei saa meenutamata jätta tema teaduslikku ja rahvuskultuurilist tööd. Ei saanud keegi sinna midagi parata, kui uute ühiskondlike nõudmistega survel ei võtnud erilist hoogu kirikupoliitiline mõtteliikumine. Ajajärgus pärast Prantsuse suurt revolutsiooni ei olnud vähimaidki eeldusi kirikupoliitilisele mõtteliikumisele Läänemere mail veel XIX sajandi lõpul. Aga selle kirikupoliitilise mõtteliikumise meeletuletaminegi on väärt: minevik õpetagu meid õieti hindama meie käesolevat tänapäeva ja meile tundmata homsetki.

Lembit Võidumees

Massmäng Otepää all

Tegelased:

Lembit Võidumees — Lehola vanem, Meelike — Lembitu naine, Aune — Lembitu ema, Toiveleb — Lembitu päalik, Üldeleb — Sakala vanem, Ülerm — Sakala vanem, Olav Aulipoeg — Saaremaa vanem, Leiger — Aulipoja päalik, Hariwald — Vambola vanem, Kauri — Harivaldi päalik, Üri Otipoeg — Otepää vanem, Vladimir — Pihkva vürst, Aleksander — Vladimiri päalik, Theodorich — Eestimaa piiskop, Kaudo — liivlaste vanem, Preester, Ihaleb — Harivaldi kihlamees, Vladimiri saadik, Ülermi kihlamees, Ori, Orjatar, Üldelembi kihlamees, Leigri käskjalg, Kauri käskjalg, Rüütel Albert, Manatark, Valvur, kihlamehed, sõjasepad, sõdurid.

KOHT: Libamisi tõusev tasandik Otepää linnuse all. Saarlaste värvilistest purjedest telgid. Keskel ees vanema telk. Telkide taga kõrgemal paistab Otepää linnus.

AEG: 1217. a. veebruari lõpp. Maa on paljas, ilmad pehmed. Öhtu.

SARVEPUHUMINE.

Lava on algul tühi. Paremal poolt tulevad saarlaste, vasakult harjulaste sõdurid. Jäävad seisma vastamisi.

Laul. Saarlased algavad.

**Sõjaleiba on sõmera,
Vaenukakuke kareda.
Sõjas seljas surmasärki,
Sõjas kaelas kalmurätti.**

**Sõja varbail surmasukad,
Sõja käessa koolekindad.
Mehed me, marude müra,
Tuulte tuhingust tugevad,
Võtke kätte kärbad, nuiad,
Otsa pange vaevaväitsed,
Linnusesta löögem linnud,
Saksad surmake sõjassa,
Värvavad velile valla,
Ei me enne jäta järgi,
Ei me enne anna perra,
Kuni meil on võit ja võimus.
Enne mingi me maleva
Kadugu vana Kaleva,
Jäägu pikkune pojuke.
Mõrtsukad mereje ajame,
Piiskopid põrguigi paneme,
Sõmerasse lööme saksad.**

Mõlemalt poolt eraldub grupp sõdureid. Tulevad keskele. Tantsitakse sõjatantsu.

Sarvepuhumine. Sõdurid lähevad telkide taha.

Lava tühi. Linnusest kostavad kirikoviisi helid. Peetakse missat. Järsku sarvehääl. Laul katkeb. Kirikukellad hakkavad lööma. Linnuses tõuseb kära. Tuled süttivad. Laagris sama kära. Kära vaikides kostavad kellalöögid.

Vanema telgist tulevad Olav Aulipoeg, Hariwald ja Ihaleb kihlameestega.

OLAV AULIPOEG (seisatab).

**Kas kuuled, ristitute jumal haugub:
Nad nimetavad kellalöömiseks**

ja ütlevad, et nende jumal kutsub
neid palvele. Kas pole naljakas?
Ma Taanis, Rootsis, Riias, Ojamaal
küll olen kuulnud seda haukumist.
Kas arvad, et see aitab? Mitte põrmu.
Vaat, selle mõõga muretsesin Rootsis,
kui olin noor.

IHALEMB.

Sa ära pilka võõraid jumalaid,
Võib-olla...

AULIPOEG.

Mis võib-olla. Arvad sa,
et nende jumal kangem meie omast?

IHALEMB.

Just seda mitte. Siiski ettevaatust.

AULIPOEG.

Ah, tühja kah! Ma pole abi saanud
ei oma ega võõrailt jumalailt.
Kes ise end ei päästa, see on ori.
Mees lootku mõõga pääle. Jatkub sellest.

HARIVALD.

Sa lähed ülbeks, Olav. Kes sind kaitseb,
kui mitte o m a d haldjad. Igal rahval
on o m a d jumalad. Neid tuleb hoida.
Naist vaheta, kuid mitte jumalaid.

KIHLAMEESTE KOOR.

See tõde on, mis ütleb Harivald.
Las räägib edasi. (Kellalöömine.)

IHALEMB.

Need kellahelid
ei anna mulle rahu.
Kui mahe hääl on risti-jumalal!
Mu ema nõnda laulab.

KOOR.

Oma sünnitajat!
Ta teotab ema!

HARIVALD.

End lase risti. Ojamaale minne,
saad papiks. Võtku pergel!

AULIPOEG.

Tarapiita!
Maad vaja kaitsta, mitte jumalaid!
Las hauguvad, las maigutavad suud
kui räimed kuival.

KOOR.

Ah! Ah-oh! Küll ütles.
Hõ! Tervist! Aulipoeg! (Tõstavad käe.)

IHALEMB.

Sa oled liiaks julge.
Ei tea, kas näed veel oma Saaremaad.

AULIPOEG.

Üks maa ta puha. Ugandis veel parem.
Siin mäed ja orud, päris kaunis surra.
(Järsult.)

Mu kodumaa on sääl, kus mõistetakse
mu meelt ja keelt.

(Kellad löövad.)

IHALEMB.

Kui imeline hell.

AULIPOEG.

Mis sina näud kui vana kass. (Mõtlikult.)
On tõesti raske teotus ja häbi,
et võõras jumal võetud linnusesse.

Ja meie valame siin oma verd.

Ju kümme päeva istume siin all.

Ei lahku rüütel ega lange linnus.

Ei tule Lembitu, ei venelased.

Ptül, pergel! Sellast närust olemist!

(Päälükud Leiger, Kauri ja sõdurid tulevad,
tõstavad tervituseks käe.)

Hõi, Aulipoeg! Hõi, Harivald!

AULIPOEG (tõstab tervituseks käe).

Hõi, Leiger, Kauri! Mida kuulda uut?

LEIGER.

Häid teateid pole. Mehed nurisevad.

Kui abivägesid ei tule, koju

nad tahavad. Miks konutame siin?

Jääb võtmata meist ugandlaste linnus.

AULIPOEG.

Eks vaatame, mis teevad ugandlased.

Kas annavad me kätte ristimehi,

kui teeme tule nende paja alla

ja ehitame valmis paterellid.

Ptül, sool ja vatman! Päris neetud lugu,

et veri hakkab vere vastu.

Mis saab meist nõnda?

HARIVALD.

Kerge öelda. (Sarvehääl.)

AULIPOEG.

Kes puhub?

KOOR.

Lembit tuleb. Võidumees tuleb.
(Sarvepuhumine.)

ÜLDELEMB (tuleb oma kihlamees-
tega).

See pole Lembitu, ei leholaste sarv.

AULIPOEG (Üldelembile).

Kus viibib Lembitu. Ootame niikaua.

Me üksi Otepääd ei suuda murda.

Mis tähendab, et Lembitu ei tule.

(Lavale ilmub salkkondade viisi sõdureid.)

SÕDURITE KOOR.

Kus viibib Lembitu?

Kui Lembitu ei tule, lähme koju.

ÜLDELEMB.

Mell pole teada, kus on Lembitu.

Vist varitsemas Riia abiväge

või kimbutamas Koival liivlasi.

KOOR.

Oh häda! häda! Asjata me veri!

AULIPOEG.

Küll tuleb Lembit. Tuleb venelasi.

Veel kannatust, mu kangelased-vennad!

Nüüd kohtadele mehed. Taara altab!

(Sarvepuhumine lähedal.)

KOOR.

Kes tuleb nõnda?

ÜLDELEMB.

Venelased Pihkvast.

OLAV AULIPOEG.

Mu telgis pange valmis kingitused.

Hääd sööki, jooki, nõnda et sest piisab.

Te teate, venelane on ju malas

ja lihahimuline. Olgu varus

paar tõmmut tantsijat vürstidele,

ja päällkuile kauneid orjatare.

(Osa kihlamehi ja sõdureid lahkub.
Tuleb Pihkva vürst päälkute ja kihla-
meestega. Ees kantakse kingitusi, väärt-
nahku, vaipu, peekreid.)

VLADIMIRI SAADIK (langeb silmili,
kingituste kandjad põlvili).

Mu kõrge isand, pihkvalaste vürst

need kingitused saadab Olavile

ja Lembitule, alandlikult küsib,

kas võib ta tulla.

AULIPOEG.

Ta olgu tere tulemast me manu.

Te tõuske püsti. (Kihlameestele.)

Võtke kingitused

ja viige telki.

(Vladimir teeb parajas kauguses kolm
sügavat kummardust. Eesti vanemad kum-
marduvad vastu samuti, kuid mitte nii
sulavalt.)

OLAV AULIPOEG (läheneb Vladi-
mirile).

Sind Pihkva päike, venelaste vürst,

võib tervitada Olav Aulipoeg,

saarlaste vanem. Tere tulemast!

VLADIMIR.

Suur kuningas ja merevalitseja,

mind austa vennaks nimetamisega.

(Tõmbab sülelusse Aulipoja ning suudleb
kolm korda.)

Kakskümmend tuhat vahvat sõjameest

tõin sulle abiks rüütliväe vastu.

(Vaatab ringi.)

OLAV AULIPOEG.

Kas tohin nimetada

me vanemaid ja sõjaväe juhte.

Siin Üldelemb ja Ülerm Sakalast

ning Harivald, kes rävällaste vanem.

(Kummarduvad vastastikku kolm korda.)

VLADIMIR (pilkavalt).

Nii väike maa, nii palju kuningaid.

Et kummarda või puusad ära paigast.

(Vaatab ringi.)

Mu silmad tõntsiks vististi on läind?

Ei näe ma Lembitut? Kas teda pole?

OLAV AULIPOEG.

Suurvürst Vladimiril on kotkasilmad,

mis merepõhjast näevad kalapoja

ja pilvekõrgusest all linnupoja.

Me venda Lembitut ei ole siin.

VLADIMIR.

Ei, kuidas? Lembitut ei ole siin?

Misjaoks siis mina Pihkvast siia tulin

ja äralugemata väehulgad

koos siia tõin? Mul pole Pihkvas kolme

kes sõjariistu oskaks kätte võtta. [meest,

OLAV AULIPOEG.

Me vanem Lembit jõuab iga pilk,

peaks olemagi juba siia jõudnud.

VLADIMIR (kavalalt).

Ehk ütleb kuningas, kus Lembit on just sellel tunnil?

OLAV AULIPOEG.

Meil ei ole teada.

VLADIMIR (Aleksandrile).

Neil pole teada? On see meile lõks?

(Olav Aulipojale.)

Tšuurid kaval küll, kuid karupojal

[hambad

ja küüned... tarkust siiski palju enam kui sina arvad, vetevalitseja.

OLAV AULIPOEG.

Ma sind ei mõista, pihkvalaste vürst.

VLADIMIR.

Kui hunt on pääsnud korra hundiaugust, teist korda ta on ettevaatlikum.

(Kavalalt Olav Aulipojale.)

Ah, tšuurid ei tea, kus on praegu Lembit?

(Äkki pausi järel.)

Seekord ei põletata enam Pihkvat.

Võib minna Pihkva alla.

OLAV AULIPOEG (imestades).

Milleks sinna?

VLADIMIR.

Viis aastat tagasi käis Lembit Pihkvas ja põletas kõik tuhaks. Olin rumal, et Novgorodi Mstislavi kuulsin ja varbolasi kimbutama läksin.

HARIVALD.

Ei Lembit lähe

nüüd Pihkva kallale. Ta Lättit puistab, et nad ei tuleks ootamatult kaela.

VLADIMIR (kingituste kandjatele).

Kirill, sa korjad kingitused, mis Lembitule määratud. Me lähme.

OLAV AULIPOEG.

Auväärne vürst ja pihkvalaste isand, mu vanema ausõna pandiks olgu, et Lembitu on Otepäälle teel. Ei ole äraandja Sakala, ei Rävälä, ei Harju, Saaremaa. Me vanemate sõna kindlam rauast. Me vaenlastki ei taba seljatagant, veel vähem oma appitunud sõpra.

VLADIMIR.

Ei või ma usaldada oma väimeest, kuid usaldan siis tšuurid kuningaid ja vürste? Lembitu on tark ja kaval. Võib-olla juba praegu Pihkva rajal?

SAADIK KIRILL (Langeb põlvili Vladimiri ette ja kummardub maani).
Kas võtame kõik kingid, mis varem me ette saatsime, kui Lembit puudub?

VLADIMIR.

Kõik kiiresti, sa koera unenägu. Miks haugud siin, tee nagu käskisin.

(Imestuse ümin eesti vanemate keskel. Vladimir kummardub jälle kolm korda.)

Ma lähen laagrisse. Kui Lembit jõuab, siis teata mulle, Olav Aulipoeg. Kui päikse tõusuks sõna mull' ei tooda, mu vägi liigub. Näete hiljem, kuhu!

OLAV AULIPOEG.

Oo, aulik pihkvalaste suurim vürst, me ilma sinutagi saame toime. On enne saadud, saab ka valmis nüüd.

(Olav Aulipoeg ja eesti vanemad kummarduvad. Pihkvalased lähevad pikka ja auvärselt. Kingitused võetakse kaasa.)

ÜLERM (tuleb sõdurite seljatagant esile).

Ma paremat ei teadnud soovitada. Las läheb kõige kupatusega see Pihkva vürstike. Ons teda vaja. Et kõhnret teda viimaseni võtaks!

OSA KOORI.

Meid laske koju. Asjata me vaev. Me sõdida ei taha Lembituta ja venelasteta. Me lähme koju.

TEINE OSA KOORI.

Vii linnusesse! Võidule meid, Olav! Me siit ei tagane! Meid aitab Taara!

OLAV AULIPOEG.

Kõik kohtadele, oma lipu juure. Ja ootke vanemate tarka otsust. (Sõdurid lahkuvad.)

HARIVALD.

Mis hakkame me pääle Lembituta?

OLAV AULIPOEG.

Nõupidamiseks palun vanemaid
mu telki. Kihlamehed, palun ühes.

(Vanemad lähevad Aulipoja telki pääle
Ülermi.)

ÜLERM (vaatab ringi, piilub telgi va-
helt, astub pisut paremale. Telgi tagant
hiilib välja üks Ülermi kihlamehi, tema
järel ori. Nende taga telgi varjus piilub
noor Üldelembi kihlamees).

Mis on?

ÜLERMI KIHAMEES.

Ma leidsin. Ta on tapma valmis.
(Ori heidab silmili.)

ÜLERM (orjale).

Siis pea suu ja löö, kui annan märki.
Lõön muidu maha su kui koerapoja.

ORI (laseb põlvili).

Mu oma elu pärast, aulik isand.

ÜLERM (kihlamehele).

Sa seisa valmis oma meestega.
Kui puhun sarve, andke kohe pihta,
ei ole vaja halastust, ei armu.
Pääasi vanemad, need siduge
või lööge esimeseks kohe maha.
Nüüd kaduge. (Kihlamees ja ori lähevad.)

ÜLDELEMB (tuleb telgist).

Ah, sina oled, Ülermi?

Miks sa ei tule vanemate juure?
Ei tea, mis teha? Lood on väga pahad.
Ei tule Lembitut. Lähevad venelased,
siis võib me käsi väga pahast' käia.

ÜLERM (Üldelembile lähemale, usal-
davalt).

Mis on sul Lembitust, sest armutumast,
et ripud tema küljes nagu takjas?
Kas sa ei näe, mis kavatseb see mees?
Veel mõned aastad, ta on kuningas
ja sina — mina — hoiame ta hobust.
Nüüd juba käsutab meid nagu orje,
ei küsi nõu, vaid sõlmib ise liite
ja lepinguid, kui polekski ma vanem
ning polekski mul enam oma linnust
ja kihlamehi ega kalleid orje.
Kõik väiksed vanemad ja kihlamehed

on nagu võlutud. Kui koerakari
nad jooksvad järele, kus läheb Lembit.
(Saladuslikult.)

Ei oska seletada selle põhjust,
kuid Lembit ise — kõige suurem nõid.

ÜLDELEMB.

Mis juhtund sinuga, auväärne Ülermi,
et nõnda seljataga laimad meest?

ÜLERM.

Kas mina laiman? Kuivagu mu keel
siinsamas kurgu lakke, kui ma luiskan.
(Tungivalt.)

Mis oled sina? On sul palju orje
või hõbedat ja naisi, hobuseid,
või soomusriideid? Juhid sina Maja.
Või otsustad, mil lahingusse minna?

ÜLDELEMB.

Mis jaoks siis mina? Lembit on ju targem
ja julgem, juhataja, võidumees.
Teist sellast pole.

ÜLERM.

Kaval on ta, julm ka,
ja armutu, nii nagu tema nimi. (Lähemale.)
Kas sa ei näe, kuis sõjasaagist kisub
ta enda kätte hõbedat ja raua.
Kel on niipalju vara nagu temal.

ÜLDELEMB.

Ta julgem kõigist, ausam meist kahest,
just nagu sõnn või pidamatu ohr.
Õnn meie hõimudele, et nüüd just
on kangelane, kes meid kõiki juhhib.

ÜLERM.

Sa oled pime, Üldelemb, ja vana.
See mees on hull, auahne, ülbe narr
ja isemeelne, kangekaelne jää.
Ta seega suuremasse hädaohtu
viib meie naised, lapsed, lesed, orvud.

ÜLDELEMB.

Ma sind ei mõista, kuhupoole sihid?
Mis tagamõtet varjad?

ÜLERM (usaldavalt).

Kuula mind.

Kui poleks Lembitut, meil oleks rahu.
Maa õitseks jälle, kosuksid me karjad,
võiks sigitada lapsi, ehitada
võiks külli kui ka linnuseid. Kuid nüüd
on sõjasuits ja ainult varemed.

ÜLDELEMB.

On Lembit selles süüdi?

ÜLERM.

Teadagi!

ÜLDELEMB.

Miks räägid mulle? Räägi Lembitule.

ÜLERM.

Ah, jälle Lembit. Põrgu, papp ja kurat!
Miks räägin sulle? Tahad mõista meest
või mitte?

ÜLDELEMB.

Miks ei taha, aulik Ülerm.

ÜLERM.

Ma Ma ja s ütlen selgelt vanematele,
miks olen Lembituga tuli-vesi.
Kuid sind ma austan, tahan võita sind
me asjale. Sul meeste pääle mõju.
Nad tulevad su järele, kui kutsud.

ÜLDELEMB.

Mis mõtled, Ülerm?

ÜLERM.

Vaata mehi nüüd,
nad linnust kimbutamast juba tüdind.
Mäss, vastuhakkamine tõstab pääd.
Me oma elu juba hädaohus.
Ma ütlen, teeme sakslastega rahu.
Las ristivad niipalju kui neil lusti.
Koos saadikud me läkitame Rooma,
vasalli-mantli selga riputame.
Kes hakkab vastu, kõrvaldame teelt —
ja surema peab leholaste Lembit.

ÜLDELEMB (taganeb vihaselt).

Mind vennatapjaks kutsud? Mõrtsukaks?
Mis on sul arus, Ülerm?! Tarapiita!
Kas pean sind maha lööma nagu koera?
(Tõmbab mõõga.)
Või teatama sinust Lembitule?

ÜLERM (tõmbab mõõga vastu).

Narr kannupoiss. Mu käsi noor ja kindel.
(Langetab mõõga.)
Ei taha, et see allaheitlik ori
mu mõõga üllast hinge reostaks.

ÜLDELEMB.

Ma mõtlen sama. (Langetab mõõga.)

ÜLERM.

Nüüd on paras aeg.

Siin Otepää all kergesti võib tulla,
et tabab Lembitut nool, kivi, oda.
Siis kõneleme juba selget keelt.

(Olav Aulipoeg ja Harivald tulevad pää-
likute ja kihlameestega telgist.)

OLAV AULIPOEG.

Kas igav juba, vanemad, et mõõku
te katsute?

ÜLDELEMB (osutab Ülermi poole).

See mees ei vääri vanemate mõõka.

ÜLERM.

Sul tuleks ammugi ju jätta mõök
ja minna aletama.

AULIPOEG.

Palun rahu!

Mu telki tulge, auväärt vanemad,
nõupidamisele. (Päälikutele.)
Kõik mehed valvake,
et meid ei tabaks mõni kuri käsi.

(Päälikud ja osa kihlamehi lähevad.
Telgivalve seatakse üles. Telgi esikülj tõm-
matakse kahele poole kõrvale. Paistab laud
pukkjalgadel. Vanemad võtavad istet. Laual
kannud mõduga.)

AULIPOEG.

Ma palun istuda. Kes laua otsa
meist istub juhatama?

KOOR.

Aulipoeg!

AULIPOEG (istub laua otsa aukoha-
le, tõuseb siis kõneks).

Teid kutsusin, et kuulda tele nõu,
auväärsed vanemad ja kihlamehed.
Te teate, et meil ei ole õnne:
teistkümmend päeva vastu peab linnus,
me kaotused rängad, lõppu pole.
Te kuulsite, mis nõudvad sõjamehed,
ei puudu palju, tõuseb vastuhakk.
Te nägite, mis mõtleb Pihkva vürst —
võib-olla läheb tõesti tagasi.
Kuid pahemat veel karta venelasist,
me seljataha lähvad rüüstama.
Kes kaitseb siis me omakseid ja vara?
Ei tea, kus viibib Lembit, kuulsaim meist.

Mis mõtleb tema teha sakslastega?
 Ta sakslastega rahu vahekorras
 on praegu, poeg ja vend pantvangis Riias.
 Kas julgeb Lembit tõsta oma kätt
 koos meiega nüüd Saksa võimu vastu?
 Me maa on verest tühjaks nõrguv haav,
 me esivanemate vaimud kurdid,
 ei kuule meie häda. Ainult saared
 ei painuta veel oma uhket pääd
 raudrüütlite ja piiskoppide alla.
 Me teame, mis mõtleb Ugandi,
 ma mõistan väga hästi seda häda,
 miks ugandlased võtsid ristimärgi
 ja rüütli linnusesse. Saavad kaitset
 nad venelaste, läti meeste vastu.
 Me saarerahvas kutsusime appi
 seks korraks venelased. Nende abil
 me ristimehi igatseme lüüa.
 Kui teisiti ei saa, siis Otepää,
 see jäägu pihkvalaste maksu alla.
 See hind on kallis, aga mida teha,
 kui teisiti me sakslasi ei väära,
 kui hõbedaga ennast seekord osta
 ei lase pihkvalased selleks sõjaks.
 Kui lööme ristimehed üle mere,
 siis tuleb tund, et tõstame ka odad
 ja lööme venelasedki me maalt.
 See pole enam raske. Sellepärast
 nüüd viimaks pingutuseks kokku käed,
 nüüd üles, odahetitjad, mõõgamehed,
 kõik ammukütid, valmis paterellid!
 Ükskõik kas tuleb Lembitu või mitte.
 Kes soovib kõnelda? Ma lõpetasin.
 Maa tuleb puhastada sakslastest.

HARIVALD (tõuseb).

Sul, saarevanem, Olav Aulipoeg,
 on õigus. Tunnistan su mehetarkust.
 Raudmehi meri järjest ajab randa,
 nii nagu meri uhab maale kõntsa.
 Nüüd eluks-surmaks tõusku meie mõõgad.

ÜLDELEMB.

Sa hästi kõneled, vend Harivald,
 just minu südamest ja minu suust.
 Niisama mõtleb kogu Sakala.
 Mell vaherahu, puhkust oli vaja.
 Nüüd eluks-surmaks tõusku meie mõõgad.

KIHLAMEESTE KOOR.

Jah, eluks-surmaks!

OLAV AULIPOEG.

Nõupidamast teid tänan, vanemad,
 ja rõõmustan, et vaprad mandrimehed
 on saarlastega ühes arvamises.
 Ma liidumärgiks, igaveseks rahuks
 ja jäädvaks kostmiseks üksteise eest
 nüüd rõõmsalt astun mõõga terale. (Tõm-
 bab mõõga, mida teevad ka teised vane-
 mad.)

ÜLERM.

Pea, Olav Aulipoeg!
 AULIPOEG.

Mis soovid, Ülerm?

ÜLERM.

Ei mõtle nõnda kõik kui Üdelemb.
 Päid Sakalas on teisigi veel tarku.
 Ei usu ma, et suudaksime kaua
 veel vastu panna ordu vägedele
 ning paavsti usule. Kas poleks õigem,
 kui võtaksime vastu nende usu?
 Paarsada aastat tagasi, üks olnud
 ka venelastel o m a usk ja jumal?
 Nad võtsid risti. Ons neil halvem nüüd?
 Ma olen kuulnud, et ka saksa meestel
 on vanast olnud oma jumalad.
 Nad võtsid paavstilt vastu ristimise
 ja on nüüd vägevad ja rikkad mehed.
 Näib tõesti nii, et see on parem jumal,
 kes tuleb ristiga ja kastmisega.
 Võib olla koguni, et juba ammu
 on löödud meie omad jumalad?
 Miks me siis tapleme, kui haldjad surnud,
 maas vägevama vaimu jalge all?
 Meil tuleb valida, kas venelaste
 või saksilaste kaudu muuta usku.
 Muud teed ei ole, ütleb minu mõistus.
 Me üksinda ei suuda võtta linnust,
 verd valame me asjata siin all.
 Ma ütlen, teeme rahu, lähme koju.

KOOR.

Kas kuulete! kas kuulete!

ÜLERM.

Meil tuleb rahu teha varem-hiljem.
 Siis on ehk päris hilja, mehed-vennad.

AULIPOEG.

On palju sellaseid kui sina, Ülerm,
 kes himustavad paavsti talda lakku
 kui kutsikad.

ÜLDELEMB (vihaselts vaadates ja mõõgale toetudes).

See mees on äraandja!
Ta vihkab Lembitut ja ihkab au!

ÜLERM.

Mu esivanemate vaimu juures:
ma nõuan ainult rahva kasu taga.
Ma mõtlen ausasti.

Harivald.

Vilets heidik!

(Küsilvalt Aulipojale ja teistele.)

Kas peame talitama, nagu kombeks
on äraandjatega?

AULIPOEG.

Las räägitb. (Ülerrnile sarkastiliselt.)
Mis on sul üelda veel, auväärne Ülerm?

ÜLERM.

Siis kuulge mind.

OSA KOORI.

Ei ole vaja, vaiki!

TEINE OSA KOORI.

Las kõneleb! Kes keelab vanemat?

ÜLERM (jätkab).

Piiskopile vasallid

me olla võiksime, kui mitte Lembit
meid ses ei segaks.

AULIPOEG.

Aga ugandlased?

Ons nende vanem tõstetud vasalliks?

ÜLERM.

Ptüü, sool ja vatman! Võtaks sind küll koll!

Maakonnad kõik ja kõik me vanemad
peaks' ühes meeles ristida end laskma
ja vabatahtlikult nii nagu Kaupo.

Me ise koguksime rahvalt kümnist
just oma kaukasse ning annaksime
säält kirikule tema väikse osa.

Me ehitaksime siis kivilinnad
ja palkaksime oma maleva,
kes kuuleks ainult meid kui isandaid.
Meil pole vaja sakslasi, ei pappe,
kes võõrast verest. Omad ristit pojad
piiskoppidekski paneksime siis
ja kuulaksime ainult paavsti sõna.

HARIVALD.

Ma olen kuulnud. Kaupol ei käi hästi.

ÜLERM.

Ju teadagi! Ei võigi hästi käia
ta käsi, kuni tõrgume me vastu.
Ta maa ju otse ristimeeste mets. (Vanema-
tele sugereerivalt.)
Me ühinema peame, vanemad,
koos kinnitama oma rahva tahtmist
ja saatma saadiku siit otse Rooma.

(Liikumine ja hüüded vanemate ning
kihlameeste keskel. Kõik tõusevad ärevu-
ses püsti.)

AULIPOEG.

Kas piiskopi või Kaupo hõbe
on sulle suhu pannud äraandja kõne?!

ÜLERM.

Ma räägin armastusest oma rahva vastu.

AULIPOEG.

Kes on teist, vanematest, seda meelt
kui Ülerm? Kes teist tahab minna Rooma
suud andma paavsti jalatallale?

OSA KOORI.

Ei keegi! Mitte ükski hing!

AULIPOEG. (Ülerrnile.)

Sa pead jätma oma arvamised
ja tunnistama vanemate otsust.

ÜLERM.

Ei mõtle mina muuta oma meelt,
ehk teeivad seda teised vanemad.
Ma pole rumalamat otsust näind,
mis tegid vanemad. Kuid vabad mehed
ei pruugi seda täita. Mina mitte.
Ma vihkan venelaste õlist haisu
ja pooldan paavsti: saadik minu Rooma.

OLAV AULIPOEG.

Kuis julged kõnelda nii vanemaist?
Sind ootab manala, kui hakkad vastu.

ÜLERM.

Ei oota mind! Ehk mõni teine varem
viib elavate tervitusi sinna.

(Oma kihlameestele.)

Mu mehed, siia, ringi minu ümber.
Kes rahu poolt, see seisku minu taha.
Katk võtku kõiki, kes ei tule kaasa.

(Puhub sarve mitu korda. Osa kihla-
mehi Ülerrni juure.)

Ma tahan näha, kes on tugevam.

Kui mõistusest ei jatku, otsustagu
siis mõõk.

(Taganeb oma meestega telgist välja.
Teised järele. Jäädakse vastastikku seisma.)

AULIPOEG.

Sa hakkad meile vastu, Ülerm?
(Puhub sarve.)

ÜLERM.

Nüüd aeg on tulnud mehelikuks teoks.
Kes on mu poolt, kes teist on minu vastu,
läheb helvetisse iga memme hing.

(Ülerm ja ta kihlamehed hakkavad ründama Olav Aulipoja rühma. Kaugelt ja lähedalt kostab sarvepuhumist. Jooksmine, kära, kisa. Lavale tormavad Ülermi poolehoidjad ning piiravad Aulipoja rühma. Sarvepuhumine, kisa ja kilpide tagumise kära kestab edasi. Aulipojale tõttavad appi poolehoidjad. Vastastikune rünnak. Ülermi poolehoidjad piiratakse sisse. Ülerm näib kaotavat.)

Relvadeta põgenejaid jookseb kabuhirmus mitmes suunas. Rühmade viisi karjumised!)

Sakalased!

Liivlased!

Ordumehed!

Põgenege!

Abivägi!

LEIGRI KÄSKJALG (jookseb suure kiirusega lõõtsutades ja hүүdes).

Hõi, vanemad ja kihlamehed! Rүүtlivägi
lõõb venelastest läbi linnusesse.

Me parem tilb on lõõdud, põgenemas!

Taar' avita. Mis on teil mõttes, mehed!

Me päälikud ei pane enam vastu.

Mind saadab Leiger.

KAURI KÄSKJALG (tuleb joostes).

Kauri palub abi.

Oh häda, rүүtlivägi murrab läbi!

AULIPOEG.

Mis? Rүүtlivägi? Tarapiita!

Me arvasime, need on mässu sarved.

ÜLDELEMBI NOOR KIHAMEES

(leiab Aulipoja vanema lipu).

Mu järgi, mehed! Lahingusse ruttu!

Kes tahab jääda äraandja seltsi!

Hoi! sakalased, rävällased, saared!

(Üldelembi noor kihlamees lehvitab lipu, puhudes sarve, mehed tormavad järele. Meeste hõrenedes on näha seotud Ülermit)

AULIPOEG.

Ta viige minu telki. Lembit otsustagu,
mis teha temaga. Koer aitab rүүtleid.

ÜLERM (viiakse telki).

Võin surra, aga hukkute ka teie.

AULIPOEG (toob kilbi).

Nüüd lähme järele! Ja valve jäägu.

(Kõik ära pääle telgi valve. Telgi esikülg lastakse kinni. Kogu aja kestab kära ja sarvepuhumist. Siis tulevad Meelike ja Aune preestri, kihlameeste ja orjataris saatel)

MEELIKE.

On tema siin?

VALVUR.

Kes tema?

MEELIKE.

Lembitu?

VALVUR.

Me midagi ei tea Lembitust.

Siit lahkuge! Te elu hädaohus.

Kas te ei kuule kisa?

PREESTER.

Pax vobiscum!

Mis on siin lahti? Kära nagu põrgus.

VALVUR.

Ma pole põrgus käinud. Siin on sõda.

(Juuretuli jaoks)

Siit viige naised! Ruttu! Rүүtlivägi

tõi abi ugandlastele. Võib minna

siin põrguks lugu iga silmapilk.

MEELIKE.

Ma tahan näha teda! Lembitu!

Peaks olema ju siin.

VALVUR.

Ma ütlen, pole.

AUNE (Meelikesele).

Kas ma ei keelanud. Ei ole mele asi,

mis mehed teevad. Lembit teab ise,

mis teha tarvis. Jääme sõja jalgu.

Ma palun, lähme siit.

PREESTER.

Kui jumal tahab,

ei puutu sõda mele hiuksekarva.

MEELIKE.

Ma tahan oma poega, Lembolet.

Kes päästab lapse, kui ma lahkun siit.

(Tulevad ärevatena Olav Aulipoeg, Hari-
vald ja Üldelemb kihlameestega ja sõduri-
tega. Üldelemb märkab esimesena Aunet ja
Meelikest.)

ÜLDELEMB.

Taar' avita! Need on ju — Meelike ja Aune.
Üks naine, teine ema Lembitule.

(Ruttab naiste juure)

Mis teete siin? Kas tuli Lembitu?

AULIPOEG (kummardub).

Te põgenege ruttu, enne kui on hilja.

Raudmehed pääsid sisse Otepääle.

Säält võib meil kaela tulla tuld ja tõrva.

See neetud Ülerm oma mässuga!

(Hele sarvehääl.)

MEELIKE.

Oo, see on tema. See on Lembitu.

Ma tunnen tema kaunist sarveheli.

OLAV AULIPOEG.

Oh, lõpuks ometi. Mil on nii raske,
ei Saares pole näha sellast häda.

(Lembit sõidab ratsa oma kihlamees-
tega eesotsas. Kihlamehed hüppavad ho-
bustelt. Lembit läheneb ratsa vanematele.)

KOOR (juubeldades).

LEMBIT (tõstab tervituseks käe).

Hoi! Sakalased! Harjulased! Saaremaa!

Mu sõjavennad, tere!

KOOR (tõstavad käe tervituseks).

Hoi! Lembit, Võidumees!

LEMBIT (tuleb hobuselt maha, as-
tub vanemate juure, süleleb Aulipoega, Ül-
delembi ja Harivaldi. Naised on tõmbunud
meeste seljataha).

Ma olin nende jälil oma meestega.

Kas löid nad läbi, sisse linnusesse?

OLAV AULIPOEG.

Mis sünnib siin, on hirksam põrgust,
Mis kuulutavad preestrid. Ülerm mässab.

Tal poolehoidjaid palju meeste keskel.

Siin omavahel puhkes juba sõda.

Siis tulid rüütlid venelaste pääle.

Jah, abivägi pääsis linnusesse.

LEMBIT.

On Ülerm elus? Tooge tema siia.

(Ülerm tuuakse seotuna Lembitu ette.)

LEMBIT.

Ta vabastage köidikutest. Räägi,
mis öelda sinul, Ülerm?

ÜLERM.

Nõuan rahu

ja ristimist.

LEMBIT.

Ja siis veel mida, Ülerm?

ÜLERM.

Ja saadikute saatmist paavsti ette,
et saaksime siin maal vasalli võimu.

LEMBIT.

Sa kaotad oma noore pää ja mõõga,
kui sa ei pea vanemate otsust.

Ma annan sulle aega pöörmiseks.

ÜLERM.

Ei palu armu. Sinu pää on kaalul.

AULIPOEG.

Me pole selleks siin, et vaielda.

Meest ootab väljal mõök ja kodus naine.

Tee otsus äraandja üle, Lembit.

Su oda puudub linna väravas.

LEMBIT.

Mul puudub oda. Ma ei saa. Mind sõna seob,
mis riialastele ma rahuks andsin.

KOOR.

Te kuulge, Lembitu ei taha sõda.

LEMBIT.

On teile tapluseks ju Taara abi!

Pean saama tagasi mu mehe sõna,

siis tulen teiega, mu vaenuvennad.

HARIVALD.

Sind, Lembit, ootasime nagu päikest,

kui kuiva tuult, mis paiskaks pilved taevast.

Näed, vanemad on kahes vaenuleeris.

Mis saab meist nõnda? Mõttele ometi.

ÜLERM.

See salalik ja kaval. Ma ei usu
ta sõnast ainustki.

(Lembitule.)

Sa hoiad poega

ja venda, kes on Riias. On see nõnda?

LEMBIT.

Sa kisud sooled minu sisikonnast,
lööd oda otsa minu südamesse.

(Vanematele.)

Mu vennad vanemad ja killamehed,
kas arvate, et mul on kerge kanda
mu õlul vanemate kirjut särki
ja puusa kohal vanemate mõõka.

ÜLERM.

Siis pane maha vanemate mõök.

LEMBIT.

Jõukohane ei ole sulle kandam,
mis minu õlul, Ülerm. Vaikl nüüd.
Verd tilgub sagedasti minu süda,
kui tuleb olla süd ametu, karm.
Kas pean ma oma nõrkust häbenema,
et nutan oma poega, oma venda.
Mis pean ma tegema? Kas ei või ja?
Teed siia näitab värsk vere rada,
mu süda nagu äsjalöödud haav.
Ei tea, mis teha: tulla, mitte tulla.

KOOR.

Vii võidule meid, Lembit Võidumees!

ÜLERM.

See mees on petja, suulas, valelik!
Ta pöörab tuult, auahne võlur!

(Sarvepuhumine.)

AULIPOEG.

Kui sina viivitat, siis sünnib häda.
Ma näen, me maa on kalmuks juba küps.

VLADIMIRI SAADIK (tuleb saat-
konnaga).

Vürst Vladimirilt teateid tsuudile.

Kui Lembitut ei ole ega tule,
vürst lahkub viibimata Otepäält.

LEMBIT.

Vladimir lahkub siit? Hääd haldjad kaitsku,
kui venelased minuta ei liitu.

(Käib üksi vanemate ees edasi-tagasi.)

KOOR.

Vii võidule meid, Lembit Võidumees!

LEMBIT.

Miks panete nii raske elukoorma
mu õlgadele, esivanemad?
Miks pean andma oma poja, venna,
et hoida vabadust me hõimudele.
Kalm kõiki pärib, magus sõjasurm.
Kuid mina? Mina tulen tervelt koju,
et võiksin surra, mitte kuulda, näha.

KOOR.

Vii võidule meid, Lembit Võidumees!

VLADIMIRI SAADIK.

Mis ütlen vürstile? Mis sõna viin?

LEMBIT (kõhklevalt).

Vürst olgu valmis. Lembit ootab teda,
et lüüa rüütleid ja ka... ugandlasi. (Saa-
dik läheb.)

MEELIKE (tormab meeste tagant,
langeb Lembitu ette põlvili. Tema järele
tulevad Aune, orjatar, preester).

Mult ära võta poega Lembolet, mu poega.
Ma palun sind kui ori põlvili.

LEMBIT (rahutuna).

Mis otsite te laagris, Meelike?!
Ja ema Aune, sina?

PREESTER.

Pax vobiscum!

Nad tulid poja, sinu venna pärast.

LEMBIT (preestrile).

Kuis julged tuua jalga meie maale?
(Meelikesele.)

Sa tõuse, naine, ära põlvita,
ma pole manalane, elan alles.

MEELIKE.

Mu käskija, mult ära võta poega.
Mull' anna tagasi mu Lembole.
Las põgenen, las viin ta rettu.
O, Lembit, armas, minu võidumees!
Ei või ju olla, et mult võtad poja,
ja annad ohvriks sakalaste eest?!

LEMBIT.

Võib-olla, tuleb anda kõik, mis armas,
kui rahva vabadus ja saatus nõuab. (Tõs-
tab Meelikese üles.)

Sa mine nüüd.

MEELIKE.

Ei, Lembit, ma ei lähe.

LEMBIT.

Siis lasen viia. Mine! Ütlen sulle!

MEELIKE (Aunele).

O, Aune, palu teda, põlvita.
Ta kuuleb sind, sa oled tema ema.
Sult samuti ta võtab minu poja.

AUNE.

Ei, Meelike! Ma põlvita ei mõista.
Sa ära nuta, Lembitu on hää.
Ta teeb, mis tegemata ei saa jätta.

LEMBIT.

Sind tänan, ema! Minge ära siit.
Te saadate mind otse hukatusse.

AUNE.

Kas sa ei saa tall' jätta Lembolet
ja mulle Rahumeelt, mu kallist poega,
su lihast venda? Mees ju manalas,
võid saada surma sinagi, mu poeg.

LEMBIT.

Oo, Taara, aita! Manalased võtke!
Mu elu pole enam minu oma.

PREESTER.

Kas tohin alandikult? Pax vobiscum!

KOOR.

Mis tahab preester. Mingu ära siit,
või leiab Otepää alt tee ta põrgu!

LEMBIT (piinatult).

Mul pole aega sulle.

PREESTER.

Pax vobiscum!

Suur jumal taevas annab sulle armu
ja päästab sinu hinge põrgutulest,
kui lähed koju oma väega
ja ristituna rahu me'ga elad.
Jehoova, jumal, püha vihaga
ei jäta nuhtlemata vandemurdjaid,
kui risti vastu jälle sõda algad.
Ei kosta sinu eest siis Neitsi Maarja,
me kõigi ema. (Vaatab vagalt üles.)

Ave Maria!

Sind palub sinu ema, sinu naine.
Kui sa ei halasta, kuis võid sa loota,
et halastaks su pääle Jeesus Kristus?
Sest kuningate kuningas, maa jumal
on armastand maailma nõnda palju,
et oma ainusündind poja andis
ta ristisurma, ilma lunastuseks.

LEMBIT (nagu ümbersündinud,
imestades).

Sa preester... ütlid... andis oma poja
te jumal kõigi inimeste eest?
Ons tõsi, kosta, see?

PREESTER (oma kord imestades,
teeb ristimärgi).

Nii tõesti tõsi.

LEMBIT (otsustavalt).

Kui tele jumal poja anda võis,
et päästa kõiki inimesi, loomi,
siis võin ka mina ohverdada poja
ja venna meie vabaduse eest.

MEELIKE (langeb Aune sülle, kar-
jatab).

Ah, Lembitu, mu väike Lembole!

LEMBIT.

Mu niuded võivad saata sulle, naine,
veel kümme poega. Ma ei haise veel. (Kih-
lameestele.)

Nad saatke laagrist! Preester jäägu pan-
[diks.]

AUNE (Meelikesele).

Kui vihane ja kaunis Lembit.
Sa vaata teda, seda minu uhkust.

MEELIKE.

Ei taha näha! Minu Lembole
on kalmuline nüüd. Oh, Taara, aita! (Mee-
like, Aune, orjatar, preester viiakse ära.)

KOOR.

Au, sulle, Lembit Võidumees.
Sa võitsid enese ja päästsid rahva.
Au Lembitule! Sõtta nüüd.
Maa puhtaks saksilastest ja äraandjaist.
(Sarve puhutakse, taotakse kilpidele.)

LEMBIT.

Kõik mehed malevasse! Lahinguks
kõik valmis! (Ülermile.)

Lange põlvili ja palu andeks.
(Algab üldine liikumine, laval jääb rahvast
vähemaks.)

ÜLERM (annab salamärki orjale).

Võid ise langeda, kui seda soovid.

(Üldises liikumises antakse tugev löök
seljatagant Lembitule, mille lööb kõrvale
Toivelemb. Lembit pöördub järsku. Ülermi
orja veetakse Lembitu ette.)

LEMBIT.

Kes saatis sind? Või tahtsid ise tappa,
sa vilets mehejätis? Seljatagant!

ORI (langeb põlvili Lembitu ette).

LEMBIT (lööb orja jalaga).

Siis räägi, koerapoeg! Sa tahtsid lasu?
Kes palkas sind?

ORI.

Mu pääle halasta.
Ma tahtsin näha oma kodumaad.

LEMBIT.

Saad kohe vabaks, ütle, saatis kes?

ORI.

Ei julge öelda, tema tapab mu.

LEMBIT.

Kes tema? Piiskopi või ordu mees?

ORI.

Ei, eestlane, üks vanem.

LEMBIT.

Sind lasen ristil lüüa vale eest ja nülgida.

ORI (näitab Ülermi poole).

See saatis mind, et jumal tahab nõnda.

LEMBIT.

Mis, Ülerm? Sina, sakalaste vanem?

ÜLERM.

Koer valetab! Ma löön ta manalasse.
(Tõstab mõõga maast.)

LEMBIT (astub orja ja Ülermi vahele).

Pea, Ülerm! Oota, las ori räägib.

ORI.

Ma vannun oma ema üsa juures, et sinu tapmiseks mind palkas Ülerm, mu käskija. Ta lubas mulle seda, et sinu pää eest tänab Sakala mind nagu oma päästjat.

ÜLERM.

Valetab! (Kisub ühelt kihlamehelt sarve ja puhub.)

ÜLDELEMB (tuleb viimaste sõnade juures esiplaanile).

Mind ennast kihutas ta sinu vastu, kaasmõrtsukaks mind kauples. Tõstis mässu. Ta tuleb tappa.

(Ülermi pooldajad jooksevad paljaste mõõkadega.)

KOOR.

Hõi! Appi! Ülerm surmasuus!

LEMBIT (palja mõõgaga Ülermi pooldajate vastu).

Kes julgeb tõsta mõõka minu vastu?

Kui on teist ainus üks, see tulgu ette.

(Kõik seisavad liikumatult. Ülermile.)

Sa lähed Manalasse, vaene Ülerm.

Mõök nõuab ausat mõõgakandjat kätt.

ÜLERM (teeskleb, nagu paneks mõõga ära ja tahaks anda Lembitule. Tahab aga lüüa).

Sa tuled kaasa kalmuliste manu.

LEMBIT (lööb mõõga käest ja surmab Ülermi).

Ta viige kõrvale ja põletage!

Tuhk tuule visake, et äraandja ei leiaks eales esiisa kalmu.

(Ülermi laip viiakse ära.)

Nii sünnib igaga, kes hakkab vastu.

Ei ole armu mulle, kellelegi.

KOOR.

Vii võidule meid, Lembit Võidumees.

LEMBIT (sarvepuhujale).

Mu sarve puhu! Valmis lahinguks!

Kõik telgid kokku! Paterellid siia.

Veel täna öösel langema peab kants!

(Antakse lähemale ja kaugemale kallalitungimise signaale. Telgid võetakse maha, pannakse kokku. Toivelembile.)

Vii minu sõna Pihkva vürstile, et Lembit algab.

TOIVELEMB.

Kuulen käsku, Lembit! (Ära.)

LEMBIT.

Hõi, sõjalased! Töösse kiiresti,

koit ootab hommikuks meid Otepäässe!

(Veetakse kohale paterelle, piiramis-
torne, odakaitsjaid, tuleriida materjale.
Käib palavlik tegevus. Kui telgid on koristatud ja ründamismasinad kohal, lahkuvad kohalt vanemad Harivald, Üldelemb ja päälikud. Enne jätvad sülelde Lembituga jumalaga.)

HARIVALD (süleleb).

Vend, Lembit, ela hästi!

LEMBIT.

Harivald,

kui langeme, siis näeme Toonelas!

ÜLDELEMB.

Vii võidule meid, Lembit! Ela hästi.

LEMBIT (süleleb).

Sind Taara kaitsku, kallid Üldelemb!

(Vanemad lahkuvad koos kihlameestega. Jäävad Aulipoeg ja Lembit.)

AULIPOEG.

Nüüd peab ta langema, see Otepää!

LEMBIT.

Ja langeb ka! Meid täna ootab võit!

(Sõjaseppadele.)

Kõik paterellid värvate vastu.

Et rahest tihedamalt langeks kive.

(Paterellid hakkavad linnusele lähemale nihkuma.)

Jää keskele ja taha, Aulipoeg!

Kui langen, juhatus võtab sina.

AULIPOEG (sütleb Lembitut).

Meid manala ei oota täna veel.

LEMBIT (kihlamehele).

Mu hobune! (Aulipojale.)

Sa laeval oled kindlam.

(Hobused tuuakse. Lembitu istub hobusele, kaks kihlameest ka. Järsk sarvepuhumine.)

OLAV AULIPOEG.

See pole meie meeste puhumine.

LEMBIT.

Piiskoppi söögu kurat! Ordu pasun!

Kas toovad väljatungi meie pääle.

Siis küljelt lüüa, ümber haarata!

(Tuleb otepäälaste saatkond: Theodorich, Kaudo, Üri Otipoeg, Üldelemb ja Leiger, kihlamehed, rüütel Albert.)

ÜLDELEMB.

Nad toovad rahuõnu.

THEODORICH.

Me pakume teil' rahu. Tingimused, et lasete meil vabalt ära minna.

LEMBIT (tuleb hobuselt maha, hobune viiakse kõrvale).

Kes oled sina? Kelle nimel tuled?

RÜÜTEL ALBERT.

Ta tuleb piiskopi ja ordu nimel.

Ta nimi Theodorich, Alberti ta vend.

LEMBIT.

Sind, Kaudo, tunnen. Oled liivi vanem.

Mis otsid sina Ugandist, me maalt?

ÜRI OTIPOEG.

Ta appi tuli venelaste vastu, nii nagu rüütlidki, piiskopi mehed.

LEMBIT (karmilt).

Miks võõraid lasete te linnusesse?

Kas te ei tea, kus asub Sakala ja Saaremaa?

ÜRI OTIPOEG.

Neid kutsusime ise me kaitseks Pihkva venelaste vastu. Liit rahuks, sõjaks igaveseks ajaks meil sõlmit nendega.

AULIPOEG.

Ptüi, sool ja vatman!

Kuidas sakslane võib vennaks saada maameestele? Sock sisalikul' languks ja kana karul källiks. Tarapiita! Sa oled ullikene, ugandlane. Hunt lase lambalauta, aga saksa ei iialgi või võtta oma sauna.

LEMBIT (saadikuile).

Kas on teil linnuses veel ülemaid? Piiskopi mehi, Võnnu ordurüütleid?

RÜÜTEL ALBERT.

Volquin, me ordumeister Riia kantsist, ja Berthold, Võnnu ordumeister vägev.

LEMBIT.

Siis minge tagasi ja viige sõna, nii laseb öelda leholaste Lembit: „Ta tahab tapluses neid kõiki lüüa“.

ÜRI OTIPOEG.

Sest tuleb vennavere valamine.

KOOR.

Hõi! Tarapiita! Tulgu valamine!

LEMBIT.

Te otepäälased, kust tuleb julgus, et teie kõnelete vennaverest. Kes olid need, kes saksa rüütlitega koos käisid järvalaste lapsi tapmas. Veel pole mulda imbund värskes veri.

ÜRI OTIPOEG.

Mis kõnelete teie vennaarmastusest ja aitamisest? Teate teie sellest, mis häda kannatanud ugandlased? Kus olite, kui Talibaldi pojad me vendi küpsetasid nagu veiseid? Kas tulite meil toeks, tööte abi, kui pihkvalased naersid meie naisi.

LEMBIT.

Ja selleks kutsusite sakslasi,
te viletsad! Te liidust tulid
vaid tuleasemed kesk Järva põlde.

KAUDO.

Te vastupanust ristiusule
veel hirmsam häda tuleb teie pääle.

LEMBIT.

Ma tahan näha, kuidas kaitseb sind
su Jeesus-Maarja, paindlik pehme sugu!
Ma vannun oma isa kalmu juures:
see olgu esimene, jäägu viimaseks,
et vastastikku voolab meie veri.
Et Ugandi ja Järva, Harju Sakalaga
võib vennatapmiseks veel sõtta minna.
Siin maal on oma haldjad, jumalad,
ja oma mõte, oma võim ja tegu,
kas peaksin või mina võimu koorma
siin võtma oma õlule, mis kindlad.

KOOR.

Vii võidule meid, Lembit Võidumees!

LEMBIT.

Võib paista, nagu ihaldaksin võimu.
Mu tegu paistku halastuseta ja julm,
kui meie hõimud tõusvad hõimu vastu,
siis ajakäik mind sunnib lööma sekka
ja taltsutama vanemaid, maakondi.

KOOR.

Vii võidule meid, Lembit Võidumees!

OLAV AULIPOEG.

Hõi, Lembit! Taara aitab sind.
Siin on mu käsi, igavesti truu.

KAUDO.

Võib-olla Maarja mõtleb teisiti,
sind saadab põrgu sinu hirmus ülbus.

LEMBIT.

Ma lähen manalasse nagu mees.
Kuid kuulge, vanemad ja kihlamehed:
see rahvas kaob maa päält, päikse alt,
kes võõra rahva mõtte omaks võtab
ja esivanemate kalmud maha jätab.
Nii tõesti kui olen Lembitu,
ei mingit lepet oma vaimu vastu,
ei mingit allaandmist võõrastele.

KOOR.

Ei mingit allaandmist! Mingit lõivu!

LEMBIT (Otepää saatkonnale).

Te kuulsite mu vastust, võite minna.

(Theodorich ja saatkond kõhelevad, peetakse nõu. Tuleb Vladimir oma saatkonnaga. Kolm sügavat kummardust; tunnistab kahtlustavalt Lembitut.)

VLADIMIR.

Te teete rahu minuta? Njet, bratja!
Kes teitest Lembit, minu tšuudi vend?

LEMBIT.

Vürst Vladimir, sind Lembit tervitab.
Ma saatsin sulle rahukõneks sõna.

(Kummardub. Vladimir suudleb kolm korda, mida Lembit kärsitult talub.)

THEODORICH (Lembitule).

Su mehekõne mulle väga meeldib.
Me pakume teil igaveseks rahu.

VLADIMIR.

Mis mina saan? Kuupalju hobuseid
ja hõbedat? Palju soomusrüüsid, mõõku?

THEODORICH (Vladimirile irooniliselt).

Te Lembit tahab ise võtta seljast
me soomusrüü, kui oleme ju surnud.

VLADIMIR.

Misjaoks surnud? Andke elavalt
ja minge oma Riiga, jumal kaasa!
Kuid tagasi ei tohi siia tulla,
niikaua kuni mina olen Pihkvas
ja Lembit Sakalal. Bohh s vami!

(Lembitule.)

Bratj Lembit, võtame mis aga saame!
Las' minna oma Riiga, oma Võndu,
ma tahan saada Theodorichi
kõik rüütliriided, nende hobused
ja hõbedat, mis seisab Otepääl.
Ei mina hakka sõdima, kui muidu
ja ilma verevalamiseta saan kätte.

LEMBIT (vanematele).

Kui ahne! Mäherdune kurk ja magu.

(Vladimirile irooniliselt.)

Liig kõrgelt hindad pihkvalaste abi,
ehk teeme odavamalt, kallis vürst.

THEODORICH (hirmununa).

Mind pihkvalastele ei anta pandiks,
ka mitte paganate kätte vang.
Me läheme. Mõök otsustagu asjad.

VLADIMIR (Theodorichile lähemale).

Miks kohe: lähme? Kaupleme ka pisut.
Noh, mis te pakute?

THEODORICH.

Me läheme!

RÜÜTEL ALBERT.

Mul ordumeistrilt antud volitus,
et Theodorichi võin anda pandiks,
muud midagi.

THEODORICH.

Mis, äraandmine?

Nii salakaval!!

VLADIMIR.

Näete, tšuidid, nüüd.

Kaup hakkab sobima! Mis veel?
Kuupalju hobuseid? Kuupalju...

LEMBIT.

Mina räägin.

Siin pole turg. Siin surm ja elu kaalul.
Me tormame. Ju koiduks Otepää
ja kõik, mis sääl, on meie meelevallas.

VLADIMIR.

Ei, Lembitu, ei! Ma ei jookse.
Kui saan Theodorichi ja pisut muud,
me lahkume.

RÜÜTEL ALBERT.

Kolmsada hüva hobust!

Theodorichi väimees päälekauba,
kas oled nõus, vürst Vladimir?

VLADIMIR.

Veel mida?

RÜÜTEL ALBERT.

Viissada hobust! Võta Otepäält
niipalju hõbedat kui ise soovid.

VLADIMIR (Lembitule).

Teen rahu sakslastega. Lähen koju.

LEMBIT.

Kui tahad, mine. Ise saame valmis
me rüütlitega. Hobused ja riided
kõik sõjasaagiks viime oma koju.
Ei Otepäele astu võõras jalg.

VLADIMIR (kratsib kukalt).

Ah, tšort vozmi! Võib-olla võtab
kõik endale. (Saatkonnale.)

Mis teha, armsad lapsed?

VLADIMIRI SAADIK.

Tšuid midagi ei võta. Teeme rahu.
Las annab meile seitsesada hobust.

VLADIMIR (rüütlike).

Me nõuame sult seitsesada hobust.

RÜÜTEL ALBERT.

Mul volitus on anda seitsesada.

VLADIMIR.

Siis olgu rahu. (Lembitule.)

Meie lähme koju.

LEMBIT.

Kord jooksite, et särk jäi pükste pääle.
Me jääme siia. Teie võite minna.

AULIPOEG (astub ette).

Vend Lembit, mõtle hästi järele.
Kas suudame me venelasteta
siin vastu panna? Võtta Otepääd?
Ma kaldun arvamisele, et rahu
koos venelastega meil tuleb teha.
Mis mõtleb Harju vanem Harivald
ja sakalaste Üdelemb?

HARIVALD.

Volquin ja Albert jäägu meie kätte,
kõik hobused, raudriided, sõjariistad,
siis teeme rahu nendega.

LEMBIT.

Ei usu

ma riialaste rahupidamist,
kui nende jumal kasvõi ise tuleks
pantvangiks meile. Hävitama
me peame neid, lahingus neid lööma,
ma tahan näha lõplikku võitu.

OSA KOORI.

Vii võidule meid, Lembit Võidumees.

TEINE OSA KOORI.

Tee rahu. Jäägu verevalamine!

LEMBIT.

Meid Taara avita! Millal lööme neid,
et nad ei tuleks enam meie maale,
mil tuleb lõpuliku võidu päev?

KÄSKJALG (joostes ja lõõtsutades).

Hõi, Lembit Võidumees. Vend Toivelemb
sind tervitab ja ütleb: Otepääl
on nälg ja janu. Ugandlaste jooksik
tõi meile teateid rüütlike hädest.

LEMBIT (rüütel Albertile).

Nüüd kõrvetakse teid kui hiiri urus.

KOOR.

Nad alla annavad! Ei ole vaja verd!

LEMBIT (rüütel Albertile).

Volquin ja Albert, ordumeistrid,
kõik hobused, raudriided, sõjariistad,
lätlaste vanem, nende päälükud
ja Kaudo, liivi vanem, jäävad meile.

RÜÜTEL ALBERT.

Volquin ja Albert lähvad ratsa,
ja sada rüütli, teised lähvad jala.
Kõik sõjariistad jäävad rüütlitele.

LEMBIT.

Kõik lähvad jala, rüütli, liivlased!
Ja ilma soomusrüüta.

THEODORICH.

Pax vobiscum!

Need tingimused alandavad rüütleid.

RÜÜTEL ALBERT.

Me läheme siis jõuga. Tuleb lahing.
Volquin ja Albert, sada ratsameest?

KOOR.

Ei ole enam vaja taplust.

OLAV AULIPOEG.

Ma arvan, Lembit, tuleb anda järgi.

HARIVALD.

Ma arvan sama. Hobused ja rüüd.

LEMBIT.

Volquin ja Albert, sada ratsameest,
need lähvad soomusrüüs. Kõik teised
[rüütliid,
need lähvad soomusrüüta, kilbita
ja jala. Liivlased ja läti orjad
ei kannu mõõka, oda ega kilpi.

RÜÜTEL ALBERT.

Nii olgu.

LEMBIT.

Saagu meie vahel rahu.

(Tõmbab mõõga, astub sellele.)

Te võite minna rahus. Meie sõna.

(Rüütel Albert ja Lembit vahetavad
odad. Saatkond lahkub. Vladimiri saat-
kond läheb Theodorichiga.)

KOOR.

Hõi, Lembit Võidumees. Au sulle, Lembit.

LEMBIT.

Ma raske südamega tegin rahu.

Nüüd sarved hüidku rahuks, Taara aita!

(Antakse signaale, lähemal ja kaugemal.
Lavale ilmuvad marssivad sõdurid, kes lii-
guvad linnuse suunas koos vanemate ja
kihlameestega.)

KOORID.

On rahu! Otepääle! Otepääle!

On rahu! Rahu! Lähme Otepääle!

Au Lembitule, Võidumehele!

LEMBIT (väheste kihlameestega).

Mu hobune! Truu sõjaseltsiline.

(Tuuakse hobune, Lembit istub hobu-
sele. Ilmub Manatark, jääb hobuse ette
seisma. Kihlamehed lähevad ära.)

LEMBIT.

Hõi, vana! Mida kuulutad ja ootad?

Kas esivanemad ei rõõmusta,
et ühinend kõik meie suguharud,
nüüd jäädvalt löödud rüütliid meie maalt,
küll venelastega me saame valmis.

Nüüd tule Otepääle killapeole.

Me maa on vaba, jääb seks igavesti.

MANATARK.

Oh, poeg, veel vara rõõmustada!

See virmaliste valgus, mida näeme.

Veel pole näha aovalgust, koitu.

Kõik alles sõjakuma, tulepaiste.

LEMBIT.

Kas see ei ole vabadus, mis näeme!

MANATARK.

Näen pikki võitlusi ja suuri lahinguid,
veel enne, kui üks tuleb, viimne, otsustav.

LEMBIT.

Kus kohal liüakse see otsustav?

Kas mitte Otepää all, Viljandis

või Lihulas?

MANATARK.

See tuleb Võnnu all.

LEMBIT.

Sa ütled, vana: „tuleb Võnnu all“?

Siis tule ühes, lähme Võnnu alla!

MANATARK.

Oo, poeg! Ei jatku meie aastatest.

Veel kümme korda minu elupäevi,
siis alles. (Jääb kuulutama.)

LEMBIT.

Mida kuulatad, mu vana?

MANATARK.

Kas sa ei kuule? Läbi kauge aja
mu kõrvu kostab võidurikas viis.

(Kuulatavad mõlemad. Kuulduvad tase-
selt algavad muusikahelid.)

LEMBIT.

Kust kostavad need tundmatumad helid?

MANATARK.

Need kostvad tulevikust, Vabast Eestist!

LEMBIT (röömsalt).

Oh vana, läheme siis talle vastu.

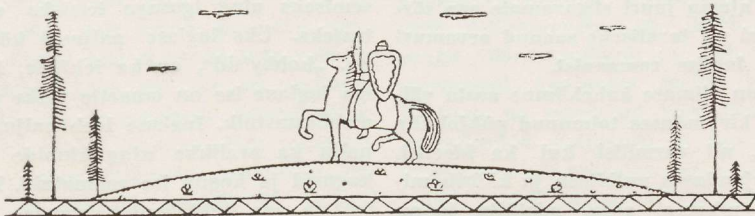
(Mõlemad ära.)

Epiloog:

Kaovad kõik muistsed eesti sõdurid.
Muusika läheb kordkorralt tugevamaks,
hüüded „Võnnu alla!“ „Lähme Võnnu alla!“
„Landesveeri lööma!“

Ilmuvad iseseisvusaegsed sõdurid, kes
tormavad Võnnu lahingusse landesveeri
pääle. —

L õ p p.

„Vanast“ ja „uuest“ tänapäeva inglise kirjanduses

inglise tänapäeva kultuurist ja kirjandusest püsib mandril kahjuks paiguti veel arvamused, nagu see oli aastat kolmkümmend tagasi. Inglise kirjanduses peetakse praegugi veel tooniandvaiks nimesid nagu Kipling, Conrad, Galsworthy, Bennett, Wells ja Shaw. Ometi kuuluvad kõik nimetatud, kellest vaid kaks viimast on elus, oma loomingu- ja laadilt möödunud sajandisse või Maailmasõja-eelsesesse eposse.

Mandril on küll viimase kahekümne aasta kestel saanud populaarseks mõnigi nooremasse generatsiooni kuuluv inglise kirjanik, peamiselt küll need, kellel on teatavaid traditsioonilisi sugulusjooni möödunud sajandi romaani- ja kirjanikega, nende hulgas ka Aldous Huxley ja Charles Morgan. Samal ajal aga James Joyce, Virginia Woolf ja isegi David Herbert Lawrence, kes küll taotlevad romaanis uudset ja kelle päid ümbritseb teatav oreoolgi, pole olnud suutelised ajama juuri sügavamale ega tõrjuma tagasi nii tavaliseks saanud arvamusi tänapäeva inglise romaanist.

Ometi on viimase kahekümne aasta vältel inglise kirjanduses toimunud põhjalikke muudatusi, nii vormilisi kui ka ideelisi. Inglise kirjanduses pulbitseb ja käärib midagi juba pikemat aega, mistõttu ta on käesoleval hetkel Euroopa huvitavamaid ja vitaalsemaid kirjandusi. Prantsuse kirjanduses seevastu, mis Euroopa loovvaimuna

enne Maailmasõda oli rühkinud esikohale, on tekkinud viimaseil aastail mingi tardu- muslik seisak ja ta peagu on loovutanud esikoha inglise kirjandusele viimase suure elujõulisuse tõttu. Inglise kirjandus on käesoleval hetkel juhtivaid kirjandusi Euroopas ning peetakse moodseks olla up to date inglise kirjanduses, eelistada lektüürina head inglise romaani. See pole kehtiv mitte ainult ilukirjanduse kohta. Üldse õpitakse tänapäeval rohkem inglise keelt kui kunagi varem ja Briti saareriik on selle tõttu tulnud mandrile märksa lähemale oma teistegi aladega. Inglise kirjandus on muide varemgi vallutanud mandrit, s. o. 18. sajandil, millal Richardson, Fielding ja Stern löid psühholoogilise romaani ning möödunud aastasadal, millal Walter Scott ja Charles Dickens olid moodsed.

Inglane erineb juba tõuliselt tugevasti teistest rahvastest. Inglise džentlmeni tüüp ei harrasta eriti tööd, ta hoolitseb, et tal oleks palju vaba aega sportimiseks, õngitsemiseks ning igasugu teisteks eriharrastusteks. Üks inglase paljusid kõrvalhuve, nn. „hobby’sid“, on ka lektüür, kusjuures iga inglane ise on omaette väike poeet või maalikunstnik. Inglane loeb palju, kasutab palju ka avalikke ning klubide raamatukogusid ja kogub ise raamatuid. Esijoones lobbab aga ilukirjandus, romaan ja lüürika, kusjuures inglise romaaniproduktioon ületab ligi kolm korda prantsuse romaanide aastatoodangu. Sajandivahetusel va-

litsenud romaanitüüp oma süngevõitu, naturalistliku põhitooniga ei vastanud inglise lugeja maitsele. Tänapäeva inglise romaan, olles juba puhta fantaasia vili, fiction selle sõna parimas mõttes, sobib märksa paremini inglase jõudetundide täitjaks. Ka Lääne-Euroopa romaan taotleb käia tema jälgedes, püüdes olla sundimatu, mänglev, e a s y - g o i n g . Inglise romaanis on palju soojust ja intiimsust, temas domineerib headus ja humaansus, sest et inglise kirjanik ei ole passiivne oma tegelaste suhtes.

Teiseks traditsioonilisemaks jooneks inglise kirjanduses on huumor, mis mandri lugejale tundub mõnikord magedana või isegi naiivsena. Ometi etendab huumor tähtsat osa inglise romaanis, pakkudes inglase mänglevale fantaasiale märksa rohkem kui mandri naljad. Selles suhtes jääb Jerome'i „Kolm meest paadis“ otse klassikaliseks teoseks omal alal.

Kolmandaks olulisemaks ning põhilisemaks inglise romaani omaduseks on temas esinev kasvatuslik tendents, ta reforme harrastav seltskonnakriitika. Inglise armastab, et talle loetakse moraali. Inglise suured kirjanikud istuksid mõnedki mujal mail seitsme luku ja riivi taga rahvustunde ja au riivamise pärast, Inglismaal on aga lugu vastupidine. Inglise rahvus- ja enesetunne on nii kõigutamatu, et ta igasugust kriitikat suurima rahuga talub. See toob värsket verd ühiskonna tardunud vereringvoolu, arvab inglane.

Eriti raske on tõmmata paralleele inglise ja prantsuse kirjanduse vahel. Prantslane kätkeb romaani mingi idee ning on sealjuures lõpmatu loogiline. Inglise ei vihka midagi rohkem kui loogikat. Mis aga puutub ideesse, siis võib ta võtta omaks igasuguse idee, mis sobib parajasti tema maitsele. Samal ajal ei suuda teda vaimustada õilsaimgi idee, kui see on vastuolus ta isikliku maailmavaatega. Sellest sõltuvalt on ka inglise romaan õige mitmekesine. On konservatiivsusse kalduvaid kirjanikke, kes püsivad rangelt 19. sajandi romaanivormis, on revolutsioonilisi vaime, kes on üha uue otsingul, on ka neid, kes taotlevad mänglevust ilukirjanduslikus teo-

ses. Mõistagi, et kõik pole nimetamisväärne, mis ilmub inglise romaani alal. Paralleelselt kunstiliselt väärtusliku ning ajaviitekirjandusega ilmub rida niisuguseid romaane, mis esitavad küll suuremaid nõudeid haritud keskklassi lugejale, mis aga oma kõrge tiraaži tõttu kuuluvad kategooriasse „best sellers“. Kirjanduslugu neid palju ei arvesta, inglise romaani psühholoogia seisukohalt on aga neilgi oma tähtsus. Säärased kirjutatakse alati, erineb vaid põhilaad. Käesoleval hetkel taotlevad nad sensatsioonilist põnevust (thrill), seksuaalset pinevust (sex-appeal) ning kasvatuslikult ülendavat-ideaalset (up-lift). Niisugused raamatud on alati müüdivad ning nende autoreistki ei saa ütelda, et nad just alati kirjutaksid, arvestades tiraaži. Nemadki osutavad head tähelepanekuvõimete, inimestetundmist, kujutlusoskust ning stiililisi võimeid. Nii on peagu iga aasta annud oma bestselleri. 1921. a. oli see A. S. M. Hutchinson'i „If Winter Comes“, 1922. a. valitseb Galsworthy „Forsyte Saga“, 1924. a. P. C. Wren, G. Frankau ja Michael Arlen („The Green Hat“); 1925. a. nimetatakse Margaret Kennedy head romaani „The Constant Nymph“ ning Warwick Deeping'i „Sorrel and Son“; 1929 domineerivad Deeping ja sakslane Remarque, kelle romaani „All Quiet on the Western Front“ ingliskeelne väljaanne saavutab 370 000-eksemplarilise tiraaži, peale selle veel Thornton Wilder'i „The Bridge of San Luis Rey“; 1930—32 valitseb jälle Deeping ja tema kõrval P. Gibbs. 1936 ilmunud G. Frankau romaan „Three Englishmen. A Romance of Married Lives“ on samuti tüübiline sedalaadi suure publiku lektüür. Kuigi inglise kirjanikke huvitab esijoones nende tegelaste psühholoogia, on tähelepanev, et peagu võõrasemalikult on koheldud arenguromaan, kusjuures muidu inglise kirjanduses on esindatud kõik tähtsamad romaanitüübid. Esijoones on aga inglise romaan oma aja kajastus, seltskonna ja ühiskonna peegel. Inglise (välja arvatud D. H. Lawrence, Powys) ei armasta kaotilisi ega haiglasi sügavusi, mis on rasked lahendada. Läbilõikeinimene pakub inglise lu-

gejale küllalt huvi, kui ta on kujutatud usutavalt ja elavalt.

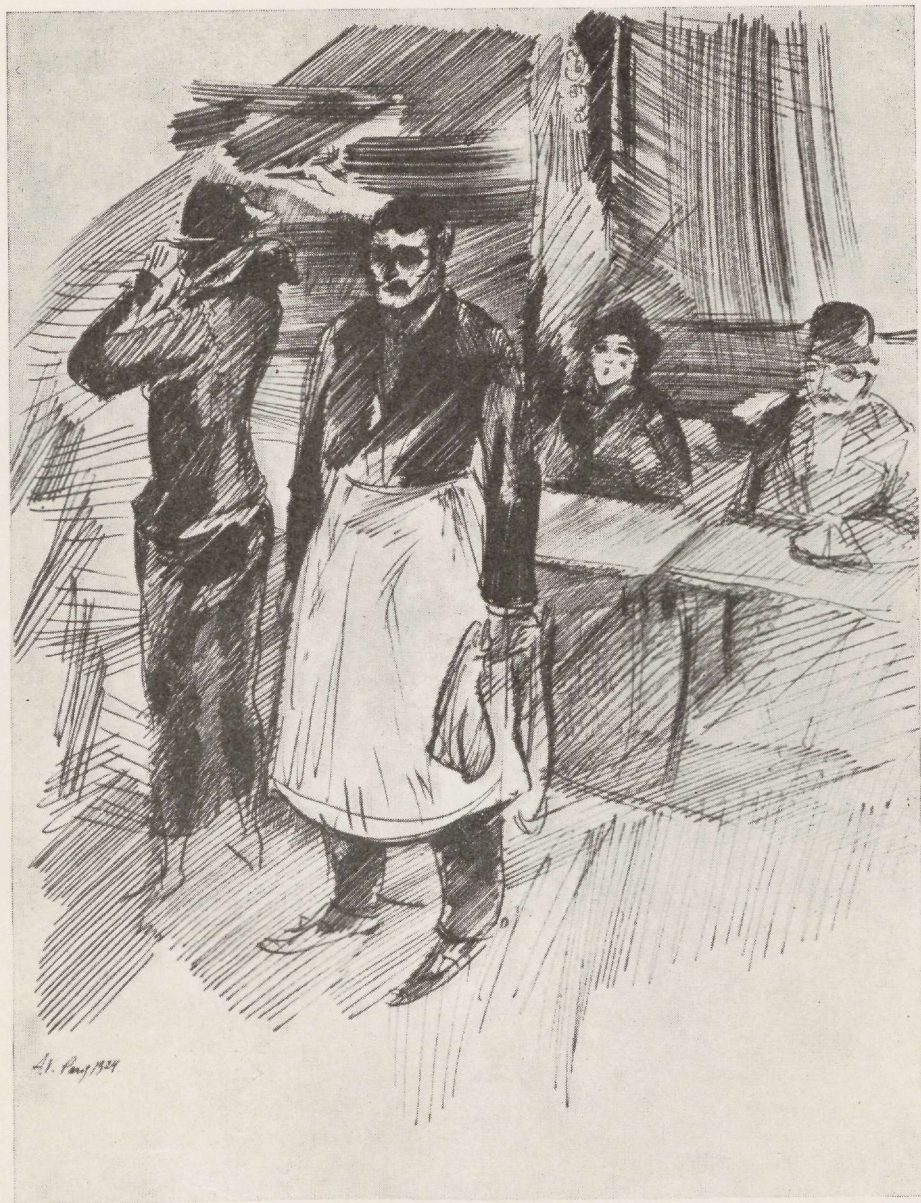
Inglise naturalismi tüübilisemaks esindajaks Thomas Hardy kõrval oli hiljuti surnud Arnold Bennett, kelle kirjanduslik tähtsus ei küündinud küll väljapoole kodumaapiire. Seevastu äratasid huvi välismaal kaks tema kaasaegset, kaks kahekümnendate aastate inglise kirjanduse veteraani: H. G. Wells ja John Galsworthy. Wells algas fantastiliste romaanidega, jatkas psühholoogilise romaaniga ning arenes kahekümnendate aastate paiku kirjanduslikuks prohvetiks. Wells'i ideed on osalt sümpaatsed, kohati aga naeruväärsed. Ta parim romaan „The World of William Clissold“ evib kahtlemata voorusi, kuid teose intellektuaalne külg pole orgaanilises seoses romaani tegevusega. Teos sisaldab lehekülgede kaupa abstraktseid arutlusi. See pole inglasele põrmugi vastuvõetav. Inglased ei armasta Wells'i, kel nende arvates puuduvad kultuuri põlised traditsioonid. Ta pole käinud ülikoolis, on autodidakt, ta intellektil puudub kaugele ulatuv sugupuu ning klassiline põhi, kuna inglase arvamise järgi on iga kultuurinimese eesmärgiks Vergilius.

Mõne aasta eest surnud John Galsworthy oli vägagi inglispärane kirjanik, kuna ta hurjutas variserlikkust, mis on olnud alatiseks moraaliprobleemiks inglise kirjanduses. G. väitis, et iga inglase elab kaksikelu: ühte, mida võib näha ka naaber; teist, mis on varjatud ta enda sisimas. Seepärast elab inglase vaid naabrile ning salgab maha oma parima mina. Nende väidete pärast kuulub G. juba nn. rebellide, s. o. vitsalsete romaanikirjutajate eelkäijate hulka, samuti kui valmistasid ette uut Wells'i positivismi ja Shaw'i skeptitsismi. Galsworthy „Forsyte Saga“ on juba mahult ja aine ulatuselt laiapinnaline ettevõte. Pärast lõplikku ilmumist oli tal aga juba teatav iganemise maik juures. Temas käsitletakse enne Maailmasõda võimul olnud inglise kõrgemat keskklassi, „upper middle class'i“, kes ei suuda kuidagi kohaneda uue sajandi oludega. Mis Galsworthy mõtles omal ajal irooniana, see mõjub täna-

päeval juba kui igav idüll vaigest, õnnelikust rahuajast. „Forsyte Saga“ sabaromaanid, mis kujutavad Forsyte'et pärast Maailmasõda, käsitlevad kirjanikule vahepeal täiesti võõraks muutunud maailma. On tunda, et vananev kirjanik ei suuda mõista kahekümnendate ning kolmekümnendate aastate inimeste tempot ega hingeelu, kuigi tal on head tahet neist aru saada. Mis on aga eriti vananenud Galsworthy romaanitehnika, see on ta meetod. „Forsyte Saga“ kroonib veel seda peent romaanistiili, mis valitses möödunud sajandi lõpul ja sõja eelaastail. Autori stiili põhijooneks on põhjamaa kirjandusele nii omane vaikumise kultus. Ei avaldata asju järsu avalikkusega, jätkub nende aimatalaskmisest. Seega Galsworthy on jäänud džentlmeniks ka romaanikirjanikuna. Ta teoste tegelased kannatavad palju, ent diskreetselt. Nad ei kõnele oma hinge vibratsioonest ega kõnele neist ka kirjanik. Autor ei kirjelda neid lähtudes nende sisimast, ja ta on seetõttu täielises vastuolus „monologue intérieur'i“ võtetega tänapäeva romaanis.

Niisuguse tempereeritud inglise naturalismi esindajate seas on aga ka nooremad kirjanikke ning isegi väga silmapaistvaid. Üks niisuguseid on kahtlemata Hugh Walpole, kes kujutab õige konservatiivset, unarusse jäetud mineviku-maailma, milleks pakub häid võimalusi ajalooline romaan. Walpole'i Herries-saagat võib vabalt kõrvutada Galsworthy Forsyte-saagaga; psühholoogilisi peenusid ja tagasihoitud kirgi viimati nimetatud romaanitsükklis asendab Walpole'i saagas Cumberland'i romantika ja mägede omapärane õhkkond. Tasub tõesti lugeda seda neljaköitelist, 2000 lehekülge pakku romaani.

Samasugust maailma kujutab Sheila Kaye-Smith, anglo-katoliku liikumise esinduslikumaid naisromaanikirjanikke, kes joonistab suurepäraselt inglise maaelu, inglise maaomanike kriisi pärast Maailmasõda, näit. romaanis „End of the House Alard“. Sama autori k. a. ilmunud talupojaromaan „The Valiant Woman“ on kirjutatud samuti sügava sissetundmisega ning kuulub oma ala parimate hulka.

A. Vabbe

Pariisi kohvik. Sulejoonis

A. Vabbe

Pannoo. Õli

A. Vabbe

Artistid. Tušš

A. Vabbe

Pargi motiiv. Külmnõel

Inglise provintsielu kujutajaid on ka Francis Brett Young, vähem poeetiline natuur kui Walpole. Kaunis romaanis „The Young Physician“ kajastub kirjaniku enese noorpõlv ning käesoleval ajal kirjutab ta külaromaane, niisuguseid nagu „This Little World“. Inglise külaromaan erineb tunduvalt meile tuntud talupojaromaanist, sest inglise külamiljöö on sootuks teissugune. Inglismaal on küll külasid, mitte aga talupoegi, sest inglise farmer on omaette väikekodanik, kuigi ta tegeleb põllundusega.

Nn. konservatiivsete kirjanike hulka kuulub ka John Priestley, tänapäeva Inglismaa rahvapärasemaid kirjanikke, kes oma ainekult ja käsitluslaadilt on lähedane Dickensile. Priestley on parim inglise ühiskondlike olude uurija ja kajastaja inglise kirjanduses. Tema esseed ja romaanid — „The Angel Pavement“ ja „Good Companions“ — käsitlevad aktuaalseid tänapäeva majanduslikke ja hingelisi probleeme.

Sia kuulub ka populaarseim inglise tänapäeva humorist P. G. Wodehouse, kes on otse virtuoos keelelise huumori alal. Inglise keel on teatavasti õige plastiline ning rikas kõnekäändudelt ja W. on osanud luua teoseid, kus iga lause on keeleliselt omaette melstrisaavutus. Wodehouse'i iga uus raamat on eranditult bestseller, kuigi W. on äärmiselt produktiivne.

Inglise konventsionaalsesse maailma on aga viimasel ajal tunginud äge revolutsiooniline vaim. Inglise tänapäeva romaanis käib tugev võitlus konventsionaalsuse ja variserikkuse vastu, sest konventsioonid ähvardavad peagu lämmatada tõelist elu. Iga hästikasvatatud inglase elab rangete konventsioonide raamides, ta seltskondlik positsioon nõuab rea vaimsete, kõlbeliste ja tundeile vastavate konventsioonide täitmist, mis on astunud tõelise elu ja tunnete asemele. Ja romaan, milles alati on olnud teatav annus rahutust ja uue otsingut, on asunud nüüd võitluse konventsioonidega. Esialgu on raske ennustada, kuhu viivad need uued teed inglise kirjanduses. On vaid selge, et see on vastuhakkamine vanale, mis püsis tänini nii vankumatuna ja tar-

dununa. Noort inglise kirjanike generatsiooni juhib traagiline elutunnetus, meeleheitmine, külm küünilisus. Nooris kirjanikes peitub iha uuendada ja üles ehitada, mitte ainult lõhkuda. Võitlusele on pühendunud rühm kirjanikke, kes on koondunud Cambridge'i kirjandusliku ajakirja „Scrutiny“ ümber. Sama tähtsat osa etendas hiljuti seisma jäänud T. S. Eliot'i ajakiri „The Criterion“.

T. S. Eliot on modernistliku luulekooli rajajaid, on tänapäeva silmapaistvamaid inglise poeete ning arvustajaid. Eliot'i loomingu on elanud läbi mitmesuguseid faase ja tema mõju inglise kirjandusele on suur. Eliot'i kõrval on aga rida teisigi tormilisi natuure, nagu seda olid omal ajal Swinburne, Housman, Blunden jt. Tähelepandavamaid eestvõitlejaid inglise romaanu uuendamise alal on siiski Aldous Huxley ja ligi kümne aasta eest noorena surnud D. H. Lawrence. Nende kõrval pole aga põrmugi väiksem osatähtsus J. C. Powys'el, kuigi ta on mandril vähem tuntud kui eesmainitud kirjanikud.

Huxley ja Lawrence esindavad, vaatamata omaaegsele suurele sõprusele ja maailmavaadete ühtvusele, kaht hoopis erinevat maailma: mõistust ja tundeid. Nende suhteline vahekord teineteisega on võrreldav Huxley poolt kõrgelt hinnatud 18. sajandi kuulsuste, Voltaire'i ja Rousseau vaimse erinevusega. Aldous Huxley on intellektuaalne revolutsionäär. Intellektuaalsete hulka kuulub ta juba oma põlvnemiselt, sest Huxley'de perekond on annud rea tuntud teadlasi. Inglismaal aga ei armastata eriti intellekti üliküllust, inglise džentlmeni konventsionaalsus ei luba, et keegi oleks rõhuvalt targem temast. Huxley on nn. „high brow“, kes oma targutamisega on seltskonnas väsitav, kes sunnib teisi mõtlema, et ta on targem kui nemad. Sellest ehk ongi tingitud inglise arvustuse umbusk Huxley vastu. Ilmub temalt romaan, kirjutavad arvustajad kohe: Huxley on intellektualist, mitte kirjanik. Või: intellektualist, seega mitte kirjanik. Huxley tegelased ei ela, ütleb arvustus, kogu romaan on vaid mõte. Vaimukas küll, ent

teoses puudub see, mis teeb loojast kirjaniku. Ometi on selge, et Huxley on esijoones romaanikirjanik ja alles siis intellektualist. Ta on esimeses järjekorras ikkagi loov kirjanik, kellele intellekt on paratamatuks tööriistaks. Huxley atakeerib oma romaanes rumalust ning vaimset tõusiklust. Ta tegelased kuuluvad intellektuaalsesse miljõosse, neid maalib ta üksikute järskude pintsli tõmmetega, meenutades stiililt Swift'i ja Voltaire'i.

Huxley parimaks teoseks peale esikromaani „Those Barren Leaves“ (ilm. ka eesti keeles Ants Orase tõlkes) ja romaani „Antic Hay“ on „Point Counter Point“, käesoleva sajandi suurepärasemaid kirjanikuslikke saavutusi. Raamat tahab anda läbilõiget käesolevast ajast, kogusummat inglise elust. Sealjuures pakub kirjanik siiski vaid vaimse elu totaliteeti, läbilõiget intellektuaalsest seltskonnast. Romaanis puudub peategelane nagu Jules Romains'i teoseiski: lugeja silme eest möödub novellitaoliste mosaiikide näol paralleelselt mitu inimsaatus. Teos on äärmiselt ideerikas ja eluline, samuti kui väikesekaustaline romaan „Two or Three Graces“, mille peategelane esindab intellektuaalset kameeleoni, kes teeskleb kõikteadjat igal alal. See on õnnestunumaid tüüpe Huxley loomingu, samuti kui romaani „Point Counter Point“ variserlik peategelane, kes teeskleb pühakut, ent on samal ajal frivoolsemaid ja kuratlikumaid isiksusi. Utopistlikus romaanis „Brave New World“ osutub Huxley suurimaks inglise huumori meistriks. Huxley loodud tulevikumaailmas täituvad kõik tänapäeva tsiviliseeritud inimese soovunelmad, igäüks on kaunis, igäüks on õnnelik. See on narride paradiis à la Hollywood, maailm, kus kaob individuaalsus ja omapära. Ükski kirjanik enne Huxley'd pole niisuguse ironia ja põlgusega suhtunud inimkonnale, kelle kogu tsivilisatsioon on kirjaniku arvates juhitud valeradadele. Huxley on A. France'i järglasi, on tänapäeva vaimukamaid kirjanikke, kelle mentaliteet vastab kogu tsiviliseeritud maailma vaimsele nõudele.

D. H. Lawrence, vaatamata maail-

mavaatelisele sugulusele, on kummatigi täieline vastand Huxley'le. Seda juba päritolult, sest ta põlvneb lihtsest mäetöölise perekonnast ning on end ise üles töötanud kirjanikuna. Lawrence'it eraldab kaasaegseist kirjanikest ta eriline tundeelu, ta hämmastavalt suur sensuaalsus. Inglise puritaanlik kasvatus oli lülitanud välja armastuse ja tunded elust ning mõtteist. Inglane võis armastada, ent ei sobinud kõnelda sellest ega sellele mõelda. Seda mässulisemana tundub siis ka noor D. H. Lawrence, kes kuulutab oma romaanes ja novelles vabaarmastuse kreedot. Kui inglase esliisad manitsesid oma järeltulevat põlve sõnadega „sina ei pea rikkuma abielu“, siis vastaks nagu Lawrence samasugusel jutlustaval toonil: „sina pead rikkuma abielu“. Nii murranguline on Lawrence'i suhtumine armastusele ja moraalile.

Lawrence otsib elu saladusi, julgustab inimese alateadvuses pesitsevaid tumedaid jõude ning püüab põhjendada erootilist tundeelu. Temas on soov valgustada inimhinge igat soppi, isegi anormaalset, uskudes, et psüühhoanalüüsi abil on võimalik tunnetada inimhinge valusid ja pärastsõja-aegsest kibedusest tekkinud haavunud enesetunnet. Lawrence on meister novelli alal, kuigi ta on teataval määral neiski haiglane geenius, kes otse rõhutab animaalselt inimeses. Parimad on sel alal novellid „St. Mawr“, „The Fox“ ja „The Ladybird“. Vähem õnnestunud on autoril romaanid, mis paiguti muutuvad tüüivaks liialdatud psühholoogilise teadlikkuse ja esiletükkiva meelelise elemendi tõttu. Üks tema romaan on aga täiesti auditav, nimelt „Lady Chatterley's Lover“, mis algul Inglismaal konfiskeeriti, hiljem aga lühendatud kujul uuesti raamatuturule ilmus. (Esitati filmina paari aasta eest Tallinnas.) Selles teoses ilmneb Lawrence'i loomingu idee selgeimal kujul, siin ei tõsteta mässu mitte ainult armastuselu keeldkaskude, vaid üldiste seltskondlike rangete konventsioonide vastu. Meie lugeja vaatekohalt pole selles loos eriti erutavat ega uut, Inglismaal aga, kus ei sõandatud kõnelda liialdatud mehelikkusest, tõsteti Lawrence'i vastu suurt

kisa, mis on tingitud juba inglase loomupärasest vaistust. Head on siiski ka sama autori varasemad romaanid: „The White Peacock“ ja eelkõige „Sons and Lovers“.

Kolmandaks suureks revolutsioonäriks peetakse John Cowper Powys't, keda ehk Inglismaalgi tuntakse vähem kui Huxley'd või Lawrence'it. Ometi on see, mis ütleb Powys, suurejooneline. Tema kunstiline tunnetus on veelgi sügavam ja filosoofilisem kui kahel eelmisel autoril. Powys on isegi suurem intellektualist kui Huxley, ta on õpetlane, on süstemaatiline filosoof. Huxley poeatab oma romaanesse oma eliitharidust, Powys aga käesoleval ajal enim käärimist tekitanud teadusi, nagu uusaja psühholoogiat ja usku. Tema romaanid „Wolf Solent“, „Glastonbury Romance“, „Jobber Scald“ ja „Maiden Castle“ käsitlevad elu kõigis üksikasjus. Need on inimsuhete käsiraamatud. Neis kajastuvad inimese suhted jumalaga, loodusega, surmaga; neis on ühtlasi täiuslik skaala inimese suhetest kaasinimestega, eriti aga armastuse lõpmatud variandid. Vaevalt on ükski kirjanik kujutanud Erost nii erinevais maskes kui Powys, kuigi tema kujutatud maailm on teataval määral haiglane, isegi patoloogiline. Inglismaal on viimaseil aastail tekkinud teatav eitav hoiak säärase romaanide vastu, kurdetakse tugevasti rusuva ja masendava kirjanduse üle, kuigi seda soodustab pettumusrikas ja ebakindel ajastu. L'Art pour l'art seisukohast võiks sellaseil raamatuil (siin võiks eriti esile tõsta Radcliffe Hall'i romaani lesbiliste kalduvustega tütarlapsest, mis konfiskeeriti) olla suuri väärtusi, kui teemat on käsiteldud kunstipäraselt. Kuid pole midagi imestada, kui leiab arvustamist ühiskonna tervete kõlbeliste seisukohtade kõigutamise ja anormaalse jaatamise.

Isegi inglise eksootilises romaanis on märgata teatavat uuendamistendentsi. Eksootika lemmikkirjanikuks on Inglismaal W. Somerset Maugham, kelle õige ala on siiski novell. Maugham'i parimad novellid ning romaan „Moon and Sixpence“ (maalikunstnik Gauguin'i romantiline elulugu) käsitlevad inimest, kes küllastununa

Euroopa lamedavõitu tsivilisatsioonist paget troopikasse ja leiab seal mustanahaliste hulgas inimese kaotatud paradisi. Sedasama tüüpi on H. M. Tomlinson'i eksootiline romaan „Gallion's Reach“. Veel huvitavam tehniliselt ja kompositsiooniliselt on Maugham'i romaan „Cakes and Ale“ (Thomas Hardy romantiline elulookirjeldus). Koloniaalromaanil alal on tähelepandav E. M. Forster'i „A Passage to India“. Samuti saavutas tähelepanu Richard Hughes oma ainsa romaaniga „High Wind in Jamaica“, mis käsitleb omapärast laste maailma omapärase loogikaga.

Tänapäeva inglise romaan vastandina möödunud sajandi kirjandusele taotleb olla fiktsioon, väljamõeldus, mille autor annab kujutlusele vaba voli. Paljud tänapäeva inglise romaanid võiksid kanda seepärast pealkirja „Believe me or not“, sest nende sihiks pole kujutada tõde. Üheks huvitavamaks kujuks niisuguse romaani loojate seas on iirlane James Joyce, läbi ja läbi psühhoanalüütik. Joyce otse haiglaselt lahastab inimese alateadvust, tahtes anda romaanis üksikisiku mõtete ja tunnete kogusummat. Esikromaan „Daedalus or the Portrait of the Artist as a Young Man“ on veel peagu normaalne teos, ent kirjaniku „Ulysses“ on teadusromaan par excellence. Siin märgitakse üles kõik, mis inimaju tajub ühe päeva jooksul (pearõhk asetub tohtlusele ja ainetevahetusele), kuid lugeja vaevalt usub, et ükski inimene oleks niisugune kui juudi soost ajaleheagent Leopold Bloom. Joyce on tavalisele lugejale kindlasti igav ja vaevalt leidub nõudlikumagi publiku seas isikut, kes ta teosed otsast otsani läbi loevad. Kirjaniku uus teos („Finnegans Wake“), millest ta on avaldanud katkendeid, tahab olla veelgi omapärasem. Ometi on Joyce'il suuri teeneid romaani uuendamise alal heas mõttes. Ta on julgustanud kirjanikke avaldama vabalt ja kartamatult oma assotsiatsioonide komplitseeritud teid. Ta on viinud võidule just „monologue intérieur'i“ romaanis ning ta õpilased Dorothy Richardson, J. C. Powys ja Virginia Woolf on isegi ületanud meistri. Virginia Woolf on parimaid inglise naisromaanin-

kirjanikke ning oma meistriteoses „Mrs Dalloway“ on ta lähtunud ühe isiku teadvusest, sarnlevat „Ulysses'ele“. Siin kihutavad assotsiatsioonide ratsund inimmälu kaugeimaisse soppidesse ning koguvad sealt, mis leiavad suurepäraselt (vormilt meenutab see poolatari Kuncewiczowa romaani „Võõramaalanna“). Kui Mrs. Dalloway õhtul puhkama heidab, teame ühe pika päeva sündmusist kogu ta elu. Romaan „Up to the Lighthouse“ on kirjutatud samas žanris, kuid autori „Orlando“ on inglise iroonia tippsaavutus. See on paroodia moodse romaani uuenduspuüdeile ja nii moes olevaile suurte isikute biograafiaile. See on sãdelev iroonia inglise vaimuolu ajalooast. Woolf on muide üks poeetilisemaid inglise kirjanikke. Autori viimane romaan „Waves“ on isegi liiga poeetiline selleks, et olla hea romaan. Ka õliandeka Aldous Huxley viimane romaan („Eyeless in Gaza“, 1936) otsib niisugust uut romaanivormi. Samal kohal vããrib mainimist inglise-ameerika kirjaniku Christopher Morley meistriteos „Human Being“ ning Clemence Dane'i vããke romaan „Legend“, mis on omapããraselt peenekoeline. Sama joont osutavad Maurice Baring'i „Daphne Adeane“ ja romaan Maria Stuartist „My End is my Beginning“. Isegi Rebecca West („Harriet Hume“) ja Rose Macaulay („Potterism“, „Keeping up Appearances“) kasutavad osavasti seda tãnapããeva romaanikirjanike harastatuimat psõhholoogilist teemat: tãõelise mina ja vari-mina võitlust inimeses.

Niisugust muinasjututaolist faabulat ning mãnglevat fiktsiooni taotles vist pããris esimesena inglise kirjanduses David Garnett oma romaaniga „Lady into Fox“ (ilm. eesti keeles Looduse Universaal-Biblioteegis pealkirjaga „Daam rebaseks“). Siin on kirjanik kasutanud „Hundimõrsja“ ja „Libahundi“ taolist motõivi. Lugejal on tunne, et too lugu varjab mingit tajumatu hingelist tãõde armastusest või millestki muust. Sel teosel on omapããrane kunstiline võlu. Garnett'i nimetatud teos on loonud

teatavas mõttes isegi kooli. Samas žanris on kirjutatud John Collier'i musterromaan „His Monkey Wife“, mis on eriti irooniline ja halastamatu inglise naiste-kultuuri suhtes. Muinasjutuaineiga rõõbiti laskutakse isegi mütoloogiasse, mille tulemuseks on allegoorilis-iroonilised ja legendaarsed lood, nagu: T. F. Powys'e (J. C. Powys'e noorem vend) romaan „Mr. Weston's Good Wine“, Osbert Sitwell'i „The Man Who Lost Himself“ ja „Miracle on Sinai“. Kasutatakse ka vanemat romantikat ajaloolises romaanis, nagu Erik Linklater oma teosega „Juan in America“, mille peategelane sarnleb suuresti Byroni Don Juanile. Viimaste aastate suurim bestseller, Robert Graves'i ajalooline romaan („I, Claudius“ ja selle jããrg „Claudius, the God“) kuulub samasse žanri kui „Juan in America“. Graves on lüürilisim tãnapããeva inglise kirjanik, tema „Claudius“ on võimas eepiline teos, mis tããidab kõiki tãnapããeva lugeva publiku sensatsiooni nõudeid, taotlemata siiski kitõsi. Hilisrooma elu dekadentsed sõmptoomid, kuulsad mürgisegad, sadistlikud keisrid ja kergemeelsed keisrinnad võluvad ka kãesoleva aja publikut Graves'i kãõsitluses. Neis on midagi õldinimlikku, isegi inglaslikku, mis muudab nad peagu kaasaegeiseks ja elulãhedasiks. Ajalooliste romaanidega paralleelselt võõidutseb Inglismaal veel õks kirjanduse kõrvalharusid, s. o. pããris biograafia või biograafiline romaan, mis on eriti harrastatud kãesoleva aja Britis. Suured poliitikamehed, ajakirjanikud ja eraisikud on kirjutanud asjaarmastajaina hããid biograafilisi teoseid ja ka reisikirjeldusi, mis omakorda kõõneleb kõõrgest kirjanduslikust kultuurist Inglismaal. Vaatamata suurele raamatuproduktõioonile, ei vahuta inglise kirjandus siiski õle. Inglise kirjanduslik loomõing on kõõpse rahva saavutus ning inglise kirjanik osav jutustaja, kes suudab so-ravalt edasi anda nii vããljamõõeldusi kui ka tõõsiasju.

Päikesene aeg on tulnud

Suivilürisme

evad! Äkiline, tujukas, karge eesti kevad! Ei tea, kas kusagil mujal maailmas kevad tuleb nii kasinalt ja siiski nii jõuliselt?

Nüüd kogu keha muutub teiseks, andudes kergele, suvehingeliste elamustele. Nüüd leiutad eneses uue hinge — geopsüühi, mis astub vahetusse kontakti päikese, tuule ja vihmaga. Neist eladki suvi otsa, nagu oleksid ise muutunud elavaks baromeetriks.

Raamatute ja tsivilisatsiooni mugavuste asemele ilmuvad su elusõõri kõiksugu putukad: sääsed, põrnikad, kärbsed, mesilased ja musttuhat nimetuid, kelledest ühed auppakkumatult peavad sind — loodusekrooni — söödavaks, teised tungivad iga lahtijäetud praio läbi su tuppä, et sooritada tantse su harjumuspäraselt öisel tunnil süttiva lambi ümber.

„Heliotropism!“ — noogutad kaastundlikult peaga, mõteldes kõige lendava pisielu saladuslikule kalduvusele tungida valguse poole. Ja unustad, et meie eneste suvine kihk päikese ja valguse järele on võib-olla ka omamoodi „heliotropism“, valgusejanu, päikesejanu, mis haarab meid meie olemuse peenimate juurteni. Seda „heliotropismi“ on täis inimsoo muistendid ja saagad — aastatuhandeid vanad mälestused õudseist talveõist ja eluema — päikese lõplikust võidust.

Ja kas põhjamaalase alistumine lõunamaisile religioonele pole omamoodi maailma-vaateline heliotropism? Inimese ärapäõrdumine süngeist põhjamaisist usundeist, inimese janu lunastuse järele, inimese nagu kevadise taime sirutumine vastu Kristusele ja Buddha, soojamaade armastusest lõõmavaile rändureile, — sest neis oli päikest. Ons võimalik kujutella, et maailma lunastaja võinuks sama hästi tulla ka Danzigist või Helsingist? Ei iialgi — sest püha maa rõõmukuulutusse on segatud tubli annus lõunamaa päikest.

Ja mis olekski kogu meie maakera ilma päikeseta?

Meile teda ei oleks olemaski; maakera mõistegi muutub ilma päikeseta mõttetuseks. Nii nagu ei ole mõeldav laps ilma emata, nii ka maakera ei ole mõeldav päikeseta. Nii „endastmõistetav“ on valgus meie elus.

Kuid kujutle vaid hetkeks, et ühel päeval ei ole enam päikest! Kujutle sellele järgnevat ööd — kui suudad! Gogoli juures kurat neelab kuu — ja ei ole midagi erilist katki. Lihtsalt kuu ei „paista“ enam. Aga võta päike ära ja püüa kujutella, kuidas oleks, kui ühel päeval ei tõusekski enam päeva! Seda inimene ei suuda kujutella — nii sõltuv on kõik inimlik päikesest, nii suur ja võimas on tema, kes meid kõiki kaasa tõmbab oma tulisesse olemusse.

Seepärast päikese kummardamine on päikese armust elava inimese loomulikem religioon. Seepärast maa ja inimene tahab päevitada. Ja eriti veel meile põhjamaalastele on suvi päikese aeg par excellence.

Kevadel looduses ringi käies ootame teda, nagu ootavad külalised piduperemehe tulekut. Kevadekoidu ajal ta tõuseb veel peenena ja saledana nagu elukevadesse astuv neidis. Kuid iga päevaga kasvades ja võimsamaks saades, kingib ta meile varsti suuri, sooje, kuldseid päevi. Nagu käsnad imeme endasse seda kingitust, et jatkaks jõudu halliks sügiseks ja valgeks talveks. Ja maised päikesetarid — naised ja lapsed — akumuleerivad ja kannavad eluandja emanatsioone saladuslikul viisil veelgi kaugemale ja sügavamale. Heliotropism — või bioloogiliselt meile siseomane tarkus, kiuste neile meedikule, kes meeeldi asendaksid vaistlikult võetavaid päikesevanne elektripirnide doseeritud valgusega?

Kas kevadel ülestõusmispühi pühitsev inimene on veel teadlik sellest, et pühitsevat surnuist ülestõusja pole keegi muu kui päike, kes uuestisündinuna ja taas noorena alustab uut aastaringi? Sest kõik kristlikud pühad on hoopis vanemad kui Kristus — neid kohandati hiljem eksoteerilistel põhjustel. Ka Kristus on ju päikesejumal.

Suvi avab päikeseväravad pärani ja kogu maise toredusega — ja meie hingi puhkeb nagu lilleõis.

Siis järgnevad külluses emalikud päevad: halastamatud tuulemaa tuuled lakkavad õelalt puhumast, muutudes leebelt paitavaiks lõunamaa seefireks. Noor ja alasti päike — nagu Aphrodite merevahust — sünnib meile aina uena tujuka rümpilvituse mudavannidest.

Meie sünnime temaga kaasa — eriti pärast tüütavaid vihmaperioode, kui päike taas murrab pilvedest läbi. See on nagu suurejooneline võit rasces lahingus. Mitu päeva taevast kukkunud hallid vihmaniidid muutuvad siis hõbedasteks kandlekeelteks, enne kui nähtamatu käsi tõmbab nad tagasi taevasse. Lombid ja kivid löövad särana nagu äsja puhastatud hõbenõud, igast lehepeekrist vilgub veepärlike ja nagu mõõgad muinasjutulises kääbusriigis vehklevad rohukõrred su silme ees. Kõik hõbeleb, ainult karastunud põlluvaod on kui igivanast pragunenud kullast...

Taas võtame „päikesevanne“: taas võidutsev taevasilm paistab meie ihu, ja päikesepruunistuvalt nahalt imbub helisev valgus veresoontesse. Nii kõnnime: päike ja mina, mina ja päike. Ja ei midagi meie vahel.

Aga kui me ei suuda pidada mõõtu oma lähenemises eluallikale, siis tema võib meid hammustada oma kiireliste hammastega — lõõmav lövi, keda ei saa võtta sülle ega paitada nagu kuulekat koerakest.

Hiiigavalt toretsev jõhker ürgloom võib muutuda talumatuks, kui ta meid nõrkevaid üle ujutab sulatatud taevasina ja kulla lakkamatute jugadega. Siis päike otsekui jookseb verd ja mõirgab ähvardavalt, enne kui läheb looja pronksist valatud hõõguvaise pilvedesse.

Ja meie — roidununa ja väsinuna — siiski veel imetleme ta ilu ja armastame teda, kelle armust me kõik elame.

*

Meie kõik. Leidsin täna pisikese lõosilma, sinihõllu. Kogu ta keha polnud suurem kui imiku päkk, ta õietutike võis olla vaevalt ruutmillimeetri suurune. Niisugust vaadeldes mõistad õigupoolest nagu esmakordselt, mis tähendab elada, eksisteerida! On ju see veel mammut teiste omasuguste hulgas.

*

Teiste omasuguste hulgas, näiteks mõnes lõuna-alpi piirkonnas võiks ka Taevaskoja st mööduda hoolimatult, kuid keset eesti maastikku on see tõeliselt taevalik koht: taevaskoda.

Jõe loodud liivakivimaastik. Poetiliselt laiali pillatud rändrahnud sügavalt ja kiirelt voolavas jões. Murenevatele liivaküngastele risti ja põiki toetuvaid põliseid puid. Kallastel sooja, kuiva rohelist rohumaad. Otseku tääendamaks maastikku selle tüübini, mida kunstiajaloolased nimetavad idülliliseks, elustavad rohelist vaipa suured hallid rändkivid ja väikesed hallvalged tallekesed. Kaugusest kostab koerte haukumine ja lamburlik naise laul. Hall vanake lamades kõhuli karjatab utte, kaht tallekest ja lehma. Samas seisab vaga karjakrants ja vahib lihtsemeelselt ringi. Kuid äkki üks talleke on eksinud kõrgele kaldale ja libisenud padrikust vette. Nüüd ta seisab kangestunud jalgadel selges veevoolus, püüdes kukkumisehetke veidralt-kanges hoiakus: lammas mis lammas... Siis laseb kuuldavale väljendusriikka „mää“ või „ää“, mille peale ümar hallutt ruttab tulise hooga kangejalgselt õnnetuskohale, saadetud oma teisest tallest. Nüüd algab ema ja väikese vahel valjult dialoogiline, kuid üha hädisemaks tõusev kahekõne: mää — ää — mää — ää — mää — ää... Lõpuks kolm lammast vaatavad üksteise otsa, hüüavad kooris kolmekordse „mää“ ja jäävad nõutult wait.

Karjakrants tõstab kisa — hall vanake komberdab tilpadi-tilpadi lähemale nurgeliste, kangete laibaliigutustega. Vana sooja häälekeseaga lohutab ta oma karja nagu õige passtor kunagi ja päästab eksinud tallekese. Idülliline, südamlük lamburpildike — ehtne bukoolika!

Ja ülalpool seda tradikomöödiat lammaspilvis taevast naeratab kaugena ja targana, ligipääsmatu ilmega, väliselt ja kuidagi seesmiselt üleolev maa kirjudest piltidest.

*

Kevadel ruttad metsa suure kohinasse, armastades seda nagu noort, äsja sirgunud, korda veel mitte liiga sallivat, ent kallist neidist. Kuid linlase rahutu hing ei saa puhanuks, kui ta ei näe kordki aastast mere avarust ega kuule tema põlist laulu. Seepärast reedad kaunimagi sisemaise kevadriigi ja sõidate mereranniku poole, vastu suvele ja... inimestele, kelle eest alles äsja põgenesid kategooriliselt.

Iga aastaga üha kodusemana tunduval Viru rannikul su vahekord päikesega, mis kevadel ja sisemaal meenutas esimest nooruselemmet, rahuneb pidevaks, truuks „abi-eluks“. Nädalate kaupa nähes avarat lahte, joostes iga päev uudselt kohisevaise lai-neisse, sa ei tüdine iialgi-iialgi tundmast päikese suudlusi oma ihul ega vaatamast „oma“ taevast.

Sa ei lõpeta ühtki päeva tulemata õhtul rannikule päikesega jumalaga jätma. Ja ikka ärksa elevusega näed, kuidas päike purjetab kuldäärestatud pilvede pidulikel purje-del eesti valgesse suveõhe, mis tõuseb varmalt, nagu noor väsimatu naine tõuseb lembe- asemelt.

*

Kae, hämarik juba viskas maha pilveriided, et sukelduda punaseks päevitunud kehaga armastatud merre!

Järgnegem talle!

Eesti bibliograafia seniseid saavutusi ja tuleviku-ülesandeid

Tänapäeval bibliograafia on saanud vajaliseks mitte ainult teadlasele, suurele raamatuseõbrale või mõnele muule raamatut vajajale ja raamatule lähedal seisjale, vaid ka igale kultuurinimesele. Bibliograafia ei ole mitte uudishimu-rahuldamiseks, vaid siit ammutatakse teatmeid ja saadakse ülevaateid kirjandusest. Bibliograafia juhib kirjanduse juure, mille olemasolust tarvitajal ja teatmete otsijal muidu poleks võib-olla midagi teada.

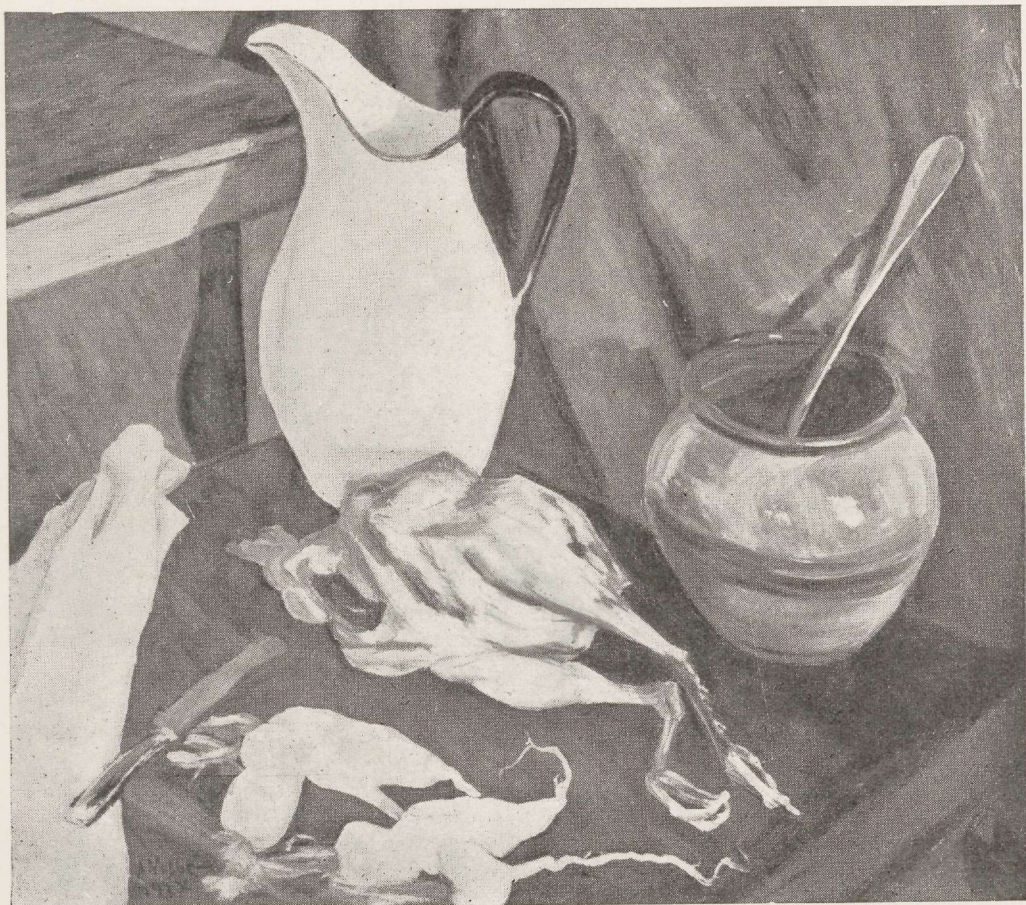
Suur raamatute ja muude trükiste hulk on tänapäeval teinud vastava kirjanduse jälgimise raskeks isegi vastavate alade eriteadlastele, rääkimata isikuist, kes ei tegele teaduse ega kirjandusega ei elukutseliselt ega eriharrastuslikult. Iga raamat ja kirjutus sisaldab suure hulga varasid ja tõdesid, omaaja tõekspidamisi, otsinguid ja saavutusi, mis inimhõimustus on suutnud luua ja anda. Kogu kultuuri aluseks kõige laiemas mõttes on aga kogemused ning eelkäijate saavutuste ja loomingu edasiviimine ja edasiarendamine. Nende kogemuste ja saavutuste talletajaks, edasikandjaks ja aluseks on trükisõna. Ja trükisõna vahendajaks tarvitajale ongi bibliograafia. Samuti on bibliograafia kultuuriliste saavutuste fikseerijaks ja nende varade näitajaks nii oma kui ka teistele rahvastele. Vaatleme kasvõi Soomet. Kas ei räägi selle maa kultuurist ja saavutustest raamatuko-

gudes ja asutustes suur kuuteistkümnepööriline soome rahvus-bibliograafia „Suomalainen Kirjallisuus“ 1878. a. alates.

*

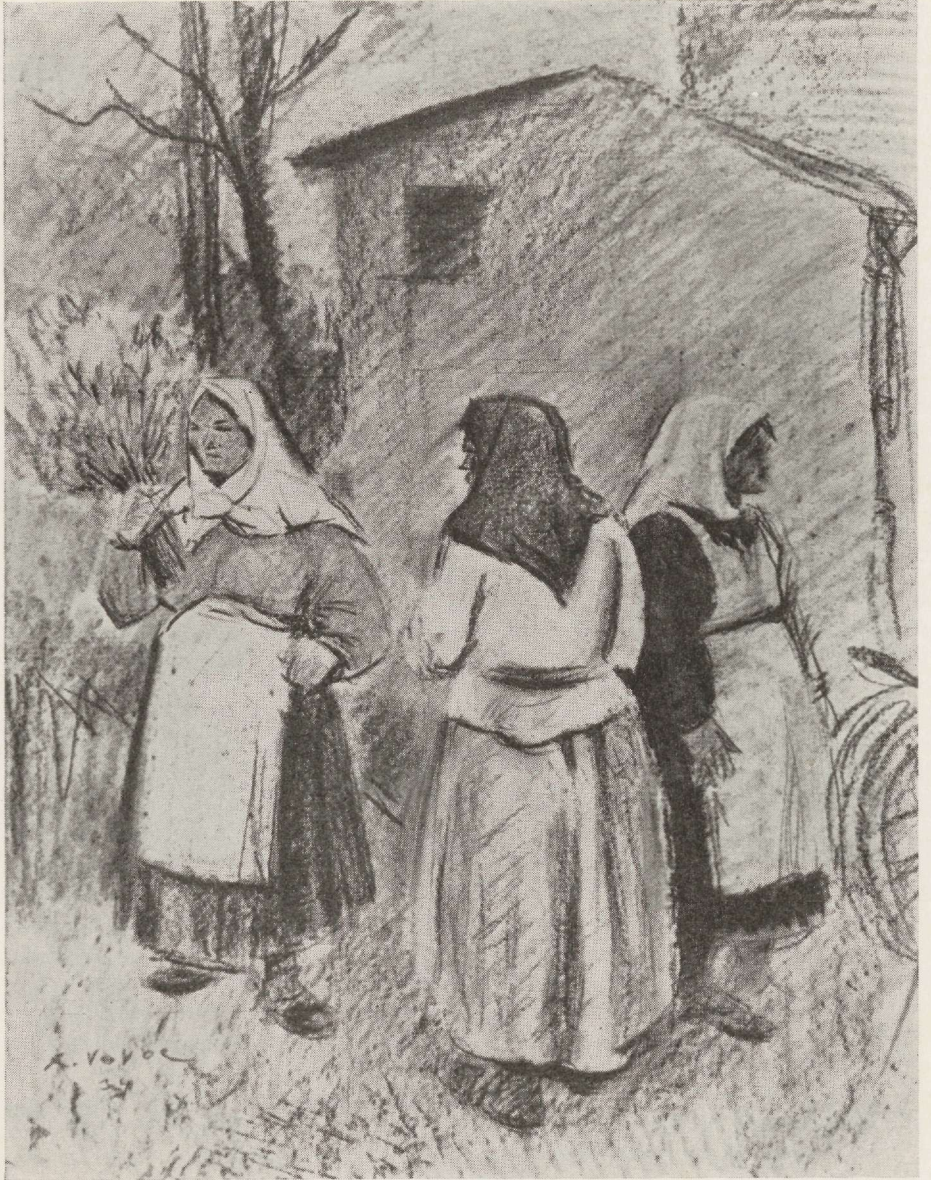
Eesti bibliograafia arenemiskäik on olnud õige aeglane ja visa. Kuni riikliku iseisvuseni pole saavutatud kuigi palju, vähemalt eestikeelse raamatu bibliograafia alal mitte. Eestikeelse kirjanduse loetelude koostajaid õhutasid tööle peamiselt mitmesugused kõrvalised tendentsid, mitte aga otsene ülesanne — pakkuda täielikku ning usaldatavat bibliograafilist ülevaadet eesti kirjandusest.

Esimesed eesti raamatute kataloogid ja bibliograafilised katsed on pärit eestikeelsest raamatuis huvitatud isikult, kes püüdsid koguda endale võimalikult kõik eestikeelsed teosed ja avaldasid loetelusid esijoonel oma kogu täiendamise ja informatsiooni saamise sihiga. Niisugustes tingimustes sündisid J. H. Rosenplänteri „Uebersicht der ethnischen Literatur“ („Beiträge“, Heft 20, 1832) ja samuti ka M. Jürgensi „Raamatute nimme-kirri“ (1857 ja 1864) jt. On tehtud ka hulk katseid jooksvalt igal aastal ilmunud teoste registreerimise ja avaldamise alal ajalehtedes, ajakirjades ja kalendrites ning seda päris pidevalt (näiteks „Ma-rahva Kalendris“ ja „Tarto Kalendris“ 1850.—1866. a., „Eesti Postimehes“ 1867.—1876. a., „Sakalas“ 1877. a. ja mujal). Õige tähelepanev on eestikeelsete raamatute registreerimine

A. Vabbe

Natüürmort. Õli

100 A. Vabbe

Naised. Värviline joonis

„Pravitelstvennoi Vestnikus“ alates 1879. a. Viimane tõi tsensuuri andmeil ilmuhud ja ametlikus korras saadud trükiste põhjal loetelu kõigist Venemaal ilmunud trükiseist ning seega ühtlasi eestikeelseist. Need nimestikud ei ole kuigi täielised, sest et kohalikud tsensurid ei toimetanud peatrükivalitsusele edasi kõiki neid eesti trükiseid, mida nad said sunniviisiliselt tsensuri-eksemplaridena. Suurima puudusena esineb aga selle kõrval veel tiitlikirje andmine mitte eesti, vaid vene keeles. Teiseks on eestikeelsed trükised pillatud laiali nädalanimestikesse, s. o. sissetulnud trükised on loeteldud „Pravitelstvennoi Vestnikus“ nädalate kaupa, millest on tehtud äratõmbed ja need aastakäikudena välja antud pealkirjaga „Spissok knig“. „Pravitelstvennoi Vestnikus“ ilmusid loetelud 1907. aastani, mis ajast need jätkusid Venemaal ilmunud raamatute loetlemiseks spetsiaalselt avaldatud bibliograafias „Knižnaja Letopis“. See nimestik on eelmisest palju parem ja selles esineb tiitlikirje algkeeles, on märgitud eksemplaride arv ja kaust, aga ebatäpsusi ja vigu on siingi hulgaliselt, samuti puudub nimestikus hulk ilmunud teoseid. Ka kasutamine on raskendatud, sest et siingi materjal on toodud laialipaisatuna 1—2 nädala kaupa. „Knižnaja Letopis“ loetles eestikeelseid trükiseid kuni 1917. a.

Liialduseta võib ütelda, et kuni riikliku iseseisvuseni meil puudus üldse igasugune bibliograafia. Loeteldud tööd sellest ajast on ainult mingiks ebamääraseks asaineks, millel on vaid üksnes see väärtus, et see võib mõnevõrra materjali pakkuda meie vanema aja bibliograafia koostamiseks. Tarvitada aga neid nimestikke mõne trükise olemasolu kindlaksmääramiseks ja ülevaate saamiseks sellest, mis üldse on ilmunud või mõnel alal ilmunud, ei saa, sest nad esinevad laialipaisatuna. Ainsaks tarvitamiskõlvuliseks nimestikuks on ainult õpetatud Eesti Seltsi „Chronologisches Verzeichniss“ (1867).

Agas need katsed ja püüded näitavad, et tegemist on olnud tõsise tarvidusega juba tollal, millal meie kirjandus alles väike oli. Mida suuremaks kasvas aga kirjandus, seda

suuremaks kasvas ka tarvidus tõelise bibliograafia järele. See on ka loomulik, sest trükisõnale rajanevas kultuuris uut luues tuleb paratamatult alati kasutada varasemaid saavutusi.

*

Iseseisvusaastail, millal Eestis aigas intensiivne teaduslik töö ülikoolis ja mitmesuguseis teaduslikes koondistes, tõusis tarvidus eesti allikate kasutamise järele ja ka terav vajadus kasutamist kergendada allikais korra ja ülevaate loomisega.

Tarvidus nii raamatuid kui ka ajakirjanduse sisu registreeriva bibliograafia järele oli suur. Eriti aga just ajakirjanduse bibliograafia alal. Raamatu leidmine ja temaga tutvumine oli kohalikel uurijail kuidagi võimalik ka suuremate kogude sedelkataloogide abil. Palju kättesaamatum aga oli ajakirjandus; selle sisuga tutvumine nõudis suurt otsimisvaeva, mis pealegi jäi sagedasti tulemusteta.

Ajakirjanduse aineistiku kättesaadavaks korraldamisele oli Eesti Kirjanduse Selts tahtnud asuda juba enne Maailmasõda. Asja õhutati üllõpilaste keskel vabatahtlike tasuta töötajate leidmiseks. Hiljem algaski V. Ernitsa eestvõttel bibliografeerimine. Kuid peagi selgus, et vabaaja-tööks on ülesanne liiga suur, rahalisi võimalusi tööks seltsil aga ei olnud. Lõpuks saadi 1921. a. valitsuselt selleks otstarbeks tarvilik rahaline toetus. Nüüd püüti juba algusest peale tegevus rajada võimalikult kindlale alusele. Eesti Kirjanduse Seltsi, Eesti Rahva Muuseumi ja Tartu Ülikooli vahel peetud läbirääkimiste tulemuseks oli uus eriinstituut — Eesti Bibliograafia Asutis — Eesti Rahva Muuseumi arhiivraamatukogu juures, sest et selles kogus on eesti ajakirjandus esindatud kõige täielisemalt. Kuni 1932. a. tegutses Eesti Bibliograafia Asutis enam-vähem iseseisva asutusena Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Kirjanduse Seltsi toetusel. 1932. a. aga korraldati ta ümber eri alustel töötavaks osakonnaks sihtasutus Eesti Rahva Muuseumi juures.

Eesti Bibliograafia Asutise tegevusega loodeti saavutada üksikasjalist ning mitmekülgset valgustatud pilti meie rahvusliku

kultuuri kujunemisest. Kättesaadavaks ta-
 hefi teha mitte ainult olude sunnil ajakir-
 jandusse sattunud teaduslikke uurimisartik-
 leid ja suuremaid materjali koondavaid
 kirjutusi, vaid ka elu üksikkohti valgusta-
 vat sõnummaterjali. Nii kasvas bibliogra-
 feeritava ainetiku hulk väga suureks, mille
 tarvitamise kergus oleneb suurelt korralda-
 mise otstarbekusest. Juhendiks korralda-
 misel valiti ameeriklase Melvil-Dewey' loo-
 dud ja Brüsseli Rahvusvahelise Bibliograa-
 fia Instituudi poolt täiendatud nn. küm-
 nendsüsteem, mis mujalgi on osutunud te-
 gelikult parimaks rohke ning väga mitme-
 kesise materjali süstematiseerimisel ja seda
 eriti just ajalehekirjutuste bibliografeeri-
 misel.

Senise töö tulemusena on olemas osaline
 eestikeelsete ajalehtede ja ajakirjade sisu-
 register, mis sisaldab üle 700 000 sedeli.

Kokku võttes võib ütelda, et Eesti Biblio-
 graafia Asutis taotleb väga tähtsaid kultuu-
 rilisi ülesandeid, pakkudes uurijaile ja teat-
 mete otsijaile ülevaadet ajalehtedes laiali-
 paisatud kultuuriloolisest materjalist. Suur
 hulk meie iseseisvusajal valminud uurimusi
 on võinud hõlpsamini ja kiiremini valmida
 ainult tänu neile eeltöödele, mis on tehtud
 Eesti Bibliograafia Asutises. Trükkis on
 kõiki neid andmeid muidugi võimatu aval-
 dada. Materjal on kasutatav ainult koha-
 peal ja samas on arhiivraamatukogust kät-
 tesaadavad ka kõik ajalehed ja ajakirjad.
 Registreerimine võiks aga küll kõne
 alla tulla üksikute huvitavamate alade ja
 nähtuste kohta käiva materjali puhul.

Raamatubibliograafia alal alustas kuu-
 kiri „Eesti Kirjandus“ 1924. aastast alates
 järjekindlalt „Eesti raamatute üldnimes-
 tiku“ avaldamist. See jooksev bibliograafia
 koostatakse ülikooli raamatukogu poolt
 nende raamatute, peamiselt sundeksempla-
 ride põhjal, mis leiduvad Eesti Rahva Mu-
 seumi Arhiivraamatukogus ja ülikooli raa-
 matukogus. Loetlemisele kuuluvad kuude
 kaupa kõik nii kodumaal kui ka väljaspool
 ilmunud eestikeelsed trükkised, mis ületavad
 8 lehekülge. Iga aastanimestiku lõppu pai-
 gutatakse eraldi aasta jooksul ilmunud aja-
 kirjade ja ajalehtede nimestik ja autorite,

tõlkijate ning toimetajate register. Kuu- ja
 aastanimestikud moodustavad viie (1934.
 aastast kolme) aasta kohta ühe köite, mil-
 lest seni iseseisva teosena on ilmunud
 „Eesti raamatute üldnimestik“ 1924—1928,
 1929—1933 ja 1934—1936, mis kõik on va-
 rustatud lõpus veel üldise autorite regist-
 riga. Lisaks viimasele on üldnimestik va-
 rustatud veel aineregistriga märksõna järgi.
 Kuigi kuude kaupa registreeritud ja trüki-
 tud nimestiku paheks on ülevaatlikkuse
 puudus, sest et eri järjestusi leidub niisama
 palju kui on kuid, parandavad ometi seda
 puudust registrid.

Sellele 1924. aastast ilmuma hakanud
 jooksvale bibliograafiale omaseile põhimõt-
 teile on rajanud järjestamise ja tiitlikirje
 ka allakirjutanu teos „Eesti raamatute üld-
 nimestik 1918—1923“, mis ilmus 1931. aas-
 tal. Viimasega anti eesti iseseisvusaegne
 rahvusbibliograafia, mis neljas köites re-
 gistreerib 2300 leheküljel ligi 19 000 trükist.

„Eesti raamatute üldnimestiku“ nelja
 seni ilmunud köite puhul võib täiel määral
 konstateerida teose andmete täpsust ja täie-
 lisust, mis tõstab väljaande esimese tea-
 duslikele nõudeile vastava raamatu-biblio-
 graafia kohale Eestis. Jooksvat bibliograa-
 fiat registreerib kuukiri „Eesti Kirjandus“
 edasi kuni tänapäevani, märkides 1934. a.
 alates eestikeelsete trükiste kõrval ka kõik
 kodumaal ilmuvad muukeelsed teosed.

Allakirjutanu bibliograafilise ülevaatega
 eestikeelsest ajakirjandusest „Eesti ajakir-
 jandus 1766—1930“ on osaliselt teostatud
 ka vanema eesti trükitoodangu rahvusbib-
 liograafia, millest, nagu juba nägime, ei ole
 meil endisest ajast mingisugust nimetamis-
 väärset pärandit. Selles teose esimeses osas
 loetellakse tähestikulises järjestuses kõik
 eestikeelsed ajalehed ja ajakirjad ühes li-
 sadega alates esimese ajalehega 1766. a.
 kuni 1930. aastani. Täielise pealkirja kõr-
 val on siin arvestatud aastakäiku, aastat,
 kuupäevi, numbrite arvu, lehekülgede arvu,
 toimetajaid ja väljaandjaid. Teises osas on
 eriline toimetajate ja väljaandjate register.

Seevastu on aga eribibliograafia alal
 tegeldud iseseisvusaastail uuema kir-
 janduse kõrval ka vanema osaga ja saavu-

tatud mõningaidki tulemusi, kuigi kaugeltki veel mitte tarvilises ulatuses. Suure osa teadusalade ainek on veel raskesti kättesaadav. Siiski on ka eribibliograafia alal enam tehtud jooksva kirjanduse alal ja eriti humanitaarteaduste vallas.

Õpetatud Eesti Seltsi väljaandel ilmub 1922. aastast alates „Eesti filoloogia ja ajaloo aastaülevaade“, mille esimene aastakäik ilmus „Eesti filoloogia kriitilise ja bibliograafilise aastaülevaate“ nime all. See Õpetatud Eesti Seltsi aastaülevaade, nagu näitab juba nimigi, loetleb filoloogia ja ajaloo alal ilmunud kirjandust aastate kaupa. Seni on avaldatud 8 annet või aastakäiku, millest I sisaldab 1918. a. ülevaate (ilmus 1922. a., 106 lk.), II — 1919. a. (1923. a., 244 lk.), III — 1920. a. (1926. a., 296 lk.), IV — 1921. a. (1934. a., 366 lk.), V ja VI — 1922.—1923. a. (1934. a., 248 lk.), XII — 1929. a. (1933. a., 290 lk.) ja XIII — 1930. a. (1935. a., 322 lk.). Vahepealsed anded VII—XI aastate 1924—1928 kohta pole veel ilmunud, kuid on asutud nende ki koostamisele.

Aastaülevaateis on antud bibliograafia nii raamatuina kui ka perioodilisis väljaandeis eesti ja võõrais keelil ilmunud kirjutustest, mis käsitlevad eesti keele uurimist, kirjanduslugu, rahvaluulet, arheoloogiat, etnograafiat, ajalugu, muusika- ja kunstiajalugu. Liigitus on aastaülevaateis alade järgi, mida on kuus ja mis omakorda jagunevad vähemaise alaosadesse. Lisaks on isikuteregister. Et see bibliograafia oleks jälgitav ka väljaspool kodumaad, siis on aastaülevaadete pealkiri antud ka saksa keeles — „Jahresbericht der estnischen Philologie und Geschichte“, samuti on esitatud saksa keeles sissejuhatus ja liigituse pealkirjad ning loeteldud eestikeelsete teoste ja artiklite tiitlid on varustatud saksa keelse tõlkega.

Eeljärguna Õpetatud Eesti Seltsi aastaülevaateile on Akadeemiline Ajaloo Selts asunud eesti ajaloo bibliograafia „Bibliotheca Estoniae historica MDCCCLXXVII—MCMXVII“ koostamisele ja väljaandmisele. Mainitud bibliograafia haarab ajalugu ja selle kõrval piirraladena samu aineid, mida

nägime ka Õpetatud Eesti Seltsi ülevaateis, s. o. arheoloogiat, etnograafiat jm., aga siiski kitsamalt, sest pearõhk on pandud ajaloole. Seni on kavatsesetavast neljast vihest ilmunud kolm: Fasc. I—III (1933.—1937. a., 432 lk.).

„Bibliotheca Estoniae historica“ piiramisel ajavahemikuga 1877—1917 on mõõtuandev olnud E. Winkelmann'i „Bibliotheca Livoniae historica“, missugune teos oma täielisuse ning usutavuse juures pakub õige rohkesti materjali ka eesti ajaloo kohta, samuti ka ajaloo sugulas- ja kõrvalaladest, eriti muukeelse kirjanduse poolest. E. Winkelmann'i „Bibliotheca Livoniae historica“ ilmus esmakordselt trükkis 1870. a. ja ümbertõötatud ning täiendatud teises trükkis 1878. a. Nimetatud bibliograafia teine trükk loetleb 626 tihedalt trükitud leheküljel 11 756 tiitlit nii raamatuist kui ka Baltikumi ajalehtedest ja teistest perioodilistest väljaannetest. Teoses on tiitlid süstematiseeritud seitsmesse osakonda, millel omakorda on alajaotused. Kaks registrit — 1) anonüümsete tööde ja 2) autorite, väljaandjate ja tõlkijate register — aitavad teha teost kergesti kasutatavaks.

Nii oleks meil „Bibliotheca Estoniae historica“ lõpuleviimise ja „Eesti filoloogia ja ajaloo aastaülevaate“ edasiilmumisega täieline bibliograafia kõigi ajastute eesti ajaloo ja selle piirralade kohta. Teised alad ja uurijad pole kaugeltki nii õnnelikud olukorras. On küll ka mõnelt teiselt alalt ilmunud ülevaateid, kuid viimased on laiali pillatud ajakirjadesse ja mujale, on puudulikud, lühikeste perioodide kohta käivad või jälle ei sisalda eestikeelseid materjale, nagu näit. B. Hollanderi „Bibliographie der baltischen Heimatkunde (Riga 1924, 108 lk.).

Üheks ulatuslikumaks eribibliograafiaks on H. Normann'i koostatud „Eesti meditsiiniline bibliograafia 1918—1939“, mis loetleb iseseisvusajal Eestis ilmunud arstiteaduslikke raamatuid ja ajakirjade ning perioodiliste väljaannete kirjutusi, kokku 4415 tiitlit. See bibliograafia on koostatud väga hoolikalt ja seda on ka edasi viidud kahes lisas, millest esimene haarab aastaid 1931—1932 ja teine aastaid 1933—1934.

Järjestus on antud autorinimede järgi tähestikuliselt ning lõppu on paigutatud märksõna-register.

Ainebibliograafia asendajaks on kahtlemata „Põllumajandusliku ajakirja „Agro-noomia“ kümne aastakäigu (1921—1930) bibliograafia“, mille koostajaiks on J. Mets ja E. Roger, ning O. Urgart'i „Eesti Kirjanduse“ sisuregister 1906—1930“, mis esitab eesti tähtsaimas ja kultuurilisemas ajakirjas 25 aasta jooksul ilmunud ligi 2000 eri kirjutust eeskätt rahvuslike teaduste alalt.

Materjali Eesti ja eestlaste üle välismaalasilale pakub allakirjutanu „Estland in fremden Sprachen“ (1936, 100 lk.), mis registreerib Eestis ja väljaspool ilmunud muukeelseid teoseid ja kirjutusi Eesti ja eestlaste üle kõigilt aladelt. Selles bibliograafias on loeteldud üle 1000 eri teose ja kirjutuse 1462 numbril all. Liigitus on sisu järgi ja teos on varustatud autorite-registriga. Teose ülesandeks on pakkuda andmeid väljapoole Eestit meie maast ja rahvast. Et eesti keelt väljaspool tuntakse väga vähe, siis on antud ainult muukeelsete kokkuvõtetega varustatud teoste loetelu. Teiselt poolt näitab see bibliograafia meile enestele, mis meie üle väljaspool on ilmunud.

*

Lähemateks ülesanneteks eesti bibliograafia alal on kahtlemata seniste ürituste jätkamine. Need oleksid:

Eesti Bibliograafia Asutise töö edasi-viimine. See on hädavajaline töö, mis selles asutuses tehakse bibliograafia alal, sest suur osa meie vaimu-, poliitika- ja majanduselu on just käsitlust leidnud ajakirjanduses. Seni on asutuse tegevus kannatanud tööjõu vähesuse all, mistõttu asutus täielist ülevaadet suudab anda vaid 19. sajandi ajakirjandusest ja 20. sajandist kuni 1918. aastani ka mõnevõrra, kuna iseseisvusaegsest ajakirjandusest on esialgu läbi töötatud vaid üldisema tähendusega ajakirju. Edasi oleks ajakirjanduse bibliograafia alal tarviline jätkata alates 1930. aastast ajakirjanduse nimestikku „Eesti ajakirjandus“.

Raamatubibliograafia alal on jooksvalt ilmuvate trükiste registreerimine kuukirja „Eesti Kirjandus“ lisas kindlustatud. Õpetatud Eesti Seltsi toimetusel ja väljaandel ilmuvaid „Eesti filoloogia ja ajaloo aastaülevaateid“ tuleb samuti jätkata ning koostada ja välja anda ka vahelejäänud (1924.—1928. a.) aastaülevaated. Ka oleks väga soovitatav, et kõik seni ilmunud „Eesti filoloogia ja ajaloo aastaülevaated“ saaksid ühise autorite- ja aineregistri, mis hõlbustaks aastaülevaadete kasutamist. Edaspidi võiksid niisugused registrid tulla koostamisele viie või kümne aastakäigu aastaülevaadete kohta. Koostatud on „Bibliotheca Estoniae historica 1877.—1917. a.“ neljas vihik, mille väljaandmine on ka lähemaks ülesandeks. Senisest suuremal määral peaksime aga andma eribibliograafiaid. On alasid, kus seni pole katseidki tehtud vastava ala bibliograafiate väljaandmiseks, näiteks õigus-teaduse jt. aladel. Asjaomased asutused peaksid olema siin küll energilisemad.

Täiesti aga puudub eesti rahvuslik bibliograafia 1535.—1917. aastani. Nagu kõrvalandmete varal teada, on selles ajavahemikus ilmunud umb. 15 000 eestikeelset raamatut, kuid ülevaade neist puudub, mis suuresti raskendab vanemasse eesti kirjandusse, eesti kultuuri- jt. eluavaldisse pilku heita. Säärase bibliograafia puudumist on järjest rõhutatud. Nii võttis 1935. a. peetud Rahvahariduse- ja Kultuurinõukogu vastu otsuse, milles tunnistati üheks tähtsamaks ja esmajärgulisemaks ülesandeks eesti rahvusliku bibliograafia koostamine ja väljaandmine, mis pidi saama eesti 400 a. raamatujuubeli üheks monumendiks. Sama rõhutati ka Raamatuaasta organites. Et aga ülesanne suur ja selle teostamine mõne aasta nõuab, ei asunud Raamatuaasta eestseisus selle teostamisele, leides, et ülesanne ulatub üle Raamatuaasta raamide.

„Eesti raamatute üldnimestiku“ komisjon (koosseis: prof. W. Anderson, ülikooli raamatukogu juhat. F. Puksoo ja arhiiv-raamatukogu juhat. R. Antik), kes eesti iseseisvusaegse rahvusbibliograafia toimetamist ja väljaandmist on juhtinud, märgib

1535.—1917. a. bibliograafia ulatuse ja koostamise kohta järgmist:

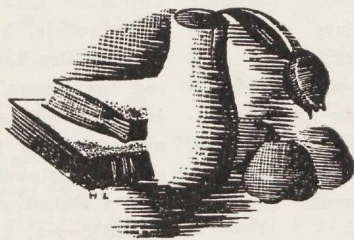
Kokku on eestikeelseid raamatuid ilmunud 1535—1917. a. jooksul ligi 15 000. Aluseks võttes uuemate väljaannete seni ilmunud „Eesti raamatute üldnimestikku“, nõuaks enneisesivsuaegne eesti rahvusbibliograafia umbes 2000 trükitud lehekülge ehk 125 trükipoognat. Antud materjal jaguneks järgmistesse osadesse, millest igaüks ilmuks iseseisva köitena:

Kõide	Aastad	Raamatuid ilmunud	Trükitult nõuab	
			lk.	trükip.
I	1535—1860	1310	240	15
II	1861—1890	3103	416	26
III	1891—1900	2542	368	23
IV	1901—1910	4157	544	34
V	1911—1917	3391	432	27
5	1535—1917	14503	2000	125

Töö aluseks oleks meie suuremate ja täielisemate raamatukogude (E. R. M. Ar-

hiivraamatukogu ja Ülikooli Raamatukogu) koostised, mida tuleb võrrelda ja täiendada teiste kogude koostistega, ilmunud nimekirjadega, tsensorinimestikega, trükikodade nõöraamatutega jne. Ka tuleb viibida bibliograafia koostamise otstarbel Helsingis, Leningradis ja Moskvast ning töötada sealsetes kogudes, sest need kogud omal ajal said tsensorieksemplare, kuna kodumaistest kogudest neid üksi ei saanud. Samuti asetseb Moskvast end. Vene ülemtrükivalitsuse arhiiv. Nii hangitud materjali tuleb registreerida, võrrelda ja täiendada, selgitada autoreid jne. ning süstematiseerida ja varustada vastavate registritega.

Arvesse võttes töö suurust ja asjaolu, et selle koostamine ning väljaandmine nõuab aastaid, oleks küll vajaline, et töö juure asutaks juba lähemal ajal, sest et tarvidus rahvusbibliograafia järele on ilmne. Selles suhtes oleme meie teistest rahvastest märksa maha jäänud.

Keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate ettevalmistamisest

1. Viimasel paaril aastal on küll ajakirjanduses, küll õpetajate organisatsioonides elavalt arutatud keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate ettevalmistamise küsimust. Väliseks tõukeks küsimuse laiemale käsitlemisele on kahtlemata olnud informatsioon, mille haridusminister 1937. a. sügisel andis ajakirjanikele uuest, 1. jaanuarist 1938. a. kehtima hakanud Ülikoolide seadusest: Ülikoolide uue seaduse jõustumise järel pidi võetama ümberkorraldamisele ka keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate ettevalmistamine.

Küsimus, kuidas peaks toimuma kooliõpetajate ettevalmistamine, on vana küsimus. Nagu enamik elu poolt seatud ülesandeid, nii ei ole ka kõnesolev ülesanne ainult ühtemoodi lahendatav; on mitmeid teid selle lahendamiseks ja pole võimalik nende hulgast leida ainsat ainuõiget. Kui raske on leida kõige kohasemat viisi õpetajate ettevalmistamiseks, seda näitab asjaolu, et pole riiki, kus küsimus oleks lahendatud igapidi rahuldavalt.

2. Pilku tagasi heites Vene ajastule, näeme, et keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate ettevalmistusprobleemi võeti siis üsna lihtsena: andkem põhjalik kõrgem haridus keelte, matemaatika, ajaloo jne. aladel ja küsimus on lahendatud; kasvatusmeetodid ja õpetamistehnika omandatakse järk-järgult juba koollitöös eneses. Muidugi saab ka sel teel õpetajaid ja mõnikord isegi

häid õpetajaid. Kuid enamikul juhtumel on siin olnud otsustav õnnelik juhus: oli kellelgi olnud keskkoolis hea õpetaja, siis püsis selle eeskuju veel pärast stuudiumigi silme ees. Oma endise õpetaja kopeerimine aitas üle mõnestki raskusest. Mälestus oma koolipõlvest määras sageli nii õpetatava sisu kui ka selle käsitusviisi. Õpetaja ettevalmistus tuges eeskätt nn. kahekordse unustamise võttele: ülikoolis studeerides unustati ajutiselt, mida ja kuidas oli õpitud keskkoolis; keskkoolis õpetades unustati, sageli juba jäädavalt, kõik see, mida oli õpitud ülikoolis. Vaevalt tohiks olla kahtlust selles, et veneaegne keskkooliõpetaja ettevalmistuse korraldus oma alustes oli väär. Mõeldagu sellele, kuhu oleksime jõudnud, andes arstiteadlasele küll laialdased teadmised anatoomias, füsioloogias, patoloogias jne., aga jättes raviviisid ja ravitehnilised võtted tema omandada järk-järgult alles pärastpoole tema tegevuses arstina.

On tõsiasi, et praegu ka kõige andekam kunstijünger, olgu muusika, kujutava või näitekunsti alal, vajab õpetust. Ja seda vajab ju ometi ka tulevane õpetaja.

3. Veneaegsele diametraalselt vastupidist seisukohta näeme ühes hiljuti tehtud ettepanekus, et lubataks keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajaiks ka neid, kes pole suutelised oma erialal ülikooli kursust lõpetama, kes aga on kuulunud hulga loenguid teoreetilise pedagoogika ja selle naaber-

aladelt ja õiendanud mõned praktilised katsed. Siin on mindud vastupidisesse äärmusse: eeldatakse, et sellest on küllalt, kui õpetajaameti kandidaadile antakse teadmisi sellest, kuidas õpetada, unustatakse aga, et tulevane õpetaja peab teadma ka, mida õpetada. Kui sama teed laiendada teistele tegevusaladele, siis tuleks arstikutse anda ka neile, kes pole suutelised arstiteaduskonna kursust lõpetama, kes on aga kuulanud mõned loengud ja töötanud mõnd aega velskerina; ka tuleks anda insenerikutse neile, kes pole suutelised tehnikauikooli kursust lõpetama, kes on aga saanud kuulata mõned inseneriteaduslikud loengud ja olnud mõnd aega kümnikuks ehitamise juures. On raske arvata, et säärase ettevalmistusega õpetajail oleks õpilaste silmis vajaline autoriteet, ja on karta, et gümnaasiumide viimaste klasside anekamad õpilased nüüsgugustest õpetajatest oma teadmistega üle kasvavad.

4. Kui kevadel a. 1922 Tartu Ülikoolis hakati arutlema küsimust, mida tuleks nõuda meie keskkooliõpetajailt (tol ajal hõlmasid keskkoolid ka gümnaasiumide klassid), siis asuti üksmeelselt seisukohale, et neilt õpetajailt tuleb nõuda põhjalikku kõrgemat haridust oma erialal, laialdasi teadmisi kasvatustlikes distsipliines ja tüsedit teoreetilist ja praktilist ettevalmistust nende kooliainetete metoodikais, mida õpetajakutse taotlejal hiljem tuleb õpetada koolis.

Neid seisukohti on seni vankumatult õigeks pidanud Tartu Ülikool ja nagu nähtub mõnest Didaktilis-metoodilisele Seminarile saabunud kirjast, on veel hiljuti samal seisukohal asunud ka Haridusministeerium (HM) ja õpetajate Koda.

5. Oma erialalise kõrgema hariduse on õpetajakutse taotlejad Eesti iseseisvuse ajal saanud ülikooli vastavates teaduskondades (usu-, filosoofia-, matemaatika-, loodusteadus-, põllumajandus- ja majandusteaduskonnas); õpetuse eest kasvatusteaduslikes distsipliines on hoolt kannud filosoofiateaduskond ja ettevalmistus koolia-

nete metoodikais on saanud 1923. a. sügisel ellu kutsutud Didaktilis-metoodilises Seminaris (DMS); siin on omandatud ka esimesed praktilised kogemused õpetamise alal. Peale DMS-i lõpetamist sooritati Kesks ja Kutsekooliõpetajate Kutseeksami Komisjonis (KKK) õpetaja kutseeksami, ja pärast seda saadi õpetajaameti kandidaadiks. Õpetajaameti kandidaadi prooviaastal töötati õpetajana mõnes koolivõrku kuuluvas keskkoolis või gümnaasiumis. Prooviaastal süvendati oma õpetamisteoreetilisi teadmisi, omandati õpetamispraktilisi oskusi ja korjati kasvatustehnilisi kogemusi. Pärast teatava pedagoogilise ülesande lahendamist ja tegevusaruande rahuldavaks tunnistamist KKK-i poolt kinnitas HM kandidaadi õpetajakutset.

Normaalsetes tingimustes (üliõpilase leivamuredest vaba stuudium, rahuldav andekus, hea tööoskus ja kontsentreerimisvõime) on teaduslik ettevalmistus oma erialal ja üldpedagoogilistes ainetes saanud 4—5 aastaga (erandjuhtumil lühemagi ajaga); töö DMS-is on lõpetatud enamasti 1 aastaga, kutseeksami ja prooviaasta on õiendatud 1—2 aastaga; seega on kutseõiguslikuks õpetajaks saamine nõudnud 6—8 aastat ettevalmistavat tööd. Paljudel õpetajakutse taotlejal on see aeg kahjuks veinunud mitmeid aastaid pikemaks juhuslike asjaolude tõttu (terviserikked, tööorganisatsioones, leivateenistus, ebaõnnestumised õppetöös, jm.).

6. Vaatleme nüüd lähemalt õpetajate ettevalmistuse üksikuid etappe.

Teaduse üksikalade nüüd mõõtmatu-seni paisunud ulatuse juures pole mingit võimalust stuudiumiks määratud lühikese aja kestel anda üliõpilasele kuigi laialdast ülevaadet kõigist tema erialasse puutuvaist aineist; tuleb leppida piiratud valikuga neist, rõhutades põhjapanevaid aineid (või aineosi) ja esle tõstes neid, mille del on vaimsel distsiplineeriv väär tus. Kuid ka selle kitsenduse puhul jääb valik veel küllaltki laiaks. Ülikooli õppekavade ja eksaminõuete koostamisel on teaduskonnad, kus saab oma teadusliku ettevalmistuse rõhuv enamik

meie keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajaid, läinud eri teed: filosoofiateaduskond on rajanud oma õppekavad maksimaalse stuudiumivabaduse printsiibile; matemaatika-loodusteaduskond seevastu on 1928. a. peale püüdnud õppekava rajada aine tähtsuse printsiibile; kavva on võetud eeskätt need ained, mis on võtmeks teaduslikule tööle asumisel ja millel on ühtlasi domineeriv tähtsus tulevasele matemaatika- ja loodusteaduseõpetajale.

Kummagi praegu nimetatud teaduskonna õppekavad erinevad oma suunalt ka teises olulisel osas. Nimelt on oma uutes 1938. a. õppekavades matemaatika-loodusteaduskond püüdnud veel enam kui seni hoolt kanda ka üliõpilase oskusliku külje eest. Nii leiame seal õpetajakutse taotlejale kohustuslikena matemaatika algpraktikumi, kaubandusaritmeetika praktikumi, füüsikalise katsetehnika praktikumi ja palju muud, mis kindlustab tulevasele õpetajale vajalised oskused koolitööle asumisel. Filosoofiateaduskond oma uutes 1939. a. õppekavades on jäänud oma senisele seisukohale: ta hoolitseb eeskätt selle eest, mis on vaja tulevasele uurijale, vähe arvestades nende vajadusi, kes pärast teaduskonna lõpetamist asuvad koolitööle. Pole kahtlust, et varem või hiljem filosoofiateaduskond peab oma õppekava kas muutma või täiendama, nii et oleks rahuldatud tulevaste õpetajate vajadused, eriti oskuslikus osas; asuvad ju vaid vähesed filosoofiateaduskonna lõpetajad teaduslikule tööle. Enamik neist siirdub õpetajaks.

Väga tunduvat ja olulist erinevust näeme ka matemaatika-loodusteaduskonna ja filosoofiateaduskonna õpetamise süsteemis. Esimeses on õppejõu töökoormuse tabeliga kindlaks määratud, missugust ainet ja aineosi iga õppejõud peab õpetama ja millal ta seda peab tegema; on püütud sinnapoole, et üliõpilast süstemaatiliselt õpetada ja seda nii, et ta lühikese stuudiumiajaga saaks

mitte juhuslikke teadmisi, vaid süstemaatilise, harmoonilise hariduse oma erialal. Filosoofiateaduskonnas pole tänini olemas õppejõudude töökoormuse tabelit; pole teada, missuguseid aineosi õppejõud peavad õpetama. Veel hiljuti polnud teada sedagi, mida mõned õppejõud kavatsevad pakkuda oma õpilasele. Ainult mõned üksikud õppejõud õpetavad oma ainet süstemaatiliselt; teised püüavad juhuslike palade käsitlemisega õpetatava aine alal. Niisuguse õppeviisi juures on professorid kõigepealt eksaminaatorid; nende osa üliõpilasele hariduse andmisel on minimaalne. On tõsiselt kartma, et siin stuudiumi koguraskus jääb tervelt üliõpilaseiseõppija kanda ja ümmarguse, hästikorraldatud ja ülevaatliku teadmiste süsteemi asemel ülikooli lõpetaja võtab ellu kaasa küll ulatusliku, kuid kaootilise ja seeõttu kiiresti hälitava teadmiste nipete-näpete kogu.

7. Üldnimetatud kasvatuseduslike distsipliinide all on mõeldud aineid nagu loogika, psühholoogia, pedagoogika ajalugu, eesti kooli ajalugu, pedagoogika, didaktika ja koolitervishoid. On kindel, et kolm viimast ainet on kõigile kooliõpetajale suure ja kaaluva tähtsusega. Teine küsimus on aga, kui palju otsest tulu on pedagoogika ajaloost; kui matemaatikaõpetajalt nõuame nende ainete tundmist, siis peaksime, olles järjekindlad, arstilt nõudma kohustusliku ainaena arstiteaduse ja insenerilt inseneriteaduse ajalugu. Stuudiumiaja nappus ometi ei luba nõuda ei esimest ega teist. Seepärast ei tohi ka kasvatuseduslike distsipliinide alal õppekava koormata nii, et õpetajakutse taotleja lihtsalt ei suuda seda omandada ettenähtud normaalõppeajaga. Kui kord peaks osutama mõõdapääsmatuks vähendada õpetajakutse taotlejail nõutavate eksamiainete arvu (varem või hiljem tuleb seda ometi teha), siis tuleks esmajoonel mõelda pedagoogika ajaloo kustutamisele eksamikavast. Ajaloolise elemendi liigne rõhutamine viib sageli sinna, et tänapäeva probleemide käsitlemiseks ei jätka aega; õpetaja-

kutse taotleja on kodus küll kreeka-aegsete gümnaasiumide, küll kloostrikoolide, küll liberalistliku ajajärgu õpetamis- ja kasvatusküsimusis, kuid tal pole ei kõrva ega silma kõigi nende pedagoogiliste probleemide jaoks, mida seavad üles meie omariiklus ja rahvuslikud vajadused. On aeg nendele küsimustele mõelda. Pole loomulik, et elu ja kool kõnnivad eri teil.

8. Olulisima osa keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate kutselisest ettevalmistusest moodustas seni töö DMS-is. See seminar algas oma tegevust 1923/24. a. sügisel. Ülevaate seminari üksikute harude tööst 16 aasta jooksul saame järgmisest tabelist:

DMS-i haru	Mitu lendu annud	Mitu inimest töötanud
Ajalugu	13	129
Kodanikuõpetus	9	60
Eesti keel	14	189
Uued keeled	3	32
Inglise keel	12	154
Saksa keel	12	136
Prantsuse keel	6	14
Vene keel	3	12
Vanad keeled	2	12
Usuõpetus	7	40
Matemaatika	16	98
Füüsika		
Kosmograafia		
Loodusteadus		
Geograafia	16	102
Keemia		
Filosoofia	13	157
Pedagoogika	11	89
Joonistamine	2	11
Kaubandusteaduslikud ained	5	24
Põllumajandusteaduslikud ained		
	2	27

9. DMS-i kõigi osakondade töökavas on seisnud: haru juhataja ettekanded läbitöötatava ainemetoodika põhiküsimuste kohta; seminari liikmete ettekanded metoodika eriküsimuste kohta; õpperaamatute arvustused; õppeabinõude valmistamine ja kasutamine; hospiteerimine 10—30 tunnis (vastavalt aine suurusele) mitme õpetaja juures ja mitmes keskkoolis ja gümnaasiumis; kirjalik aruandmine osast kuulatud tundidest; vähemalt 2 katsetunni andmine igas

oma aines; kaasseminaristide katsetundide analüüs ja arvustus; võimalust mööda pikemaajaline praktiseerimine koolides koolitöö igakülgeks tundmaõppimiseks. Sellele on seltsinud veel harjutused mõnes oskuslikus aines nagu kõnetehnikas, joonistamistehnikas, kooliaia korraldamises jmm. Seminari tööaasta on olnud alati kõige koormatumaks studiumi-aastaks, kuid nõutavat tööd on ikka tehtud suure armastuse ja andumusega. Aasta-aastalt on tõusnud DMS-i vastuvõetavate aspirantide ettevalmistuse tase, kuid ka ideaalsel juhul, kui seminari liikmel on hästi täidetud kõik temale seatud nõuded, pole loota, et temale saaks peale panna veelgi suuremat töökoormat kui see on olnud seni. Töökoorma suurendamine (näit. kasvatussteauslike distsipliinide käsitsemise laendamisega) võiks sündida ainult metoodilise ettevalmistuse arvel ja tooks asjale ainult kahju. Missuguse kuju ka lõpuks võtab meie keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate ettevalmistamine, igal juhul peab metoodiline ettevalmistus vähemalt seni väljakujunenud raamides püsima jääma. Meie koolile oleks suureks kasuks, kui õpetajakutse taotlejate metoodilist ettevalmistust saaks veelgi süvendada. Üheks teeks sellele oleks, et teoreetilisi metoodilised arutlused viiakse ühe semestri võrra varemale ajale ja kaks viimast semestrit pühendatakse eranditult tegeliku õpetamise probleemidele.

10. Raskemaid küsimusi seminari töö korraldamisel on olnud 3, nimelt 1. kohaste õppejõudude leidmine, 2. seminari astujate selektsiooni teostamine ja 3. seminari harjutuskooli puudumine. Nagu enamikul aladel, nii puudusid 1923. a. ka seminarile vajalised valmid jõud; enamik veneaegseid õpetajaid polnud ise saanud metoodilist ettevalmistust ja mitmed neist, kelle poole pöörduti, ei tahtnud endale võtta vastutust tulevaste õpetajate ettevalmistamise eest. Hädast saadi üle, leides rida ülikooli õppejõude, kes varemalt olid keskkooliõpetajaiks ja tegelnud lüh-

mat või pikemat aega ka meetodiliste küsimustega. DMS-i esimeste õppejõudude tegevuse otsese ja kaudse töövõljlana näeme praegu muuseumis ka võrdlemisi ulatuslikku kogu eestikeelseid õpperaamatuid. Ka on enamik DMS-i õppejõududest tunduvalt abiks olnud meie koolide õppekavade väljatöötamisel, aidanud korraldada õpetajate edasiharimise kursusi, loonud eestikeelseid oskussõnastikke, olnud referentideks peagu kõigil õpetajate kongressidel ja muidu arendanud koostööd keskkoolide ja gümnaasiumide ning ülikooli vahel. DMS-i õppejõudude leidmise raskused ei ole praegugi veel lõplikult võidetud, kuid küsimus pole enam nii terav kui ta seda oli a. 1923: on kasvamas juba iseseisvuse ajal hariduse saanud õpetajate kaader, milles leidub mõnigi meetodiliselt silmapaistev jõud. Haridusministeerium peaks leidma tee nende jõudude koondamiseks ja neid järjest enam rakendama tulevaste õppejõudude ettevalmistamise tööle.

11. Seminari astujate selektsiooni küsimus kerkis päevakorrale juba seminari esimesil tegevusaastail, kui selgus, et seminari astujail kõigi diplomite ja tunnistuste kiuste puuduvad sageli algelisedki teadmised nende valitud kooliaine alalt ning paljudel õpetajakutse taotlejail pole väiksemaidki eeldusi pedagoogiliseks tööks. Selektiiooni võimalus avanes aga alles selleks vormilise aluse loomisega, nimelt kesk- ja kutsekooliõpetajate pedagoogilise ettevalmistuse määruse andmisega (RT 1932, 48, 432, § 17). Seminari astujate selektsiooni teostati sellest ajast peale järjekindlalt, arvestades aspirandi stuudiumil saadud hinnanguid, kirjalikku tööd mingile lihtsele üldisele temale, esinemisostkust ja valitud kooliaine tundmist. Seniste kogemuste järgi otsustades on selektsioon seminari astumisel osutunud igapidi otstarbekaks, aidates ära hoida tühjaminevat vaeva ja lubades tunduvalt tõsta seminari üldist töötaset.

Viimasel paaril aastal näitab õpetajakutset taotlejate arv tunduvalt tagasiminekut. Selle edasikestmisel on tö-

siselt karta kõigi selektsiooni-püüete nurjumist.

12. Suurimaks sündmuseks DMS-i 16-aastases ajaloois tuleb pidada 1934. a. tehtud otsust avada Tartu Pedagoogiiumi juure keskkool, mis täidaks DMS-i harjutuskooli ülesandeid. Kuid veel enne kui suudeti seda kooli välja kujundada ja harjutuskoolina laiemalt kasutama hakata, määrati ta koolidevõrgu kinnitamisel järk-järgulisele sulgemisele. Sellest on tõsiselt kahju. On aksiomaatiliseks tõeks, et õpetajaid ettevalmistaval asutusel peab olema oma harjutuskool ja seda mitte ainult selleks, et oleks võimalik anda mõningaid kaise- ja harjutustunde ja vaadelda koolitööd külalise silmaga, vaid selleks, et praktikant saaks sellesse töösse sisse elada ja seda kõigist külgedest tundma õppida. Ideaalsel juhul peaks see harjutuskool kujunema musterkoollis, milles saab näha ja õppida seda, kuidas peab õpetama ja kasvatama.

13. Vaatleme lõpuks viimast kutsetaotlemise seotud asutust. Selleks olev kutseksamikomisjon täidab vaid seda ülesannet, mida ütleb ta nimi, ja senised kogemused ei kinnita selle komisjoni mõõdapääsmatut tarvilisust. Tema ülesanded võiks panna õpetajaid ettevalmistavale asutusele, millega tunduvalt lihtsustuks praegu üsna keeruline kutsetaotlemisega seoses olev asjaajamine. Ei saa ju näiteks pidada loomulikuks, et õpetajaameti kandidaadile annab pedagoogilise ülesande vormiliselt KKK-i esimees, tegelikult aga DMS-i vastava ala esindaja. Ka on raske näha, kui suur väärtus on üldse selle „pedagoogilise ülesande“ lahendusel, mis sageli nii oma sisult kui ka vormilt on vaid tüübiline ülikooli seminaritöö. Õpetaja ettevalmistamiskäigust võiksime selle töö kustutada, ilma et asi kahju kannataks.

Õpetajaameti kandidaadilt nõutakse veel aruande esitamist oma tegevusest prooviaastal ja osavõttu paaripäevalistest, KKK-i poolt korraldatud kursustest. Senised tähelepanekud näitavad, et neist kursu-

sist pole kuigi suurt kasu. Ka võiks tegevusaruande hindajaks olla mitte KKK, kellel puudub iga võimalus andmete kontrollimiseks, vaid lähim koolide inspektor.

Viimasel paaril aastal on mõnikord kuuldavale toodud mõtet, et õpetajate ettevalmistus tuleb seada hoopis teistele alustele. Tuleb kasutada vaid vähesel määral seda, mida ülikool pakub teadusliku stuudiumi alal, ja õpetada võrratult laiemalt kui seni kasvatusteaduslikke ja õpetamistehnilisi aineid, tarbe korral luues selleks uue, ülikooliga vaid lõdvas seoses oleva iseseisva Pedagoogilise Instituudi, meie kolmanda ülikooli. Sellele võib vastata, et kasvatusteaduslike ja õpetamistehniliste küsimuste ideaalseimgi õpetamine läheb paratamatult tühja, kui õpetajakutse taotleja oma ainet ei tunne ja tema teadmised püsivad vaid hea õpilase teadmiste tasemel. Ka on väär arvamine, et kasvatusteaduslike ja meetoodiliste loengute arvu tunduva suurendamisega meie õpetajaameti kandidaadid saavad oluliselt parema ettevalmistuse kui seni: loengutes pakutava aine omandamisel on ka oma piir ja küllastumispiiri ületamine on seotud tõsise riskiga, et õpetajaameti kandidaadid neile antud retseptide hulgas vaimselt lämbuvad.

14. Kui vaadelda meie keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate ettevalmistamise küsimust kogu seni sel alal toimunud töö ja otsimiste taustal, siis peame nentima, et siin on vajaline läbi viia nii mõnigi uuendus. Nende teostamisel paistavad selgesti silma järgmised sihtjooned:

1. Keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate erialaline teaduslik ettevalmistus antagu ülikooli vastavates teaduskondades, kohandades, kus see veel tegemata, õppekavade nõuetega, mida kool üles seab.

2. Teoreetiline ettevalmistus pedagoogilistes üldainetes antagu filosoofiateaduskonnas (kus selleks vajalised professorid olemas), kontsentreerides töö eeskätt praegusaja pedagoogikale ja didaktikale.

3. Kutseline eriharidus antagu Tartu Ülikooli juure asutatavas Pedagoogilises Instituudis, suunates siin töö eeskätt kooliainete meetoodikate põhjalikule läbitöötamisele ja õpetamiskogemuste omandamisele.

4. Pedagoogilise Instituudi töö praktilise osa teostamiseks asutatagu harjutuskool, näit. 3-klassilise reaalkooli gümnaasiumi ulatuses või, kui see võimatu, vähemalt 5-klassilise progümnaasiumi ulatuses.

5. Pedagoogilise Instituudi harjutuskooli väljaarendamisel musterkoolliks koondatagu sinna õpetajaiks parimad jõud üle riigi, kindlustades seega Pedagoogilisele Instituudile vajaliste õppejõudude leidmise.

Arvi Järventaus surnud

Lapimaa tühjad ja kõledad tundrad, võitlusväljad, kus taplevad teineteisega ristiusk ja paganus — täis pimedat ja kirglikku viha, Walter Scott'i röömsat värvirikkust ja vana hea Topeliuse hubasust meenutavad maalingud Soome minevikust, julged surmaminekud ja patriotismi lõõmamine Ungari endisaegade taustal, karedad ja karmid iseloomud, kes alistuvad mehelikult külmavereliselt oma saatusele, sealsamas suletud natuurid, elu võõraslapsed, kelle teile paistab vähe päikest — umbes niisugused on need pildid, mida kergitab kujutlusse nimi *Arvi Järventaus*, olles tuntud õige ulatuslikult ka väljaspool Soomet; ja leidub isegi neid, kes asetavad selle nime soome kirjanduses Sillanpää kõrvale.

Arvi Järventaus lahkus siit maailmast viienda juuni varahommikul s. a. Hartolas, kus asetses ta suvikodu ja kuhu ta oli sõitnud maikuu lõpupäevil, et kosutada oma nõrgenevat tervist. Sinna tuli teda tabama Toonela saadik.

Järventaus oli elukutselt vaimulik. Oles sündinud jõulukuu seitsmeteistkümnendal päeval a. 1883 Oulus sepa pojana, alustas ta oma teoloogia-õpinguid a. 1904 ja õnnistati vaimulikuks a. 1908. Kirikuõpetajana tegutses ta oma elu lõpuni, nimetades oma kirjanduslikku tegevust tagasihoidlikult vaid kõrvalharrastuseks. Ometi see kõrvalharrastus on saanud tema elus

määravalt tähenduslikuks ja ta tõsine ning harras kiindumus sellesse on võimaldanud tal rikastada inimhinge ja -vaimu uute maailmadega ning olnud jõuduandvaks lohutuseks ta endagi eluteel, mis polnud kaugeltki kivide ja kändudeta. Tegutsedes pikemaid aegu vangla- ja sõjaväe-vaimulikuna, on tal olnud võimalust tutvuda elu palgepooltega, millede troostitus nii selgesti rõhutab kõige oleva tühiust ja inimese abitust.

Järventause kirjanduslik produktioon on erakordselt rikkalik. Et pisutki orienteeruda selle soome kirjaniku salvedes, võiksime suuris joonis jagada ta toodangu kolme ossa: lapi-ainelised romaanid ja jutustused, psühholoogilised romaanid ja suured ajaloolised romaanid.

Tegutsedes vaimulikuna kolmeteistkümmend aastat Lapimaal, on tal võimalusi olnud õige intiimselt tutvuda sealse eluluga, mis kajastub ta vastavais teoses. Juba ta suurejooneline esikromaan „Risti ja noitarumpu“ (1916) on lapi-miljöoline, käsitelles ristiusu ja paganuse võitlust aegadel, millal Enontekiös tegutses pastorina tuntud Olaus Mathias Sirma. Järventause teoses ei ole küll Juhani Aho „Panu“ monumentaalsust ega vägevat dekoratiivsust, kuid lapi targa Paulus-Jouni ja Olaus Mathias Sirma vaheline võitlus (sarnlevalt Panu ja Martin Olai võitlusele Aho teoses) on antud edasi üsna sugestiivselt. Elu Lapimaa tundrates valgustavad ka jutuko-

gud „Tunturinkertomuksia“ (1921) ja „Tunturintuolta puolen“ (1924), kus on jumestatud tegelasi paiguti õige õnnestunud humoristlike välgatustega. Meenub see farmukas lapi poiss — Ison Oskalon poika, — kes oma õnnetus armuvaevas kihutab surnuks põdra, et hiljem alistuda meheliku väärikusega oma saatusele. Nendes juttudes ei ole küll kuigi sügavat psühholoogilist läbivalgustust, kuid nende peagu jack-londonlik karge värskus annab neile oma sarmi. Lapi-lugudest psühholoogiliselt kõige süvendatum on vististi küll romaan „Hyljätty kylä“ (1935), mis sai Soome valitsuse auhinna osaliseks. See Lauri Viljaneni sõnade järgi armastuse, keeldumuse, süü ja surma draama, mis juhib meid Lapimaa kõleduses üksiseisvasse kirikukülla, kipub meenutama oma paigutise pehme ja kuidagi väsinud lüürilisusega Jonas Lie põhjamaiselt idüllilisi maastikke, kuigi siin ei ole puudu raskemaistki värvest ja koguni satirilisistki sugemeist.

Kui Järvetause Lapi-romaanis pakuvad ennekõike huvi siiski miljöölised panoraamid, siis romaanis nagu „Ja eläinten henki oli rattaissa“ (1934), samuti valitsuse auhinnaga premeeritud teoseis nagu „Kirkonlämmittäjä“ (1919), „Taivaallinen puuseppä“ (1927) ja „Tieselvä“ I, II (1928) on autor pühendunud valgustama peamiselt inimhinge keerulisi teid ja inimsaatusi heitlikkust. Kõige kütkestavam ja intlimsem neist „psühholoogilistest maalinguist“ on vististi küll „Kirkonlämmittäjä“ oma kiriku-miljöölise taustaga, mis autorile ta elukutse tõttu oli eriti lähedane. Siin jutustatakse pastori Janne Flyktist, kes seab enesele sihiks tuua kirikusse enam soojust. Kuid uute ja käesoleva aja elule lähedasemate mõtete põimimine jutlusisse toob talle ketseri kuulsuse ja ta vallandatakse ametist. Et ta ei suuda lahkuda talle kalliks saanud toomkiriku-miljööst ta kodulinnas, siis astub ta toomkirikusse teenistusse tegeliku „lämmittäjänä“, s. o. ahjukütjana. Romaani lõpp, kus kujutatakse Janne Flykti surma kirikus, on õige tumedavärviline. „Tuomio-kirkko soitti kuolinkelloja entiselle palve-

lijalleen „kirkonlämmittäjälle“ — neist surmakelladest kajab nagu elu julma paratamatuse helisid.

Kõige imposantsema osa Järvetause toodangust moodustavad vististi küll ta suured ajaloolised maalingud Soome ja ka Ungari endisaegadest. Tähelepandav on suur-romaan Soome sõjast 1808—09 „Rummut“ I—IV, mis samuti on saanud valitsuse auhinna osaliseks. Silmapaistvad on siin erakordselt hooriikkad lahingukirjeldused.

Autor on nähtavasti silmapaistva, peagu juba Flaubert'i usinust meenutava hoolega süvenenud vastava aja materjalesse, mis võimaldab tal hingestada neid aegu hea realismiga. Kuigi kirjutatud teataval määral „tellimusena“, on selles raamatus siiski niipalju kunstilist sugestiivsust, et tema teekond soome kirjanduses on olnud küllaltki menukas. Oma andumusega detailiseeritud olustikumaalingutega, millega kaasas käib mitte eriti suur psühholoogiline süvenemine, ta kipub meie kirjandusest meenutama Enn Kippelit.

Kui Lapimaa oli Järvetause unistuste esimene „kaukainen onnenmaa“, nagu ütleb Eino Railo, siis ta kiindumuse järgmiseks objektiks sai Ungari. Süvenenud Ungari maa ja rahva hinge, Ungari värvirikasse ajaloosse, ta hakkas looma suurejoonelisi eepilisi maalinguid Ungari minevikust. „Maahantulo“ (1932) annab romantiliselt gloriifitseeritud võimsa pildi Arpádi-aegsest Ungarist. Ungarlaste tulek üle Karpaatide, uute eluasemete rajamine Doonau orgu, kogu selle soome-ugri hõimu võitluste- ja võituderikas minevik saab Järvetause käsitluses heroilise jume. See on „historiallinen jättiläiskuva — asetettava historiallisen kertomataiten korkeimpaan luokkaan,“ ütleb selle romaani kohta ungarlane Gyula Weöres — vististi küll pisut forsseerides. Kaks aastat hiljem ilmunud, valitsuse auhinna osaliseks saanud romaanis „Savuava maa“ autor käsitleb õnnetut Mohaczi lahingut, Türgi sõdu 16. sajandil, mis uputasid Ungari verre ja sajan-deid kestvasse orjusse. Romaani süngeid värve elustavad paigutised huumorilaigud.

Järvetause Ungari-romaanidest üks

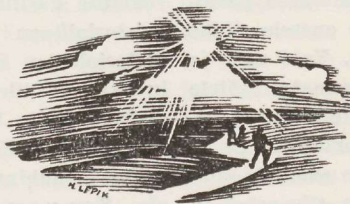
hoogsamaid on kahtlemata ka a. 1937 ilmunud „Sydenpolttaja“, täis patriootilist lõõma. Romaani tegevustik toimub 18. saj. algusaastate taustal ja see lõpetatakse suurejoonelise nägemusega, mida näeb Tárkány Domonkos, surmamineja, kes seisab sõehaua serval, oodates tapvat kuuli: „Kogu Ungari on suur, lai sõehaud, mis põleb ja suitseb. Nad, kurutsid, on sütepõletajad... Nad põletavad süsi... Nad isegi on söed — kõik vabaduse heaks langenud. Vähehaaval... aastate kuludes nad on süsinenud... sisemiselt — neis on valminud kõlvulist sütt tuleviku tarbeks. Kellele on neid tarvis? Kas vürstile? Kas Rákócziile? Ei — isamaale, isamaale... sest Rákóczi isegi on vaid süsi. Kõik inimlikud kannatused on teda seesuguseks teinud... teda ja kõiki teisigi, kes vabaduse pärast võitlesid... enese ohverdasid... surid...“ Ja Domonkos Tárkány oli nii lummatud sellest nägemusest, et ta isegi ei kuulnud laskmist. Ta tundis vaid, et midagi põrus ta kehas ja ta vajus vaikselt endisesse sõehauda.

Järventause viljakas ja aktiivne armastus Ungari maa ja rahva vastu on kestnud ta elutee viimsete piirimärkideni. Alles hiljuti ilmus tema sulest matkaraamat „I t k e-

vien pajujen maa“, kus antakse elamusliku värvikusega edasi muljeid ja tähelepanekuid, mis autor on saanud rännates Ungaris. Mõned peatükid siin oma terviklikkuse ja kunstilise puänteerimisega on väärt iseseisvaltki eksisteerima, näiteks „Kuninkaan tie“, „Pikku Petöfi“ jne. See matkaraamat ei anna küll objektiivset ja tühjendavat pilti Ungarist, kuid ta subjektiivsus annab talle omapärast sarmi.

Ungari on tunnustavalt hinnanud Järventause teeneid. Debreceni ülikool on valinud ta oma audoktoriks ja Petöfi-selts oma liikmeks.

Arvi Järventause elutöö on erakordselt laiahaardeline. Ta spontaanselt improviiseriv loomus on võimaldanud tal luua nobedas taktis üha uusi teoseid, kusjuures ta pole põlanud tähelepandavalt hoolikat süvenemist materjalesse, mis puutuvad vastavaisse aegadesse ja oludesse. Küll oleks pikemaajaline viimistlemine ja rangem destilleerimine ta teoseile kasuks tulnud, kuid niisugusenagi ta rikkalik ja mitmepalgeline produktsoon, ta mõnikord romantilise pateetikaga jumestatud tõsielu-maalingud, kus on silmapaistev tugev eetiline hoiak, on tähelepandavaks osaks soome uusrealistlikus kirjanduses.

Ado Vabbe

Kunstiloomingus püüavad ühed jätkata traditsioone, rajades oma loomingu tegevuse endiste aegade õpetustele ja kogemustele. Teised tahavad luua kunstis uut vormimaa-

ilma, üteldes lahti kõigist pärimusist ja vormikunsti õpetusist. Kuid nii ühe kui ka teise lähtekoha pooldajate siht on kunsti teenimine ja arendamine. Kas võib olla õigus mõlemal niivõrd erinevate kunstipõhimõtete pooldajail ja loojail?

Näib, et mitte ainult mõlemal seesugusel kunstimaailmavaatel pole eluõigus kunstikultuuri edasiviimises, vaid mõlemad on koguni hädavajalised komponendid, ilmtingimata tarvilised tegurid kunstiloomingu keerulisel arenemiseel.

Sajandeid on vahel kestnud traditsioonidel põhjenev kunstiareng. Siis on kasvanud pidevalt tehniline oskus ja kujunenud kindel ainekultuur suhtumine. Kui juba osalt kunstiloomingu üldtuntud tehniline-oskuslik külg on lähendanud noil aegadel laiade ringide erinevaid arusaamisi kunstiteoseist, siis eriti kunstiteoste väljakujunenud sisu, literaarne ainekultuur, kunstiloomingu jutustav ideelisus on suuresti sidunud kunsti kogu rahvaga. Kogu kultuurmaailmas on siis levinud kunstiteose ühiskondlik mõistmine. Kunstiteose jutustav iseloom ning kaunis vormikõne on teinud kunsti otsitavaks ning hinnatavaks kõikjal. Pärimuste põhjal kasvavad siis meistrid meistreid. Pärimusi

süvendades tekib niisil algul edasiviiv ja süvenenud loomingu. Kuid pärimuste üldiseks muutudes hakkab tõelise kunstiloomingu asemele astuma isetegevuseta tehniline toodang. Tekib vaimne seisak. Siis astub tegevusse teine edasiviiv tegur.

Vaba loomingu vaim hakkab ületama vaimuse nimel traditsioone. Uus ajakõne hakkab hävitama tehnilisi ja kujunduslikke reegleid. Ja kui pärimustest läbi murdmise toimub vastupanuga ning ebasoodsas õhkkonnas, siis tekib järsk ja revolutsiooniline veendumuste muutumine individuaalsuse suunas. Veendumuste arengupendel paistab nagu jooksvat otseteed vastupidise sihi äärmise piirini. Vaimne isetegevus, sisemine vaatlus ja individuaalne aktiivsus kerkib kunstiloomingu säärase jõuga esile, et tehnika, vormi ja sisu üldmõistetavus kaotab oma tähtsuse isikupäraselt nähtud vormi ees. Kunstiloomingu laiad ühiskondlikud ülesanded taganevad üksikute kunstiringide eriharrastuste ja veendumuste eest. Aga niipea kui uued põhimõtted ja arusaamised on leidnud üldist tunnetamist, algab taas uus areng kunsti traditsioonide hindamise ja kunsti ühiskondliku väärtustamise suunas.

Seega on olnud nii traditsioonide kadumine ja säilitamine vormi ja tehnika küsimustes kui ka vaimuse ning individuaalsete väljenduste toomine kunsti suured ja tähtsad tegurid kunstiloomingu. Mõlemad on loomulikud nähtused kunsti arenguteel,

sest kui poleks uusi otsinguid, siis häviks loominguiline vaim ja võiks kaduda side ajanõudeist tingitud nähtustega. Kui poleks traditsioone, siis puuduks oskus uutele vaimsetele teedele ja uutele ülesannetele luua tehnilist põhja.

Nii vahelduvad sajandite kestel uue vaimuse ja loominguilise vabaduse põhimõtted traditsioone loova ja säilitava tungiga. See vaheldus tuleb kasuks kunstiloomingu püsivusele ja värskusele. Võib pida õnnelikuks rahvast, kelle kunstielus seda vahelduvust kannavad loominguiliselt suutelised kunstnikud.

Kuid uute rahvuslike kultuuride tekkimisel on siiski oluline, missuguses järjekorras areneb traditsioonide loomine ja ajastillist ning kaasaja elutundest põhjustatud murrang. Ei saa ju rakendada võõras kultuurikeskuses kasvanud põhimõtteid tehnilisse loominguusse ja viimistlusse vaimsel alal teisel. Nende sisemine tekkelugu ja vaimne sisu jääb võõraks arenevale kultuurile. Kogu loominguiline protsess võib kujuneda siis mehaaniliseks ja eklektiliseks tegevuseks. Iga rahva vormitunne ja vormiväljendus peab põhijoonis välja kasvama tema rahvuslikust tundemaailmast, rahvuse individuaalse vaimu kaudu. Seepärast on ennekõike vajaline noorte kultuuride rajamisel loovate jõudude kaasaja elutunde värskes esilekerkimine, traditsioone murdev ja ürgseid tundeid esitav tegevus. Kui rahva individuaalne põhijoon, isikupärane ajavaimu tajumine ja väljendus oma vahetuslaadis ei raju põhja traditsioonide loomisele, siis puudub ka orgaaniline aluspõhi edaspidisele arengule.

Eesti uusim kunstilugu on näidanud nii traditsioonide loomisel kui ka uute vormiküsimuste lahendamisel algatusvõimet ja ka teostusoskust. Joh. Köler, Amandus Adamson ja rida teisi vanemaid eesti kunstnikke on parimaiks näiteiks pärimuste arendamise ja säilitamise vaatlusel. Kuid siin kerkib küsimus — kuivõrd need andekad kunstnikud on edendanud meie kunsti, eesti rahvusliku kunsti traditsioone. Nad on loonud algusest peale võõras kultuurikeskuses, on olnud võõra rahva kunsti-

kultuuri kasvus andekaks lülleks, sest kodumaal polnud noil aegadel, kui nemad astusid loovasse elujärku, mingit vaimset alusvara pärandada edasiarendamiseks oma kunstnikele.

Täielise murrangu aga on toonud eesti kunstielu Noor-Eesti ja sellele järgnev aeg. Mitte ainult kunstiloomingu kandmine kodumaa huvipiirkonda, kunstniku töövälja toomine eesti vaimsesse ühiskonda, vaid ka kunstikultuuri üldiste kaasaja põhimõtete ja murranguliste probleemide lahendamine omarahvuslikus keskses mitmekesisemas ulatuses — see on kõnesoleva sugupõlve võrratult suur teene. Alles kaasaja elutunnet kajastav kunstnikkond, individuaalselt otsisklev ja tänapäeva probleemest haaratud loominguilaad võis luua aluse edaspidisele rahvusliku kunsti arenemisele. See võis luua kunstitraditsioonide tekkimisele põhja. Ja me näeme, et tänapäeval tegutsev eesti kunstnike noorem, andekam ja silmapaistvam osa on arendamas pärimuslikuks rahvuslikuks loominguks just neid uusi algatusi, mida Noor-Eesti ja sellele järgnev vanem sugupõlv kandis meie kunstielu.

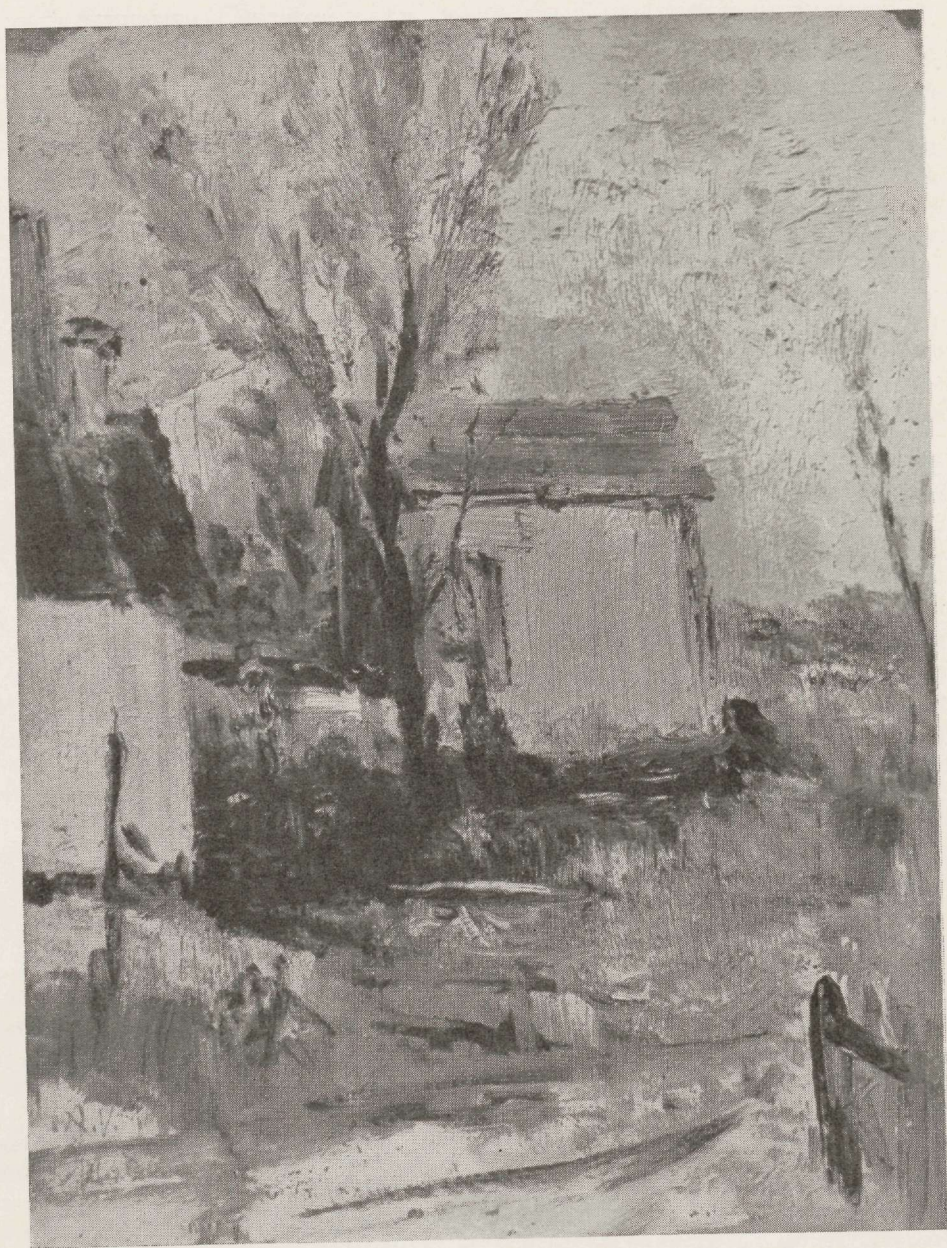

Kui me heidame pilgu nende eesti kunstnike ridadele, kes rajasid teed kunsti algprobleemide lahendamisele eesti ühiskonnas, ja otsime toodangust individuaalsemat isiksust — siis näeme seal kaugelt silma paistvat Ado Vabbe't. Artistlik vaim, tehniline küpsus ja toodangu ulatus

A. Vabbe

Hukkamine. Gvašš

A. Vabbe

Varakevad. Õli

eraldab teda teravalt teistest tähelepanda-vaistki jõududest. Vabbe selgesti väljaku-juenenud individuaalne mõttekäik, isikupä-rane käekiri ta avaldusvahendeis ja oma-pärane väljenduslaad on olnud aastate kes-tel ta iseloomulikeks tunnuseiks. Ja Vabbe, kes on kogu aeg loonud uut, üllatanud üli-sageli oma teoseis kaasaegsuse ja radikaal-semate otsiskelude sünteesiga, on niisama ootamatult õpetanud nägema oma töis va-remaid ja igivanu kunstilisi pärimusi. Oma sügava kaasaegse elutunde ja primaarsete vormiväljendustega on ta neid väheseid kunstnikke, kelle toodang on niisil sama-võrra uudne kui pärimuslik väljendusele-mentide esitamises, nii kompositsioonis kui ka tehnikas. Seejuures on Vabbe ainulaad-ne selleski mõttes, et ta töötab aastaküm-neid ainult nende ülesannete lahendamisel, mis köidavad ta tähelepanu vabalt loova kunstnikuna. Ta loob vaid seda — arves-tamata teenimis- ja müügivõimalusi — mida seesmine kunstniku endaväljendus nõuab ja kunsti eetika kutseoskuse ja isik-liku kunstimoraali raames ette kirjutab. Juba aastat kakskümmend tagasi kirjutas J. Semper, et Vabbe on meie kunstimaail-mas üks neist väheseist, kes ei loo mitte tellimiste peale, vaid keda sunnib kunsti teenima ainult instinktiivne loomistung. Ja Vabbe suhtes on see maksev tänapäe-valgi. Seepärast tunnebki avalikkus Vabbe loomingut vähe, eriti vähe ta toodangut viimasest poolteisest aastakümnest, kus ta on lakanud esinemast näitusil.

Ometi on Vabbe olnud eesti kunstielus riikliku iseseisvuse saabumisaastail popu-laarsemaid nimesid. Eriti „Siuru“ kirjan-duslikel avaldusaastail kerkis Vabbe loo-ming sedavõrd domineerivalt päevakorrale, et ta oli tuntuim raamatuillustreerija ja järgnevail aastail tähelepandavaim akva-rellist ja maalija. Ta abstraktsed kompo-sitsioonid ja poolmõtestatud joonised olid siis ennenähtamatud teenäitajad uuele vär-vilisuusele, vormikäsitlusele ja graafilisusele. Vabbe Itaaliast kaasatoodud motiivid olid mõningategi aastate vältel eesti kunstinäi-tusil n. ü. naelaks.

Et saada pilti Vabbe osast eesti kunstis

noil aegadel, toogem ta kohta kirjutatud iseloomustus 1919. a. eesti kunsti ülevaate-näitusel esinemise puhul. Kuigi sõnavõttu-des avaldus ehk mõningaid alahindavaid jooni uusi vormiprobleeme vähehindavate kunstnike suhtes, siis vähemalt loova ja otsiskleva Vabbe toodangu esiletõstmiseks on antud hea iseloomustus. See, mida pak-kus tema looming, oli vanemate eesti kunstnike, nn. teeneliste „kunstikindralite“ toodangu kõrval üllatuslikult mitmepalge-line ja seevõrd silmapaistev, et kogu tähe-lepanu selle ülevaatenäituse puhul kesken-dus Vabbe suurte lõuendite ja väikeste joonistuste ümber. Kuidas hinnati kunsti-ringides siis Vabbet, kes vast mõne aasta jooksul oli tutvustanud oma loomingut ko-dumaal ja loonud siin endale tegevusvälja?

A. Gallit kirjutab: „Ärgem kartkem tun-nistada: kõik see paraad oleks liiga igav ning ametlik, kui mitte Ado Vabbe ses kir-jus eshelonis kaastegev poleks. See kirglik kornet, kes sammub tantsides esheloni ees ning pillub lilli ja suudlusi igale poole. Kes joob elu kui viina ning paneb purju ka teisi. Kes kasvanud Itaalia sinise taeva all, millest hõõguvad ta pronkspunased põsed.

Missugune järeleaimamatu virtuositeet, nagu oleks ta elukutseline artist, mängides täna klassikalist Hebbeli Oloferni, homme aga mõnd moderni osa veel modernimast teosest. Ning ikka ühesuguse kaasakisku-vusega, ühesuguse võluvusega, sugereerides meid nägema ainult teda. See kergus ja lihtsus, millega Vabbe oma ülesannetes hakkama saab, see artistlik virtuositeet on otse üllatav ja seni tundmatu meie kujuta-vas kunstis. Keegi ei valitse nii täielikult oma tehnika üle kui just tema, imelik kor-net Itaaliast.

See on omapärane maailm omapärase tõlgitsemisega, ükskõik, kas on töö futu-ristlik või ekspressionistlik. Pole mingi-sugust põhjust arvata, et kõik see on saa-vutatud kerge vaevaga, et kõik see on liht-ne käevise. Enam kui keegi teine on just Vabbe hoolikalt, sihikindlalt tööd teinud, enne kui praeguse käsitamisviisi juurde välja jõuda. Ta joonte võluv ilu ja grat-siositeet, ta otse mänglev ja vallatu loomi-

ne, ta vulkaaniline temperament ja loomistus, see kõik on juhitud kindlast intellektist.

Ning nii seisab ta oma maali „Itaaliaga“ kogu meie moderni kunsti keskkohal.

Need on muljed, mis saadud Itaalia reisust ja ta kirjandusest. See on uulitsate kirju rägastik, rida päikesepaistelisi maastikke, arlekiinid ja poseerivad pikadoorid, rida keskaja rususid, rida muljeid, millele ei saa anda kuju, kuid mis tõusevad mälestuses kirjade, veetlevate ahelatena. Need on pigemini tundmused kui kujud, pigemini muusika kui poem. Nagu kuuleksid katolikulaule Itaalia kiriku-võlvide all. Ning võlutud sellest lürismist, ilmuksid korruga uulitsale — vanade ehitustega, kirjudes kostüümides inimestega, sinise välja-vaatega lahtisele merele. Ning kõik see sulab su hinges sümfooniaks, valdavaks muusikaks, mille tõlgitsemine tarvitseb rohkem tundmuse kui kaaluvat mõistust.

Ado Vabbe on elurõõmus kunstnik, ta sugestioon on kandev ja põhjalik. Iga ta väiksem kui joonistus annab tunnistust ta väsimatust temperamendist. Missugune kaasakiskuv hoog neis kujudes ja joontes, missugune fantaasia, mis ei tunne piire ega võimatusi. See on kirju tüüpide galerii igast seltskonnakihist ja seisusest, rahvusest ja rassist. Pühakujude jumalad ja prohvetid, lendlevad arlekiinid ja pajatsid, Itaalia keskaja erootilised neitsid ning gentleman suurlinna salongist. Ning kõik nii lähedal, kõik nii omased kunstnikule. Nagu valitseks ta kõikide aegade stiile, nagu oleks kõik voolud põhjalikult kaasa elanud ning täiusele jõudes arenemisastmeliselt edasi rühkinud...

Ning kõige selle juures ei mingisugust karjuvust, ei mingisugust poseerimist, ei mingisugust odavat shablooni. Ta on suur esteet, kes hoiab oma temperamendi kindlates kätes. Ta loob nagu vallatades, kuid ei kaldu ilalgi odavusele, mis ehk oleks arusaadav ja loomulik nii suure produktiooni juures. Iga kui väiksem joonistus on omaette kunstiteos, täius, mis kõlbaks iga Euroopa heasse muuseumi.

Et Ado Vabbe meie oludes ning meie

inimeste juures korruga läbi löi ning esimesele kohale tõusis, on seletatav ainult ta talendiga. Teda peavad tunnustama ka need, kes hingeliselt võõrad tema produktioonile; tema joonistusi näevad heal meelel oma raamatute kaasil ka need kirjaniidud, kes täiesti võõrad Vabbe kunstile.

Viibides ülevaatlikul näitusel, sel imelikul kunstnikkude paraadil, jääd ikka ja ikka peatuma Ado Vabbe juures, imetelles ta suurt ning omapärast andi.

Ta võib alul vähikule paista võõrana, veiderdajana, kuid mida kauemini vaatled teda, seda ligemale pääsed ta omapärasele hingele, ta kunstile. Ning siis märkad, et veidrard on olnud ainult su eelarvamised, kuid kunstnik ise on võltsimatu, kel pole mõttessegi tulnud vigurdada või poseerida. Kõiges enda omapärasuses on ta siiski primitiivselt lihtne, arusaadav kõigile, kes kunstis mitte otsekohest looduse kopeerimist ehk päevapilti ei otsi.“

Eestoodud iseloomustus näitab seda üldmeeleolu, mida Vabbe mitmekesised tööd võisid näitusel tekitada. Kui küsida nüüd, missugune oli ta loomingu lähem kujunduslik iseloom ja missugusesse kunstivoolu kuulus Vabbe toodang, siis on sellele raske vastata lühidalt.

Kogu Vabbe looming on vaid väikeses osas määratav üldtuntud kunstisuundade seisukohalt. Eriti kõnesoleval ajal ta suuremad maalingud ja ka mõningad akvarellid kuulusid formaalsete tunnuste järgi futuristlikku kunstisuunda. Kuid seda vaid väliste tunnuste järgi. Ta tavatses siis, nagu näiteks oma kompositsioonis „Silm“, ühtlustada stilisatsiooni teel tõsielust võetud vorme. Sel moel lihtsustatud üldvormid deformeeriti, moodustati ümber üksikuiks lõikudeks, mis muutsid kogu reaalvormi arabeskseks, vaibaliseks pildiks. Dünaamiline rütm saavutati kord vormilõikude kordamise, kord vormisegmentide kaudse koordineerimise teel. Et reaaltvormide jagamine lõikudeks teostati uute vormide sissekandmisega, siis saame just kui läbi paistvaid kaugvaateid värvilises vaibalises ja joonelises laadis. Selles mõttes võib kompositsioone „Silm“, samuti „Itaalia“ jt. lii-

gitada just futuristliku suunalaadiga kunstitoodangu hulka. Neis on liikumist ja ajalulist elementi, neis areneb kunstniku nägemismeel vormidest vormidesse ja meeelolust meeelollu ning seal kujuneb poolabstraktses käsituses rida tõelisi ja rida aimatavaid sündmusi ning elamusi.

Ka hilisemal aastail on Vabbe rakanud neid liikumisele suunatud vormivõtteid. Nii leiame Pariisis aastal 1924 valminud teoste hulgast „Seine'i jõe“, milles valitseb vaid dünaamiline element. Kogu panoraamses vaates on jäetud kõrvale materjalitunne: linna tänavad, hooned, sillad on stiliseeritud vasturütmiks ja tasakaaluks jõe tunglevale liikumisele. Kui süveneda pikemalt motiivi, hakkame tajuma kogu pildis valitseva dünaamika kõrval ajalist rütmi, mehaanilist kõla jõel sõitva laeva liikumisest. Kõik see kõneleb sellest, et Vabbele on olnud neil aegadel lähedane dünaamiline probleem, mis oli ühtlasi futuristliku kunsti üheks tähtsamaks põhi-probleemiks. Kuigi ta teoseis on tugevaid ekspressioone, on sisuliselt tal siiski vähe tegemist ekspressionistliku kunstisuunaga, millest oli haaratud Saksamaa moodne kunstielu.

Aga samal ajal võime märgata kõigis ta teoseis rõhu asetamist värvide ja maalipindade kooskõlastamisele. Ta loomingu on tunda tugevasti kalduvust maalilisusele. See nähtus on aga iseloomulik kogu meie Noor-Eesti-aegsele kunstnike sugupõlvele. Selles mõttes on Vabbe toodangul vahetu side kogu eesti noorema sugupõlve loomingu. Ja mitte ükski värvilisus ta teoseis, samuti mitte ta kalduvus vähem realistliku, ammugi mitte naturalistliku värvinguga ainekäsitlemisele, vaid pigemini literaarsete teemade harrastus on see, mis seob Vabbe veel enamgi Noor-Eesti mõtteja tundemaailmaga. Kalduvus esteetiliselt mõelda ja ainet esteetiliselt käsitleda on Vabbe loominguale annud dekoratiivse ja artistliku värvingu.

Ent samal ajal leiame Vabbe teoste hulgas ka töid, kus avaldub puhtabstraktsed mõtteid. Eriti on leida niisuguseid töid ta avalike väljapanekute algusaastaist, alates

aastast 1913. Need kujutavad enesest jooniseid ja maalinguid, milledes esemlik maailm oma vormikõnes on jäetud kõrvale. Enamik neist on joone mõtestatud rütmile ja värviliste laikude kooskõlale rajatud tooted. Milline alus on niisugustel töödel kunstisuunaliselt ja ideoloogiliselt lähtekohalt? Kas see pole mitte see kunst, mille kohta kogenematu näitusekülastaja tavatseb ütelda — „seda võin minagi teha“ või „Atsike kodus teeb paremini!“ Ei. Selles loominguosas avalduvad just Vabbe arengujoonte ja hilisema toodangu alused. Kõik koolis õpitu on võetud uuesti vaatlusele, analüüsile ja püütud kunsti algelementide teadlikult, intellektuaalselt ja tehniliselt koolitatud väärtustamisele vahetuks endaväljendamiseks. Nagu helikunstis peamotiiv areneb rütmiliselt kord kõrgemais helides, kord madalamais toones, omades hääle omapärast kõla ja saadetuna kaashelidest erilise tämbriga, moodustades muusikalise fraasi — nii kulgevad jooned Vabbe teoseis rütmilises käigus ja väljendavad kunstniku elamusi. Nagu helikunstis üksikute hääle suhteline asetus annab kord minoorsest kõlava, kord jõuliselt heliseva akordi, nii vahendavad Vabbe abstraktses maalinguis värvikooskõlad kunstniku elamusi ja meeelolu. See on primaarne, kuid samal ajal peeni varjundeid tajuvate ja tunnetavate loojate kunst.

Kuid ka oma abstraktses töis on Vabbe formalistlik. Ta joone- ja värvimeeleolu on viimisteldud artistlikult. Ta ei armasta liigset tundeavaldust, vaid püüab kõike raamida tehniliselt puhta esituslaadiga teatava stilisatsiooni teel. Siin tuleb taas meenutada seda dekoratiivset iseloomu ja kalduvust estetismi, millest eespool oli juttu. Nagu tänapäeva eesti kunstiski on esiplaanil esituslaadi väärikus ja tehniline külg, nii valitseb Vabbe teoseis algusest peale tehniline ja puhtkunstiline element.

1917. a. kodumaale töötama asunud, hakkas Vabbe ulatuslikult viljelema raamatuillustratsiooni ala. Eeskätt „Siuru“ kirjanduslikku ringi kuuluv kirjanikkond sai ta loomingu suuremaks tarvitajaks. Aastail 1918—20 on ta rohkesti kaunistas-

nud sulejoonise tehnikas valmistatud töödega luuletuskogusid, albumeid ja muid kirjanduslikke väljaandeid. Seal peale on ka ta joonistuste kujunduslik laad muutunud pinnaliseks must-valge käsitluseks. Sel puhul kirjutab 1918. a. J. Semper Vabbest:

„Olles enam graafik kui maalija, on talle avat joonte, valge-musta sügav avaldusmaailm: asi ja välisilma kujud on talle nagu lendurile maa ainult selleks, et end sellest ära tõugata ja õhku tõusta. Kuid üleval ei ole ta ometi mitte juhusliste tuulte hõljutada, vaid sääl juhib teda kindel ja täiesti individuaalne joonte loogika: vaadatagu näiteks, kuidas ta joonistuste seadustes kaks musta laiku kokku saades valgenevad, mismoodi läbilõike joon asju deformeerib jne.

Mida enam süveneda Vabbe joonistustesse, seda enam avaneb meile tema maailm, tema isiklik arusaamine joontest, kuigi seda raske on sõnadega detailiseerida. Isegi vähikul pole suur vägitegu Vabbe joonteilma süveneda, vaja ainult suuta end lahti öelda eitavatest celarvamistest.“

Millised tegurid on olnud põhjuseks, et Vabbest oli kujunenud eesti kunstile noil aegadel niivõrd populaarne ja äärmuslikke kunstisuundi esitav jõud? On loomulik, et need motiivid, mis ühte või teist kunstniku häälestavad ja juhivad mingi kunsti-

laadi poole, andes loomingle individuaalset värvingut, peituvad sügaval inimese hingeelus. Kuid elusaatus ja kunstihariduse omandamisel ümbruskonna mõju võib siiski suuresti tähenduslik olla maailmavaate ja teolaadi väljaarenemisele. Seepärast pole huvitusega vaadelda lühidalt neid õppekohti, kus kunstnik on töötanud enne asumist kodumaale, ja jälgida mõnevõrra ta tegevust kunsti alal edaspidigi.

*

Ado Vabbe sündis 20. märtsil 1892. a. Tapal raudteeametniku pojana. Tema nooruspäevad on möödunud Rakkes, Rakveres ja Narvas, kus ta isa teenis ametnikuna ja lõpuks äriettevõtjana. Kunstilisi kalduvusi selgemal kujul on avaldanud ta Narva linnakoolis õppides. On tähelepandav, et Narva linnakoolis on rida teisi eesti kunstnikke saanud tõukeid kunstialale siirdumiseks, nagu näiteks V. Mellik. Aga mitte teiste Narvast päritolevate kunstnike eeskujul Peterburi, vaid Riiga läks Vabbe aastal 1908—9 kunstiharidust omandama. Ta astus Riia linna kunstikooli dekoratsioonimaali õppima. Et Riias oli, nagu üldiselt kogu Baltimail, Müncheni kunstielu ja loomingu suhtes paremaid arvamusi, siis muutus München ka Vabbele Riias töötades üha ihaldatavamaks kohaks kunstiõpingute sooritamisel. Ainelistel võimalustel lahenedes 1909. aastal sõidabki ta Riias Münchenisse, et juba avaramas, laialdasemaid võimalusi pakkuvast õhkkonnast süveneda kunsti ja õppida tarvilisi teadmisi, mis oleksid aluseks iseseisvale loomingle.

Aina valdavamalt kunstiloomingu kõrgeist ideaalest haaratud, ei taha Vabbe Münchenis jätkata Riias alatud dekoratsioonimaali õppimist, vaid otsib Baieri pealinnas juba puhtkunstialalisi edasiõppimise võimalusi. Selleks ta astub A. Azbé kunstikooli maaliosakonda.

Müncheni õpingud ja Münchenis oleskelu on otsustava tähtsusega Vabbe edaspidisele kunstilisele arengule ja ta kunstilise maailmavaate väljaarenemisele. Algul ta on süvenenud innukalt koolitöösse ja on eriti huvitatud joonistuslike

ülesannete lahendamisest. Kuid tibe vaimne õhkkond, mis valitsetes Müncheni eesti kunstiõpilaste peres, haarab varsti Vabbe ulatusliku huvideskaala. Harrastused ilukirjanduse alal süvenevad, kasvab huvi filosoofia, kunstikirjanduse ja -teooria vastu. Ka ei jäta Vabbet mõjustamata eesti kunstijüngerite keskel valitsev rahvuslik vaim. Ja kui ta koolitöö kõrval hakkab arendama iseseisvat ja vaba omaloomingut, siis on ta niivõrd innustunud kodumaisest ainevallast, et ta loob joonistusliku kompositsiooni-sarja Kalevipoja motiividel. Linda kivil nutmas, Kalevipoeg kotkal lendamas — sedalaadi ainek oli Vabbe iseseisva joonistusliku toodangu aluseks. Niisuguste jooniste stiililine iseloom oli vägagi lähedane Beardsley loomingle. B. oli ka noil aastail populaarsemaid graafikuid kogu maailmas ja lähenes oma loomingu laadilt põhi-joontes Münchenis valitsevale jugendstiilile.

Agas see realistliku joonistusstiili ajajärk pole pika kestusega Vabbe toodangus. See laad avaldus vaid rööbiknähtusena õpingute ajal Azbé kunstikoolis. Ning sedagi vaid algul. Lõpupoolel hakkavad kõrvalmõjud järjest tugevamini mõjustama ta kunstiliste veendumuste arenemisprotsessi ja viivad Vabbe tegevuse sootuks uutele loomingu listele põhimõtetele. Selle muutuse sügavamad põhjused peitusid osalt kogu eesti kunstikolonias valitsevais meeleoludes, kuid veelgi suuremal määral Vabbe isiklikes kokkupuudetes ja ta individuaalses hingelaadis. Kuid pole kõrvaline siin peatuda mõne reaga ka neil meeleolumuutustel, mis valitsesid tollal eesti kunstikolonias, ja jälgida sellega seoses Vabbe seisukoha kujunemist.

Kui oligi meile 1910. a. paiku Müncheni kunstielu huvitav seal õppiva eesti kunstinoorsoo suure arvu tõttu, siis hakkas ometi selle Euroopa teise kunstlinna tähtsus kahvatuma Pariisi tähtsuse kõrval. Pariisi olid juba varem asunud Noor-Eesti ajastu kunstielu juhtivad kunstnikud J. Koort, K. Mägi, N. Triik, R. Nyman ja A. Tassa. Pariis ületas ka tõesti Müncheni oma mitmekesisema loova vaimuga, suurima algatusvõimega ja ülemaailmselt kuulsate

moodsete kunstnike töötamispaigana. Münchenis õppivaist eestlasist asuvad esimes tena Pariisi E. Taska ja E. Obermann. Kui aga 1911. a. A. Tassa tuli Münchenisse klaasmaali tehnikat õppima ja kohtas seal veel suurel arvul kodumaalast kunstiõpilasi, siis ta oskas neile Pariisi kunstielu ja demokraatliku Prantsusmaa hüvesid kunstirahva suhtes niivõrd elavalt ette maalida, et Münchenist siirdus peagu kogu eesti kunstikolonii Pariisi, eesotsas A. Starkopf, E. Dörvald, L. Oskar. Kuid Vabbe jäi paigale. Mis põhjustas Vabbet, kellel oli samuti ligidane vahekord kogu eesti kunstikoloniiga, kel oli suuresti kalduvusi just vaba kunstiloomingu austamiseks — paigale jääma? Põhjused olid järgmised.

Azbé kunstikoolis töötades oli Vabbel tekkinud huvi abstraktse kunsti vastu. Ta oli nimelt tutvunud Vassili Kandinskyga, kes oli abstraktse kunsti vaimne ja teoreetiline isa. Ja Vabbe, kes tundis sümpaatiat intellektuaalsete kunstiprobleemide vastu, polnud vähe vaimustatud sellest seesmisest sügavast vaimsusest, mida kuulutas neil aastail prohvetlikult Kandinsky abstraktse kunsti tulevikule. Kõik see haaras Vabbe mõttemaailma tugevamini kui väljavaated asuda Pariisis koos teiste eestlasist kunstiõpilastega impressionistlike ja järelimpressionistlike kunstiprobleemide harrastusele. Kuid mille poolest erinesid Kandinsky poolt kuulutatud kunstipõhimõtted teistest neil aegadel üha arvukamalt päevakorra kerkivaist põhimõttest? Lahkumine olid põhilised.

Kandinsky oli nimelt Moskva ülikooli majandusteaduse õppejõuna saadetud Saksamaale tutvuma trükikunsti oludega. Loo va kunstiga oli tal olnud varem vähe tege mist, kui jätta arvestamata neid väheseid harrastusi graafika ja akvarelli alal, mida sageli võisime leida vene haritud intelligentsis. Kuid need varasemad sümpaatiad kunsti vastu süvenevad Saksamaal niivõrd, et ta hakkab Münchenis kogu innuga tege lema kunstiküsimustega. Suur üldine eruditsioon, laialdane tutvus Moskva teaduse ja kunstiringides, vene iseloomule vastav

lialt üldprobleeme nägev temperament ning lõpuks kalduvus filosoofiasse — see viib teda just abstraktse sünteetilise kunsti teoreetilisele hindamisele ja tegelikule harrastusele. Mitte esemlik maailm, mille vormidel on juba oma tähendus, vaid ebaesemlik maailm, kunsti algelemendid omaette tulevad rakendusele kunstis kõrgema vormi saavutamisel. Punkt, joon ja pind on maalikunsti põhielemendid ja neist peab lähtuma kunstnik-maalija ja kunstnik-graafik oma hingeliste elamuste väljendamisel. Kunst võib muutuda sünteetiliseks juba seetõttu, et ta pöördub tagasi oma algelementide põhiliste omaduste juure ning vabastab end teiste kunstialade jäljendamisest. Värvil on oma iseseisvad eriomadused, nagu seda on pinnal ja joonel. Nende omaduste iseloomu peab kunstnik tundma õppima ja ta peab harjutama ennast nende puhta ja kindla laadi rakendamises. Pole maalikunsti ülesanne välismaailma esemlik kirjeldamine. Kirjandusel on selleks lähedasemaid ja sobivamaid vahendeid — sõnad; muusikas vahendatakse tundmusi puhtate muusikaliste vahendite, helide kaudu; mispärast siis ei peaks maalikunsti pöörma tähelepanu oma algelementide ürgsele väljenduskeelele ja avaldama end joone, pinna ja värvide kaudu, millel on oma kindel väljendustehnika, definitiivne meeleolu ja ühetekkene tähendus. Oma tundmusi ja elamusi ebaesemlikus vormis maalikunsti algelementide kaudu väljendades jõuame vaimse kunsti primaarsete ülesannete juure.

Kas niisugused uusprohvetlikud sõnad ja mõtted tulevikukunsti teedest ja sisust võisid jääda kuulajateta ja uskujateta? Ei, — ainult Vabbe oli ainus meie kunstnikest, kes enne riiklikku iseseisvust kuulis niisuguseid tõdesid vahetult sellelt, kes nad avastas ja kes nende sisulist väärtust ka tõeliselt tundis. Vabbe oli ainuke, kes neist õpetusist actuna asus suurima tähelepanuga ka kunsti kujundavate algelementide analüüsile, kes püüdis nende elementide väljendustiheduse ulatust oma isikliku loova mõttekäigu alusel selgitada.

Haaratud uutest arusaamistest kunsti

põhiprobleemide suhtes, ei paku Vabbele Pariis enam erilist huvi. Kui kõiki teisi eestlasist kunstioppijaid ligi tõmbas Prantsusmaa moodne kunst oma kõrge esteetilisusega, siis Vabbet kutsub seesmiselt Itaalia kui poolabstraktse tulevikukunsti, futurismi sünnimaa. Matka sooritamist Itaaliasse soodustab veel peale muu ka tollal tema isiklike romantilise värvinguga elusuhete areng. Ja ta reisibki 1913. a. üle Alpide Marinetti kodumaale.

Itaalias viibib ta aastail 1913—1914. On raske loetella neid kunstikultuuriliselt tähtsaid kohti, kus ta viibis oma Itaalia matkal. Oleks hõlpsam nimetada ehk neid paiku, kus ta ei tegutsenud. Üldiselt on ta saanud tutvuda kõikide tähtsamate kunstikeskustega ja kunstikogudega. Mõjustused, mis ilmnevad Vabbe loomingus kõnesolevail aastail, kanduvad ka nendele järgnevaile aastail. Kuid need mõjustused on vähem otsesed kui kaudsed ja nad on ennekõike jäljed futuristlikust ja abstraktselt kunstist Vabbe isikupäraselt arenevale toodangule.

Itaalias rännates ja töötades avanes tal võimalus tutvuda itaalia futuristliku kunstisuuna loominguga. See oli see osa mõjustustest, mida Vabbe põimis Kandinsky abstraktse kunstiteooria koesse ja rakendas oma toodangus uues vaimus. Selles laadis on ta annud rohkesti visandlike jooniseid ja akvarelle. Ta on valmistanud arvukalt niisuguseid visandeid maastikulise iseloomuga, žanri alalt ja teinud kompositsioonilisi kavandeid ja märkmeid. Kuid rändlemise aastad Itaalias ja neile järgnenud rännuaastad mujal ei lase tal süvenenumalt asuda uute ideede ja materjalide põhjalikumale ümbertöötamisele.

Suurima tähelepanuga on ta aga ühtlasi jälginud itaalia vanameistrite loomingut. Väsimatult külastas ta kõiki teelolevaid ja kättesaadavaid kunstikogusid ja püüdis näha Põhja-Itaalia väikelinnades olevaid vanameistrite kuulsamaid töid. Seejuures pole Vabbe olnud tavaline möödud vaatleja-kunstiharrastaja. See on rohkem juurdlev ja uuriv meetod, mida ta on rakendanud varemate sajandite kunstiloominguga tutvumisel. Kõigest nähtust pole kinnistatud

mitte ainult rohkesti heasse müllu, vaid on ka tehtud paberile suurel arvul märkmeid, on joonistatud üksikasju vaadeldud töödest ja on märgitud paberile kompositsioonilisi lahendusi vanameistrite suurtest ammutamatutest varaaiteadest. Ning seda kõike põhjalikkusega, nagu see vaid Vabbele on omane.

Kuid lähenevad Maailmasõja-aastad ei luba ümber töötama ja kasutama hakata kõike õpitud, nähtut ja kogutut. Esiteks ta tuleb kodumaale, viibib siis Peterburis, Soomes ja lõpuks pikemat aega Moskvas. Mainima peab eriti ta oleskelu Moskvas 1916. a., kus ta töötab relvatööstuses käsi-granaatide valmistamise osakonnas koos kunstnik A. Uuritsaga. Selles ajavahemikus täidab ta mõningaid tellimusi rakenduskunsti alal, valmistades jooniseid pakendeile ja joonistades mõningaid äriplakateid. Veel olulisem on Moskvas tema jälle-nägemine Kandinskyga. Seal saab ta nagu nusi tõukeid algatatud suuna süvendamiseks. Et töötamisvõimalused Moskva kunstipöõllul polnud kuigi väljavaa-deterikkad, siis otsustab ta asuda kodumaale ootama lähedamaid aegu loovaks tööks.

Suvel 1917. a. on Vabbe oma kodulin-nas Narvas. Ta võtab seal vastu Kreenholmi manufaktuuri-vabrikute koolis joonistusõpetaja koha. Kuid järgnevad murepäevad enamlaste valitsuse ajal ja ka segas-tel okupatsiooni-aegadel ei kõitnud õpeta-jaid pidevalt pedagoogiliste ülesannetega, vaid kiskusid neid kõrvalsekelduste teele. Vabbe aga kasutas aega puhtkunstiliste huvide edasiarendamiseks.

Esiteks oli temal side tekkinud Tartu-se koondunud kunstnikkonnaga, kelle vaimseks juhiks oli maali ja K. Mägi. Kui selle kunstiringkonna poolt organiseeriti kunstiihing „Pallas“, siis kutsuti ka Vabbe ühinema uue üritusega. Ja nii leiamegi Vabbe nime „Pallase“ asutajate liikmete poolt esitatud põhikirjal.

Teiseks kasvas tal ühendus „Siuru“ kir-janike-rühmitusega. Kuna sellesse kirja-nike koondisse kuulus enamikus revolutsiooni- ja Vabadussõjaaegne uuenduspüüd-

likum, värske ja uut vaimsust taotlev eesti kirjanike valimik, siis sobis Vabbe looming laitmatult peamiselt liürikat ja lühinovelli harrastavate kirjanduslike ringide maitse-ga. Ta sai nende kirjanike teoste tähtsai-maks illustreerijaks ja „Siuru“ kirjanik-konna teeneks on ka Vabbe loomingu sõna-line tutvustamine ja selgitamine eesti ava-likkusele. Iseloomulikke näiteid pakuvad sellest eestoodud arvustavad ja iseloomus-tavad read A. Gailitilt ja J. Semperilt.

Eesti Vabadussõja ajal viibib Vabbe algul Narvas. Sellest ajast on jäänud ta mälestusse pilte kodulinna pommitamisest ja rüüstamisest enamlaste poolt. Aga kui Vabadussõja kestel moodustasid Tartus kunstiihing „Pallase“ ümber koondunud kunstnikud Lõuna-Eesti kunstikaitse toim-konna ja kui Haridusministeerium selle toimkonna eeskujul kutsus ellu Põhja-Eestis vastava asutuse, siis üheks sealse toimkonna liikmeks määrati Vabbe. Seega ta asus 1919. a. kunsti- ja kultuurilooliste kogude päästetööle Põhja-Eesti sõjapiir-konnas. Töötades sel alal, asub ta lõpuks Tallinna elama ja võtab vastu joonistusõpe-taja koha Vestholmi eragümnaasiumis. Aga Tallinnagi ei jää Vabbe pikemalt peatuma.

Kodumaal kunstikooli asutamise mõte oli aastaid paelunud Pariisis õppivate Noor-Eesti kunstnike meeli. Iseseisvuse saabudes olid Mägi ja ta lähemad kaaslas-sed kohe asunud Tartus selle ammuse ide-aali teostamisele. Kui Tartu maavalitsuse ja linna toetusel sai lõpuks ometi teoks „Pallase“ kõrgema kunstikooli ellukutsu-mine, siis tehti ka Vabbele ettepanek asuda õppejõuna Tartu kunstikooli juure tööta-ma. Ta nõustus. Alates koolitöö algusest 1919. a. sügisel kujuneb Vabbele Tartu alatiseks töötamiskohaks.

Töötades sellest ajast alates „Pallase“ kunstikoolis maaliateljee juhatajana on Vabbest kujunenud laialdaste teadmistega ja hinnatav pedagoog. Vahepeal on ta juh-tinud ka graafikaklassi ja aastail 1926—32 täitnud direktori ülesandeid. Vabbe õppe-tegevust on hinnanud Haridusministeerium temale professori tiitli andmisega.

Asunud „Pallase“ kunstikooli juure,

on Vabbe kogu aeg paralleelselt töötanud loova kunstnikuna. Õigupoolest alles Tartusse asudes võimaldus tal teostada neid mõtteid maalingute ja jooniste kaudu põhjalikumalt, mida ta omandas õpinguil Münchenis ja rännuaastail Itaalias ja Veneemaal. Ta arendas seal kõiki üllatavaid mõõtmeid oma loomingulist viljakust ja võitis endale, nagu eespool selgus, ainulaadse koha abstraktse ja poolabstraktsete toodetega. Seejuures on tähelepandav Vabbe järjekindlus loominguliste küsimustega tegelemisel. Kui me leiamegi teda täie andumusega haaravat mõnda kõrvalisse valdkonda, siis on tegemist tavaliselt pigemini kunstiinimese juurdleva ja kõikjalt õppiva iseloomuga. Nii on ta kirjutanud kataloogide eessõnu „Pallase“ poolt korraldatud ajaloolistele graafika väljapanekule. Ta on õppinud ja uurinud füüsikat ja keemiat, ta on suure armastusega harrastanud botaanikat, ta on aastate vältel kogunud ja lugenud Shakespeare'i sonette ja teiste kirjanike teoseid. Aga kõike seda on tehtud selleks, et jõuda selgusele nendes küsimustes kunstiuhesannete seisukohalt vaadatuna. Keemia ja füüsika on avardanud arusaamist olulisist maali- ja graafikakunsti tehnilisist aluseist ja võimaldanud uute algupäraste võtete esilekerkimist. Ta taimekasvatustlikud harrastused — Vabbe on ostnud endale Mullaveres mõne vakamaalise väikekoha, kus ta tegeleb hoolikalt aiandusega, — on annud rikkaliku saagi ornamentaalseid uudiseid ja struktuure graafikasse. Ta püsiv kirjanduseharrastus on inspireerinud teda oma energiat rakendama illustreerimis-ülesandele. Just Vabbele on iseloomulik kasupüüdmatu, kuid elukutse süvendamise ja kunstiloomingu täiendamise seisukohalt tarviline huvitekkimine mitmesuguste kõrvalprobleemide ja elunähtuste valdkonnas. Sellelt vaatekohalt on tal väga selgepiirilisel välja kujunenud loovalt mõtleva ja tegutseva kunstniku iseloom.

Ta tähelepanekud elust on siiralt ümbrust vaatlevad ja elu jälgivad kõiges vormi mitmekesisuses, kusjuures domineerib vormile, liikumisele ja üldisele meeolule pöör-

dud kunstniku analüüsiv pilk. Vabbe vaatlemislaadi iseloomustamiseks toodagu mõned näited ta Pariisi meeoludest. Viibides Pariisis a. 1924, ta avaldas „Loomingus“ rea meeolulisi märkmeid Pariisi elust ja kunstist. Monsieur Triste'is, nii oli pealkirjastatud ta märkmete ja meeolude sari, loeme järgmist:

„Vaikselt pargis, kus tiik ja kus kostavad veelindude hüüded.

Kuulisarnased loorberid ja mürdid, tihedalt täis pehme läikega lehti nagu vahast. Puud äraldõigat okstega, vajund pessimismi. Roheline ühetaoline muru, mis kauguses roostesse läind, lõpeb tihedas võsastikus.

Taevas muudab tihti oma nägu. Läbi segaste hallide ning valkjaskollaste pilvede paistavad lõuna pool üksikud laigud taevastina. Hakkab sadama väikest, üsna peent vihma. Nagu tunduks veidi värskust. Kuid varsti paistab päike samuti kui enne ning säravad vilmatilgad okstel, rohus, kaovad kollasesse õhku. Läbi pargi sõidab rong, heites sinise suitsupilve puudesse. Suitsupilv ripneb esialgu okste võrgus, siis maandub, valgudes laiali.

Pingil istub vana härra laias palitus, laia kübaraga, halli habemega. Ta on keeranud enese kokku, toetades käega pääd ning uinub mõne aja pääle. Ärkab, tõstab näo teisale ning süveneb uuesti endasse, magades või ärkvel — ei tea.

Uhkelt vaikib mauri stiilis ehitus künkal. Üle tema värviliste kuplite, seinte ja kõrge trepi libisevad pilvevarjud. Murul hoone ees, allpool küngast, on skulptuur. Kujutab emalõvi või tiigrit, üllatet siust, kes metslooma jalge alt kavatseb kontsentreerit poosis karata, hammustada. Neljajalgne on käänanud energiliselt pääd ning on valmis vastu võtma võitlust. Ses skulptuuris domineerib kassiline, julge joon looma pääd kuni pingul hännani, korraates fooniks oleva künka piirjoont.

Lähedalt kostab vee sulin. Kaugel tänaval sõidab taksi heledalt hädaldades. Kõrguses peksab aeroplaan õhku nagu trummi.

Tuleb korruga suur hoog vihma, ümbrus on täis udu, liiv aedteedel läheb tumedaks, pehmeks, mööda tsemendist kraavi-

A. Vabbe

Raudteejaam. Õli

A. Vabbe

Maastik sillaga. Gvašš

A. Vabbe

Taevaskoja motiiv. Õli

A. Vabbe

Tollil. Guašš

kesi liuglevad arad, paelasarnased veejoad. Tormiliselt tõttab jällegi rong läbi pargi, paiskab valget auru, kivisöe lõhna, suitsuvihma, müristab, rutates üle silla, samuti silla alt.“

Ja edasi loeme:

„Siledad hallid müürid, karedate seinad ümbritsevad mingisuguseid sisemaid tarbeid. Üle müüride paistavad haralised oksad värskeke pungadega, kärbit puutüvedega, katused korstnatega telliskivist, puust, rauast, — mustad, punased, hallid, valged, suitsund, uued, vanad. Seintes on tuhanded aknad, seintel ühtlasi värvilised kuulutused, plakaadid, määrused. Pöiktänavatel on inertsus. Palju sulet uksi läikivate poleerit käepidemetega.“

Kas pole neis meeleoludes teravaid tähelepanekuid sellest, mida ümbritsev loodus ja linn pakub vaatlejale, kes näeb maailma värvimeeleolude ja vormikõne kaudu. Seejuures on tähelepanev tugev keskendus kiirelt vahelduvate nähtuste dünaamilisele karakteristikale, mis mõnikord saavutab ülima ekspressiivsuse. „Autod söövad inimesi üksikult, paarikaupa ehk enam. Omnibus sööb rohkem. Tramm sööb palju. Metroo neelab,“ sõnab Vabbe, kui ta jälgib suurlinliku liiklemise jõulist tempot. On siis ka arusaadav see Vabbe loomingus avalduv närviliselt rahutu meeleolu ja tõelisi vorme uue elutempo nimel deformeeriv kallak.

Kuid Vabbe abstraktsele loominguperioodile on järgnenud looduselähedasem vormikõne. Juba umbes aastal 1922 võime märgata ta raamatuillustratsioonides impressionistlikku joonistuslaadi, kus vilka, sageli katkelise joonejooksuga väljendatakse üksikuid mööduvaid hetki arenevast sündmustikust. Näiteid niisugusest laadist pakuvad Gustav Suitsu ballaadile „Lapse sünd“ valmistatud illustratsioonid. A. 1924 Pariisis viibides valmib tal rida sulejooniseid suurlinlikust ainevallast, millede iseloom on juba selgel kujul impressionistlik. Järgmisel aastal loob ta veelgi konkreetsemal vormitunnetusel põhjeneva illustratsioonide sarja August Alle värsikogule „Laul kleidist helesinisest ja roosast seelikust“. Väliselt eba-

ühtlased, kuid meelelolult keskendatud joonised lõendavad ta virtuositeeti ja kindlust aine tõlgitsemisel ja joone käsitlemisel.

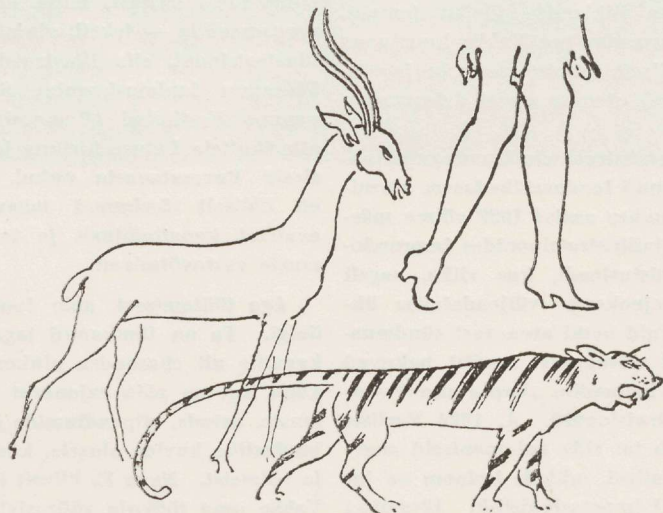
Nii Vabbe jooniseis kui ka maalinguis võime neil aastail märgata tõsielust võetud vorme. A. 1925 asub ta Kultuurkapitali ülesandel suurema dekoratiivse pannoo loomisele, mis valmib 1926. aastal. See on meie moodses kunstis esimesi suuremaid ja küpsemaid töid, asetsedes praegu „Estonia“ teatri jalutussaalis. Vabbe erk värvimeel, leidlikkus tüüpide kujutamises ja oskus commedia dell'arte motiive sulatada moodse käsitlusviisi kaudu meie aja teatri miljöösse annab sellele tööle suunava tähenduse. Ühtlasi märgib nimetatud teos Vabbe suutelisust definitiivsete, kindlate ülesannete rakendamises. Mõningad maalingud veelgi realistlikumast laadist, nagu natiümmort kitkutud kanaga aastast 1929 Eesti Rahva Muuseumis jt., ning meie avalikkus hakkas üha vähem kuulma sellest ja nägema, misuguse iseloomuga on Vabbe järgnevate aastate looming. Ainult vahete-vahel pääsevad üksikud tööd üldsuse silme ette. Need on eeskätt illustratiivset laadi tööd, nagu näiteks käsikirjaline teos „Saalomoni ülem-laul“ 1932. aastast, mille Vabbe joonistas pergamendile — teksti, vinjetid ja kaheksa illustratsiooni, siis illustratsioonid Henrik Visnapuu luuletuskogule „Saatana vari“, pannoo Vestholmi gümnaasiumile, kavand altarikattele Laiuse kirikus ja rida ekliibriseid Raamatu-aasta puhul. Kuid Vabbe oli üldiselt tõmbunud tagasi esinemisest avalikel kunstinäitusil ja loobunud tellimuste vastuvõtmisest.

Agatöötamisest pole loobunud Vabbe iialgi. Ta on tõmbunud tagasi selle meie kunstile nii ebasoodsa olukorra tõttu, kus kogu tegevus näib rajanevat toetuste, tellimuste, ostude, stipendiumide ja muude majanduslike huvide alusele, küsimata andeist ja võimeist. Nagu E. Viiralt Pariisis, nii on Vabbe oma töökoja võõrastele tihedalt suletud uste taga jätkamas täie andumusega vaba loomingut. Avalikkusele viimastel aastatel tundmatu Vabbe toodang on teoste arvult aga pigemini tõusnud.

Kui iseloomustada ta loomingut sellest ajast, siis saame üllatusliku pildi. Vabbe on muutunud realistiks. Ta on tootnud suures arvu maastikulisi vaateid ja annud olundimaalinguid. Kuigi nende teoste hulgas leidub ka töid literaarse värvinguga ja abstrakteid eksperimente, siis ometi on need vähemuses. Lähemalt jälgides ta teoste suunalist iseloomu, võime märgata rõhu asetamist hetkelisele liikumisele ja värvi-meelolule impressionistlikus laadis. Kuid kogu esitusviisis on ta säilitanud lõpmatu palju vabbelikku endisist aastaist. See on ikka vaid taidurlik suure tehnilise kooliga ja artistlikkusega esitatud töö. On tähelepanndavad ta arvukad guašid jaapani liimivähesele paberile. Asjaosalised teavad, kui

raske on töötada selles tehnikas. Aga Vabbe armastab ületada raskusi ja töötada teadliku distsipliiniga.

Seega on Vabbe teinud ringi loomingulises käigus. Alates oma toodangus abstraktsete vormidega, on ta jõudnud reaalelu vormideni. Ta loomingut on iseloomustanud ikka tugev vormikõne ja tehnika. Vabbe üllatuslikult suur toodang pole kunagi nõrgenenud kunstiliselt. Ikka on seal silma paistnud otsisklev ja juurdlev asjalikkus. Ja kui ta ongi viimasel aastakümnel jäänud nagu kõrvale meie tänapäeva avalikust kunstielust, siis rahustagu meid teadmine, et Vabbega evime ühe neist väheseist kunstnikest, kes nüüdses rühklevas elutempos oskavad kõndida kunsti ainuõigeil radadel.

Noor mets

Valik „Varamule“ saadetud noorte luuletajate värssse

OPERATSIOONIEELNE

ees valgeis linus vaevleb viimast valu,
kui arstid klõbistavad nuge, tange,
ning käsi rusikasse krampund vastu alust,
mil ise lamab, jõuetuna langeb.

Sest valust pääsemiseks määratsevad närvid
ja igatsevad rahu kehas tuimas,
ent peagi virvendavad sajad värvid
pooltuhmund silmes, saabund eetriuimas.

Käsk numbreid lugeda — ah, puudu puhtast õhust,
kurn imekerge raskelt näole surub,
siis nagu kukuks, keegi rindu rõhub
ja lagi pähe nagu langeks puruks.

Kõik virvendab, ah, äkki hää ning hurmav,
siis keha viivuks nagu lennus kõikuv —
kõik teadvus kaob, nii nagu varjusurmas,
ning alata võib vajaline lõikus.

Aleksander Salu

LAUDAS

Viis paari silmi vaatab vastu,
kui praotan laudaukse, et
neid vaatama saaks sisse astu,
kel kaelakeeks on teraskett.

Viis paari sarvi sihiv üles
kui odaotsi vahedaid —
mu ujutab kui viiruk üle
hulk pehmeid pilke mahedaid.

Kuid sääl on sarvedeta pere,
kus laudanurk on hämaram —
suus igal hõikav ute-tere
ja jalus ligiruttav samm.

Kaht suurte jalgega noort utti
kui valgest lumest vormitud,
kaht sõnnipoissi — musta mutti —
mu poole kutsub hüplev rutt.

Ma ühest sulust kuulen ruigeid
kui ajaviitemuusikat —
need pigem sõbralikud muiged
kui näljast tõstet rusikad.

Artur Pihlapuu

ÜHELE DAAMILE

Te hellitet, elav figuur
vist meelitet Luule-Parnassilt.
Tell tundmatu saleduskuur,
ent joonte liikuvus — kassi!

Teis midagi kauget kui filmis,
mil pole ei rahu, ei püsi.
Aeg-ajalt te mõtlikes silmis
lööb lõkkele kivisüsi...

Näib: elus ei karda te kurve,
te pilgud ei piiramast väsi.
Ja üllatav, millist survet
võib avalda tilluke käsi!

Kui mõtisklen endamisi:
meis huvi nii palju kui tüdi,
siis meelitab tasapisi
pupillide hõõguv süsi.

Meinart Järna

VANA TARE

Aampalgid mustund aastasaja tahmast,
ja parred ammu minetand ju vilja,
suur ahi lõkke, mida köeti hilja,
kui tuldi öhtul väljast külma-kahmast.

Kui mitmelegi suits tõi niiskust silma,
siis kõrvaldati seinas pajalaud,
kust põhjatuule kõle, terav raud
kui piigitera paiskus sooja ilma.

Kui kustus selleks päevaks elu-tulilont,
kõrv tantsusamme kuulis ülal partel,
kus nurmelt toodud niiskeil hernevartel
viit vilistades hüples hernetont.

On kõigest sellest möödund aasta-ridu,
õlgkatusega tare üksi seisab mäel.
Ei keegi igatse ta üsa kahel käel,
ja uues hoones peab valgus pidu.

Ent siiski jäänd veel miskit ajast vanast maha:
kaks kilki laulavad veel külmal ahjusuul
kottpimedas, — ja väljas nutab tuul;
tuul kevadine tikub tare taha...

Johannes Selg

HALLAÖÖL

Tuul vaibus. Kahvatult kumab kuu
kesk taeva sügavat sina.
Luupainavas unes tarduvad puud
all halla surmasuudlevat suud.
Maas heinal ju lumine lina.

On vaikiv ja valvav külm kevadöö
ning ümber valvavad väljad
ja talur, kes seisatus, murest lööd,
kui hävimas näeb oma kätetööd —
hall varuks tall' valmistab nälja!

Siis — kurbus rinnas ja raske ast,
mees nurmele kõnnib hilja,
ning öö selle unetult veedab vast
kui isa, kel kaduvik kutsub last —
hall öösel sel niidab vilja.

Leo Mötus

Kokkupuuteid Ernst Tolleriga

kirjandust läbis hiljuti lühike teade Ernst Toller (kodanliku nimega Samotschin, sünd. 1893) surmast. Ta poos enese, olles maapaos New Yorgis. Lähemad andmed puuduvad. Tema isikuga kaob lavalt pärast-sõjaaegse Saksamaa karedamaid kirjamehi, seiklusrikkamaid inimesi, viimaseil aastail ka igasuguste rahvusvaheliste kongresside südi sõnavõtja ja enfant terrible...

Pärastsõjaaegne Saksamaa. Kaos ja käärimine. Suurte majanduslike ümberkihistumiste aeg. Inflatsioon viskab kõik väärtused uperkuuti. Rindelt kojutulnud leiavad tagasitee rahuliku elu juure ummistatuna. Töötute leegionid elutsevad nn. „tebeldamisest“, s. o. sotsiaalse hoolekande arvel, kuna samas lajutavad igasugused sõjaspekulandid, uusrikkad, „Raffked“.

Kirjanduse rool läheb traditsioonideta noorurite kätte. Aktivistlik ekspressionism kuulutab, et inimene ei ole mitte ainult ajaloo kajastus, vaid selle tegija. Vasakpoolne noor generatsioon alustab võitlust isade vastu, kelle ideaalid olid pankrotistunud Maailmasõjas.

Tooniandev on Franz Pfemfert'i „Aktion“ — „antitsionaalse kultuuri ajakiri“. Aktsioon saab kõikjal programmiks, kunst — selle vahendiks. Erainimene ja ta hingeelu taandub kirjandusest, andes ruumi massinimesele või sotsiaalsele eksponeerimisele.

Võitlus algab spontaanse protestiga sõja vastu. „Ei iial enam sõda!“ saab hüüdsõnaks, mida propageerib criti ka tolle aja

teater. Isegi praeguse rahvusotsialismi esidramaturg Hanns Johst kirjutab sõjavastase näidendi „Stunde des Sterbens“.

Aga alles Ernst Toller on see, kes muudab teatrilava päris kõnetooliks. Iga tema tükk karjub ja kisendab nagu tema isegi, kui ta võtab sõna kõnelemiseks.

Tema esikdraama „Muutus“ („Wandlung“, 1919) kujutab kellegi Friedrichi rõõmsat sõttatõttamist ja muutumist sõja ning haiglate mõjul vasakpoolseks revolutsionäärriks. Järgneb rida ekspressionistlikke literaaditükke, kõigepealt „Massinimene“ („Masse Mensch“, 1921), deklameerivais toonides kirjutatud inimsusedraama, mida ruttav lavastama Berliinis uue teatriga katsetav Erwin Piscator, kelle uus lavastiil püüab asendada inimest plakadiga, häälekõvendajaga ja filmiprojektsiooni-aparaadiga. See on draama, milles inim-mass saab kõnekoori tähenduse, üksikindiviidid sulatatakse hulkade mehaanilisse rütmi.

Selle uuesti leiutatud „massinimese“ ja üksiku vastuolulisuse problemaatikale ehitab Toller oma järgmisedki näidendid: „Masinahävitajad“ (1922) ja „Hinkemann“ (1923). Tragöödias „Hinkemann“ kujutatakse sugujõuetuks jäänud mehe heitlemist ühiskonna ja omaenese naisega, kes lõpuks ajavad selle „Eugen Naeruväärse“ enesetapmiseni. Tragöödia on leekiv süüdistus massistuva ühiskonna vastu mingisuguse otse deemonliku naeru taustal. Toller, kes Müncheni nõukogude valitsuspäevil oli juhatanud punaarmee, kirjutas selle oma inimlikuma ja tuumakama draama Niederschönfeldti kindlusvanglas. See

tragöödia (mis mäletatavasti püsis 1924.—25. aastail meiegi teatrite repertuaaris — Henrik Visnapuu tõlkes ja Paul Sepa lavastuses) on ta kirjandusliku loomingu kunstiliseks tippsaavutuseks. Kui loobuda ekspressionistlikust stiilist, mis teeb massinimese mingisuguseks ebaloomulikuks robotiks, ja püüda enam toonitada psühholoogilist külge, siis võiks seda näidendit eduga tuua lavale edaspidigi.

Tolleri hilisemad näidendid („Hoppla — elame!“ „Kojutulek“ jt.) muutuvad aga aina pealiskaudsemaiks konjunktuurtükki-deks — „libretodeks“.

Vabadusse pääsnud Tolleril on aga vähe tribüünist, mida pakub talle politiseeriv teater, ja nii leiame teda peagi agiteerimas, piitsutamas, süüdistamas igal pool, kus on kõnetooli ja laimat resonantsi. „Seksuaalteadlaste“ kongressil pingutab ta kuulajate närve isegi neis ringides ebatavaliselt avameelse referaadiga vangide seksuaalhädast. Rahvusvaheliste Pen-klubide kongresside lakitud tühjusele annavad Ernst Tolleri esinemised ajakirjanduslikult vajalise sensatsiooni.

Nägin Tolleri esmalt a.1931 Varssavis peetud Pen-klubide kongressil. Poolakad näitavad kogu maailmast — Galsworthy'ga eesotsas — kokkusõitnud kirjanikkude koorekihile oma maa kaunimaid kohti. Olemine on võrdlemisi pidulik: sõidetakse esimeses klassis, hiljem autodel Tatra mägedesse. Zakopanes seisavad härrad — triiksärkides, valgeis pükstes, üksikuid monokleis — hotelli terrasil ja imetlevad sinise juveelina mägede vahele peidetud Morskije Oka (Meresilm) järve. Äkki ilmub otsekuu maa alt taevakarvasinises trikoos palja jalu noormees ja sukeldub seltskonna hämmastunud pilkude all vette. See on nos cher confrère Ernst Toller, kes nüüd — veendunud mägestikujärve vee jääkülmu- sest — vabaharjutustega püüab teha endale sooja, lahkelt andes meile võimaluse imetella tema kehailu.

Aasta hiljem Budapestis. Pidulik kongressi avakoosolek Teaduste Akadeemia Palle kullatud saalis. Presideerib kõrge- aristokraatlik rauk Albert de Berzevic-

zy, kelle kohta ungarlased ise ütlevad: „Mitte peale hingata: variseb põrmuks!“ Benjamin Crémieux — enam Prantsuse välisministeeriumi ametnik kui kirjanik — manab ilusaid retoorilisi fraase kullatud lae alla. Tema ekstsellents Marinetti ülistab ducet ja riigihoidjat. Ernst Toller ei kärsi kohal. Vaevalt on ta kõnetoolis, kui läheb mässuks.

„Kõnelgem avameelselt!“ paneb ta ette kohe algul — ja hallipääne esimees hakkab leentoolis kibeleva. „Takt on diplomaatide pahe — kirjanikkude asi on olla taktitu!“ hüüab Toller publikurõdu poole, ja rõdult vastab aplauside puhang. Eesistuja helistab, eesistuja palub, eesistuja tuletab talle meele, et ta on külaline, eesistuja palub temalt sõna tagasi... Toller jõuab veel hüüda talle üle kõnetooli ääre: „Küsi neilt, kas nad on vaimuinimeste kogu — või ainult turismühing?!“

Vaene, vaene Ernst Toller! Kas Sa siis seda veel ei tea!

Teisel päeval lehed on täis Tollerist. Ta on ilmselt rahuldatus. Aga kui kauaks? Ja kas saavad rahu need ekstaatiliselt laiuvad morfinisti silmad, mis põlevad kõnetoolis, kuid hakkavad kohe rahutult põiklema, kui teda jutuaJamises natuke pidevamalt fikseerida.

Lõbusõidul „Ungari merel“ — Balatonjärvel — pomiseb ta mulle midagi ühine- misvajadusest (kellega?), koguni eesti ja saksa kirjanikkude võimalikust kokkutule- kust kasvõi Königsbergis, aga vahetab ilm- selt ära Eesti Leeduga.

Selle väleda žestikulatsiooni taga tun- dub ääretut väsimust, kindlusetust, ja ta sõnad rulluvad nagu papist mängupallid. „Sõda ja viis aastat kindlusevangistust,“ mõtlen ma — ja mul hakkab kahju mehest, kes askeldab ja käratseb ringi omaene- se kuulsuse piitsa all. Kodumaad tal ei ole, jääda pole kusagile — vahepeal on ta tülli läinud ka Moskva, kus teda peetavat trotskistiks...

„Kas see ei ole üks igavese juudi — Ahasveeruse — nägusid?“ sähvab ajus ja ma lähen otsima Semperit ja Barbarust, kes on mulgid, aga mitte ahasveerused.

Roger Martin du Gard

Kirjandus, tehke seda, kui soovite, aga jumala pärast, ärge rääkige sellest! Igal juhul ärge rääkige sellest iialgi enne kui seda olete teinud hästi ja kehtvalt!

„Devenir!“

On märkimisväärne, et Roger Martin du Gard ei ole kunagi avaldanud ühtki tööd teoreetilise arutluse laadis. Ta on araks teinud kõik ebadiskreetsuse harrastajad, veendes neid, et iga looja annab enesest parima oma töödes, ent säilitab õiguse kaitsta oma eraelu kõigi uudishimutsejate vastu. Põlgus enesepaljastamise ees, mille ohvriks on langenud paljud kirjanikud, on Roger Martin du Gard'i juures nii ulatuslik ja sügav, et see kandub koguni tema vaimsesse ellu.

Oleks aga ebaõiglane kujutada Roger Martin du Gard'i inimpõlgurina, suletud oma loojaegoismi, ligipääsmatuna tavalisele surelikule. Ta on samavõrd suur vaikija kui suur looja — ent siiski tähelepänelik kuulaja. Eraviisilistes jutuajamistes on ta alati osutanud nii suurt südamlikkust ja otsekohesust, et vaevalt võiks uskuda, et ta teatavail silmapilkudel ei la-seks end kaasa tõmmata avalikku vaidlusse. Kuid ometi on see nii. Kui sõbrad-kaas-aeglased on teda püüdnud tõmmata avalikku diskussiooni mõne päevakorral oleva akuutse kirjandusliku küsimuse üle, siis on tavaliselt tema vastuseks heatahtlik naeratus, milles kerge ironia on segatud armastusväärusega.

Roger Martin du Gard ei kuulu nende loojate hulka, kes, olles jõudnud üldise tunnustuseni, „unustavad tagasi saata tõstetooli“. Pärastsõjaaegne generatsioon on enesele temas leidnud kaitsja ja nõuandja, ehkki ta pole iialgi meelitanud

noori ega varjanud oma kartust, nähes neid pillamas oma vaimuandeid. Ta on noori kohelnud avameelselt ja otsekoheselt ja on võitnud nende täielise usalduse.

Roger Martin du Gard avastati tema kaas-aeglaste poolt 1913. aastal, millal ta avaldas oma teise romaani „Jean Barois“. Selle romaani viissada lehekülge avaldasid vahenditult ja sügavat mõju kõigile noortele, kes seda lugesid enne 1914. a. juulit. Roger Martin du Gard, jutustades oma romaanis selle peategelase Jean Barois' elu, valgustas täielises selguses probleeme, mis piinasid meie vaimu ja tundmusi. See oli üllatav ootamatus meile, Jean Barois' kaas-aeglastele, kus üks tundmatu ilmus meie keskele ja pakkus meile kibedat rõõmu — taaselada kõiki meie kahtlusi, näha ühes vennalikus hinges lahti rullumas meie kõige intiimsemad mõtteid ja tundeid.

Roger Martin du Gard ei varjanud meie eest hingelise tragöödia komplekse. Mitte ainult et ta maalis vältimatu võitluse kahe järgneva sugupõlve vahel, vaid Jean Barois ründas ateisti isemeelsusega pragmatistliku katolitsismi veendumusi, et vabastada oma lõhestatud hinge ning ujutada üle vanad uskumused. Jean Barois pihitis oma sõbrale: „Kaua aega usutakse, et elu on sirgjoon, mille mõlemad otsad kaovad horisondi kahe äärmuse lõpmatusse. Ent siis vähehaaval avastatakse, et joon on läbi lõigatud, et ta pöördub, otsad lähenevad ja ühinevad... Muututakse vanaks ega osata muud kui keerelda oma ringis.“

Kui Jean Barois puudutas oma kaas-aega sel määral, siis Roger Martin du Gard oli sellesse teosesse poetanud väärtusi, mille sügavamaid edasiarendamisi leidub tema „Thibault's“. Võime reservatsioonideta ühineda epigraafiga, mille kirjutas Jean Barois'le André Suarès: „Haige südandmetunnistus — see on moodse fataalsuse

teater“. See sügav draama, mis toimus Jean Barois' hinges, sellesse oli segatud kogu kaasaeg. See oli võitlus, mida sümboliseeris tõlgitses autori poolt „Jean Barois“ tiitellehele valitud reproduktsioon Michelangelo „Orja“, kes püüab meeleheitlikus katses vabastada oma valulise keha materia ahelaist. Mõned aastad enne oma surma näib Jean Barois Michelangelo „Orja“, mis on asetsenud aastaid tema töökabineti kaminal, preester Lévy's'le, üteldes: „Vaadake teda, ta ei suuda liigutada isegi oma vaba kätt! Kas ei ole mina aastate jooksul katsunud sama, mis on olnud ainult näiline vabanemine.“

Kõik, kes on lugenud „Jean Barois'd“, võivad õigustatult küsida, kas oli Roger Martin du Gard'il selles ennesõjaaegses freskos võimalik eraldada oma isiklike sümpaatiid. Roger Martin du Gard on olnud objektiivne vaatleja — ja kuigi ta on kasvanud katoliiklikus miljöös, vabanes ta sellest ilma kriisita juba oma viieteistkümnendal eluaastal. Objektiivsus, mida imetleme Roger Martin du Gard'i loomingus, on ulatusliku sünteesi ja kannatliku uurimuse tulemus.

Sama objektiivsus ja suur süvenemisvõime oma ainesse ilmneb ulatuslikult kavatsatud ja terviklikult teostatud „Thibault'de“ romaanitsüklis, mis Roger Martin du Gard'ile tõi 1937. a. Nobeli kirjandusliku auhinna. Eelkäijaks „Thibault'de“ tsüklile oli Roger Martin du Gard'i esikromaan „Devenir“, mis ilmus 1908. a., ja milles Bernard formuleeris põhimõtte: „Kirjandus, tehke seda, kui soovite, aga jumala pärast, ärge rääkige sellest! Igal juhul ärge rääkige sellest ilalgi enne kui seda olete teinud hästi ja kestvalt!“

„Halb nooruse-romaan!“ on Roger Martin du Gard tähendanud hiljem oma esimese teose kohta. Ent väljaspool dokumentaalset huvi sisaldab teos liigutavaid lehekülgi ning võidab ühe hoobiga lugejate sümpaatiat — isegi oma puuduste tõttu, mis on omased igale debütandile, kuid mis suudavad harva varjata suure ande algavat võidukäiku ning selle kirjanduslikku kutsust.

Roger Martin du Gard, olles omandanud oma hariduse katoliiklikes õppeasutustes, õppis seal austama õpetlase töömeetodit, ajaloolist tõde ning vaimseid eeltingimusi täpseks uurimusteks.

Kui rääkida Roger Martin du Gard'i kirjanduslikest mõjustajast, siis mitmed kriitikud on püüdnud avastada Roger Martin du Gard'i kirjanduslikus loomingus sugemeid Flaubert'i teosest „Education sentimentale“, mis kirjeldab ühe generatsiooni ideoloogilist pankrotti. Ent siiski tundub liiga julgena väide Flaubert'i otsesest mõjust Roger Martin du Gard'i kirjanduslikule loomingule. Kui rääkida võõrastest mõjustustest, siis suuremal määral on Roger Martin du Gard'i mõjutanud Tolstoi looming, olles annud julgustust ja kindlust „Thibault“ autorile selles, et avar psühholoogiline ja sotsiaalne maaling ilukirjanduslikus vormis nõuab autorilt karakterite kannatlikku ja varjundirikast analüüsi, kõigi eelarvamuste puudumist ning tõsist tahtmist kõigi reaalsete eluurgaste valgustamiseks.

— Kõik see, mis mul on ütelda, avaldub minu „Thibault's“ — kirjutab Roger Martin du Gard Jean Paulhanile. Kõik see, mida ta on pidanud vajalikeks sõnastada teaduslikest, ajaloolistest ja usulistest küsimustest, elust ja tõest — kõige selle ütlmise on Roger Martin du Gard usaldanud oma romaani tegelastele. Tema ainsaks auahnuseks on olnud — panna neid ütlejaid elama reaalselt elu ja usutavat elu, kes, toidetud tema enese mõtte- ja tunde maailmast, elavad siiski täiesti rippumatult ja iseseisvalt. Ta on suure vastustus-tundega loonud inimsaatusi, nõudes igahelilt ainult ühte: tunda omaenese seadust. Üks tema romaani tegelasi ütleb: Raskeim on küllalt resoluutselt olla ise, olla seda küllalt kaua, et leida enese otsekoheuse ning avameelsuse vormel. On vähe loojaid, nagu on vähe igapäeva-inimesi, kes suudavad enese suhtes olla avameelsed. Igapäeva-inimeselt meie ei nõua seda avameelsust, kuid suurt loojat ei saa olla ilma selle omaduseta. Ilma ühegi dogmata Roger Martin du Gard on koostanud inimlike väärtuste ulatusliku panoraami, mitte end lastes pimestada enesest. Generatsioonide arengus on iga isiku kohustuseks töetsinguis minna niikaugemale kui ta suudab. Ajaloolasena Roger Martin du Gard olnuks ainult piiratud epohhi kirjeldajaks, romaanistina on ta aga elu kujutanud kui kestva võitlust rohkete kaotustega. Kujutada võitlust hääbuvat inimest, kelle teod ja toimingud sulavad inimkonda, mis kestab — seesugune on algusest peale olnud Roger Martin du Gard'i missioon.

Tõlkinud I. PAU.

VARAMU RINGVAADE

Tartu teatrielu 1939. a. kevadhooajal

Sõnalavastuste alal „Vanemuise“ teatri-tegevus on üldiselt möödunud hooajal ühtlasem, distsipliinikam ja kunstilähedasem kui nii mõnelgi varem poolaastal. Neljast esietendusest kolm olid sisult huvipakkuvad, lavarakenduselt küllalt hoolikalt ette valmistet, kusjuures iga üksiku lavastuse erikäsitusel taoteldi kunstikavatsuslikku ja stiililist erinevust ning mitmekesisust. Omapärase, vaheldusrikka ja meeletäpama teatrielamuse valmistas M. Seca ja P. Fernandezi operetiparoodia „Caramba“ lavastus. Selles iselaadses ja lustlikus teatritükis ristlevad opereti ja komöödia kujundusvõtted nii, et kummagi tegevuslaadiga ei püüta anda tõeluse illusiooni, vaid osakandjatele on antud avarad võimalused teatraalseks esinemiseks. Nii nägimegi tegelaste enamikult ootamatult ülemeelikut ja tujuküllast mängu. Mitmed nooremad lavajõud, keda näisid varem il esinemisil kammitsevat tüübi või karakteri ettemäärat piirjooned, esinesid seekord esiletungiva ja julge lavalise kindlusega. Ainult paar operetinäitlejat, taotelles oma esinemisega operetlikku usutavust, jäid kahvatuks. Ka kooristseene oleks võinud kohati esitada enamal määral tingliku koomikaga. Üldiselt aga A. Mering lavastajana oli hoolit-send tarvilise mängutempo ja ühtlustava hoo eest.

Järgnevalt teatri peanäitejuhi K. Aluoja 15 a. lavategevuse tähistamiseks tuli ettekandele juubilaril enese lavastusel Eino Leino ajalooline näidend „Simo Hurt“. Teose sündmustik on lähedane ühtlasi meie oludele ja inimesile. Näidend on põhikoelt romantiline, kuid oma ulatuselt võimaldab see kaht laadi lavatõlgitsust. Sündmustikku ja tüüpe rõhutades võiakse seda käsitleda tänapäevasemalt, realistlikult, kusjuures esiplaanile tõuseks näitejuhi töö, pauseerimata ja pingeline mäng ning aja julmuse ja inimliku kurjuse ülekaalukus. Isikudraamana ahtvatleb näidend romantilise käsitluslaadi poole, et valgustada inimhinge peidet tagamaid ning manada päevavalgele inimlikke põhitunge. Siin võib kal-

duda sümboolsusse ja müstikasse, kus on valdavam tähtsus headusel ning lüüriilistel alatoonidel, kuna lavaline mõjuvus saavutatakse kogupildiga, mille loob lavastaja nägemuslik jõud. Viimaselt vaatekohalt oli K. Aluoja lähenend oma juubeli-lavastusele ning seega tuleb seda omapäras-tust pidada terviklikuks ja õnnestund saavutuseks. Lavaseadlik üldpilt oli läbi viidud stiilikindlalt ja puhtalt ning mäng oli ühtlustet ja tasakaalustet üldmulje mõjule-tulekuks. Ainult mõnelt üksiktegelaselt oleks soovind näha ilmekamat ja olukorrale vastavat mängu. E. Tubin oli loond sellele teatritükile väga sobiva saatemu-sika, millel oli tunduv osatähtsus sügavate pauside elustamisel. Säärast laiahaardeli-selt kavatsel lavastust tuleb isegi mõnin-gate lahkavamiste ja maitseerinevuste puhul hinnata ning teatrihuvilistele see võib pakkuda ilmselt enam kui ükskõik mis-suguse opereti või ooperi kulukas ja asja-tut vaeva nõudev lavaseadmine, mida „Vanemuine“ oma puuduilke võimaluste ja jõudude kiuste ikka veel taotleb.

Algupärandeist esitati Lutsu-Särevi nel-javaatuseline näidend-dramatiseering „Äripäev“. Tootsi-lugude sarjas on „Äripäev“ tõsikoelisemaks ja ümaramaks lavateo-seks. Sisult ja intriigilt ei ole seegi näi-dend paljuütle ega paku suuri lavastus-likke ülesandeid, kuid omamaine olustik ning lähedased ja tuttavd karakterkujud on vaatamisväärsed hea mängu puhul. A. Meringu näitejuhtimisel kujunes „Äripäev“ imetlemisväärselt ansamblikindlaks ja puhtrealistlikul mängulaadil põhjene-vaks etenduseks. Realistliku veenvuse ni-mel oli paiguti mäng ehk liigagi sordiini all hoitud. Rõõmustavama üllatuse valmistas kõnesolev ettekanne seega, et siin nägime, mida võimeline näitejuht võib korda saata noortegi näitlejatega, kelle kätte oli usal-det enamik osi ses tüüpiderohkes näiden-dis. Kõik nad olid omal kohal ja püsisid ansambelis väärikalt vanemate jõududega. Nii „Caramba“ kui ka „Äripäeva“ lavasta-misega, kuigi mõlema tüki mängulaad on

erinev, A. Mering tõendas, et ta töö võib olla vägagi tulemusrikas noorte näitlejate juhtimisel ja nende mänguvõimete arendamisel.

Hooaja kahvatumaks esietenduseks jäi H. Vuolijoe „Niskamäe leib“, mis tuli lavale K. Aluoja režii all. Peaosaliste esinemine oli üldiselt nõutaval kõrgusel, kohati aga näidendi tekst põhjustab venivust ja laialivalguvust ning mitmete kõrvaltegelaste mänguline küündimatus jättis tunduvald lünki ansamblisse. „Niskamäe naiste“ jätkuna „Niskamäe leib“ ei evi enam vajalist pinevust või seda on loodud kohati kunstlike võtetega. Dialoogidesse on põimit korduvaid targutusi ning elevuse tekitamiseks on liikvele rakendatud draamaideele tarbetuid tegelasi. Eelmises näidendis on peagu kõik oluline juba antud. „Niskamäe leivas“ jääb püsima oma elulisuses üksnes vanaperenaine, kuid temagi ülesandeks on siin ainult kohendada segiläind vahekordi. Aine huvitavuse ning üldiselt mõninga osavalt kujundatud situatsiooni tõttu võib seda tükki siiski eduga mängida.

Hooaja kestel näitlejate üksikmängus tõusis esiplaanile L. Tubin „Niskamäe leivas“ vanaperenaise osa tõlgitsejana. See osa võimaldab teatraalselt ja efektiivikalt mängu, kuid neist kiusatusist näitleja oli vaba ning täitis oma ülesande paraja tagasihoidlikkusega ning elulise usutavusega, luues tervikliku kuju, mis reastub nii ta enda kui ka teatri kunstiküpsimate saavutuste hulka. Märkimisväärselt esines L. Tubin veel „Simo Hurdas“ pereemanda osas. Ilmekat tüübikujundamist ja tähelepanuvõlt läbimõeldud mängu näitas V. Ader „Äripäevas“ Aaberkukena ning „Carambas“ detektiivbüroo omanikuna. A. Randviirul ei olnud sel hooajal eriti silmapaistvat osa, kuid „Niskamäe leivas“ tema poolt kujundatud doktor leidis ilmekat tõlgitsemist ning „Simo Hurdas“ kurjusekehastajana esitett Arnkil anti edasi distsipliinika ja realistliku mõõdukusega, kuigi viimase osa puhul oleks tahtnud näha enamal määral deemonlikkuse rõhutamist. Viimati nimetat näidendis pea- ja nimiosas esinedes K. Aluoja löi Simo Hurdast omapäraselt nähtud ja ühtlase kuju. Uljalt ning teatraalse mänguhooga aitasid „Caramba“ mõjulepääsu kujundada esmajoones A. Mering, A. Tammemets, E. Aumere ning E. Pärn. Mõningas vähemais kõrvalosades esinesid veel kunstinõudeid rahuldavalt piires ja oma seniseid saavutusi ületavalt J. Jürge, E. Vahur, V. Otsus, A. Pulst, E. Salulaht, E. Neemre, V. Kidron ja V. Tulease.

„Vanemuise“ tegevuses tuleb lõpuks veel märkida esmakordselt antud ja tervet õhutat sisustav tantsetendus, mis üldiselt pak-

kus ja teataval määral ka rahuldab kunstilist huvi. Kava esimeses osas esitati tantsumuhtu I. Urbeli poolt lavale seatud ühevaatuseline ballet „Karnevali süit“, millele siis järgnesid soolo- ning grupitantsud. I. Urbel tantsujuhina näib evivat tunnustustväärivaid võimeid tantsutrupi distsipliinimiseks ja arendamiseks ning seekordne esinemine põhjustab julge hooga edasitõötamist. Tantsijaist väljendusliku küpsusega ja suutlikkusega paistis silma eriti V. Otsus, siis U. Väljaots ning S. Kütt-Looga. Viimane esines küll külalisena.

Möödunud hooajale pilku tagasi heites ning healmeelisel tunnustavalt ära märkides õnnestunud saavutusi, kerkib ometi mõningaid soove ja küsimusi. Näib, et „Vanemuise“ teatri üldises tegevuses ei ole veel jõutud püsima jääda sihiteadlikule ja süstematilisele alusele. Suurem juhtiv osa näib olevat repertuaari juhuslikkusele. Edu püütakse saavutada menukate tükikidega, mis parajasti kusagil kerkivad päevakorra. Ometi teatritegevuse edukust peaks tagama esmajoones kaugele ettemääratud kunstikavatsuslik töö, mille järgi võiks kujuneda repertuaar, kusjuures on arvestatud otstarbekat tööjaotust ning olemasolevate jõudude maksimaalseid kasutamismõimalusi. Kui K. Aluoja andis „Simo Hurdaga“ õnnestunud ja suurejoonelise lavastuse, näidates, et sedalaadi ettevõtteiks tal on häid võimeid ja püsivust, siis oodanuks temalt samal hooajal vähemalt veel teist suurlavastust. Nähtavasti repertuaaris ei olnud vastavat teost, kuna aga „Niskamäe leib“ oli parajasti järjekorras ning nii tuligi sellele pühendada tööjõud, mis oma loovate eriomaduste tõttu annuks teisel hoopis paremaid tagajärgi. Senise töö põhjal oleks ilmne ja loomulik, kui Aluoja rakenduks peamiselt puhtlavastuslike ülesannete lahendamisele. Lavatöös, kus peamine tähtsus on näitejuhul, võib A. Mering näidata võrratuid tulemusi. Ometi peab Mering oma loova jõu enamal määral raiskama muusikalavastusile, mida anti arvult kolm. Seega tuli ühel inimesel ühel hooajal juhtida viit lavastust. Kui teater tahab tõemeelselt hoolitseda näitlejate järelkasvu eest, siis peaks küll A. Mering vabastatama muusikalavastuste kirevalt alalt ning võimaldetama talle anduvalt töötada sõnalavastusteks vajalike näitlejate ilmekuse väljakujundamisel. Nagu juhtival alal, nii ka üksikute paremate näitlejate suhtes tuleks repertuaari koostamisel silmas pidades, et viimaseil oleks võimalusi vääriliseks esinemiseks, sest möödunud hooajal mitme kandvama näitleja võimed ei leidnud otstarbekat rakendamist.

„Vanemuise“ kõrval tegutseb veel tead-

likult kunstisihite taotelles Tartu Töölis-teater, mille ümber on kogunud küllalt arvukalt publikut. Selle publiku kasvata-mises ja kultuurihuvide süvendamises on hinnatavaid teeneid Töölisteatri, mille näit-lejaskonna moodustavad innukad asjaar-mastajad. Sel hooajal ei suudet siiski näi-data eriti silmapaistvaid tulemusi. Näis valitsevat selgusetus teatri juhtimises edas-pidiste tööviiside suhtes. Võimaldeti katse-tamist mitmel lavastajal ning prooviti män-gus erinevaid kujundusvõtteid. Kõik see mõjus takistavalt töö edukusele. Hooaja lõpul on peetud tarviliseks jääda ühe la-vastaja ning kindla üldjuhtimise juure. Ka-hest esietendusest rahuldavama mulje jät-tis M. Trigeri näidendi „Õnnelik abielu“ ettekanne. Tükk on põnev, sisult ja probleemilt huvitav. K. Irdil näitejuhina ei õn-nestunud küll luua kindlat ansambli, kuid peosalised täitsid oma ülesande hoolikalt ja ainult paar kõrvaltegelast jäid küündi-matult pinnaliseks. Teisena lavale toodud H. Ohlsoni rahvatükiga „Valge org“ taotel-di juba ulatuslikumalt lavastuslikke efekte ning püüti samal ajal pakkuda ühtlasi publikule ajaviitelist meelelahutust. Teos ise on aga sisult naiivne ja väheütlene ning vajab rahvatükina mõjulepääsuks haru-kordselt head mängu ja tüüpide kujunda-mise oskust. See ülesanne on noorele tru-pile küllalt raske, pealegi ei õigustaks pin-gutused selle tüki puhul nähtud vaeva. Ent see tükk esitati koguni kahes lavastuses. Esimesel korral püüti edu saavutada ope-reetilike ülepakkumistega ning lõbusast eten-dusest jäi hiljem hoopis kurb mulje. Tei-ses lavarakenduses ning teise näitejuhi hoole all oli mäng enamal määral distsi-pliinit ja püsis maitsekuse raames. Jääme ootama edaspidi paremaid tulemusi, sest trupis on lootustandvaid jõude, kellest se-nise töö põhjal väärivad tähelepanu K. Ird, A. Toiger, S. Kuik ja M. Kees.

Tartu teatrielus ja publiku huviringis on endale kindla seisukoha võitnud Eesti Draamateater. Viimaseaegsed etendused on olnud päriselt oodatavad. Sel hooajal võisime näha nelja lavastust. Kahega neist ei olnud teatriil just õnne ning nendega võidi koguni kahjustada senist menu. H. Raudsepa „Mustahamba“ ja H. Boss-dorfi „Punase aluskuue“ lavaline käsitlus-laad ei olnud küllalt põhjalikult läbi kaalut ning kohatiste ülepingutustega ja ülepakkumistega või pealetungivate efekti-dega püüti nähtavasti ajutiselt kontsessioo-ne teha vähemteadliku publiku maitsele. Need peetumused hüviteti aga mitmevõrra K. Čapeki „Valge taudi“ ning A. Gehri „Kuuenda majakorra“ lavastustega, mis kuuluvad teatri parimate saavutuste hulka.

Viimatimainit ja L. Kalmeti juhtimisel toi-muval etendusel võisime nautida huvitavat ja head ansamblimängu. R. Tarmo lavas-tet „Valge taud“ kujunes viimaste aastate suursündmuseks. See ideeküllane ja mõtte-pingeline draama esitati ka mänguliselt pingelise hooga. Neil mõlemal etendusil üldiselt kõrge mängutaseme juures nägime eriti R. Tarmolt, O. Ungverelt, A. Suur-orult ja E. Türgilt säärast kunstiküpset ja läbituntud osakujundamist, mis teeb au teatritele.

Huvipakkuva teatriüllatuse valmistas Riia Dailes-teatri väikese ansambli külas-käigu etendus. Esiteta R. Blaumani kuue-pildiline, laulu ja tantsudega vahelduv rah-vatükk „Rätsepad Sillamatsil“ oli möödunud aastal ka „Vanemuise“ mängukavas ning seega oli selle sisu ja tegevus juba palju-dele vaatajale tuttav keele mitteoskami-segi puhul. Blaumani lõbusakoeline ja ope-retilike sugemetega rahvatükk moodustab õigupoolest raamistiku, mille sisustasid esi-nevad lavajõud säärase mängukülluse ja pildirikkusega, et teose kohatise puudusi ei olnud märgatagi. Külaliste mängu pu-hul tuleb eriti kõrgelt hinnata lavastaja Felicita Ertneri viimse peenuseni läbi-kaalut kunstikavatsuslikku tööd. Hästi-arendet koosmäng, nii grupi- kui ka üksik-esinemistes täpselt rakendat lavallikumine, üleminekud laulu- ja tantsustseenidele moodustasid kunstilise ja ansamblikindla terviku. Nagu sellest etendusest nähtus, harrastavad meie naabrid teatraalsust ja puhtlavalist ekspressiivsust enamal määral kui meie teatrid, kelle mängulaad on elu-lähedasem ja realistlikum ning põhjeneb enam olustikulisel tõepärasusel.

Lõpuks vääriv märkimist veel Viljandi „Ugala“ teatri külskäik H. Vuolijõe „Jus-tiinaga“. See oli üldiselt tähelepandav etendus ning ulatus mängukäsitluselt „Vanemuise“ või E. Draamateatri õnnestund lavastuste keskmise tasemeni. E. Tinn näi-tejuhina ning kandvama osalisena näitas suutlikke ja hinnatavaid võimeid. Mängu-list silmapaistvust osutasid veel Karl ja Magda Söödor, T. Kuk, A. Ots ning eriti M. Raik, kes vanast senaatoriprouast löi kunstiküpse kuju.

Üldiselt on mitme teatri kestivate püüd-luste ja pingutuste kokkuvõtliku tagajär-jena märgata Tartus viimasel ajal sõna-lavastuste vastu tunduvalt teatrihuvi tõusu, mille rahuldamises „Vanemuise“ osatäht-sus võiks edaspidi olla suurem ja silma-paistvam. Möödunud hooajal on Tartul ol-nud võimalus näha kahteistkümmend uudislavastust, millest ainult neli kuulub „Vanemuise“ repertuaari. Kui siinjuures arvestada „Vanemuise“ kolme muusikala-

vastust, siis saaksime suhte — kolm kahe- teistkümmne vastu. Kas need arvud siiski ei pane „Vanemuise“ juhtkonda järele mõtlema tõsise otsustuse suunas ning seda eriti nüüd, kui lõpuks eelolevaks sügiseks valmib uus eeskujulik ja ajakohane teatrihoone? Kolm aastakümnet tagasi uue teatrimaja valmimisel asuti „Vanemuises“ kunstiteatri loomisele ning jõuti sel alal unustamatute tulemusteni meie teatrite ajaloos. Kas just praegu ei oleks kohane aeg rakendada kõik jõud sama kunstikavatsusliku sihi elustamisele ja teostamisele. Tarvitsemata citada operit ja operetti, oleks ometi kuisimusele kainelt suhtudes loomulik, kui „Vanemuine“ senise nii kiusliku ja tülittekitava ning majanduslikult üle jõu käiva tegevuse muusikalavastuste alal katkestaks vähemalt seniks, kui Tartu elanike arv on tõusnud mitmekordseks või praeguste elanike sissetulekud on üldiselt suurenenud? Kui „Estonia“ Tartust rikkamas ja suurema elanikkonnaga linnas tarvitab muusikalavastuste toetuseks aastas 200 000 krooni, siis mida mõtleb „Vanemuine“ lõpuks saavutada oma 60 000—70 000 krooniga? Just enamikul muusikalavastusist on alles siis mõtet, kui neid suudetakse pakkuda täie efektsuse ja ehtsusega. Ei saa igavesti esitada muusikalavastusigi värviliste paberite ja nartsudega, katkiste kulssidega, puuduliku ja juhusliku orkestriga ning kahe-kolme kuidagi sobiva lauljaga. Tuleb valida provintsluse ja kunstiulesannete teadliku teostamise vahel ning piirduda siis ühepoolsete nõuete rahuldamisega. Kui küllas või väike-linnas tehakse näitemängu, operetti või ooperitki, siis ei mõtlegi keegi läheneda sellele karmide kunstinõuetega, vaid selles nähakse esmaajoonse üht isetegevuse haru, mille arendamist võib soodustadagi. Tartu

seisukoht õigustab ja vajab kunstiteatrit, kuid selleni ei jõuta provintsliku püüdlusega tegelda kõigil teatriladel. Tartu linna ja „Vanemuise“ kandejõud ei võimalda kujundada lahushoitavaid ja erilmelisi truppe iga ala jaoks, kuid olemasolevate lavajõudude kasutamine segi-läbi igasuguste erinevate ülesannete teostamiseks ei anna lõpuks õigeid tulemusi üheski suunas. Tahtmata halvustada „Vanemuise“ püüdlusi ja tulemusi sõnalavastuste alal, peab ometi juhtima tähelepanu tõsistele asjaoludele, mis seda tegevust otse hävitavalt tõkestavad. „Vanemuisel“ on praegu lootustandvaid noori jõude, kuid need on kohustet eeskätt pühenduma operetiga ühenduses olevaile ülesandele ning omandavad seega sõnalavastusteks lubamatuid ja pinnalisi kujundusvõtteid, millest neil hiljemgi on raske vabaneda. Korduvad on olnud need juhtumid, kus vähemaiski kõrvalosades esinejad operetliku pinnalisusega on lõkund ansambli ning halvand nii vanemate näitlejate täiesti kunstikõrgusel seisvat mängu, et viimaseilgi ei jää rahuldavat tunnet oma hinnatavast loomingu. Sama korduvad ja alatised on nähtused, et sõnadraama mitmed esmajärgulised lavajõud peavad endid tülpimiseni väsitama operetitegemisel. Kõik see loob teatris ebaterve õhkkonna, millest täiesti õigustetult püüavad lahkuda vähegi kunstiteadlikud näitlejad. Selle ebaloomuliku õhkkonna terendamiseks peaks algama teater uut tegevust uues olukorras ning täitma seda mitte üksnes sõnas, nagu siiani, vaid teos. Kui ehtse mängu puhul näitlejailt ning lavatajailt nõutakse elulist ja kunstilist usutavust, siis veel enamal määral usutavust ja veenvust peab osutama teatri juhtkond oma sihtide taotlemisel ning tõelise kunstiteatri loomisel.

Erni Hiir.

Kiri Helsingist. Soome sci kultuurfilmi

Hiljuti loodud Kultuurkapitali tema juure kuuluvate organitega on kujunemas siinses kultuurilises elus keskseks ja sisuliselt sügava tähtsusega teguriks. Sihtasutus ja ühing, mis kannab nimetust „Suomen Kulttuurirahasto“, täidab oma osa mitte ainult kapitali kui niisuguse valitsemise ja kasutamise alal, vaid on asunud teostama täie järjekindlusega ka kultuuripropagandalisi ülesandeid. Kapitali loomisel teostatud korjanduspropagandast on kujunemas laialdane ja pidev rahvuslik kultuuripropaganda. Nii on selle keskuse poolt hakatud andma ajakirjandusele kultuuri-informat-

siooni, eriti silmas pidades väikelinnade ajalehti, mida varustatakse vajalise materjaliga kultuuriliste sündmuste ja tähtpäevade puhul. Samuti on kavatsusel pidev kultuuripropaganda koolinoorsoo keskel, kasutades selleks eeskätt kooliraadio saadet, filmi jnc. „Suomen Kulttuurirahasto“ teeneks on ka soome kultuurifilm, mille esimesed osad läksid linale viimaseil nädalail.

Soomes on seni produtseeritud peale kodumaise mängufilmi veel lühikest sündmuskroonikat, mille näitamisest kinod on huvitatud, saades nende arvel kaasaskäi-

valt mängufilmilt teatava maksusoodustuse. Nüüd on samadel tingimustel astunud selle juhusliku sisuga lühifilmi kõrvalde kultuurifilm, mille algatajaks ja sisuliseks loojaks on „Suomen Kulttuurirahasto“. Viimane on sõlminud ühe kohaliku filmiühinguga lepingu, mille põhjal ühing omal riisikol teostab kultuurifilmi tehnilise valmistamise ja levitamise, kuna käsikirjad koostab „Suomen Kulttuurirahasto“, kes ühtlasi kontrollib nende tehnilist läbiviimist. Samuti astub „S. Kulttuurirahasto“ omalt poolt läbirääkimistesse isikutega ja asustustega, kellede vastutulek filmimiseks on tarviline. Selle koostöö tulemusena on jõudnud seni juba linale viis vaatefilmi: esimene käsitleb keemiaõpinguid ülikoolis; teine — metallitootmist Soome maapõuest; kolmas film käsitleb vanameister F. E. Sillanpää elu ja tööd, haarates kirjaniku kodupaika ja tema enda poolt antud kirjeldust selle kohta; neljas film on kujur Väinö Aaltonen'i elust ja tööst tema ateljees, kus parajasti on valmimas A. Kivi suur mälestusmüür; viies film pealkirjaga „Meie teaduse lätted“ on Helsingi ülikooli raamatukogu ja Riigiarhiivi kogusid tutvustav film.

Selle filmisarja jätkamiseks on „Suomen Kulttuurirahasto“ poolt välja töötatud veel pikemaajaline, ligi poolsada filmi haarav kava. Oodatakse ainult käsikirjade val-

mimist. Helifilmis kavatakse jäädvustada rahvuslikke suurmehi nende elus ja töös, vanemaid riigitegelasi ja kultuurilise elu kandvamaid isikuid. Lähema aja kavas on Jean Sibeliuse, luuletaja V. A. Koskenniemi ja tuntud loomade-kujuri Jussi Mäntyneni jäädvustamine filmis. Ateneumi kunstikogude põhjal kavatakse erifilme Gallen-Kallelast, Edelfelt'ist, Järnefelt'ist, Halonen'ist. Samuti on kavatsusel kandvamaid teatrijõude tutvustav film. Terve rida kavasad ootab väljatöötamist ka teaduste alal: põllumajanduslikud uurimused ja nende tulemused, uurimused täheteaduse alal, arstiteaduslikud, geoloogilised, füsioloogilised, füüsikalised jne. uurimistööd peavad filmi kaudu rahva laiale hulgale avama teadlaste suletud laboratooriumid ja selgitama nende töö tähtsust. Samuti ootavad filmimist Soome ehituskunst, muuseumid ja terve rida teisi rahvusliku kultuuri alal tähtsaid ettevõtteid ning asutusi.

Esimesed kultuurifilmid on tehniliselt hästi teostatud ja sisuliseltki esitatud elavalt ning huvipakkuvalt. Kui suudetakse seda tööd jätkata kõigi kavade ulatuses, siis kujuneb soome kultuurifilmidest kahtlemata võimas kultuuripropagandiline tegur, kui arvestada filmi võrratuid levikuvõimalusi.

Erika Viirsalu-Nivanka.

Kiri Brüsselist. Brüssel tantsupidustuste päevil

Brüssel — sa väike Pariis! Nii armastavad Belgia pealinnal iseloomustada mõned kunstisõbrad, kes on vaimustuses nii Brüsseli välisest kenadusest kui ka selle linna kunstielu tihedaist avaldusist. Ja tõesti, kui oled kord seisnud Brüsseli Grande Place'il, kus sind piiravad Vana Kuningaloss, Linna Raekoda ja teised vanad ehitused, mis oma kivipitsistikuga on ülendanud su arhitektuurimeelt, pealegi kui külmal jõulupüha õhtul üle selle kõige kuu romantiline haljassirp oma nõiavalgust kallab, siis ei saagi teisiti kui Brüsselit ikka tänuga mälestuses hoida. Ja kui siis lähed ükskord tagasi ja näed kevadises suurvalguses kõike, mida kord kiiruseõhinal olid mõne tunniga jõuluelevuse tõttava pilguga piüüda suutnud, siis veendud, et Brüssel on kena igal aastaajal. Keset linna asetsev Botaanikaaed on õitsele lõõnud ja kõik teisedki pargid on täis hurmavat lillelõhna. Rahvas tänavail on elav ja rõõmus ja teda on just parajasti, et end tunda pealinnas, kuid mitte liiga palju, et see võiks

segada nautimast Brüsselit ka kui idüllilist paika. Brüssel pole liiga suur, aga ta pakub ometi väga palju. Toremaid muuseumi, head teatrit, kõrge tasemega tantsu, parimaid kontserte, keni raamatuid, huvitavaid filme, kõike seda leiab nii kergesti Brüsselis. Pariis oleks nagu käega katsuda ja eks sealtpoolt ole Brüssel, eriti kirjanduse-kunsti alal, mõjusidki vastu võtnud. Brüssel on siiski Pariisi väike kasvend.

Brüsseli ikka ärksas kunstielus oli tänavu aga erilisel põnevaks sündmuseks rahvusvaheline tantsuvõistlus, millest teatavasti Eestigi menukalt osa võttis. Need võistlused olid kokku toonud nii võistlusist tegelikult osavõtjaid kui võistluste jälgijaid igast maailmakaarest. Kõige selle kokkutulnud kireva pere kohtamispaigaks päevast-päeva kahe võistluste-nädala jooksul sai Brüsseli Kaunite Kunstide Palee, mis oma ilusate saalidega on nagu loodud nii kaunisihilise kokkutulemise kohaks. Kaks nädalat pidevalt neis saalides siis tantsiti väga suure hoo ja innuga, tantsiti enne

lõunat, tantsiti pärast lõunat ja korraldati tantsuettekandeid õhtuetendusil. Žürii, mille koosseisu kuulus niipalju tantsusuurusi üle terve maailma, istus süldilt oma rohelise laua taga, jälgis, kaalus ja hindas. Laval aga käisid ettekanded pikas kirjus linds. Neisse ettekandesse mahtus kõike — soliste, grupe, lavatantsu, folkloristlikku ja music-hall'i žanrigi. Võistlejaid oli arvult kokku — soliste 90 ümber, lavatantsu grupe aga võrdlemisi vähe, vaid 6. Rahalisi auhindu oli määratud solistidele kogusummas 5 auhinda, neist esimene kuninganna Elisabethi auhind 10 000 Belgia franki suuruses, teised auhinnad kõikides 5000 frankist kuni 500 frankini. Siis oli veel 2 rahalist auhinda gruppidele ja 3 preemiat laureaatile vanuses alla 16 aastat. Peale rahaliste auhindade jagati ülejäänud laureaatile kuld- ja hõbemedaleid. Laureaadid jagunesid kolme kategooriasse: Vanuses üle 16 aasta — 11 laureati; neist 4 poolakat, 2 rootslast, 1 itaallane, 2 belglast, 1 lätlane, 1 prantslane Ameerika Ühendriigist. Vanuses alla 16 aasta oli laureate 6; neist 2 vene emigranti, 1 prantslane, 1 belglane, 1 poolakas ja 1 eestlane. Kolmandasse laureaatile kategooriasse kuulusid grupid, milledest 1 oli Soomest, 2 Belgiast ja üks paar Ungarist. Esimese solistide auhinna omandas Tatjana Stepanova, Prantsusmaal elav vene emigrant. Järgmised rahalised auhinnad jagati: II auh. — Itaaliale, III, IV ja V — Poolale. Gruppidest võitis esimese rahalise preemia (5 000 Belg. franki) Maggie Gripenbergi rühm Soomest, II preemia üks Belgia oma tantsukoole.

Poolteist nädalat kestnud eel- ja finaali pääsmise võistlusile järgnesid teise võistluste nädala lõpul lõppvõistlused, mille alusel teostus juba preemiate määramine laureaatile. Et need võistlused kujunesid lõplikult otsustavaks, siis mõistagi koondus nii võistlejate endi kui ka võistlusi jälgiva publiku pinevus kogu intensiivsed just neile võistluste lõpupäevile. Kunstide Palee suures galasaalis, kus aset leidsid võistlused, oli õhk täis põnevust ja ka laval tundus seda spetsiifilist elektrisädet, mis igale esinemisele annabki ta õige närvi. Juba laureaateks löödud, kuid oma võidu suurusest veel mitte teadlikud võistlejadki näisid üksteise järele välja pancvat oma parima. Nii kujunesidki need laureaate esinemised juba tõeliseks tantsuettekandeks, kus kogu kava sooritati hea tehnilise kindlusega ja mis pakusid ka juba tõsisemaid tantsukunstilisi elamusi. Niisuguste võistluste puhul on märgata kõigepealt just tehnika esitamist, mis loomulikult ongi peamiseks eelduseks

žürii silmis tähelepanu leidmiseks. Seega on seletatav, et kogu selles suures esinemiste sarjas haaras tähelepanu just tehniline küpsus. Puhtkunstilisi sugemeid polnud eriti silmapaistvat leida esimesi auhindugi saanud laureaate esinemises. Üldse žürii näis, — vist ka Belgia enda liikmete ülekaalu tõttu — väga tugevasti mõjustatud olevat just Belgias valitsevast suurest sümpaatiast balleti vastu. Viimane asjaolu võis siis ka põhjuseks olla, et lõppvõistlusile ei võimaldatud pääseda ühelgi saksa kooli esindajal, rääkimata Belgia enda plastikakoolidest. Moodse tantsu iseloomu kandvaist võistlejast tulid läbi žürii nõelasilma siiski võrdlemisi vähesed, needki peamiselt poola, rootsi või soome tantsijad. Mis puutub rootslasisse, siis etendasid kogu võistlejate pere hulgas just nemad kõige kunstikultuursemat osa, olgugi et mitmest tõesti heast tantsijast said laureaate hulka vaid 1 rootsi naise ja 1 meestantsija. Publik aga võttis rootsi tantsijad vastu alati erilisel tugevate kiiduavaldustega, andes seega neile tunnustuse, mida nad oma esinemise kindluse, maitsekuse ja vaimukuse poolest ka tõesti pälvisid. Ka enamik poola tantsijaid sai publiku sooja poolehoiu osaliseks. Publikut vaimustas võib-olla esirinnas poola ikka haarav temperament, mille suuremalt osalt aga lisanes ka tore tehnika ja mingi loomupärane tantsimise ja väljenduse oskus. Viiks liiga kaugele, kui püüaksime eritella kõike, mida võistlused pakkusid. Üldiselt aga see pikk esinemiste rida näitas palju tõsist tööd ja tantsukultuuris edasiiviivat jõudu noorema generatsiooni näol. Võistluste ilme järgi otsustades see jõud näib olevat väga suurel määral rakendatud puhtballeti teenistusse. Kuid siiski oleks raske vaid selle mõõdundu tantsu-sündmuse põhjal teha kindlamat otsust selle kohta, missuguseks võiks kujuneda tuleviku tantsu õige valem. Suur kunst mahub igasse vormi, ainult selle vormi talad olgu tugevad. See jääb vist maksma tantsukunstiski.

Suureks vahelduseks võistluste eksamiõhkkonnas olid üksikute suurte kunstnike esinemised võistluste nädalate kestel. Sel ajal andsid Brüsselis oma tantsuõhtud Alexander von Swaine, keda iseloomustati juba ühe sõnaga „superbe“ ja kes sai suurte ovatsioonide osaliseks; siis hispaania tantsijanna Teresina ja korea tantsijanna Shai Shoki. See viimane tantsijanna oli Brüsselis oma varem esinemise kaudu juba tuttav. Seda suuremaks kujunes tema austamine just võistluste päevil. Muuseas Shai Shoki kuulus ka žüriisse. Shai Shoki korea tantsude õhtu oli omapärasemaid

kogu võistluste ajal ja põhjustas oma ilu, vaimu ja huumori rohkusega ning üle selle kõige hõljuva eksootilise koloriidiga päris tormilise vaimustuse.

Brüsseli tantsunädalatega jäid vist hästi rahule nii võistluste korraldajad, võistlustele sümpatiseeriv vaatajaskond kui ka võistlejad ise.

Kui laureaate esinemiste viimase õhtu lõpul žürii asus saali esireast kogu oma rohelise lauaga üles lavale ja publikule suure pidulikkusega kuulutati välja võidud

ja nimed, siis hakkas saalist vastu kajama ka mõningaid ägedaid proteste. Publikul on juba oma arusaamine, oma pooldamised, oma valitud, žüriil jälle oma. See väike kodune revolt laheneb aga lõpuks päris heatujulise teineteise mõistmisega, millele andis meeolulika lõpu laureaate defileerimine laval mööda rohelisest lauast publiku uudishimutsevate pilkude ning kõrgelt kajava aplausi all.

Edith Oltorp.

ARVUSTUS

Oskar Loorits: Oma rada

Programm artikleid uue Eesti loomisel 1934—1938.

„Kuldkiri“, Tallinn, 1939. 184 lk., hind kr. 2.50.

Meil pole viimastel aegadel ilmunud tarbeks sääraseid raamatuid või ka kirjutusi, milles see või teine silmapaistvam isiksus avaldaks oma vaateid peamiselt poliitilisele ja kultuurpoliitilisele küsimusele ja mida üldsus kasvõi ainult haritlaskonna üsna laius piires saaks kasutada vähimalt kindlate „geograafiliste punktidenä“ orienteerumisel või koguni ajakohase ideoloogia kujundamisel. Jah, meie aktuaalsem esseistika pole just õitsnud pärast mõnede nooreestlaste ja Juhan Luiga tegevust. Kui sel alal on tegutsetud, siis enamvähem kollektiivselt ja ka enamvähem piiratult huviala mõttes. See tähelepanek kehtib ka meie viimase suurema põhimõttelise vaidluse, nimelt „Orbiidi“ rühmituse avalduste kohta. Muidugi, orbiitlaste ajakiri-album „Põhjakaar“ ja veljestolaste „Düünamis“ I ning II moodustavad kokku päris imposantse kogumiku ajakirjanduse ning ideoloogilisi suunilusi meie iseseisvumisajaks ja hiljemgi valminud haritluse sulest. Ent selles kogumikus ei paista autorid, peale mõnesuguste väheste erandite, kuigivõrd silma oma avalduste isikupärase ümardamisega ja „süsteemistamisega“.

Oskar Loorits on juba ammu tegutse nud ülalmainitud otsingute-rindel ja kuulubki oma „päritolult“ neid otsinguid kannund ringidesse. Kuid ta on ka juba ammu kujunenud „outsider“iks nende ringide suhtes, eriti oma kultuurpoliitilise tegevuse tõttu, milles avaldus rühmade-distsipliiniga sidumatu äge ja erk temperament. Lahkumine kuid põhjustasid muidugi ka erinevused ideoloogilises küsimuses: kui „Düünamist“ ja „Orbiiti“ ning „Põhjakaart“ kan-

dis kõigepealt sotsiaalse kultuuri ja õigluse taotlus, siis Loorits, meie rahvaluule hoidja ja uurija, on üha enam kaldunud esile tõstma ka rahvusliku mõmendi kui säärase tähtsust (mida küll polnud kaugelgi unustanud ka „Düünamis“). Neil eeldusil on Oskar Loorits oma teises artiklites kogus „Oma rada“ (esimene, „Vastu voolu“, ilmunud 1933. a.) võinud õigupoolest ainsana meie „privaatsete ideoloogide“ seas lähtuda just „rahvastervikluse“ nõudest ja anda talle omajagu konkreetsemat sisu, mida ametlik programm igatahes pole küündinud sõnastama. Nimelt loeme artiklis „Meie ideoloogia ümbermõtestamisel“: „Mitte eitada ei saa klassivaheid, mitte eelistada ei tohita üksikuid neist, vaid eri klasside ausat ja õiglast kooskõlastamist vajame oma demokraatia-reformi lipukirjaks. „Tervikluse“ ideed ärgu arendatagu meil „totaalsuse“ mõttes, vaid hoopis „organilikkuse“ ja „harmoonilikkuse“ suunas: kõik loovad kihid kokku moodustavad alles terviku.“

Lisaks sellele ausale demokraatlikule programmile rõhutab Loorits oma käesolevas raamatus alatasa leplikkuse ja vastastikuse respekti vajadust, mis olevat otse meie rahva ürgsemaid omadusi; ta toonitab opositsiooni kaasvastutavuse mõistet, sisu primaati kõige välise ees, vaimu ja sotsiaalse õigluse üleolekut tavalises eetikas ja eriti meie rahva teadvuses võimust ning vallutamispriintsiibist. Neile autori terveile demokraatlikele põhimõttele võib muidugi kahe käega alla kirjutada. Sügavust ja perspektiivi üle tavalise määra annab nende põhimõtete uuele ja nii vajali-

sele esiletõstmisele pealegi see süsteemsus, millega autor püüab õilsa demokraatsi olemust avastada just meie rahva ning tõe põlisema eneseteadvuse ning omapära kih-tidest. Jah, see „nägemus“ soome-ugri tõe ja kultuuri pehmemeesest kollektivistlikust ja humaansest põhilaadist annabki käes-olevale raamatule ta esseeliku omapära. Kuid samast algab ka vajadus teha mõnin-gaid reservatsioone autori vaadete ainumaksvuse suhtes — vähimalt tänapäe-va olukordi arvestades. Autor nimelt rajab kogu meie rahvusliku poliitika ja eetika omapära ning kvaliteedi oletusele, et algu-päraselt kuulume passiivse, loodusesõbra-liku ning leplikku „ida mentaliteedi“ vald-konda, kuna kõik aktiivne, sõjakas, ennast-kiitv ning individualistlik on meil oman-datud „läänluselt“ ega ole oma tugevama is- avaldusis rohkem väärt kui „lastehaigused“. Tõsi küll, autor rõhutab, et oleme võime- lised ning koguni määratud valima endile parimat nii Idast kui ka Läänest. Eriti Läänes ja ka meie senises aktiivses tege- vuses ning sisevõitlustes ei näe ta peagu midagi head, nii et jääb järele sümpaatia Idale, ilma et see pakuks konkreetsemaid juhiseid. Kuskil Juhani Aho „Panus“ aval- dud nägemus idüllilisest ja harmoonilisest elust sõpruses „loodusvaimuga“ võib ju paista ideaalina ja toita igatsusi, end kui- das lahendada säärase idüllil vahekordi näiteks tänapäeva tehnikaga ja kauguste ning erirahvaste lähenemisega üksteisele? Meie ajaloolased — ja ajaloo romanisee- rijad — kalduvad muide hoopis vastupi- diselt nägema muistseidki cestlasi üha enam viikinglikena ja aktiivseina. Võib-olla valitses suurgi vahe 12. sajandi üsna „tsi- viliseeritud“ eestluse ja looduselähedase „Kalevala-rahva“ vahel kuskil Karjalas.

Peale liigse müüdistatud „Ida“ eelista- mise äratav see raamatus vastuvaidlusi ka „massi“ ja „mass-inimese“ liigse väärtus- tamine indiviidi arvel, vähimalt meie lähe- ma mineviku vaatlusel. Seda polariteeti ka- sutades pole autor isegi vajalikeks pida- nud mainida paraja kesktee ning tasakaalu vajadust. Samas ometi tunnetab Lääs, mille erkust meil veel pole võimalik ignoreerida, tänapäevset „masside mässu“ tõsise häda-

ohuna kultuurile... Eesti mass võib ju vahest olla „õilsam“ suurrahvaste omist, ent üldiselt ilmneb autori seisukohavõtus kaasaegse isiksuse-kultuuri ja „subjekti- vismi“ vastu omakorda õige tugev annus subjektiivsust. Oskar Looritsa tuntud ki- bestumus keelab tal siingi vajalisel määral tunnustamast kaasaegsete vaimutegelaste ja nende rühmitustegi teeneid ning ajab teda otsima ideaalset üha kaugemast mi- nevikust — kasvõi Uurali-aegadest! Pais- tab silma, et oma „ülemineku-aegsel“ ar- vetetegemisel ta ei leia põhjust nimetada ega tsiteerida ühtki positiivset avaliku elu tegelast — peale kahe kõrgeima riigijuhi. Ja kui ta teoreetiliselt rõhutab leplikkuse ning vastastikuse austuse vajadust, siis te- gelikult ta „piitsutab läbi“ kõik kaasaeg- sed tegelasliigid ja parteid nii umbes 360 kraadi ulatuses enda ümber. Säärane äge aktiivsus on tihti 180-kraadises vastuolus ta enese nõudega sallivusest „kasvõi sellegi vastu, mida me ise õigeks ega hääks ei taha pidada“. Kuna säärase meetodiga pole õigupoolest võimalik anda meie praeguse olukorra asjalikumalt bilanssi ega jälgida täpsemalt „asjade vahet“, ja kuna üldiselt pole võetud ka kontakti aja-arvustusliku filosoofiaga selle euroopalikus mõttes, siis jääb käesolev artiklitekogu kahjuks teata- val määral puht-isikupäraseks ja ka aja- kajaliselt piiratud mõteteavalduseks. Oma küllalt suuri pretensioone täidab ta küll rahuldavalt oma temaatika keskses osas: meie demokraatia „ümber-“ või pigem jälle-mõtestamises. Ei saa citada selle ra- amatu teatavat maailmavaatelist ühtlust, ja ta subjektiivne ägedus ei ole lõpuks mitte ainult nõrkuseks, vaid ka vooruseks: tema taga on tunda kõigea kaasaalavat inimest. Mõjult ja püsivuselt võitnuksid need artik- lid aga palju, kui nende sõnastamisel oleks vähem järele antud ajalehelikule hoogsu- sele ning fõljetonistlikule kergusele, millest muide on johtunud ka mõttelisi vastu- oksusi — eriti „aktiivsuse“ ja „passiivsuse- ga“, „dünaamilise“ ja „staatilisega“ ope- reerimisel. Aga ees ole küllalt tähtis just aktuaalsete vastakuste ja vastuokuste esi- letoomine, millega „Oma rada“ sädelebki kõige enam.

H. P a u k s o n.

Oskar Luts: Mälestusi X. Która godzina?

„Noor-Eesti“, Tartus, 1938, 162 lk.

Oskar Luts on oma mälestuste avalda- misega jõudnud juba kümnenda köiteni. Selles jutustab ta oma elamustest sõjaväe- farmatsöidina Varssavis 1915. aastal. Juba

eelmise köite lõpus jõudis ta oma kergemeel- se sõbra Raineriga Varssavisse, mis asetses tegelikule sõjalinile õige lähedal. Käesole- vas teoses ta jutustab oma elamustest ja

seiklustest Ujazdovi haigla apteegis, rahvusvaheliselt kirjus kaasteenijate peres. Rohkesti tähelepanu pühendab ta ka linnale, milles keeb lähedasele sõjaliinile omase suurlinna kirju ühepäevanautlusele anduv elu kõigi oma võikuste ja koledustega mõtetut priiskamisest kuni sõjapõgenejate hingeahistava viletsuseni.

Luts oma huumorimeelega ning terava silmaga näeb nii mõndagi huvitavat, põnevast ja traagilist ka koomilisemast küljest, mis mõnel tõsisemal sulemelhel oleks jäänud tähele panemata. Seetõttu on saanud käesolev raamat mõnuga loetavaks, kuigi siin käsitletakse väga tõsiselt ja traagilisi asju, suuri koledusi, äärmist häda ja viletsust.

Autor ei näi lugu pidavat just suurest täpsusest, sest ta pole kirjutanud päevikut ega sõjakroonikat, vaid vestleb esijoonne oma elust ja juhtumustest mälu järgi. Sellega on seletatav ka teose ilukirjanduslik esituslaad. Teosesse on rohkesti põimitud mälu järgi restaureeritud dialooge, mis muidugi ei taha pretendeerida mingile ajaloolisele täpsusele.

Lutsul endalgi on selles suures sagimises tähtsam osa kui seda võimaldaks talle ta tagasihoidlik amet. Teose kesksemaks probleemiks on gaasisõja algus. Esimesed sakslaste sõjagaasi ohvrid äratavad tagalas suurt tülgastust. Kuid venelased on sunnitud sellele julmale tapaviisile otsima ka vastuabinõusid. Tekivad esimesed primitiivsed gaasimaskid, mida valmistatakse Ujazdovi haigla apteegi laboratooriumes Oskar Lutsu oluliste täiendustega. Nende saamisloo kirjeldus on omaette huvitav peatükk, mis juba üksi õigustab käesoleva raamatu olemasolu ja seda eriti praegusel ajal, kus nii põnevalt on jällegi päevakorral gaasisõja hädaoht ning kodanliku gaasikaitse organiseerimine. Lutsu olulist ja keskset osa esimeste gaasimaskide valmistamisel Varssavis tõendab seegi asjaolu, et ta koos haigla ülemarsti, Tõise Riiginõuniku Bogdanoviga koos käib sellest toimingu aru andmas Oldenburgi printsile, keda ta kohtas juba enne Maailmasõda Peterburis.

Esimeste gaasimaskide tekkimisloos ja ka paljudel teistel juhtumel avaneb O. Lutsu suurepärase võimalus oma humoristisulega iseloomustada vene sõjaväeasutuste bürokraatlikkust, äärmiselt aeglast ja lohakat asjaajamist ning üsna sageli ka asjaosaliste ametnike ja ülemuste vähiklust, asjatundmatust ja otse puupeasust. Peab aiva imestama, kuidas niisuguse korra juu-

res suudeti vaenlast niigi palju kinni hoida kui seda tehti Maailmasõjas.

Venelaste abitus ja sõjaline saamatus ilmnes eriti õhuvõitlustes. Sageli käisid saksa lennukid Varssavit pommitamas ja nendele astusid vastu vene lennukid. Niisuguseid mannetuid õhuvõitlusi saksa ja vene lendurite vahel vaatas muigega pealt kogu linna rahvas, kellesse venelaste saamatus sisendas kõike muud kui usku sõja võidukasse lõppu.

Oma rahvusvahelist ja huvitavat kaasteenijaskonda on autor iseloomustanud tagasihoidlikult, kuid omapäraselt, kaldumata erilistesse liialdustesse, kuigi mõni tüüp ja olukord pakub selleks soodsaid võimalusi. Seda voojust tuleb hinnata, sest paraku alati pole autor suutnud niisugustele kiusatustele vastu panna. Ka sõjakoleduste, põgenike viletsuste, ülemuste ja jõukama kihi prassimiste ning orgiate kirjeldamisel pole Luts kasutanud äärmist naturalismi, vaid on jäänud tagasihoidlikuks. Ta on suutnud inimlikult mõista kõiki olukordi, nendest aru saada, tõusta kunstnikuna kõrgemale ning näha kõiki oma heatahtliku humoristi hingeprisma läbi.

Teose võõrapärane nimi selgub alles lõpplehekülgedel. Autor istub pargis ja vaatleb rõõmsate laste muretut mängu. „Siis eraldub mänguseltilliste hulgast üks pisike tüdruk, vaatab ringi ja naeratelles tuleb minu juurde, käsivarrekesed paljad, veidi õhetav.

„Która godzina?“ küsib häbelikult.

Noh... nii ja niipalju — vaatan taskukella. Aga kuhu siis tõttab väike panjena?

„Pean varsti minema koju,“ naeratavad lapse pruunikad, sametpehmed, imeilusad silmad, „aga mul siiski on veel natuke aega.“

Teeb näkineitsiliselt õhulise reveransi, ning läheb tagasi oma kaaslaste sekka — tal on veel natuke aega.

Mu neetud taskukell! Miks ta siis nüüdki ei võinud käia ette, nagu tavaliselt?

Kõrgel õhus kuuldub põrinat... Ja paar minutit hiljem pole enam olemas seda lapsukest ega mitmeidki teisi tema tillukest kaaslastist.“ (Lk. 162.)

Niisuguse lihtselt ja napsõnaliselt maalitud masendava pildiga lõpetabki autor oma mälestuste kümnenda raamatu, mis mitmeti on tähelepandavam eelmistest osadest, eriti just praegusel ajal, kus samas õhus on kuulda jälle nii tugevat põrinat, kuigi seda pole seal kuulamas enam Oskar Luts, vaid vaba Poola vabad kodanikud.

P. A m b u r.

A. Tšehhov: Valik novelle

Tõlkinud Friedebert Tuglas. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu, 1939. 363 lk., hind 4 krooni.

Nüüd on siis saanud teoks Tšehhovi novellivalimiku ilmumine eesti keeles. Mingit tundmata maad see küll ei avasta isegi meie lugejaskonna sellele osale, kes ei oska vene keelt, sest meie ajakirjad sobiva lühijutu otsimisel on aja jooksul kasutanud rohkesti Tšehhovi novelle, millega need on kulunud meil samaks, milleks autor nad omal ajal ja oma aja nõudeid arvestades esijoones kirjutas — ajakirjanduse jaoks. Kuid see tutvus on teinud ehk veel oodatavamakski ta novellide valikkogu ilmumise. Meie lugejaskonnal avaneb nüüd ulatuslikum võimalus tutvuneda selle vene suure sõnakunstniku loominguga, kus väheste joontega antakse nii täiuslikke tüübikujutusi ja kus napi sõnastusega suudetakse valgustada nii hingelulisi sügavusi kui ka igapäevaste inimeste iseloomude külmi ja kõverusi argipäeva taustal.

Tšehhovi novellide kunstiline tase on enam-vähem ühtlane, mis iseenesest teeb esindusliku valiku tegemise raskeks. Mida valida ja mida jätta, see on peagu täieliselt tõlkija maitse küsimus. Kuid võib väita, et Tšehhovi loomingust saaks koostada veel teise ja kolmandagi samaväärse valiku, mis poleks ei kunstilise taseme ega autori loomingu iseloomulikute külgede esindamise mõttes sugugi kahvatum ilmunud valikust. Tšehhovi kindlamaks vooruseks on pinnapealse literaarsuse ja sõnaliigsuse puudumine. See voorus ei jäta teda maha ka sisuliselt tagaplaanile kuuluvais teoseis.

Tõlkija sooviks loomulikult on olnud ka anda senisest nõudlikumat tõlget, või tõlkija sõnadega — esitada neid ajanõuetele vastavas keelelises kujus. Kahtlemata võibki väita, et esitatud tõlge sisuliselt täpsuselt ja keeleliselt ületab senised ajalehetõlked, kuigi ka Tuglase tõlkes leiame rohkesti ebatäpsusi, millede sissesattumine aga kiire töö juures on vältimatut. Nii tõlgib Tuglas по сердцу meelt mõõda pro südame järele, конька — tramm, полуоборот — poolkäänak pro poolrööret, прочий бродячий скотъ — muud hulkuvad elajad pro muu hulkuv tõbras, помыться tõlgib Tuglas millegi labase germanismiga paadida, kuid мамзель tõlgib ta preili. Прохлаждаться on tõlgitud mõnulema, samas jälle germanismi

eelistamine, kui порядковъ tõlgitakse eesti keele ordnungit. Народъ простого звания on tõlgitud lihtselt lihtrahvaks, указчикъ — õpetaja, поведения — ülesannet jne. Jutus „Rootsi tikk“ ettetuleva lause Удавился со своей спичкой! Tuglas tõlgib „Läkastu oma tikku otsa,“ millise veidruste asemel oleks võinud olla näiteks kasvõi „Kärva oma tikuga,“ mis olnuks nii algkeelele kui ka eesti kõnekeelele lähem. Eesti keele rikkaliku sõnatagavara mitteküllaldane arvestamine on see, kui Tuglas nii мамзель kui дъвица tõlgib ühtemoodi preili. Novellis „Inimene vutlaris“ figureerib vutlar ka seal, kus Tšehhovil on чехоль. Aga eesti keeles on olemas ka sõna tupp! Ловко? tõlgib Tuglas lihtselt Ah? Konteksti arvestades leidunuks sinna mõndagi sobivamat.

Need on juhuslikud näited, millele võiks tuua veel lisa. Neil vääratusil pole siiski olulist tähtsust selle kõrval, mis jääb tõlkes puudu Tšehhovi huumori ja rahvakeele lopsakuste edasiandmises. Hoolimata sellest, et Tuglas oma viimaseaegses loomingus on asunud üles äratama oma „Hundist“ saadik „kunstiteadlikult“ mahasurutud huumorisoont ja et „Väikese Ilimari“ huumorivõib leida teatavaid rööbikjoooni Tšehhovi huumoriga, pole tõlkijal jatkunud küllaldaselt tähelepanu Tšehhovi huumori keeleliste varjundite jaoks. Nii on tõlgitud kingsepa sõimunimi душа-голеница — saapasäär, сапожки — saapad, всю харю побью — annan sulle vastu vahtimist, скучища — igavus. Вы бы водочки покушали — Jooge ometi ka viina! Здравенныйший — tüse, какъ твоя купчиха — nagu kaupmehe emand, по какому праву — millise õiguse rõhjal, первый сортъ — suurepäraselt, хоть прудъ пруди — nagu kirjusid kasse jne. Enam-vähem sarnaspoole ja hea küll!

Iseloomulik on asjaolu, et tõsisema jumega jutustuste tõlked on nii „keelekuju“ kui ka täpsuse mõttes tõlkijal õnnestunud paremini, võib ütelda isegi, et hästi. Toodud täbaruste näited ongi pärit peagu ainult humoristlikest juttudest.

Kuigi pole käepärast seniseid ajakirjanduses laialiolevaid Tšehhovi juttude tõlkeid, võib siiski uskuda, et „Valik novelle“ on parim Tšehhovi esitamine eesti keeles.

J. J a i k.

VARIA

Ajakirja „Baltische Monatshefte“ aprillikuu number toob Reinhold Graubneri kirjutuse Eduard Gebhardti eesti talupojatüüpi kujutavaist maalinguist pealkirja all „Über Ed. v. Gebhardts Studien estnischer Bauern“.

Teatavasti möödus 13. juunil 1938. a. 100 aastat nimetatud balti kunstniku sünnist. Gebhardt sündis Järvamaal Järva-Jaani pastoraadis, kus ta isa oli praostiks. Lihtses ja uskliklik vanematemajas omandatud kasvatus ja mõjustused olid kunstniku loomingus suhtes otsustavad isegi vanas eas. G. suri Düsseldorfis 1925. a. 86 a. vanuses.

Gebhardt on usulise žanri maalijana omandanud tunnustatava koha saksa kunstis, portreemaalijana seevastu aga eesti talupoegade kujutajana on ta veel liiaks vähe tuntud. Alles 1938. a. oktoobris Eestimaa Kirjandusühingu poolt korraldatud Gebhardti mälestusnäitus Tallinnas võimaldas esikohale tõsta just seda iseloomustavat joont ta loomingus.

Oma esimesed portreed maalis G. juba viie-aastasena. Need olid esialgu küll põrandale kriidiga joonistatud isa sünnipäevakülaliste peakujutused, kuid nad iseloomustavad kunstnikku. Esimesed õlis maalitud vanemate ja õdede-vendade portreed põlvnevad veel Peterburi ajast (1854—56). Siin juhtis August von Pezold esmakordselt kunstniku tähelepanu eesti talupoegade tõsiseile ja sitkeile nägudele ja Gebhardtil olid siin nähtavasti silme ees teravalt-lõigatud vaiksed näod, mida ta oli näinud kirikuskäijate seas oma kodukirikus. Seega oli G. leidnud teema, mis köitis teda eluaeg.

Enamik Gebhardti maalitud eesti talupojatüüpe põlvneb a. 1866—1869. Need on visandid, mida kunstnik kavatses kasutada oma suure maalingu „Püha õhtusöömaaeg“ jaoks, mis on praegu Berliini Rahvusgaleriis. Neid visandeid on ta siiski kasutanud osaliselt, sest on teada, et mõningaile maalingus kujutatud figuuridele on olnud modelliks ka balti sakslased, nagu dr. Rinne ja dir. Tichter. Et G. ka hiljem korduvalt eesti talupoegi on maalinud, põhjendatakse arvatavasti asjaolul, et kunstnikul oli Düsseldorfis kasutada liiga vähesel arvul modelle. Nii unistab G. ikka jälle sõidust kodukohta, sest et seal leidub „suurepäraseid eestlasi“ modellideks. Veel vanas eas ohkab kunstnik: „Oleks mul ometi vana onu Prints, vana Krause ja teisi toredaid päid vanalt Eestimaalt.“

G. ei kasutanud mitte ainult eesti talupojatüüpe oma usulise süžeeaga maalinguis, vaid ka eesti talupojavankrit ühes sinna juure kuuluvate rakmetega. „Mäejutlust“ kujutavas maalingus Düsseldorfis Rahukiriku seinale näeme, kuidas eesti talupojavankrilt tõstetakse maha haige naine, et koos tee ääres seisva rahvaga oodata Jeesuse tulekut.

Ka on näha eesti talupojavankrit Breslau Sileesia-muuseumis leiduval maalingul „Jooksvahaige tervestegemine“ ning maalingul „Kojusõit“, mis on muide üks vähesid G. mitteusulise sisuga figuraalkompositsioone. Nii leiame G. maalinguis keset vanasaksa rahvarõivaid, mis on pärit reformatsooniajast, sageli eesti lihtse talupojavankri. See anakronism ei eksitanud sugugi kunstniku ennast. Siinkohal ei saa jätta mainimata, et Narva Aleksandri kiriku altaripildi pealkirja ristilöödud Kristuse pea kohal on G. edasi annud eesti keele, kuna ta ei tahtnud kujutada oma usulisis maalinguis minevikku, vaid olevikku.

Visandeid eesti talupoegadest on kunstnik ikka jälle kasutanud oma figuraalkompositsioones ja massistseenides. Nii on eesti talupojatüüp G. kaudu tunginud saksa kunsti. See on tugev ja usklik talupojatüüp, kes on karastunud võitluses maaga.

Eesti talupoegi kujutavad visandid ja maalingud rippusid kunstnikul kaua Düsseldorfis ateljees, kuni prof. Older enamiku neist ostu teel omandas. Kollektiooni praeguseks omanikuks on proua Older ja dr. Anita Matthes, sünd. Older — Düsseldorfis. Mõned neist visandeist olid omaniku poolt saadetud ka Gebhardti mälestusnäitusele Tallinnas.

Eestis leidub terve rida kollektionaäre, kes omavad Gebhardti „talupojapäid“, mis on aga enamikus võltsingud. Gebhardti mälestusnäitusel, kus avanes võimalus võrrelda üksikuid maalinguid, ilmnes, et suur hulk neist portreist on võltsitud.

Gebhardt on parim portreemaalijana ja seepärast võidavad väärtusel ka tema talupojatüübid, mis on samuti portreed ning osa sellest parimast, mis G. on pärandanud tulevastele põlvetele. Neis portreedes avaldub just eriti kunstniku omapära.

Kui järgnev maalikunstnike generatsioon valis eesti talupoja oma kujutusobjektiks, siis on siin suuri teeneid just Gebhardtil, kes oli selle ala pioneeri. Esikohal tuleks siin mainida Oskar Hoffmanni (1851—1912) ja Kristjan Rauda (sünd. 1865).

Eesti talupojatüüp, keda maaliskuu Gebhardt, kuulub minevikku; kunstniku sellelaadilised visandid aga on elavaks tõenduseks meistri vaikesest tänust oma kodumaale.

*

Kirjastus-osaühing „Kultuurkoondis“ hakkab välja andma Vabadussõja kangelaste monograafiaid. Esialgu on koostamisel käsikirjad kapten Anton Irve ja leitnant R. Sabolotnõi üle. Mõlematest kirjutab M. Päss.

Nende kõrval on koostamisel veel Julius Kuperjanovi monograafia. Praegu on käsil materjalide ja mälestuste kogumine Julius Kuperjanovist. Muu hulgas väärrib märkimist, et muude materjalide hulgas on avastatud ka J. Kuperjanovi päevik Maa-ilmasõja ajast.

Kõik kavatsetavad monograafiad tulevad 250—300 lk. suured ja kujutavad enesest põhjalikke uurimusi meie Vabadussõja kangelaste üle.

*

Potsdami kirjastus „Akademische Verlagsgesellschaft Athenaiion“ jõudis hiljuti teose „Handbuch der Kunstwissenschaft“ väljaandmisega lõpuni. See kunstiajalugu on üks suuremaid ja põhjalikumaid, mis seni üldse ilmunud. Ta koosneb 31 köitest, iga köide 300—700 lehekülge, illustreeritud paljude piltidega värvitrukis. Iga köide käsitleb üht ajajärku kunstiajaloo, nagu: india kunst, barokkskulptuur, keskaja ehituskunst, 19. ja 20. sajandi kunst, renessansi ehituskunst Itaalias, gooti ehituskunst, madalmaade maalikunst, barokkmaalikunst romaani mail jne. Iga köite on koostanud oma ala tähtsam eriteadlane Saksamaal; nimetame neist siin ainult Curtiust, Hildebrandti, Wackernagelit, Willichi ja Diezi. Kaasa on aidanud ülikoolide õppejõud ja muuseumide juhatajad. Üldiseks korraldajaks oli algul Müncheni professor Fritz Burger, kes aga sõjas surma sai. Siis võttis väljaandmise juhtimise enesele Frankfurti professor A. E. Brinkmann. Üldse kestis selle suure teose vihkude ja köidete viisi ilmumine 25 aastat. See kunstiajalugu maksab eesti rahas umbes tuhat krooni.

*

Seesama „Athenaiioni“ kirjastus annab välja kirjandusajalugu käsitlevat suurt teost „Handbuch der Literaturwissenschaft“, millest juba paarkümmend köidet on ilmunud ja millega varsti hakatakse lõpuni jõudma. Vene kirjanduse ajaloo on kirjutanud Moskva professor Sakulin (†), inglise uusima kirjanduse ajaloo Zürichi professor Fehr, poola kirjanduse ajaloo

Lwówi ülikooli professor Kleiner jne. Sel kombel eriteadlasi väljastpoolt hankides on paremini välditud hindamine ühe rahvuse vaatevinklist. Selle suurteose väljaandmist juhib Bonni ülikooli professor Oskar Walzel, kes ise on kirjutanud sinna kaheköitelise uusima saksa kirjanduse ajaloo ja peale selle teoreetilise köite „Gehalt und Gestalt“. Kogu see suurteos läheb maksma umbes seitsesada krooni.

*

Adamson-Ericu näitus Stokholmis on saanud suure menu osaliseks. „Nya Dagligt Allehanda“ kirjutab: „Siin kohatakse kunstnikku, kes on vaimukas ja tundeline.“ „Aftonbladet“ ütleb: „Nii oma suuris töis kui ka maastikumaalinguis ta on hele põhjamine kolorist, kes prantsuse mõjudest hoolimata on julgenud käia omaenda teid.“

*

Käesoleval aastal möödub 9 aastat vene futuristliku lüüriku Vladimir Majakovski surmast. Majakovski on tuntud suure novaatorina luule alal. Tema tähtsaimaks ülesandeks oli laiendada poeesia raame ning oskus ühendada sügavalt-isiklikku ühiskondlikult-tähtsaga.

Jagamatu armastuse poeem „Pily pükstes“ (ilm. eesti keeles Ralf Rondi tõlkes 1930. a.), üks Majakovski varasemaid poeme, on läbi imbutud suurte sotsiaalsete sündmuste lähenemise eelaimusist, mis on ennustatud peagu prohvetliku täpsusega. Samuti ta järgnevad poeemid: „Südame tulikahju“, „Hiiglasuur armastus“ jt. kannavad ühiskondlikku värvingut. Oma programmateoseiks peab M. siiski poeme „Pily pükstes“ ja „Heal“, ent luuleprintsüübid, milledele on pandud alus neis programmateoseis, leiavad jätkamist ka autori hilisemas loomingus („Inimene“, „Armastus“, „Selle eest“ jt.). Majakovski luuletusis, mis sisaldavad poliitilisi loosungeid, on aga alati ka isiklikke elamusi. Üldnimilik on siin tihedas seoses isikupärasesa.

*

Chicagos ilmuva ajakirja „Time“ andmeil on Margaret Mitchell'i sensatsioonitekitanud ajaloolist romaani „Gone with the Wind“ tõlgitud juba 14 keele. Inglismaal üksi on seda raamatut müüdnud 184 000 eksemplari (Ameerikas kuuldavasti üle 1 700 000), Ungaris 6000, Tšiilis 4750 ja Saksamaal 134 000. Ka eestikeelne tõlge olevat ilmumas Tartus „Mareti“ kirjastusel. „Gone with the Wind“ („Tuulest kantud“) on autori esikteos ja on saanud kuulsaks üheaainsa aasta jooksul. Mainitud romaani on Ühendriikide ajaloo seisukohalt vaadeldes tähtis dokument, samuti ka suurejoo-

neline seltskonnaromaan, milles kõikide Ameerika seltskonnakihtide esindajad on kujutatud oma aja saatuse kandjaina. Romaanis kirjeldatakse rikaste istandusteomanike laostumist Põhja ja Lõuna vahel möllavate sõdade tagajärjel, orjade vabastamist, spekulatsiooni jm., kusjuures Lõuna-Ameerika romantiline biedermeieri-ajastu on sunnitud alistuma Põhjas valitsevale elujõulisemale ja brutaalsemale jänkivaimule. Et romaani tegelased on usutavad oma hinge pisimais värinais, on teos haarav ja veenev. Peategelase Scarlett O'Hara sikuromaani pole aga põrmugi vähem kõitev kui elu ja võitlust, blokaadi, inflatsiooni ja majanduslikku langust kirjeldavad leheküljed. Margaret Mitchell on osanud haarata sügavaima ja paeluvaima ameerika teema. Kirjanik on töötanud romaani kallal kuus aastat ning esikteosena on see üpris hästi õnnestunud, olles üks paremaid ajaromaane ning põnevuselt otse ainulaadne.

*

Ameerika Nobeli laureaadi Sinclair Lewis'i 21-aastase poja Wells Lewis'i sulest on äsja ilmunud romaan „They Still Say No“, mis käsitleb Harvardi ülikoolis õppiva üliõpilase armulugu. Ameerika arvustus suhtub noore kirjaniku esikteosele tunnustavalt. Wells Lewis on oma isa ainus poeg, olles sündinud kirjaniku esimesest abielust. Käesoleval ajal ta õpib Harvardi ülikoolis, mis eeldab romaanis käsitletava aine tundmist. Romaani tegevus sünnib Harvardis ja Mehhikos.

*

Igor Severjanini poolt vene keele tõlgitud noorpoest Aleksis Ranniti esikteos „Akna raamistuses“ on leidnud võrdlemisi suurt tähelepanu välis-vene ajakirjanduses. Pooldavaid arvustusi on ilmunud nii Riia vene lehes kui ka Poolas ning Ameerikas. Äsja ilmus Harbiini vene nädalalehe „Rubež“ („Piir“) veergudel pikem kirjutus A. Ranniti värssidest. Seal lausutakse muuseas: „Väike, maitsekalt väljaantud kaasaegse eesti luuletaja luuletuste raamatuke, tõlgitud hästituntud ja nüüd kahjuks vaikinud vene poeet Igor Severjanini poolt, kelle värssidest vaimustus kord kogu Venemaa... Huviga avad selle hoolega väljaantud ja suurepäraselt tõlgitud raamatu.

Eessõnas Igor Severjanin tutvustab meid Aleksis Rannitiga ja jutustab, kuidas võeti kodumaal vastu nimetatud luuletuskogu.

Tundub, et Ranniti luuletused on seismisel lähedased Igor Severjaninile...

Eesti luuletaja värssides on midagi kodus slaavi hingele — piiritu kur-

bus, lüürilisus ja leppimine ning me peame olema Igor Severjaninile tänulikud selle eest, et ta eesti luuletaja värsside meisterliku tõlkega on tutvustanud meid selle maa kaasaegse loominguga.“ Artikli autoriks on Kaug-Idas üsna tuntud romaania kirjanik ja luuletaja N. Reznikova.

Arvatavasti ei tarvitse meie kirjandus eriti tänulik olla eesti „kaasaegse loomingu“ kooskõllasse viimise eest „slaavi hingega“.

*

Kantsleri ja juhi Adolf Hitleri raamat „Mein Kampf“ on Saksamaal samuti levinud ja levitatud kui pühakiri. Võiks arvata, et see raamat on tõlgitud kõigisse Euroopa keelisse, sest ta sisaldab ju ometi poliitilise programmi, mis puudutab peagu kogu Euroopat ja teisigi maailmajagusi. Aga Berni konventsiooni järgi on tõlkimine lubatav ainult autori või kirjastaja nõusolekul. Hitler ei anna aga nähtavasti luba oma ülmenuka teose tõlkimiseks. Ja nõnda ei ole see teos, mis väga teravalt puudutab eriti Prantsusmaad, tavalisele prantslaselegi kättesaadav. Nüüd on prantslane Benoist-Mechin võtnud selle saksa rahva uue pühakirja põhjalikule valgustusele ja eritlusele, eriti need peatükid, mis puutuvad rahvusvahelisse poliitikasse. Juht on oma raamatus ütelnud, et Versailles'i lepingut ei saa ilma sõjata tühistada; selles on ta eksinud, sest leping on tühistatud sõjata. Prantsusmaa loomulikeks vastasteks peab juht Itaaliat ja Inglismaad; viimase suhtes on ta jälle eksinud. Ta peab võimalikuks või koguni paratamatuks Saksa-Itaalia-Inglise liitu. Sündmused näitavad hoopis teistsuguseid kombinatsioone. Prantsusmaad peab Hitler mitmel põhjusel Saksa vastaseks; esiteks seepärast, et ta tahtvat Saksamaad alandada ja teiseks, et ta toovad alamaid rahvatõugusi Euroopasse ja kolmandaks, et ta takistavad Saksa ekspansiooni lääne poole.

Benoist-Mechin kriipsutab eriti alla kantsleri ja juhi sõnu, et Saksamaa peab saama ainukeseks kontinentalseks jõuks Euroopas. Ta nimetab „Mein Kampfi“ haruldaseks propagandavahendiks.

„Estonia“ teatri külaskäigust Helsingisse.

Ajakirja „Suomalainen Suomi“ viiendas numbris Kaarlo Marjanen kirjutab „Estonia“ teatri võõrusetenduste üle Helsingis. Autor kriipsutab alla eesti teatri kõrget taset, tõstes eriti välja Ants Lauteri kui näitejuhi teened. Kaarlo Marjanen soovib soomlastel siit mõndagi õppida. Mis puutub eesti näitlejaisse, siis arvab ar-

tikli autor, et nad on soomlasist tunduvat nobedama-taktilised ja tüüpideloomises julgemad. „Püve talu“ tegelasist tõstab Marjanen eriti välja näitlejad Albina Kausi ja Ants Lauteri Jaan Jalakana. Viimase saavutus selles osas olevat tõeline meistritöö.

Soome ajakiri Johannes Barbarusest.

„Johannes Barbarus — kubistlik luuletaja“ — niisuguse artikli leiame ajakirja „Suomalainen Suomi“ viiendas numbris Elsa Haavio sulest. Autor annab Barbaruse luuletaja-natuuri arengust kronoloogilise ülevaate, rõhutades tema tugevat omapära. Autor lõpetab oma artikli toonitusega, et Barbaruse luule on ennekõike eksperimenteerimine luulevormiga. Barbarus elab innukalt kaasa kõigele, mis ajas keeb ja käärib. Kõige selle väljendamiseks ta otsib oma luulele vastavat stiili. Ta on riieetanud oma muusa metalli, klaasi ja raudbetooni. Püüdes teostada sõnakunstis kubistlikke pürgimusi, tal on see osalt ehk õnnestunudki. Tema luule ühel osal on siiski halva kubismi nõrkused: kehvus, liigne mõistusepärasmus, väsitavus. Aga tema kubistlikud harrastused kuuluvad juba täiesti minevikku. Tulevik näitavat, misugusel määral niisugune „muotokokeilu“ on arendanud autori kujundamisvõimeid.

*

Seoses Šolem Aleihhemi 80 a. sünnipäeva puhul korraldatud näitusega ilmusid trükkis kirjaniku autobiograafilised märkmed Friedehert Tuglase tõlkes.

*

Washingtoni Kongressi raamatukogu laiendas oma ruume uue hoonega, mis mahutab 10 miljonit köidet ja sisaldab 172 töötuba.

*

American Art Association'i Anderson-Gallery's peetud oksjonil on maksetud järgmisi hindu: François Clouet — 2500 doll., Murillo — 3700 ja 5000 dollarit, Mengling — 83000 doll., J. Jordaens — 3200 doll., Guardi — 1300 doll. ja Ruystdael — 1500 doll.

*

Pariisis makseti Renoir'i õlimaalingu „La Loseuse“ eest 73500 fr. ja väikese portree eest 50000 fr., Sisley eest 60000 fr., Bonnard'i eest 23000 fr., Corot eest 31000 fr., Daumier' töö „La Nouvelle“ eest 40000 fr.

Raamatute eest makseti: Barbey d'Aurevilly „Les Diaboliques“ — 6000 fr., 15 juttu Edgar Poelt — 4150 fr., „La Rôtisserie de la Reine Pedauque“ — 10050 fr.

*

Kuulus islami raamatukogu „Tarkuse mosaik“ (Bitolj'is), mis oli sultani käsuga alates aastast 1912 pitseeritud, on uuesti avalikkusele kättesaadavaks tehtud.

*

Ameerika Ühendriikides on populaarseimaks raamatuks Searsi kataloog, mida trükitakse kaks korda aastas tiraažiga 7 000 000. Raamat sisaldab kuni 1000 lehekülge. Nende kataloogide täieline komplekt annaks tõhusa ülevaate Ameerika elust.

Riigi Ringhääling korraldab kuuldemängude võistluse.

Raadio kaudu levitatavate saadete seas on õige tähtis koht kuuldemängudel.

Kuuldemängul on mõnes mõttes ühiseid jooni filmiga. Nagu filmgi pole ta seotud koha ja ajaga. Pildid temas võivad vahelduda sama kiirusega nagu teatris. Nagu tummfilm kasutas ainult üht inimese meeltest, nimelt nägemist, nii kuuldemängki töötab ainult ühe meeleaga — kuulmisega — arvestades.

Eesti ringhäälingut huvitab muidugi omarepertuaari küsimus. Et algupärase kuuldemängukirjanduse tekkimist õhutada, on Riigi Ringhääling kuulutanud välja vastava võistluse.

1. Võistluse esemeks on kuuldemängud, s. t. draamavormis kirjutatud teosed, mis on sobivad ettekandmiseks sel eeldusel, et

publik ettekantavat ainult kuulab, mitte ei näe.

2. Võistlevad kuuldemängud peavad olema algupärased. Võistlusest jäävad välja avalikkusele trüki või muul teel juba tuntud ilukirjanduslike teoste ümber-töötused. Muus osas on sisu ja käsitluse valik autoritele vaba.

3. Võistlevate kuuldemängude keskmine pikkus peaks vastama umbes 60-minutilisele ettekandeaajale. Soovitav ei ole ettekandekestvus alla 45 ja üle 70 minuti. Käsitirja ulatus peaks sellele vastavalt olema 50 000 kuni 70 000 täheruumi.

4. Käsitirjad tulevad saata Riigi Ringhäälingule, Tallinnas, hiljemalt 15. oktoobriks 1939. a. Nad olgu kirjutatud masinal ja kandku märgusõna. Neile olgu kaasa

pandud sama märgusõna kandev kinnine ümbrik, mis sisaldab autori nime ja aadressi.

5. Võistluse žüriisse kuuluvad RR saatkava juhataja, RR kuuldemängude toimetaja, RR dramaturg, üks esindaja Eesti Näitekirjanikkude Ühingust ja üks esindaja Eesti Kirjanikkude Liidust.

6. Žürii poolt auhinna vääriliseks tunnustatud kuuldemängude eest on Riigi Ringhäälingult määratud järgmised auhinna-

- 1 esimene auhind 300.— krooni;
- 2 teist auhinda à 200.— „ ja
- 2 kolmandat auh. à 150.— „

7. Ahinnatud kuuldemängu eest auhinna väljamaksmisega omandab RR kuuldemängu ettekandmise õiguse Riigi Ringhäälingus. Kõik muud õigused, nagu paljundamine trüki teel, ettekandmine teiste maade ringhäälinguis jne. jäävad autorile. Ahinnatud kuuldemängu autoril ei ole õigust — ilma erikokkuleppeta Riigi Ringhäälinguga — oma kuuldemängu ise ava-

likkusele esitada enne esiettekannet Riigi Ringhäälingus, või enne 1 aasta möödumist, arvates žürii otsuse väljakuulutamise päevast, kui selle aja jooksul ettekannet RR-s pole toimunud.

8. Žürii teeb oma otsuse hiljemalt 15. novembril 1939. a. Žürii otsusest ja võistluse tulemustest teatatakse ajakirjanduse ja RR kaudu.

9. Enne žürii otsuse teatavaks tegemist ei pea RR võistlevate käsikirjade autoritega mingit kirjavahetust.

10. Ahindamata jäänud kuuldemängude autorid võivad oma käsikirjad RR-lt kätte saada pärast võistluste lõppu. Kokkuleppel autoritega võib RR omandada ka ahindamata jäänud kuuldemängude ettekande õigusi.

Trükiviga.

„Varamu“ eelmises numbris lk. 506 13-ndas reas ülalt peab olema „formalistliku vaatluse (mitte „veetluse“) seisukohalt.“

Õiendus.

Käesolevas „Varamu“ nr-is lk. 675 14-ndas reas
alt palutakse lugeda по какому праву asemel —
по какому полному праву.

Vastutav ja tegev toimetaja: Henrik Visnapuu. Väljaandja: K. O/ü. „Kultuurkoondis“.

Kunsti osakonna toimetaja: R. Paris. Arhitektuuri osakonna toimetaja: A. Kotli.
Toimetuse ja talit. aadr.: Pärnu mnt. 10, k. 8. Toimetuse tel. 411-34. Talituse tel. 411-35.

A/S. „Ühiselu“ trükk, Tallinn, Pikk 42. 17. VI 1939.

EESTI ARHITEKTUUR

NR. 3

VARAMU ARHITEKTUURI OSAKOND

1939

Kehakultuurihoone eelprojektide võistlusest

õrdlemisi raske ning lahendamiseks aega ja rohkem tööd nõudev ülesanne oli küll peamiseks põhjuseks, et sihtasutuse „Kehakultuurihoone“ poolt väljakuulutatud Kehakultuurihoone eelprojektide võistlusest ei leidnud võimaliku olevat osa võtta paljud arhitektid. Kuigi võistlusest olid kodumaa arhitektide kõrval kutsutud osa võtma ka kolleegid Soomest, Lätist ja Leedust, Helsingi Staadioni projektandid arhitektid Y. Lindegrén ja T. Jäntti Helsingist ja spordihoonete eriteadlasena ins. dr. Chr. Ostefeld Kopenhaagenist, oli võistluse tähtpäevaks sisse antud kõigest 9 tööd, nendest tõenäoliselt 4 eelprojekti välismaa kolleegide poolt, kusjuures arhitektid Y. Lindegrén ja T. Jäntti oma töid ei esitanud.

Žüriil, mille koosseisu kuulusid herrad K. Terras, V. Pii, P. Sisask, arhitekt prof. P. Hedquist (Stokholmist) ja arhitektid Edg. Kuusik, J. Ostrat ning K. Böläu, ei olnud raske oma tööga võistluse programmis ettenähtud tähtpäevaks valmis saada. Žürii on määranud auhinnad järgmiselt:

I auhind — arh. Enn Muistrelle ja arh. Einari Teräsvirtale, Helsingist.

II auhind — arh. Erika Nõva'le, Tallinnast.

III auhind — arh. Arturs Reinfelds'ile, Riiast.

IV auhind — ins. dr. Chr. Ostefeldile, koostöös arh. P. Hanseniga, Kopenhaagenist.

Ostusid Kehakultuuri Valitsus ei teinud.

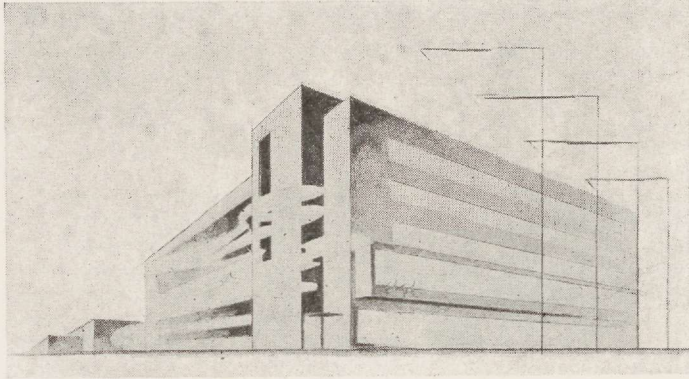
Võistluse programm oli lühidalt järgmine:

Pearuumina tuli projekteerida saal võistlusareeniga pallimängudeks, poksi- ja maadlusvõistlusteks ning suuremateks kogumisteks istekohtadega 4500 inimesele, millest 3750 istekohta oleks alatistel tribüünidel. Peasaali juure tuli ette näha ruumid Vabariigi Presidendile ühenduses tema loožiga, ringhäälingu-, ajakirjanduse-, posti-, jalutus- ja teised kõrvalruumid. Teise suurema kogu moodustaks ujumishall korraliku sauna-osaga, kolmanda võimla — suuruses, mis võimaldaks ka seda ruumi kasutada vähema arvu pealtvaatajatega võistlusteks. Peale nende ruumide tuli ette näha 5 raskejõustiklaste harjutusruumi, einelaud ja rida kehakultuuri alal töötavate organisatsioonide bürooruume. Hoone mahu ülemäärana oli arvestatud 100 000 m³.

Nagu võistlustööd näitasid, oli programm antud kubatuuri piirides lahendatav ja võistlus on annud head materjali lõppprojekti koostamiseks.

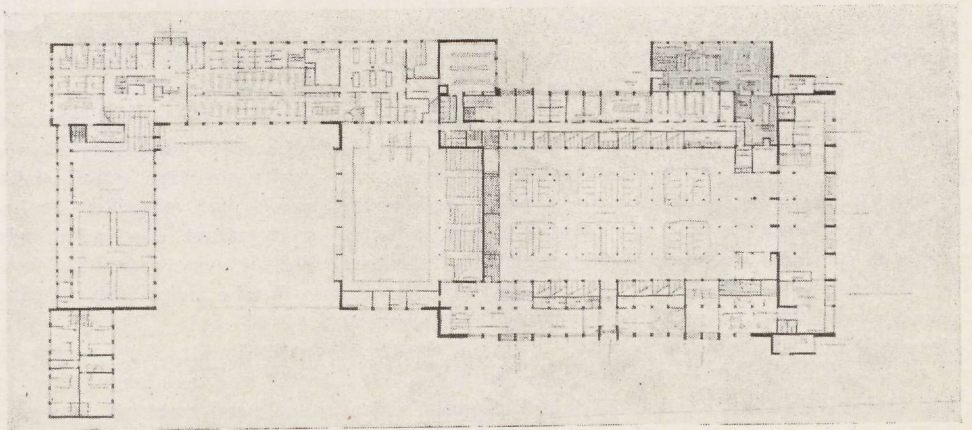
E. LOHK.

I a u h i n d: arh-d Enn Muistre ja Einari Teräsvirta, Helsingist

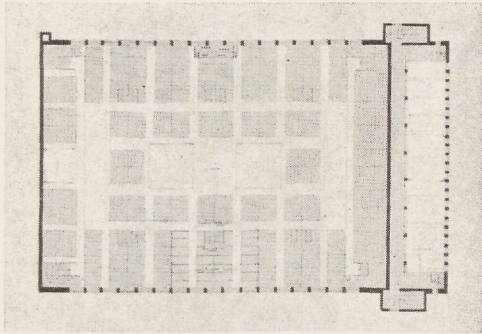

Perspektiivvaade

Zürri hinnang: Krundi jaotus vastu lõunakaart asetseva õuega on hea. Väga hästi on lahendatud peasaali riietehoiuruumid. Puudustena tuleks tähendada mitmeid plaanilahenduse üksikasju, näiteks köögiosa, trepikodasid ning elukorterite tiiba, mis pole küllalt orgaaniliselt külge liidetud. Eimelaua asukoht on ilus ja soodus, kuid ainult väljasttulijaile. Eimelaua ning ruumide gruppide siseühendused on raskendatud. Peasaali kõrgust võinuks kahjustuseta vähendada, mis linnaehituslikult, samuti konstruktiivselt ning majanduslikult olnuks soovitatav.

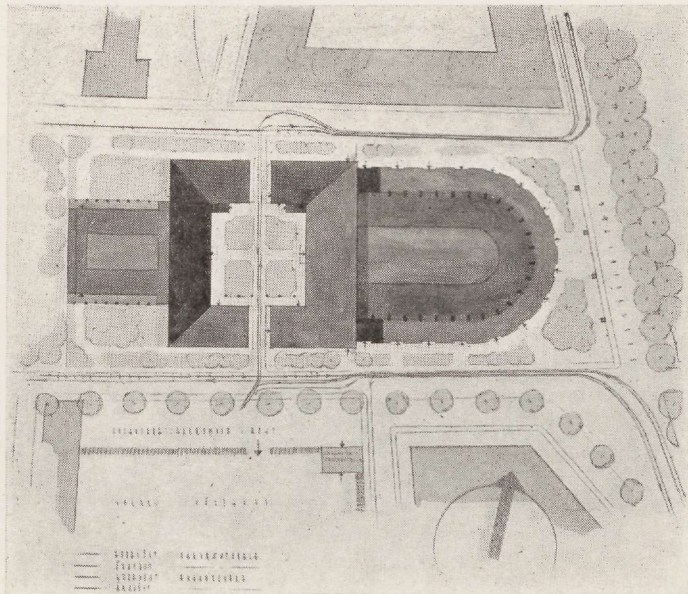
I korra plaan

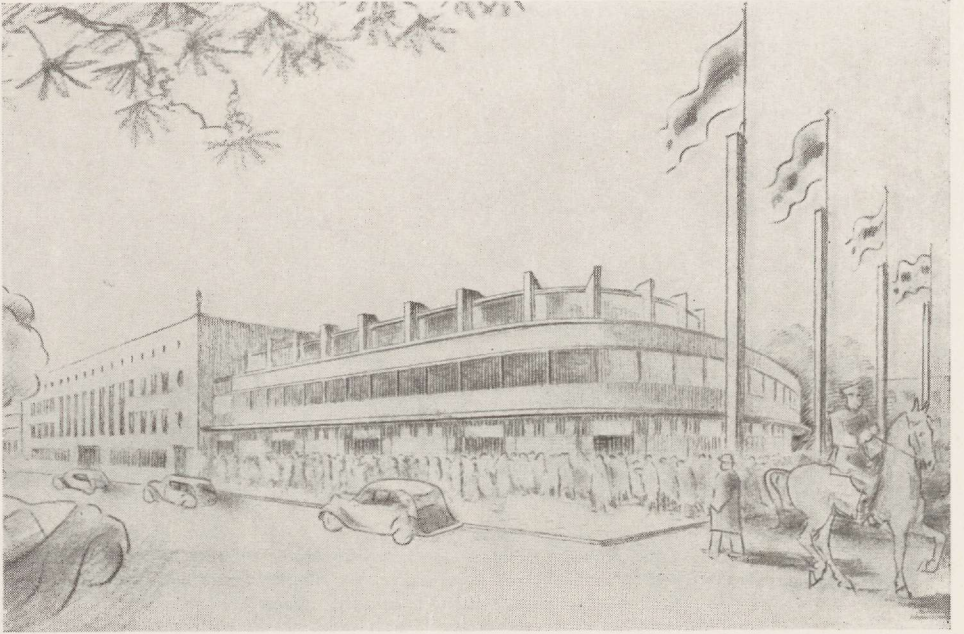
III korra plaan

II auhind : arh. Erika Nõva, Tallinnast

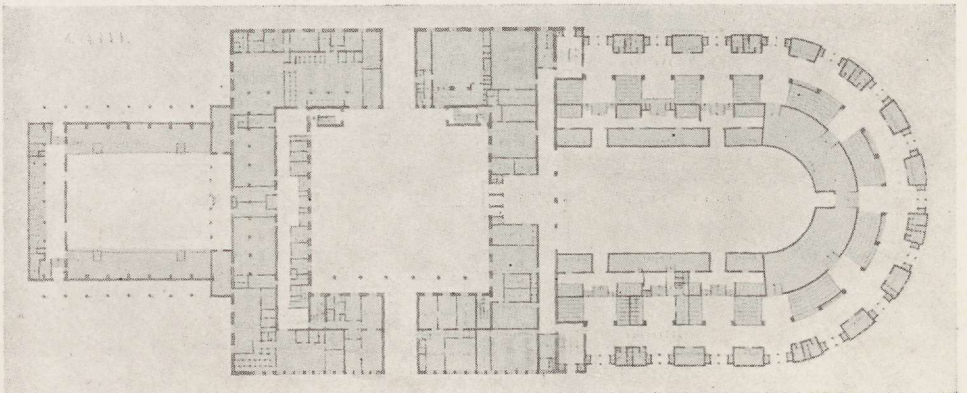
Zürri hinnang: Linnachituslikult tuleb lugeda õnnelikuks masside lahendust vastu Toompüüesteed, kuna poolkaares esitatud massid suhtuvad arhitektooniliselt hästi mitmesuunalistele tänavatele. Peasaali, ujula ning keskosa plaanilahendus on suurejooneline. Vähem õnnelikud on I korra riietusruumide, tribüünide kallaku ning sauna vestibüüli lahendused. Fassaadi lahenduses ei pääse ühevürselt mõjule iseenesest hea plaanilahendus.

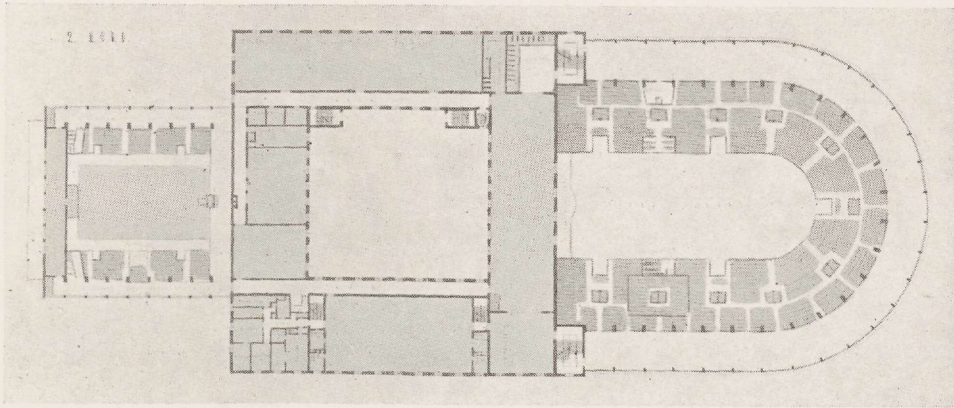
Asendiplaan

Perspektiivvaade

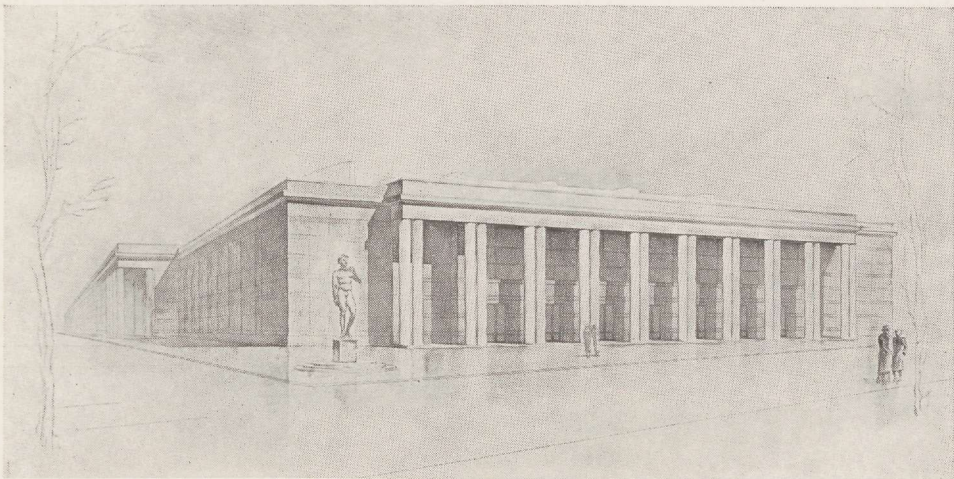
I korra plaan

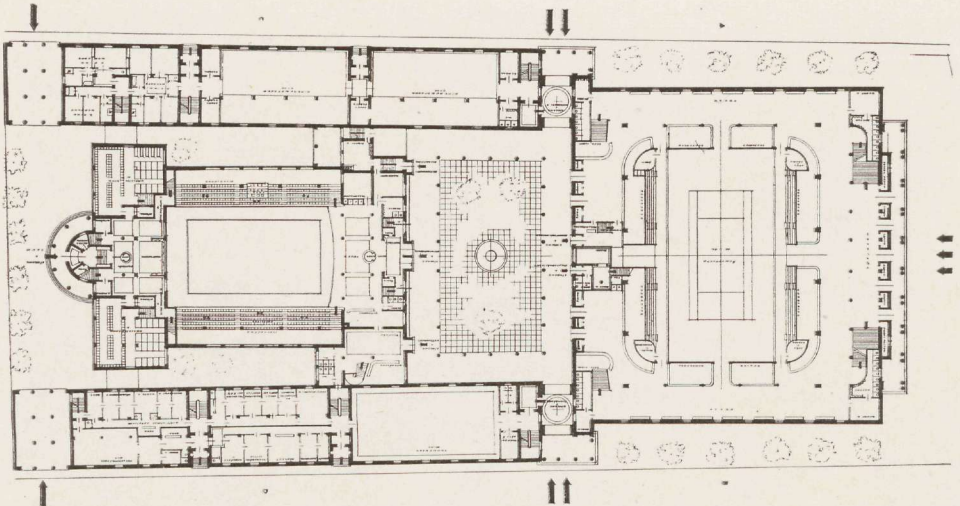
II korra plaan

III auhind: arh. Arturs Reinfelds, Riiast

Zürri hinnang: Olgugi et autor on peagu kogu krundi täis ehitanud, on toiminud see järjekindlalt madalas ning vastuvõetavas hoonestusviisis. Õuede laius mõlemal pool ujulat on aga ebaküllaldane. Kiitust väärib vestibüülide ning sissekäikude representatiivne lahendus. Puudustena tuleb tähendada liiga väikesi tegevsporlaste riietusruume, einelaua alamäärset pörandapinda, samuti ebaselget ühendust riietus-, treeningruumide ning võimla vahel.

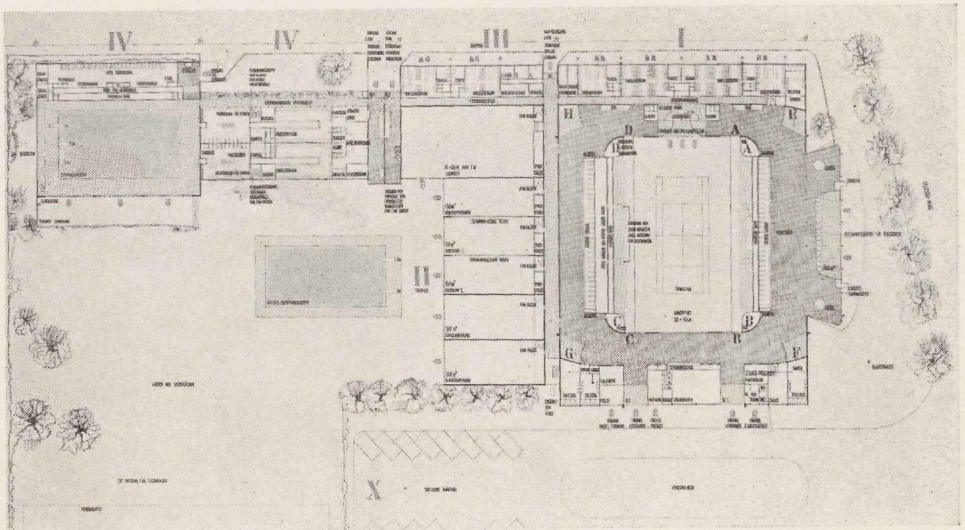

Perspektiivvaade

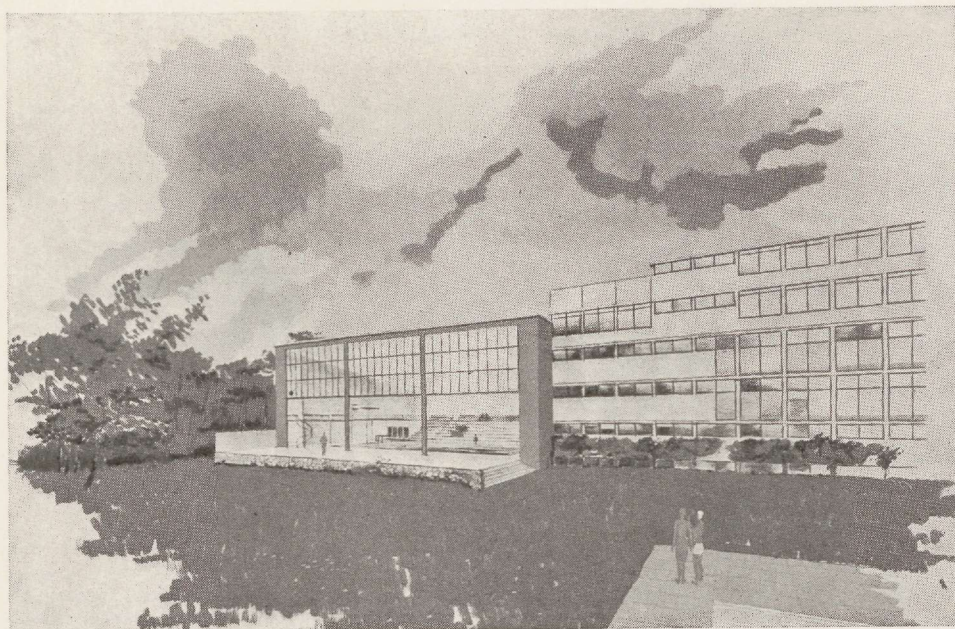

I korra plaan

IV a u h i n d: ins. dr. Chr. Ostenfeld, koostöös arh. P. Hansen'iga, Kopenhaagenist

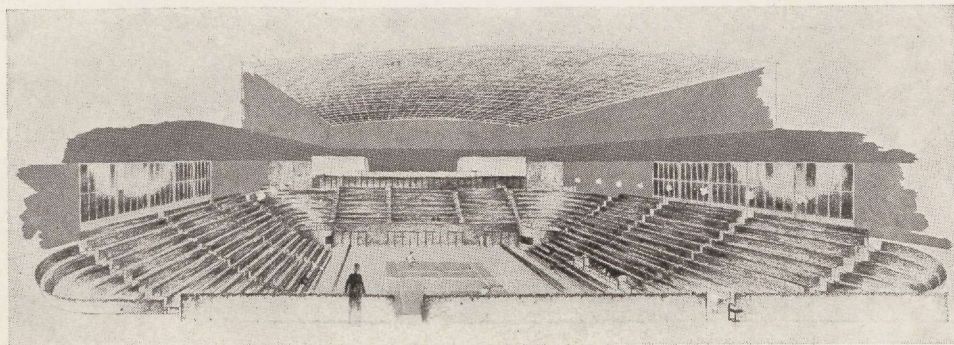

I korra plaan

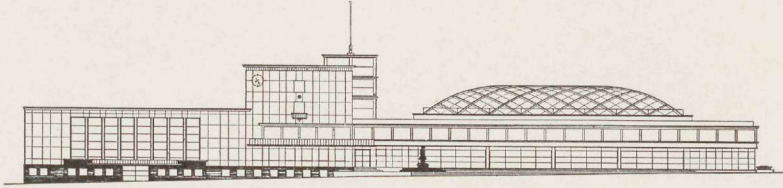
Vaade ujumishallile

Zürri hinnang: Krundi jaotus on hea, aga masside kompositsioon on rahutu. Peasaali ning juurepääsude lahendus on üldiselt hea. Mõnesuguste ruumide ebaorgaaniline kuhjamine peasaali ning ujula vahele ei ole hea. Trepid ja kõigud on enamasti kitsad. Fassaadid mõjuvad kuivalt ja skemaatiliselt ega vasta võib-olla ülesande iseloomule. — Ei ole nähtavaks tehtud, mil viisil võiks tegelikult lahendada võimla lae (einelaia põranda) konstruktsiooni.

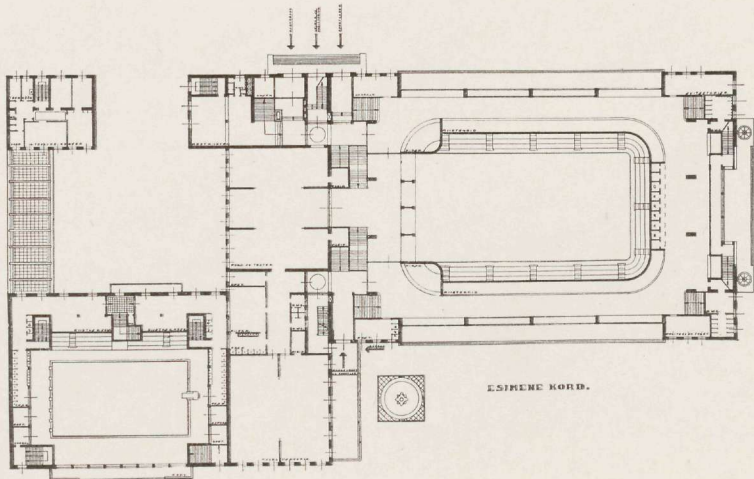
Võistlusruum

Projekt märgusõnaga „Falgiaed“

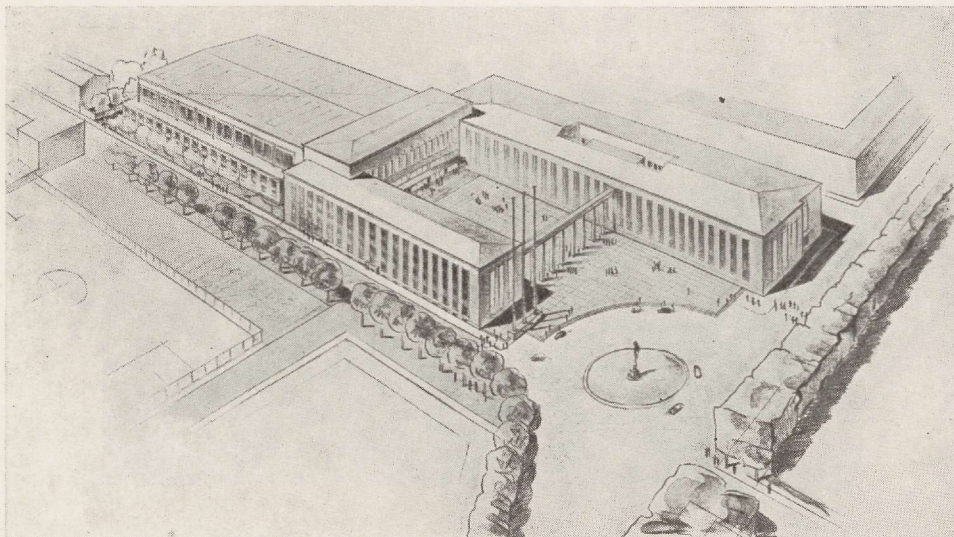
Vaade Vismari tän.

Žürii hinnang: Ehitusmasside jaotus on üldiselt soodus, kuid haljasmaa-ala asetseb ebasoodsalt vastu põhja. Plaanilahendus on mitmes punktis puudulik. Riiehoiuruumid on kitsad, tagavara-riiehoiuruumid puuduvad üldse, tegevsporlaste riietusruumid ja trepid on halvasti valgustatud. Peasaali tribüünide kallak ei võimalda head nähtavust. Pealtvaatajate juurepääs ujumis-halli on vähe ülevaatlik.

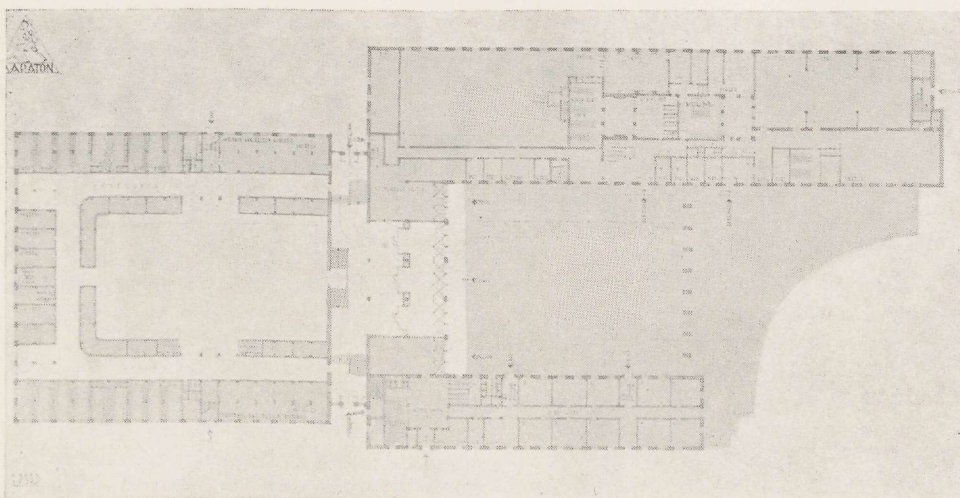
I korra plaan

Projekt märgusõnaga „Maraton“

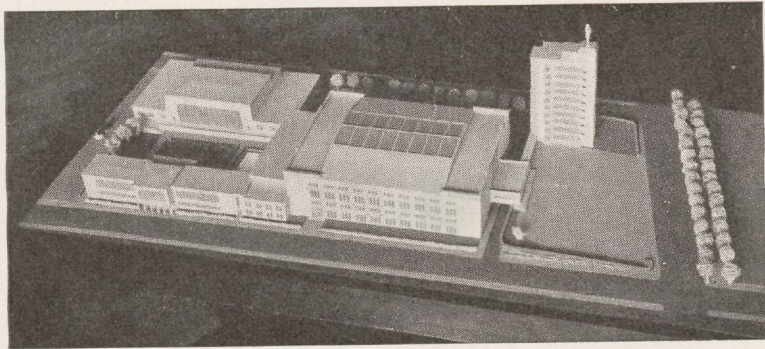
Vaade linnulennult

Zürri hinnang: Ülesande linnaehituslik lahendus pole õnnelik. Võrdsest kõrged, kuid seejuures erinevalt laiad ning erinevalt pikad ehituse kehad ei mõju rahuldavalt. Haljasmaa-alad on sihitud vastu põhja. Pealtvaatajate enamik juhitakse peasaali kahe mitteküllaldase laiusega trepi kaudu.

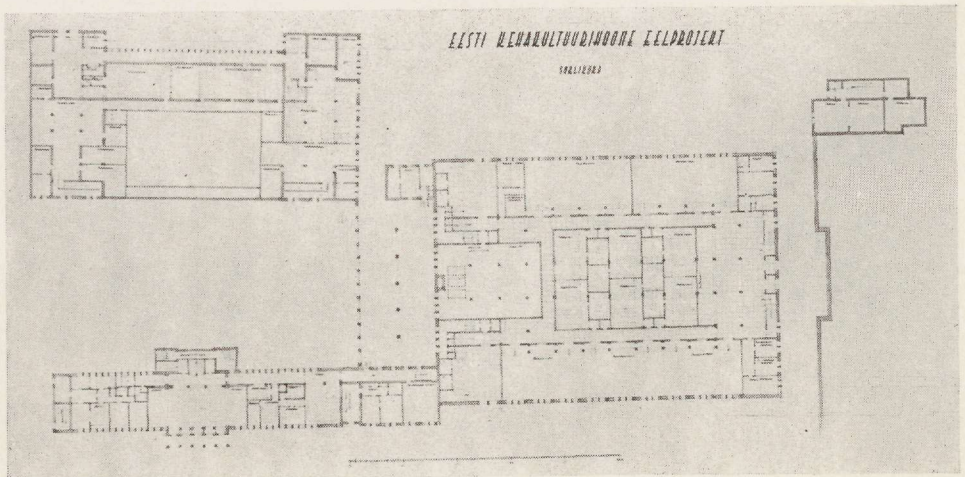

I korra plaan

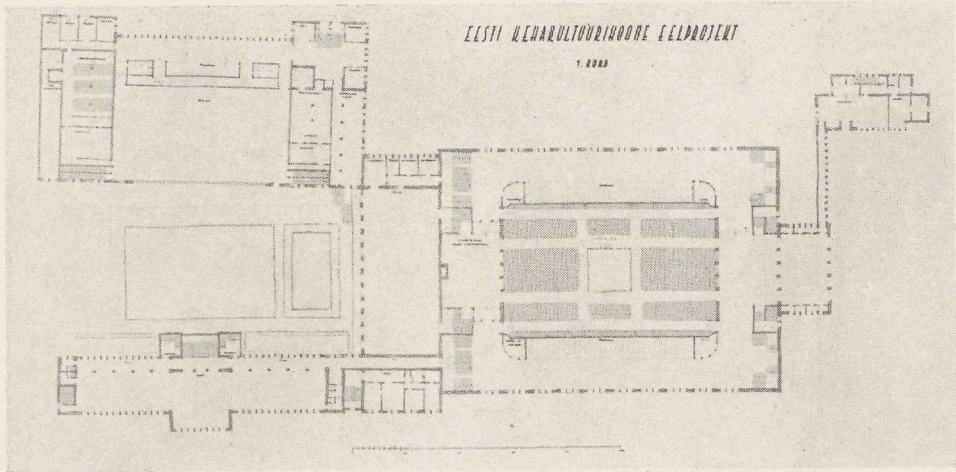
Programmi selgitamiseks tehtud eelprojekt: arh. E. Lohk

Mudel

Soklikorra plaan

I korra plaan

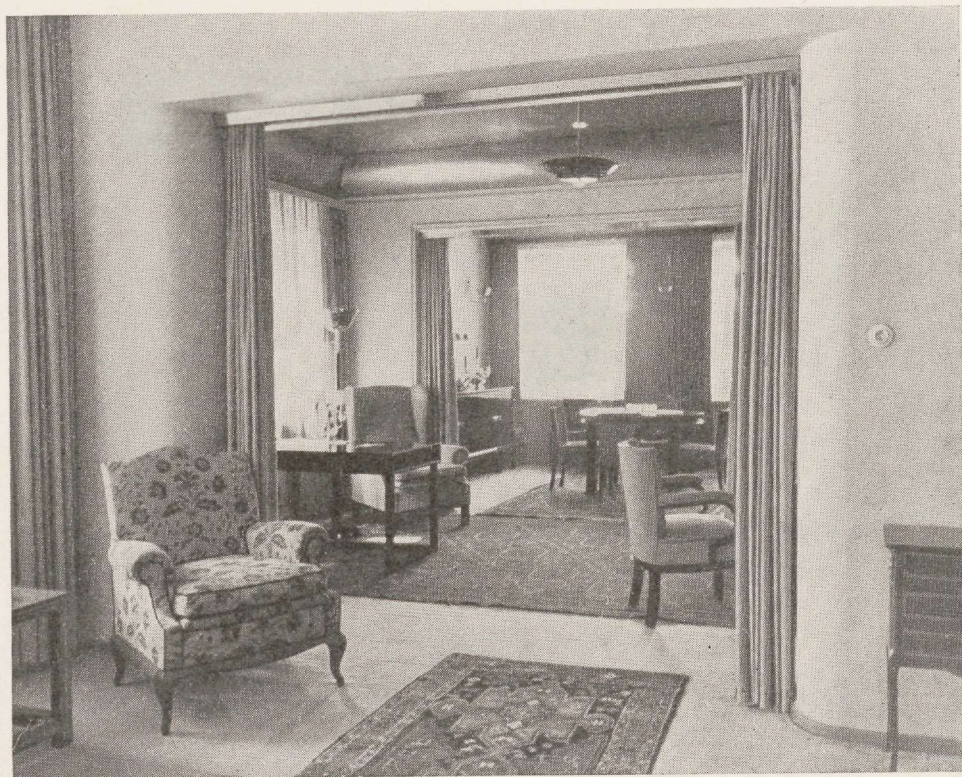
Ühe Tallinna moodse korteri sisustus *R. Wunderlichilt*

Korteri sisustamisele asudes ühes Tallinna uues ja vähese korterite arvuga majas, arvestati omaniku harjumusi, vajadust mugavuse järele ning muid individuaalseid nõudeid. Tuli teostada mõningaid vähemaid ümberehitusi teatavate uste ärajätmise näol, neid asendades suuremate lahtiste avaustega. Seega saavutati mitte just väga suurtes ruumides teatav avaruse mulje.

Vaadeldav sisustus loodi jõukamale lasteta abielupaarile, ühtlasi arvestades väikesi intiimsemaid külaliste vastuvõtmise võimalusi. Mis puutub ruumide kunstlikku valgustusse, siis tuli autoril seda teostada korteri omaniku soovi kohaselt võimalikult kaudse valgustusena. See moodus annab ruumidele häirimatu ja rahuliku ilme. Saa-

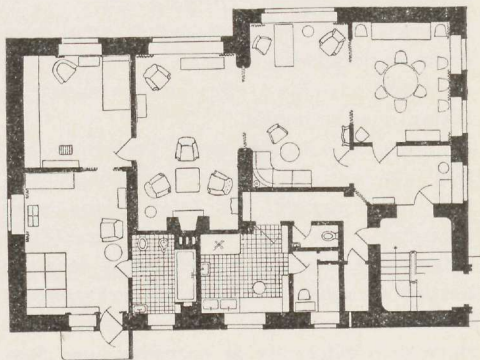
des korteri omanikult laiaulatuslikke volitusi materjalide ja värvide valikus, nagu mööblite puumaterjali, nende katteriiete, valgustuskehade metalli, eesriiete, seinte värvide, põrandakatete jne. valikus, saavutati selle tagajärjena vajalik ühtlus ruumide üldmuljes.

Ruumide jaotus ning esemete paigutus vastavalt siin esitatud põhiplaanile oleks kaminaga elutoast alates järgmine: Kinnine uks viib elutoast daami magamistuppa, mis on ühtlasi riietumistoaks, omades terves seina pikkuses ehitatud kapi riiete, pesu jne. tarvis. Sellest ruumist viib uks härra magamistuppa. Kummaski magamistoas ei ole omaniku soovi kohaselt tavalisi voodeid, vaid vastavad magamiskušetid, lubades ka päeval nimetatud ruume kasutada teataval määral elutubadena. Härra magamistoast

Üldvaade elutoast läbi bridžitoa söögituppa:

Kõigi kolme ruumi seinad on värvitud elevantlõuukarva matt-õlivärviga ning põrandad on kaetud helehalli põrandaveluuriga.

Korteri põhiplaan

Söögituba:

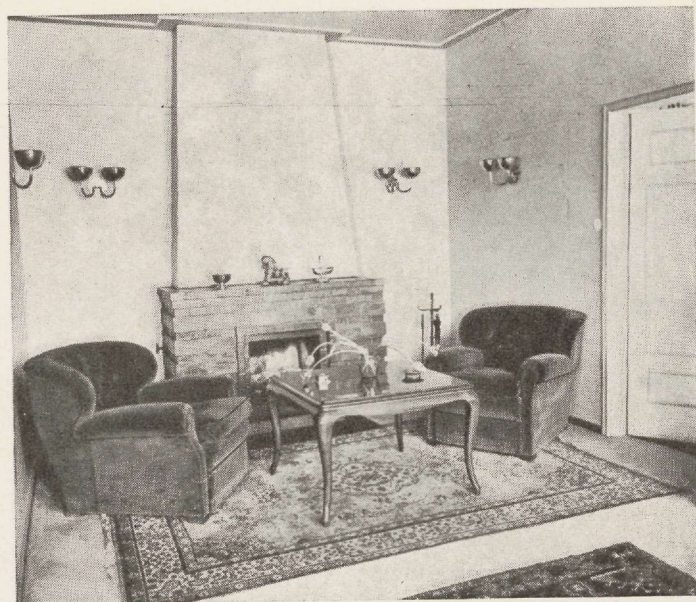
Mööblid mustast poleeritud kasest hõbetatud vaskkäepidemetega. Toolide riidekatted ning akende eesriided on hele-kirsipunasesest kangast. Klaasriulite hoidjad ning valgustuskehad on käsüsi taotud hõbetatud vasest.

viib peegluga uks vannituppa. Elutoast viib suur eesriietega suletav avaus nn. bridžituppa. Viimane on saanud oma nime sinna loodud bridžimängu-nurgast, mis koosneb nurgasohvast ja muust vajalisest. Samas ruumis asetseb ka kerge kirjutuslaud. Mainitud ruumist viib klaasuks esikusse ning teine eesriietega suletav suurem avaus söögituppa. Söögitoas tuli eriti silmas pidada, et omaniku väärtuslik portse-

lanist ja vanahõbedast riistade kogu oleks väärrika dekoratiivsusega välja tõstetud. Esemete paigutust kõrvalruumes on näha küllaldase selgusega korteri põhiplaanist.

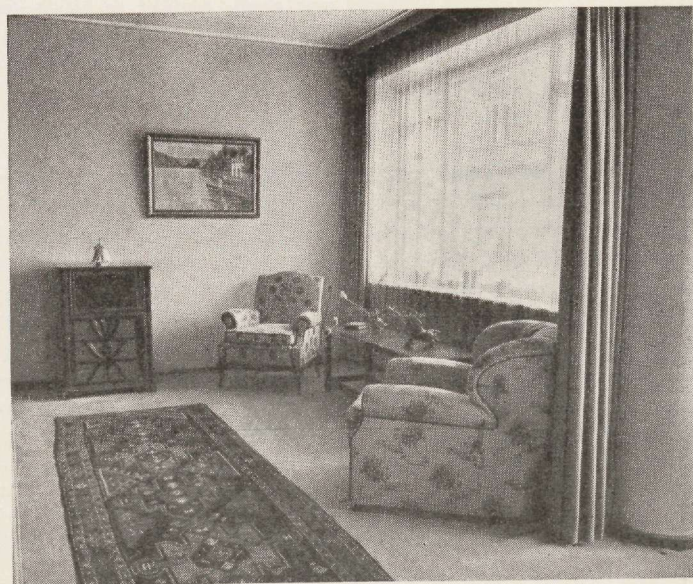
Sisustuse üksikasjad, nagu mööblid, valgustuskehad, riulid metallhoidjail jne. on sisustamisateljeest „Uudne mööbel“ (om. Birk ja Wunderlich, Tallinnas) R. Wunderlichi kavandite järgi.

R. W.

Elutuba. Kaminapoolne vaade:

Kamin on heledatest klinkerkividest, laud heledast kaukaasia pähklist, plaadil valgest vahtrast sisselastud jooned. Tugitoolidel sulgpajadega istmeil on polster kaetud tumerohelise mööblivelluuriga. Põrandal õrnroheline põhjaga vaip.

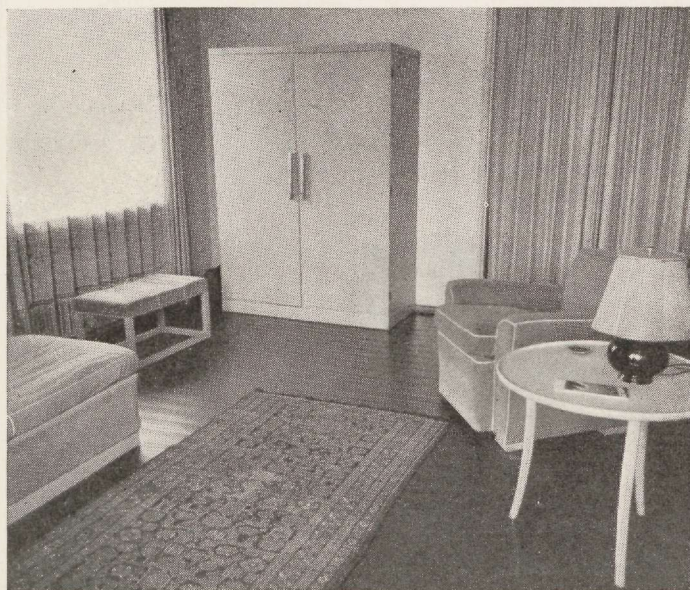
Elutuba. Aknaesine:

Madal, pikk laud ning raadioaparaat kaukaasia pähklist. Tugitoolid on kaetud ergavärvilise lillelise riidega soe-valgel taustal. Akna- ja vaheavause eesriided on niiske liiva karva villasest siidiga läbikoetud kangast.

Bridžinurk:

Nurgasohva ning tugitooli katted vanakulla toonis siidist, mööblite puuosad mustast poleeritud kasest.

Härra magamistuba:

Seinad kaetud vesihalli matt-õlivärviga, põrand kaetud musta linoleumiga, hõbetatud vasest valgustuskehad on värvitud musta autolakiga ja mööblite puuosad soe-halli lihvlakiga. Mööblite küepidemed on hõbetatud vasest, magamiskušet ja tugitool kaetud rukkilillsinise sameti ning piiratud soe-halli värvi siidnõoriga.

Daami tuba:

Seinad kaetud õrnroosa matt-õlivärviga, põrand mustast linoleumist, mööblite puuosad vana elevantiduu karva, eesriided ning mööblikatted hõbehallist villasest süidiga läbikoetud kangast, paremal näha eesrüdega suletavat riide- ja pesukappi. Pesukapp on seinaga ühte värvi, s. o. õrnroosa.

TRÜKIKUNSTI 500 AASTA JUUBELI TÄHISTAMISEKS ILMUB
LUKSUSLIK KOGUTEOS

Eesti raamat aastate aknal

Koostajad Fr. Puksoo ja J. Roos. Tehniline toimetaja
A. Feldmann.

Teos ilmub suures kaustas (250×353 mm) eritellimise peale
valmistatud väärispaberil ja sisaldab 100 lehekülge teksti
ning 156 lk. illustratsioone.

Textiosas on artiklid eesti raamatust kui kultuurilisest
tegurist, haruldasest eesti raamatust ja eesti raamatu illust-
ratiivse külje üle.

Illustratsioonide osas tuuakse vähemalt 250-ne väärtusliku,
haruldase ja kauni raamatu, brošüüri ja ajakirja tiitellehti,
kaasi, illustratsioone, frontispiisse ja vinjette, alates esime-
sest eesti trükisest a. 1535 kuni 1940. aastani. Kõik pildi-
materjal antakse normaalsuuruses ja origi-
naalvärvides.

**KOGUTEOST TRÜKITAKSE AINULT 500 EKSEMPLARI, VAS-
TAVALT TRÜKIKUNSTI KESTUSE 500 AASTALE. KÕIK
EKSEMPLARID ON NUMMERDATUD.**

RAAMATU ETTETELLIMISHIND ON:

Korraga makstes 25.— krooni.

Osade viisi makstes kr. 30.—. Sellest tuleb tasuda
tellimise andmisel kr. 5.— ja iga järgmine kuu kr. 5.— Ette-
tellimisel ülejäänud eksemplarid lähevad müügile hinnaga
kr. 35.—.

ETTETELLIMISED ADRESSEERIDA:

Tallinna Raamatusõprade Ühingule, Tallinn, Pärnu mnt.
10—8. Tellimisrahad palutakse maksta Tallinna Linnapanka
ühingu posti jooksvale arvele nr. 23040, või saata raha-
kaardiga Tallinna Raamatusõprade Ühingule.

Tallinna Raamatusõprade Ühing

Tallinn, Pärnu mnt. 10—8.

„Päevaleht”

on iseseisev, levinum ja loetavam ajaleht

»LASTE RÕÕM«

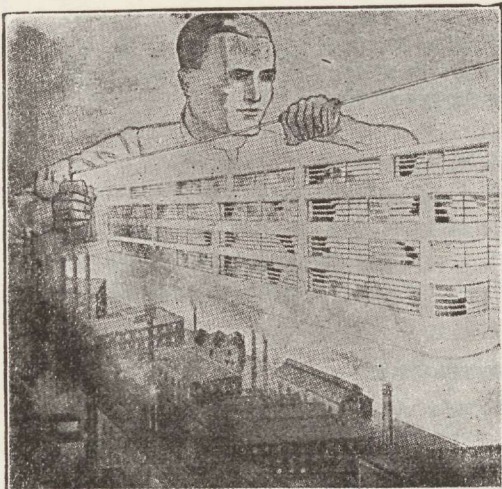
ainulaadne lasteajakiri (ilmub kord kuus)

Soovitame suures valikus: Kõiki eestikeelseid raamatuid, maakaarte, linnaplaane ja vaatekaarte. Riigi- ja seltskonnategelaste päevapilte ja postkaarte. Kõigi Eestis ilmuvate ajakirjade peale tellimiste vastuvõtmine. Tellige ainult meie kaudu algupärast ja tõlkekirjandust. Tellimiste täitmine asjatundlik, kiire ja korralik.

»Päevalehe« raamatukauplused

Tallinn, Suur-Karja tän. 23 ● Pikk tän. 2

TALLINNA EESTI KIRJASTUSE ÜHISUS

Elamukultuuri areng on toimunud käsikäes klaasi tarvitamise suurenemisega, sest klaas on päikese-
paiste ehitusmaterjal

A.-S.
Frankonia

klaasib hooneid

töötleb mööbliklaase ja
peegleid

Suurim klaasiladu ja klaasitöökoda

Peakontor:

Tallinn, Narva maantee nr. 13

Telef.: 314-18, 312-21, 303-97

Eesti Mehaanilise Puutööstuse Aktsia Selts

A. M. LUTHER

Saaduste müügikohad:

Tallinnas: V. Posti 9, tel. 446-16. Pärnu mnt. 69,
tel. 482-60

Tartus: E. W. Jürgens, Ülikooli 2, tel. 7-88

Pärnus: A/S. Heinr. Puls, Kuninga 19, tel. 2-56
A/S. Jaak Puhk & Pojad, Pikk 6, tel. 1-90

Viljandis: Eestimaa Põllumajanduse Kaubamaja
E. Wohrmann & Ko., Lossi 30, tel. 1-59

Petseris: Paul Mägi & E. Nassar, Turupl. tel. 1-15

Võrus: Joh. Salveste, Jüri 24, tel. 1-32

Kõiki hooaja kodu- ja
ja välismaa riidekau-
pu suures valikus
soovitab

INGLIS MAGASIN

H. Gutkin

Tallinn, Viru 4, tel. 436-46

A t e l j e e

Ed. Taska

„*Varamu*“

ja teised standard köited
kaunistavad kodu

Ed. Taska

Kunstihoones

Tsinkograafia

A. RABA

Tartu, Kompani nr. 8. Telefon 30-61

Valmistab asjatundlikult

JOON-, VÖRK-
JA MITMEVÄRVI-
KLIŠEESID
VASKKLIŠEED

Ühiselu

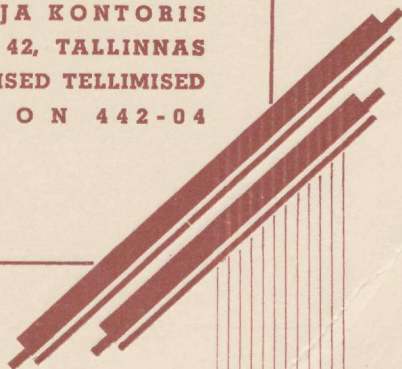
trükikoja

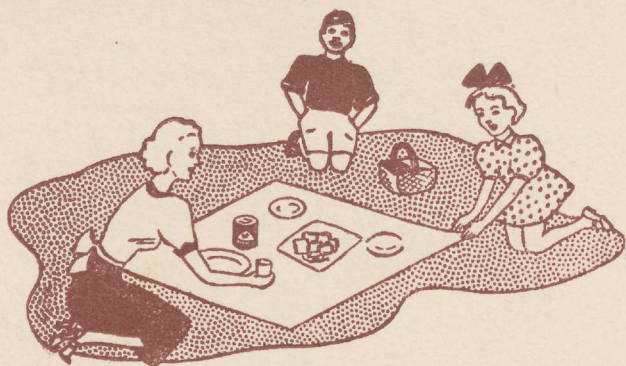
JUHTLAUSEKS ON

HEA TÖÖ, TÄPNE JA KIIRE
TELLIMISTE TÄITMINE,
MÕÕDUKAD HINNAD

SELLEPÄRAST AKTSIASELTS
„ÜHISELU“ TRÜKIKODA ONGI
SEE ASUTIS, MIDA TEIE VAJATE
OMATRÜKITÖÖDE TÄITMISEKS

TELLIMISTE VASTUVÕTMINE
TRÜKIKOJA KONTORIS
PIKK TÄN. 42, TALLINNAS
TELEFONILISED TELLIMISED
T E L E F O N 4 4 2 - 0 4

Kuumal suvepäeval

käepärasemaks ja toitvamaks
kehakinnituseks on

**konservid
singid
vorstid
ja
sekserid**

MÜÜGIL „LIHATSENTRAALIDES”

ning kõigis paremais
toiduainete- ja delika-
tesside-kaupluses

ÜHING „EESTI LIHAEKSPORT”